

Ref

FÖRÄLDRAR SOM FÖRMYNDARE

Betänkande från
förmyndarskaps-
utredningen

01:8861

Ur KB:s samlingar

Digitaliserad år 2014

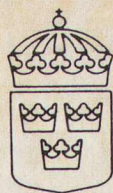
National Library
of Sweden

Ref

FÖRÄLDRAR SOM FÖRMYNDARE

Betänkande från
förmyndarskaps-
utredningen

SOU
1988:10

Statens offentliga utredningar

1988:40

Justitiedepartementet

Föräldrar som förmyndare

Betänkande av förmyndarskapsutredningen
Stockholm 1988

Beställningsadress:
Allmänna Förlaget
Kundtjänst
106 47 STOCKHOLM
Tel: 08/739 96 30

Allmänna Förlagets bokhandel:
Informationsbokhandeln
Malmtorgsgatan 5, Stockholm
Tel: 08/739 95 90

Beställare som är berättigade till remissexemplar
eller friexemplar kan beställa sådana under adress:

Regeringskansliets förvaltningskontor
SOU-förrådet
103 33 Stockholm
Tel. 08/763 23 20 Telefontid 8.10—12.00 (externt och internt)
08/763 10 05 12.00—16.40 (endast internt)

Produktion Allmänna Förlaget
Omslag AD Johan Nordgren
ISBN 91-38-10201-3
ISSN 0375-250X
Svenskt Tryck Stockholm 1988 824680

Till statsrådet och chefen för justitiedepartementet

Genom tilläggsdirektiv år 1982 fick utredningen (Ju 1977:08) om barnens rätt i uppdrag att se över lagstiftningen om förmynderskap och godmanskap. År 1984 fördes denna del av utredningens uppgifter över till en särskild utredare. Med entledigande av den tidigare utredaren förordnades justitierådet Staffan Magnusson i december 1985 till ny utredare. Till sekreterare åt utredningen förordnades hovrättsassessorn Krister Thelin. Utredningen har antagit namnet förmynderskapsutredningen.

Sedan utredningen genom tilläggsdirektiv i december 1985 fått i uppdrag att med förtur undersöka möjligheterna att avskaffa institutet omyndigförklaring, redovisade utredningen resultatet av sina överväganden i delbetänkandet (SOU 1986:50) God man och förvaltare. I betänkandet föreslogs bl. a. att omyndigförklaringsinstitutet skulle upphävas och ersättas av ett system med förvaltarskap. Frågorna behandlas f. n. av riksdagen på grundval av två propositioner i ämnet (prop. 1987/88:32 och 124).

I en andra etapp har utredningen behandlat de internationellrättsliga frågor som rör förmynderskap. Resultatet av det arbetet redovisades i betänkandet (SOU 1987:73) Internationella förmynderskapsfrågor. En proposition i ämnet har nyligen lagts fram (prop. 1988/89:14).

En tredje etapp i utredningsarbetet har ägnats åt frågor som gäller förvaltningen av egendom som tillhör en underårig eller den som har god man eller förvaltare. Vidare har utredningen behandlat överförmyndarnas och tingsrätternas verksamhet på förmynderskapsområdet. Utredningens överväganden i denna del presenteras i det betänkande som nu läggs fram.

I arbetet med betänkandet har som sakkunnig deltagit försäkringsrättsrådet Anna-Karin Lundin. Som experter har medverkat chefsjuristen Olov Lydén, Svenska Sparbanksföreningen, bankjuristen Margareta Helldén, Svenska Handelsbanken, hovrättsassessorn Sten Pålsson, utrikesdepartementet, samt kanslichefen Eric Sehlin, överförmyndarnämnden i Stockholm.

Pålsson och Sehlin har avgett ett särskilt yttrande i fråga om tillsynen över överförmyndarnas verksamhet. Yttrandet har tagits in i en bilaga till betänkandet.

Utredningen fortsätter sitt arbete med att i en fjärde och sista etapp se över adoptionsbestämmelserna enligt tilläggsdirektiv i november 1987.

Stockholm i november 1988

Staffan Magnusson

Krister Thelin

Innehåll

<i>Sammanfattning</i>	9
<i>Författningsförslag</i>	13
1 <i>Direktiven</i>	73
2 <i>Utredningsarbetet</i>	75
3 <i>Gällande rätt</i>	77
3.1 <i>Rättshandlingsförmåga m. m.</i>	77
3.1.1 <i>Omyndigas rättshandlingsförmåga</i>	78
3.1.2 <i>Vissa avtalsrättsliga regler</i>	79
3.2 <i>Förmyndare</i>	81
3.2.1 <i>Legala förmyndare</i>	81
3.2.2 <i>Förordnade förmyndare</i>	82
3.3 <i>Förvaltningsbestämmelser m. m.</i>	84
3.3.1 <i>Förmyndares allmänna plikter m. m.</i>	84
3.3.2 <i>Vård av omyndigs rätt i oskiftat bo</i>	86
3.3.3 <i>Vissa placerings- och tillståndsregler</i>	87
3.3.4 <i>Förmyndares redovisningsskyldighet</i>	89
3.3.5 <i>Vissa bestämmelser rörande bankernas befattningsmed omyndigas egendom, m. m.</i>	90
3.3.6 <i>Särskild förvaltning</i>	95
3.3.7 <i>Något om barnpension och tjänstegrupplivförsäkring</i>	96
3.3.8 <i>Förvaltning av privata medel inom vården m. m.</i>	101
3.3.9 <i>Den nya familjerättsreformen</i>	103
3.4 <i>Tillsynsbestämmelser</i>	104
3.4.1 <i>Inskrivning</i>	105
3.4.2 <i>Överförmyndarnas tillsyn</i>	106
3.4.3 <i>Domstolskontrollen</i>	107
4 <i>Riksdagsbehandling m. m. efter 1974 års reform</i>	109
4.1 <i>Motioner i riksdagen m. m.</i>	109
4.2 <i>Vissa JO-uttalanden</i>	117
4.3 <i>Vissa skrivelser m. m.</i>	120

5	<i>Vissa förhållanden beträffande överförmyndarna</i>	123
6	<i>Närmare om underårigas rättshandlingsförmåga</i>	127
6.1	Avgöranden i allmänna reklamationsnämnden	127
6.2	Ett rättsfall från Svea hovrätt	130
6.3	Skrivelsen från Sveriges köpmannaförbund	131
6.4	Kompletterande synpunkter från Sveriges köpmannaförbund	132
6.5	Synpunkter från konsumentverket	133
7	<i>Huvuddragen i utländsk rätt</i>	135
7.1	Norden	135
7.1.1	Danmark	135
7.1.2	Finland	138
7.1.3	Norge	142
7.2	Utom Norden	145
7.2.1	Föräldrar—förmyndare	145
7.2.2	Föräldrars förmögenhetsförvaltning	147
7.2.3	Förmyndare	148
7.2.4	Sammanfattande synpunkter	152
8	<i>Utredningens allmänna överväganden</i>	153
8.1	Utgångspunkter för en reform	153
8.2	Föräldraförvaltning	155
8.2.1	Allmänt	155
8.2.2	Huvuddragen i ett nytt förvaltningssystem	161
8.3	Förvaltning av förordnade förmyndare, gode män och förvaltare	167
8.4	Särskild förvaltning	169
8.5	Vård av rätt i dödsbo m. m.	170
8.6	Underårigas rättshandlingsförmåga	171
8.7	Vårdnad och förmynderskap.	175
8.7.1	Allmänt	175
8.7.2	En uppdelning av vårdnad och förmynderskap m. m.	176
8.7.3	Vissa processuella bestämmelser	177
8.8	Tillsyn m. m.	178
8.8.1	Överförmyndarorganisationen m. m.	179
8.8.2	Tillsynen över överförmyndarnas verksamhet	183
8.8.3	Överflyttande av ärenden från domstol till överförmyndare	186
8.9	Arvode till förmyndare, gode män och förvaltare	188
8.10	Ikraftträdande och kostnader m. m.	190
9	<i>Specialmotivering</i>	193
9.1	Förslag till ändringar i FB	193
9.2	Ändringar i andra författningar.	281

Bilaga

Särskilt yttrande av experterna Sten Pålsson och Eric Sehlin . 287

Sammanfattning

Utredningen har i ett tidigare betänkande (SOU 1986:50) föreslagit att omyndigförklaringsinstitutet skall avskaffas och att det i stället skall införas en möjlighet att förordna förvaltare för den som är ur stånd att själv sköta sin egendom och som inte kan klara sig med en god man. Betänkandet har föranlett propositioner i ämnet till riksdagen. Avsikten är att de nya bestämmelserna skall träda i kraft den 1 januari 1989.

I det betänkande som nu läggs fram diskuteras utredningen vilka regler som bör gälla för förvaltningen av egendom som tillhör en underårig eller den som har god man eller förvaltare. Den centrala frågan är vad som skall gälla för föräldrar som har hand om sina barns egendom.

F. n. finns det utförliga regler om hur barns och andras medel skall förvaltas. Reglerna är inte bara detaljerade utan också svårtolkade och svåröverskådliga. Till stor del speglar de en äldre tids syn på ekonomiska förhållanden.

De nuvarande reglerna gör inte någon skillnad mellan fall då det är föräldrarna som förvaltar den underåriges egendom och då det är en särskilt förordnad förmyndare som har hand om förvaltningen. Bestämmelserna om förmyndare gäller i stort sett också för gode män och förvaltare.

Såväl föräldrars som andra ställföreträdares förvaltning står under tillsyn av överförmyndarna. Det är också överförmyndarna som i stor utsträckning bestämmer hur de förvaltade tillgångarna skall användas och placeras. Principen är att pengar som inte behövs för den enskildes uppehälle och som inte heller placeras i aktier e. d. skall sättas in på spärrad räkning i bank. Pengarna får sedan inte tas ut utan överförmyndarens tillstånd. Och när det gäller aktier och andra värdehandlingar är principen att de skall förvaras och förvaltas av bank.

Enligt nuvarande regler har föräldrar och andra ställföreträdare också en långtgående redovisningsskyldighet gentemot överförmyndaren. Bl. a. måste de i princip varje år avlämna en årsräkning med en redogörelse för sin förvaltning.

Utgångspunkten för utredningens resonemang är att det även i fortsättningen behövs regler som skapar garantier för att underårigas och andras medel så långt möjligt bevaras och lämnar en skälig avkastning. Det kan emellertid starkt ifrågasättas om det behövs en så ingripande

reglering som den nuvarande för att detta syfte skall tillgodoses. Särskilt gäller detta när ett barns tillgångar förvaltas av föräldrarna.

Enligt utredningens mening finns det skäl att ändra reglerna på så sätt att föräldrar får större bestämmanderätt än f. n. Även i fråga om föräldrar bör dock ett visst mått av samhällskontroll finnas kvar. Trots att de allra flesta föräldrar säkerligen är inställda på att handla utifrån sina barns bästa, kan de sakna de erfarenheter och kunskaper som behövs för att sköta en förmögenhetsförvaltning, åtminstone om tillgångarna är mera omfattande. Man kan inte heller bortse från att en del föräldrar kan vilja använda sina barns tillgångar på ett otillbörligt sätt.

Vill man införa lättnader i de nuvarande förvaltningsreglerna för föräldrarnas del och samtidigt behålla en viss samhällskontroll, bör man enligt utredningens mening ha olika regler beroende på hur barnet har fått egendomen. Det är framför allt när det gäller egendom som ett barn har fått i gåva som det finns anledning att ge föräldrarna en större bestämmanderätt. Den som står i begrepp att ge en gåva till ett barn avgör själv vid vilken tidpunkt gåvan skall överlämnas och kan då bl. a. ta hänsyn till barnets aktuella förhållanden. Givaren kan avstå från att ge gåvan, om det finns risk för att den skall slösas bort.

Gåvor till barn kommer inte minst från föräldrarna själva. Det är då fråga om medel som kan sägas befinna sig inom familjen både före och efter gåvotillfället, och det måste, anser utredningen, te sig svårförståeligt för många föräldrar att en ingående samhällskontroll slår till så snart gåvan är fullbordad.

Situationen är annorlunda när ett barn får egendom genom arv eller testamente eller som förmånstagare till försäkring. Detta inträffar framför allt när någon av föräldrarna avlider. Barnet kan då många gånger ha ett speciellt behov av pengar. I varje fall kan det i en sådan situation vara särskilt angeläget att pengarna kommer till nytta för barnet och att det som blir över, sedan de löpande behoven har tillgodosetts, inte slösas bort.

Det måste också beaktas att en förälder som kvarstår som ensam förmyndare efter ett dödsfall kan befinna sig i en utsatt situation och behöva det stöd som en överförmyndartillsyn innebär.

Med hänsyn till vad som nu har sagts föreslår utredningen att föräldrarna själva, utan inblandning av överförmyndaren, skall få förvalta *egendom som ett barn har fått i gåva*. Vill föräldrarna placera gåvomedlen i värdehandlingar, skall de själva få välja vilka värdepapper som skall förvärvas. Värdepapper som barnet har fått i gåva eller som har inköpts för gåvomedel behöver inte deponeras i bank, utan föräldrarna får själva sköta förvaltningen. Sätts gåvomedlen in på bank, får föräldrarna fritt ta ut dem. Vidare behöver de inte lämna någon redovisning till överförmyndaren.

Den som ger en gåva till en underårig bör emellertid ha möjlighet att åstadkomma en kontroll av hur gåvan förvaltas. Om givaren sålunda är osäker på om föräldrarna kommer att förvalta gåvomedlen på ett tillfredsställande sätt, skall han eller hon enligt utredningens förslag kunna

bestämma att medlen skall stå under överförmyndarkontroll. Det betyder bl. a. att föräldrarna i princip blir skyldiga att inhämta överförmyndarens samtycke till hur medlen placeras.

Överförmyndaren skall också själv kunna ingripa i det enskilda fallet, om det kommer fram att föräldrarna missbrukar sin ställning eller att gåvomedlen annars är i fara. Överförmyndaren skall då kunna besluta exempelvis att vissa typer av värdepapper bara får förvärvas med överförmyndarens samtycke, att kontanter skall sättas in på spärrad bankräkning och att värdepapper skall förvaras och förvaltas av bank.

Även i övrigt föreslår utredningen vissa begränsningar i föräldrarnas fria förvaltningsrätt beträffande gåvomedel. Sålunda skall dispositioner som rör fast egendom eller nyttjanderätt till sådan egendom, t. ex. arrende, hyra, tomträtt eller bostadsrätt, så gott som alltid kräva överförmyndarens samtycke.

Vad som nu har sagts om gåvomedel skall enligt utredningens förslag också gälla beträffande vissa andra typer av egendom som har tillfallit en underårig, t. ex. barnpensioner och andra socialförsäkringsförmåner samt ersättningar från privata sjuk- eller olycksfallsförsäkringar. Även tillgångar av dessa slag skall alltså föräldrarna i princip fritt få förvalta.

Strängare regler skall gälla i fråga om *egendom som en underårig har fått genom arv eller testamente eller som förmånstagare till försäkring med anledning av dödsfall*. Beträffande dessa slag av egendom behålls i stor utsträckning nuvarande regler. I fråga om pengar innebär det att, om pengarna inte behövs för den underåriges löpande behov och inte heller placeras i värdehandlingar e. d., de i princip skall sättas in på spärrad bankräkning. Och när det gäller värdepapper krävs liksom i dag samtycke från överförmyndaren, om föräldrarna vill förvärva annat än vissa slag av säkra värdehandlingar. Föräldrarna skall vidare även i fortsättningen vara redovisningsskyldiga gentemot överförmyndaren beträffande egendom som den underåriga har fått genom arv etc.

Även när det gäller värdepapper som ett barn har fått genom arv och därmed likställda förvärv slopas emellertid tvånget att deponera värdehandlingarna i bank. Vidare får överförmyndaren möjlighet att i det enskilda fallet ge dispens från lagens regler, såväl när det är fråga om den egentliga förvaltningen som redovisningsskyldigheten.

Förordnade förmyndare, gode män och förvaltare skall enligt utredningens förslag vara underkastade i stort sett samma regler om placering och redovisning m. m. som föräldrar som har hand om egendom som har tillfallit en underårig genom arv, testamente eller försäkring. Även här skall dock överförmyndaren kunna besluta om lättnader.

F. n. skall det finnas en överförmyndare i varje kommun. Kommuner kan emellertid besluta att det i stället för överförmyndare skall inrättas en överförmyndarnämnd med minst tre ledamöter. Denna möjlighet att inrätta nämnd har utnyttjats i cirka hälften av landets kommuner.

Utredningen har vid sina överväganden utgått från att den nuvarande ordningen med kommunalt huvudmannaskap för överförmyndarna skall behållas. Utredningen betonar emellertid vikten av att man till över-

förmyndare och ledamöter i överförmyndarnämnd utser personer med tillräcklig erfarenhet och kompetens. Vidare pekar utredningen på de fördelar det innebär att inrätta nämnd. Bl. a. kan då kraven på sakkunskap fördelas mellan ledamöterna.

För att överförmyndarorganisationen skall bli effektiv krävs det goda kansliresurser. Utredningen diskuterar hur man på den punkten skall kunna uppnå förbättringar. Bl. a. pekas på fördelarna med att flera kommuner samarbetar på kansliplanet. Utredningen föreslår också utvidgade möjligheter att delegera beslutsfattandet i frågor av mindre betydelse till kommunala tjänstemän.

Tingsrätterna är f. n. dels tillsynsorgan, dels besvärsinstanser i förhållande till överförmyndarna. Här föreslår utredningen en renodling, så att tillsynen överflyttas till länsstyrelserna, medan tingsrätterna behåller sin funktion som besvärsinstans. Tingsrätterna skall vidare som första instans pröva frågor om förordnande och entledigande av förmyndare samt anordnande och upphörande av godmanskap och förvaltarskap m. m.

Bland de förslag som utredningen i övrigt lägger fram kan nämnas vissa ändringar i reglerna om vårdnad om barn. Syftet är att få till stånd en klarare uppdelning mellan vårdnads- och förmynderskapsbegreppen.

Utredningen går också in på frågan om underårigas rättshandlingsförmåga. Här föreslås en jämkning av lagtexten, så att det klargörs att rättshandlingar som den underårige företar utan erforderligt samtycke och som faller utanför området för den underåriges egen behörighet inte blir bindande för honom eller henne.

De nya reglerna föreslås träda i kraft den 1 januari 1991. Utredningen understryker vikten av att information och utbildning sker före ikraftträdandet.

Utredningen fortsätter sitt arbete med att i en sista etapp se över vissa adoptionsfrågor.

Författningsförslag

1. Förslag till Lag om ändring i föräldrabalken

Härigenom föreskrivs i fråga om föräldrabalken¹⁾

dels att 10 kap. 12 §, 11 kap. 27 §, 17 kap., 19 kap. 17 § och 20 kap. 5 § skall upphöra att gälla,

dels att nuvarande 11 kap. 28 § skall betecknas 11 kap. 27 §,

dels att nuvarande 19 kap. 18 § skall betecknas 19 kap. 17 §,

dels att den nya 19 kap. 17 § skall ha följande lydelse,

dels att 1 kap. 4 §, 2 kap. 7 §, 3 kap. 5 §, 4 kap. 10 §, 6 kap. 2, 3, 7—10, 17 och 21 §§, 7 kap. 2 §, 9 kap. 1, 4 och 5 §§, 10 kap. 4—9, 11, 13 och 18 §§, 11 kap. 2, 8, 10, 13—16, 22 och 25—26 §§, 12—16 kap., 19 kap. 5, 9 och 14 §§, 20 kap., 3—4, 6 och 8 §§, 21 kap. 8 § samt rubrikerna till 12—16 kap. skall ha följande lydelse,

dels att det i balken skall införas tre nya paragrafer, 6 kap. 10 a—c §§, av följande lydelse

Nuvarande lydelse

Erkännande av faderskap sker skriftligen och skall bevitnas av två personer. Erkännandet skall skriftligen godkännas av socialnämnden och av modern eller särskilt förordnad *förmyndare* för barnet. *Har* barnet *uppnått myndig ålder*, skall erkännandet i stället godkännas av barnet självt. Socialnämnden får lämna sitt godkännande endast om det kan antagas att mannen är fader till barnet.

Erkännande kan ske även före barnets födelse.

Visas senare att den som har lämnat erkännande ej är fader till barnet, skall rätten förklara att erkännandet saknar verkan mot honom.

Föreslagen lydelse

1 kap. 4 §

Erkännande av faderskap sker skriftligen och skall bevitnas av två personer. Erkännandet skall skriftligen godkännas av socialnämnden och av modern eller särskilt förordnad *vårdnadshavare* för barnet. *Står* barnet *inte under någons vårdnad*, skall erkännandet i stället godkännas av barnet självt. Socialnämnden får lämna sitt godkännande endast om det kan antagas att mannen är fader till barnet.

¹⁾ I fråga om de paragrafer som i prop. 1987/88:124 föreslås bli ändrade återges paragraferna i den lydelse som föreslagits där.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

2 kap. 7 §

Socialnämnden får lägga ned påbörjad utredning angående faderskapet, om det

1. visar sig omöjligt att få erforderliga upplysningar för bedömning av faderskapsfrågan,

2. framstår som utsiktslöst att försöka få faderskapet fastställt av domstol,

3. föreligger samtycke av modern eller *särskilt förordnad* förmyndare enligt 4 kap. 5 § till adoption av barnet, eller

4. av särskilda skäl finns anledning till antagande att fortsatt utredning eller rättegång skulle vara till men för barnet eller utsätta modern för påfrestningar som *innebära* fara för hennes psykiska hälsa.

1. visar sig omöjligt att få erforderliga upplysningar för bedömning av faderskapsfrågan,

2. framstår som utsiktslöst att försöka få faderskapet fastställt av domstol,

3. föreligger samtycke av modern eller förmyndare enligt 4 kap. 5a § till adoption av barnet, eller

4. av särskilda skäl finns anledning till antagande att fortsatt utredning eller rättegång skulle vara till men för barnet eller utsätta modern för påfrestningar som *innebär* fara för hennes psykiska hälsa.

Talan mot socialnämnds beslut att lägga ned påbörjad faderskapsutredning föres hos länsstyrelsen genom besvär. Mot länsstyrelsens beslut föres talan hos kammarrätten genom besvär.

3 kap. 5 §

Talan om fastställande av faderskap väckes av barnet.

I fall som avses i 2 kap. 1 § föres barnets talan av socialnämnden. Har modern vårdnaden om barnet, får hon alltid föra barnets talan, även om hon ej har uppnått myndig ålder. Talan får vidare alltid föras av *särskilt förordnad förmyndare* för barnet.

I fall som avses i 2 kap. 1 § föres barnets talan av socialnämnden. Har modern vårdnaden om barnet, får hon alltid föra barnets talan, även om hon ej har uppnått myndig ålder. Talan får vidare alltid föras av *särskilt förordnad vårdnadshavare* för barnet.

4 kap. 10 §

I ärende om antagande av adoptivbarn skall rätten inhämta upplysningar om barnet och sökanden samt huruvida vederlag eller bidrag till barnets underhåll är givet eller utfäst. Har barnet ej fyllt aderton år, skall yttrande inhämtas från socialnämnden i den kommun där sökanden är kyrkobokförd och från socialnämnden i den kommun där den som har vårdnaden om barnet är kyrkobokförd.

Fader eller moder, vars samtycke till adoptionen ej erfordras, skall ändå höras, om det kan

Fader eller moder, vars samtycke till adoptionen ej erfordras, skall ändå höras, om det kan

Nuvarande lydelse

ske. Vid adoption av adoptivbarn skall vad nu sagts i stället gälla adoptanten eller, om make adopterat andre makens barn, var och en av makarna. Finns *särskild förmyndare* vars samtycke ej erfordras, skall även han höras.

Föreslagen lydelse

ske. Vid adoption av adoptivbarn skall vad nu sagts i stället gälla adoptanten eller, om make adopterat andre makens barn, var och en av makarna. Finns *särskilt förordnad vårdnadshavare*, vars samtycke ej erfordras, skall även han *eller hon* höras.

6 kap. 2 §

Barn står under vårdnad av båda föräldrarna eller en av dem, om inte rätten har anförtrott vårdnaden åt en eller två särskilt förordnade *förmyndare*. Vårdnaden om ett barn består till dess att barnet fyller arton år eller dessförinnan ingår äktenskap.

Barn står under vårdnad av båda föräldrarna eller en av dem, om inte rätten har anförtrott vårdnaden åt en eller två särskilt förordnade *vårdnadshavare*. Vårdnaden om ett barn består till dess att barnet fyller arton år eller dessförinnan ingår äktenskap.

Den som har vårdnaden om ett barn har ett ansvar för barnets personliga förhållanden och skall se till att barnets behov enligt 1 § blir tillgodosedda. Barnets vårdnadshavare svarar även för att barnet får den tillsyn som behövs med hänsyn till dess ålder, utveckling och övriga omständigheter samt skall bevaka att barnet får tillfredställande försörjning och utbildning.

Om ansvaret i frågor som gäller barnets ekonomiska förhållanden finns bestämmelser i 9—16 kap.

Om ansvaret i frågor som gäller barnets ekonomiska förhållanden finns bestämmelser i 9—15 kap.

6 kap. 3 §

Barnet står från födelsen under vårdnad av båda föräldrarna, om dessa är gifta med varandra, och i annat fall av modern ensam. Ingår föräldrarna senare äktenskap med varandra, står barnet från den tidpunkten under vårdnad av dem båda, om inte rätten dessförinnan har anförtrott vårdnaden åt en eller två särskilt förordnade *förmyndare*.

Barnet står från födelsen under vårdnad av båda föräldrarna, om dessa är gifta med varandra, och i annat fall av modern ensam. Ingår föräldrarna senare äktenskap med varandra, står barnet från den tidpunkten under vårdnad av dem båda, om inte rätten dessförinnan har anförtrott vårdnaden åt en eller två särskilt förordnade *vårdnadshavare*.

Om det döms till äktenskapsskillnad mellan föräldrarna står barnet även därefter under båda föräldrarnas vårdnad, om inte den gemensamma vårdnaden upplöses enligt 5, 7 eller 8 §. Skall barnet även efter domen på äktenskapsskillnad stå under båda föräldrarnas vårdnad, skall rätten i domen erinra om att vårdnaden alltjämt är gemensam.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

6 kap. 7 §

Om en förälder vid utövandet av vårdnaden om ett barn gör sig skyldig till missbruk eller försummelse eller i övrigt brister i omsorgen om barnet på ett sätt som medför bestående fara för barnets hälsa eller utveckling, skall rätten besluta om ändring i vårdnaden.

Står barnet under båda föräldrarnas vårdnad och gäller vad som sägs i första stycket en av dem, skall rätten anförtro vårdnaden åt den andra föräldern ensam. Brister också denne i omsorgen om barnet på det sätt som sägs i första stycket, skall rätten flytta över vårdnaden till en eller två särskilt förordnade *förmyndare enligt 13 kap. 8 §*.

Står barnet under endast en förälders vårdnad, skall rätten i fall som avses i första stycket flytta över vårdnaden till den andra föräldern eller, om det är lämpligare, till en eller två särskilt förordnade *förmyndare enligt 13 kap. 8 §*.

Frågor om ändring i vårdnaden enligt denna paragraf prövas på talan av socialnämnden eller, utan särskilt yrkande, i mål om äktenskapsskillnad mellan föräldrarna eller i annat mål som avses i 5 eller 6 §.

6 kap. 8 §

Har ett barn stadigvarande vårdats och fostrats i annat enskilt hem än föräldrahemmet och är det uppenbart bäst för barnet att det rådande förhållandet får bestå och att vårdnaden flyttas över till den eller dem som har tagit emot barnet eller någon av dem, skall rätten utse denne eller dessa att såsom särskilt förordnade *förmyndare* utöva vårdnaden om barnet.

Frågor om överflyttning av vårdnaden enligt första stycket prövas på talan av socialnämnden.

Står barnet under båda föräldrarnas vårdnad och gäller vad som sägs i första stycket en av dem, skall rätten anförtro vårdnaden åt den andra föräldern ensam. Brister också denne i omsorgen om barnet på det sätt som sägs i första stycket, skall rätten flytta över vårdnaden till en eller två särskilt förordnade *vårdnadshavare*.

Står barnet under endast en förälders vårdnad, skall rätten i fall som avses i första stycket flytta över vårdnaden till den andra föräldern eller, om det är lämpligare, till en eller två särskilt förordnade *vårdnadshavare*.

Har ett barn stadigvarande vårdats och fostrats i annat enskilt hem än föräldrahemmet och är det uppenbart bäst för barnet att det rådande förhållandet får bestå och att vårdnaden flyttas över till den eller dem som har tagit emot barnet eller någon av dem, skall rätten utse denne eller dessa att såsom särskilt förordnade *vårdnadshavare* utöva vårdnaden om barnet.

Nuvarande lydelse

Står barnet under vårdnad av båda föräldrarna och dör en av dem, tillkommer vårdnaden den andre ensam.

Står barnet under vårdnad av endast en av föräldrarna och dör denne, skall rätten på ansökan av den andre eller på anmälan av socialnämnden anförtro vårdnaden åt den andra föräldern eller, om det är lämpligare, åt en eller två särskilt förordnade *förmyndare* enligt 13 kap. 8 §.

Är båda föräldrarna döda, utövas vårdnaden av barnets förmyndare.

Står barnet under vårdnad av en eller två särskilt förordnade *förmyndare* och vill någon av barnets föräldrar eller båda få vårdnaden överflyttad till sig, skall rätten besluta efter vad som är bäst för barnet. Rätten får flytta över vårdnaden till föräldrarna gemensamt endast om föräldrarna är ense om det.

Frågor om överflyttning av vårdnaden enligt första stycket prövas på talan av båda föräldrarna eller en av dem eller på talan av socialnämnden.

Föreslagen lydelse

6 kap. 9 §

Står barnet under vårdnad av båda föräldrarna och dör en av dem, tillkommer vårdnaden den andre ensam. *Dör båda föräldrarna, skall rätten på anmälan av socialnämnden eller när förhållandet annars blir känt anförtro vårdnaden åt en eller två särskilt förordnade vårdnadshavare.*

Står barnet under vårdnad av endast en av föräldrarna och dör denne, skall rätten på ansökan av den andre eller på anmälan av socialnämnden anförtro vårdnaden åt den andra föräldern eller, om det är lämpligare, åt en eller två särskilt förordnade *vårdnadshavare*.

6 kap. 10 §

Står barnet under vårdnad av en eller två särskilt förordnade *vårdnadshavare* och vill någon av barnets föräldrar eller båda få vårdnaden överflyttad till sig, skall rätten besluta efter vad som är bäst för barnet. Rätten får flytta över vårdnaden till föräldrarna gemensamt endast om föräldrarna är ense om det.

6 kap. 10 a §

Skall vårdnadshavare förordnas särskilt, utses någon som är lämpad att ge barnet omvårdnad, trygghet och en god fostran. Den som är underårig får inte förordnas till vårdnadshavare.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

Two vårdnadshavare kan utses att gemensamt utöva vårdnaden, om de är gifta med varandra eller bor tillsammans under äktenskapsliknande förhållanden.

För syskon skall samma vårdnadshavare utses, om inte särskilda skäl talar mot det.

Skall vårdnadshavare förordnas efter föräldrarnas död och har föräldrarna eller en av dem gett till känna vem de önskar till vårdnadshavare, skall denna person förordnas, om det inte är olämpligt.

6 kap. 10 b §

En särskilt förordnad vårdnadshavare har rätt att på begäran bli entledigad från uppdraget.

Har barnet två särskilt förordnade vårdnadshavare och vill någon av dem att vårdnaden inte längre skall vara gemensam, skall rätten på talan av en av dem eller båda anförtro vårdnaden åt en av dem efter vad som är bäst för barnet. Rätten kan också i mål om äktenskapskillnad utan yrkande förordna om vårdnaden enligt vad som nu har sagts, om gemensam vårdnad är uppenbart oförenlig med barnets bästa.

6 kap. 10 c §

En särskilt förordnad vårdnadshavare skall entledigas, om han eller hon vid utövandet av vårdnaden gör sig skyldig till missbruk eller försummelse eller av någon annan orsak inte längre är lämplig som vårdnadshavare.

Har barnet två särskilt förordnande vårdnadshavare och entledigas eller avlider den ene, skall rätten anförtro vårdnaden åt den an-

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

dre ensam. Om båda vårdnadshavarna entledigas eller avlider, skall rätten utse en eller två andra personer att vara särskilt förordnade vårdnadshavare.

Frågor om ändring i vårdnaden enligt denna paragraf prövas efter ansökan av socialnämnden.

6 kap. 17 §

Frågor om vårdnad eller umgänge tas upp av rätten i den ort där *vårdnadshavaren eller någon av vårdnadshavarna* har sitt hemvist. Sådana frågor kan tas upp även i samband med äktenskapsmål. Om det inte finns någon behörig domstol, tas frågorna upp av Stockholms tingsrätt.

Frågor om vårdnad som avses i 4—8 och 10 §§ samt frågor om umgänge som avses i 15 § handläggs i den ordning som är föreskriven för tvistemål. Står barnet under vårdnad av båda föräldrarna eller en av dem och är föräldrarna överens i saken, kan de dock anhängiggöra saken genom ansökan.

Frågor om vårdnad eller umgänge tas upp av rätten i den ort där *barnet* har sitt hemvist. Sådana frågor kan tas upp även i samband med äktenskapsmål. Om det inte finns någon behörig domstol *enligt vad som nu har sagts*, tas frågorna upp av Stockholms tingsrätt.

Frågor om vårdnad som avses i 4—6, 8 och 10 §§ samt *10 b § andra stycket liksom* frågor om umgänge som avses i 15 § handläggs i den ordning som är föreskriven för tvistemål. *Detsamma gäller frågor om entledigande av vårdnadshavare enligt 7 eller 10 c §.* Står barnet under vårdnad av båda föräldrarna eller en av dem och är föräldrarna överens i saken, kan de dock anhängiggöra saken genom ansökan.

Övriga frågor om vårdnad handläggs i den ordning som gäller för ärenden.

I mål om vårdnad kan underhållsbidrag för barnet yrkas utan stämning.

Dom i mål om vårdnad eller umgänge får meddelas utan huvudförhandling, om parterna är överens i saken.

6 kap. 21 §

I mål om vårdnad eller umgänge kan rätten, i samband med att den meddelar dom eller beslut i saken och om det finns särskilda skäl, på

I mål *eller ärende* om vårdnad eller umgänge kan rätten, i samband med att den meddelar dom eller beslut i saken och om det

Nuvarande lydelse

yrkande av part förelägga motparten vid vite att lämna ifrån sig barnet. Har vite förelagts i samband med beslut som avses i 20 § första stycket, kan rätten förordna att föreläggandet skall gälla omedelbart.

Talan mot beslut om föreläggande enligt första stycket får föras endast i samband med talan mot domen eller beslutet om vårdnad eller umgänge.

Frågor om utdömmande av förelagt vite prövas av länsrätten på ansökan av den part som har begärt föreläggandet.

7 kap. 2 §

Förälder skall fullgöra sin underhållsskyldighet genom att betala underhållsbidrag till barnet, om föräldern

1. inte har vårdnaden om barnet och inte heller varaktigt bor tillsammans med barnet, eller
2. har vårdnaden om barnet gemensamt med den andra föräldern men barnet varaktigt bor tillsammans med endast den andra föräldern.

Underhållsbidrag fastställs genom dom eller avtal.

Vårdnadshavaren får företräda barnet i frågor om underhållsbidrag, även om vårdnadshavaren inte har uppnått myndig ålder. *Också särskilt förordnad förmyndare har rätt att företräda barnet.* Avtal om underhållsbidrag kan slutas även före barnets födelse.

Föreslagen lydelse

finns särskilda skäl, på yrkande av part förelägga motparten vid vite att lämna ifrån sig barnet. Har vite förelagts i samband med beslut som avses i 20 § första stycket, kan rätten förordna att föreläggandet skall gälla omedelbart.

Vårdnadshavaren får företräda barnet i frågor om underhållsbidrag, även om vårdnadshavaren inte har uppnått myndig ålder. Avtal om underhållsbidrag kan slutas även före barnets födelse.

9 kap. 1 §

Den som är under *aderton* år (*underårig*) är omyndig och *äger icke* själv råda över sin egendom eller *åta* sig förbindelser i vidare mån än som följer av vad som skall gälla på grund av lag eller villkor vid förvärv genom gåva *eller* testamente.

Den som är under *arton* år (*underårig*) är omyndig och *får inte utan erforderligt samtycke* själv råda över sin egendom eller *åta* sig förbindelser i vidare mån än som följer av vad som skall gälla på grund av lag eller villkor vid förvärv genom gåva, testamente *eller förmånstagareförordnande angående försäkring. En rättshandling som har företagits i strid med vad som nu har sagts är inte bindande för den underårige.*

Nuvarande lydelse

Har genom gåva eller testamente egendom tillfallit underårig under villkor att han må själv råda däröver, skall vad i 3 § andra stycket stadgas äga motsvarande tillämpning, dock att överförmyndarens samtycke erfordras blott i det fall att den underårige fyllt sexton år. I sådant fall skall överförmyndaren, innan samtycke gives, bereda jämväl fångesmannen eller hans arvingar tillfälle att yttra sig, om det kan ske utan märklig omgång eller tidsutdräkt.

Föreslagen lydelse

9 kap. 4 §

Om en underårig har fått egendom genom gåva, testamente eller förmånstagareförordnande angående försäkring med villkor att han eller hon själv får råda över egendomen, tillämpas 3 § andra stycket. Överförmyndarens samtycke till att egendomen omhändertas behövs dock endast om den underårige har fyllt sexton år. I sådant fall skall överförmyndaren, innan samtycke ges, bereda även fångesmannen eller hans arvingar tillfälle att yttra sig, om det kan ske utan större besvär eller tidsförlust.

9 kap. 5 §

Idkar underårig, som fyllt sexton år, näring med tillstånd varom i 15 kap. 13 § sägs, äge han ingå sådana rättshandlingar, som falla inom området för rörelsen. Vad nu är stadgat gälle dock ej i fråga om rättshandling som avses i 15 kap. 15 §.

Om en underårig, som har fyllt sexton år, driver rörelse med samtycke enligt 13 kap. 13 §, får han eller hon ingå sådana rättshandlingar som faller inom området för rörelsen. Vad som nu har sagts gäller dock inte i fråga om rättshandling som avses i 13 kap. 10 § eller 14 kap. 11 §

10 kap. 4 §

Har en underårig inte någon förmyndare, skall rätten förordna sådan.

Har förmyndare förordnats enligt första stycket på grund av att fadern eller modern är underårig, gäller förordnandet till dess fadern eller modern har uppnått myndig ålder.

10 kap. 5 §

Har förmyndare förordnats enligt 4 § på grund av att fadern eller modern är underårig, gäller förordnandet till dess fadern eller modern har uppnått myndig ålder.

Den eller de som har förordnats särskilt till vårdnadshavare skall också förordnas till förmyndare, om inte särskilda skäl talar mot det.

Förordnas inte förmyndare enligt första stycket, tillämpas 6 och 7 §§.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

10 kap. 6 §

Till förmyndare skall utses en rättrådig, erfaren och i övrigt lämplig man eller kvinna.

När omständigheterna påkallar det, får flera förmyndare förordnas.

För underåriga syskon *bör gemensam* förmyndare *förordnas*, om inte särskilda skäl talar *emot* det.

För underåriga syskon *skall samma* förmyndare *utses*, om inte särskilda skäl talar *mot* det.

10 kap. 7 §

Skall efter föräldrarnas död förmyndare förordnas för en underårig och har föräldrarna eller en av dem gett tillkänna vem de önskar till förmyndare, skall denna person förordnas, om *han eller hon* inte är *olämplig*.

Skall efter föräldrarnas död förmyndare förordnas för en underårig och har föräldrarna eller en av dem gett tillkänna vem de önskar till förmyndare, skall denna person förordnas om *det* inte är *olämpligt*.

10 kap. 8 §

När omständigheterna påkallar det, får flera förmyndare förordnas för den underårige.

Kan den eller de som på grund av lag skall vara förmyndare inte lämpligen handha förmynderskapet allena, skall medförmyndare förordnas.

10 kap. 9 §

En förmyndare har rätt att på begäran bli entledigad från förmynderskapet. Detta gäller dock ej, om förmynderskapet utövas av föräldrarna eller en av dem och särskilda skäl talat mot att förmyndaren entledigas.

Har två särskilt förordnande förmyndare utsetts att gemensamt utöva vårdnaden om ett barn och vill någon av förmyndarna att vårdnaden inte längre skall vara gemensam, skall rätten på talan av en av dem eller båda anförtro vårdnaden om barnet åt en av dem efter vad som är bäst för barnet.

10 kap. 11 §

Dör förmyndaren och finns det inte någon som på grund av lag skall vara förmyndare, skall den som har boet i sin vård utan dröjsmål anmäla förhållandet till *den tingsrätt hos vilken förmynderskapet är eller skall vara inskrivet*.

Dör förmyndaren och finns det inte någon som på grund av lag skall vara förmyndare, skall den som har boet i sin vård utan dröjsmål anmäla förhållandet till *överförmyndaren i den ort där den omyndige har sitt hemvist*.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

10 kap. 13 §

Fråga om förordnande av förmyndare tas upp av den tingsrätt där förmynderskapet är inskrivet eller, om inskrivning av förmynderskapet inte har ägt rum, av den tingsrätt där inskrivning skall ske.

Fråga om entledigande av förmyndare tas upp av den tingsrätt där förmynderskapet är eller skall vara inskrivet.

Frågor om förordnande eller entledigande av förmyndare tas upp av tingsrätten i den ort där den underårige har sitt hemvist.

10 kap. 18 §

Ansökan om förordnande eller entledigande av en förmyndare får göras, *förutom* av överförmyndaren och förmyndare, av den underårige själv, om *denne* har fyllt sexton år, samt av hans eller hennes make och närmaste släktingar. *En förmyndare som inte längre är lämplig att utöva vårdnaden får entledigas även på ansökan av socialnämnden.* Frågor som avses i denna paragraf skall rätten också ta upp självmant, när anledning förekommer till det.

Ansökan om förordnande eller entledigande av en förmyndare får göras av överförmyndaren, förmyndare, *vårdnadshavare*, den underårige själv, om *han eller hon* har fyllt sexton år, samt av hans eller hennes make *eller sambo* och närmaste släktingar. Frågor som avses i denna paragraf skall rätten också ta upp självmant, när anledning förekommer till det.

I ärende som avses i första stycket skall rätten, när det rör en underårige som fyllt sexton år, bereda *denne* tillfälle att yttra sig, om det kan ske.

Rättens beslut i ärende som avses i första stycket får överklagas, förutom av den som beslutet särskilt rör, av var och en som har rätt att göra ansökan.

11 kap. 2 §

Har en förmyndare eller förmyndarens make och den underårige del i oskiftat dödsbo, skall rätten förordna god man att vårda den underåriges rätt i boet vid boutredningen liksom vid bodelning och skifte eller ingående av avtal om sammanlevnad i oskiftat bo.

God man skall även förordnas när den som har en förmyndare, god man eller förvaltare skall företa en rättshandling eller vara part i en rättegång och behöver biträde

God man skall även förordnas när den som har en förmyndare, god man eller förvaltare skall företa en rättshandling eller vara part i en rättegång och behöver biträde

Nuvarande lydelse

men enligt 13 kap. 2 § inte kan företrädas av förmyndaren, den gode mannen eller förvaltaren.

God man skall också i annat fall än som avses i första eller andra stycket förordnas för den som har förmyndare, god man *eller* förvaltare, om det förekommer en angelägenhet i vilken han eller hon har ett intresse som strider mot sådan företrädares eller dennes makes intresse. Rätten skall meddela sådant förordnande, om förmyndaren, den gode mannen *eller* förvaltaren eller den som denne i sådan egenskap företräder begär det eller det annars är lämpligt.

Föreslagen lydelse

men enligt 12 kap. 8 § inte kan företrädas av förmyndaren, den gode mannen eller förvaltaren.

God man skall också i annat fall än som avses i första eller andra stycket förordnas för den som har förmyndare, god man, förvaltare *eller vårdnadshavare*, om det förekommer en angelägenhet i vilken han eller hon har ett intresse som strider mot sådan företrädares eller dennes makes intresse. Rätten skall meddela sådant förordnande, om förmyndaren, den gode mannen, förvaltaren *eller vårdnadshavaren* eller den som denne i sådan egenskap företräder begär det eller det annars är lämpligt.

11 kap. 8 §

Utan hinder av förvaltarförordnande enligt 7 § har den som avses med förordnandet rätt att själv

1. sluta avtal om tjänst eller annat arbete,

2. förfoga över vad han eller hon genom eget arbete har förvärvat efter det att förvaltare har förordnats, liksom avkastningen av sådan egendom och vad som har trätt i egendomens ställe samt

3. förfoga över vad han eller hon efter det att förvaltare har förordnats erhåller genom gåva *eller* testamente under villkor att egendomen inte skall omfattas av förvaltarens rådighet.

Om särskilda skäl föranleder det, får dock rätten föreskriva att förvaltaruppdraget skall omfatta även förhållande som avses i första stycket.

11 kap. 10 §

Med förvaltarens samtycke får den enskilde själv företa rätts-

Utan hinder av förvaltarförordnande enligt 7 § har den som avses med förordnandet rätt att själv

1. sluta avtal om tjänst eller annat arbete,

2. förfoga över vad han eller hon genom eget arbete har förvärvat efter det att förvaltare har förordnats, liksom avkastningen av sådan egendom och vad som har trätt i egendomens ställe samt

3. förfoga över vad han eller hon efter det att förvaltare har förordnats erhåller genom gåva, testamente *eller förmånstagareförordnande angående försäkring* under villkor att egendomen inte skall omfattas av förvaltarens rådighet.

Med förvaltarens samtycke får den enskilde själv företa rätts-

Nuvarande lydelse

handlingar även i en angelägenhet som omfattas av förvaltaruppdraget. Om verkan av avtal som den enskilde har ingått utan samtycke gäller vad som föreskrivs i 9 kap. 6 och 7 §§ för underåriga.

Föreslagen lydelse

handlingar även i en angelägenhet som omfattas av förvaltaruppdraget. Om verkan av avtal som den enskilde har ingått utan samtycke gäller vad som föreskrivs i 9 kap. 1, 6 och 7 §§ för underåriga.

11 kap. 13 §

När omständigheterna påkallar det, kan flera gode män eller förvaltare förordnas för den enskilde.

Är flera gode män eller förvaltare ansvariga för skada som har tillfogats tredje man, svarar de solidariskt för ersättningen. Ersättningsansvaret skall slutligt fördelas mellan de ansvariga efter den grad av vållande som åvilar dem. Om någon saknar tillgångar att betala sin andel med, skall de övrigas ansvarighet för bristen bestämmas enligt samma grunder.

11 kap. 14 §

Godmanskap och förvaltarskap står under tillsyn av överförmyndaren och tingsrätten.

Är flera gode män eller förvaltare ansvariga för skada som har tillfogats tredje man, svarar de solidariskt för ersättningen. Ersättningsansvaret skall slutligt fördelas mellan de ansvariga efter den grad av vållande som åvilar dem. Om någon saknar tillgångar att betala sin andel med, skall de övrigas ansvarighet för bristen bestämmas enligt samma grunder.

11 kap. 15 §

Ansökan om förordnande av god man eller förvaltare får göras av överförmyndaren, förmyndare, den som ansökningen avser, om han eller hon har fyllt sexton år, samt av hans eller hennes make och närmaste släktingar.

Ansökan om förordnande av god man eller förvaltare får göras av överförmyndaren, förmyndare, den som ansökningen avser, om han eller hon har fyllt sexton år, samt av hans eller hennes make eller sambo och närmaste släktingar.

Ansökan om förordnande av förvaltare får också göras av god man som avses i 4 §.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

Frågor om förordnande av god man eller förvaltare skall rätten också ta upp självmant, när anledning förekommer till det.

11 kap. 16 §

I ärende om förordnande av god man eller förvaltare för någon som har fyllt sexton år skall rätten bereda denne tillfälle att yttra sig, om det kan ske.

I ärende om förordnande av god man enligt 4 § eller förvaltare skall, om det inte är obehövt, rätten också inhämta yttrande från make och närmaste släktingar, överförmyndaren, vårdinrättning, omsorgsnämnd och socialnämnd. Den som ansökningen avser skall höras muntligen, om det kan ske utan skada för honom eller henne och det inte är uppenbart att han eller hon inte förstår vad saken gäller. Rätten kan dock underlåta att höra den enskilde muntligen om denne själv har gjort ansökan eller medgivit det ifrågasatta förordnandet eller det annars finns särskilda skäl.

I ärende om förordnande av god man enligt 4 § eller förvaltare skall, om det inte är obehövt, rätten också inhämta yttrande från make *eller sambo* och närmaste släktingar, överförmyndaren, vårdinrättning, omsorgsnämnd och socialnämnd. Den som ansökningen avser skall höras muntligen, om det kan ske utan skada för honom eller henne och det inte är uppenbart att han eller hon inte förstår vad saken gäller. Rätten kan dock underlåta att höra den enskilde muntligen, om denne själv har gjort ansökan eller medgivit det ifrågasatta förordnandet eller det annars finns särskilda skäl.

Myndigheter och inrättningar som anges i andra stycket är skyldiga att lämna rätten sådana uppgifter som kan vara av betydelse i ärendet.

11 kap. 22 §

Dör en god man eller förvaltare, skall den som har boet i sin vård utan dröjsmål anmäla förhållandet till den *tingsrätt där* godmanskapet eller förvalterskapet *är eller skall vara inskrivet*.

Dör en god man eller förvaltare, skall den som har boet i sin vård utan dröjsmål anmäla förhållandet till den *överförmyndare som har tillsyn över* godmanskapet eller förvalterskapet.

11 kap. 25 §

Frågor om förordnande eller entledigande av god man enligt 1 eller 2 § tas upp av den *tingsrätt, där förmynderskapet, godmanskapet eller förvalterskapet är eller skall vara inskrivet. Är det fråga om förmynd-*

Frågor *som gäller godmanskap* enligt 1, 2 *eller 4 § eller förvalterskap* tas upp av *tingsrätten i den ort där den enskilde har sitt hemvist eller, om han eller hon inte har hemvist i riket, av Stockholms tingsrätt.*

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

derskap som inte skall vara inskrivet, avgörs frågan om behörig domstol med tillämpning av 12 kap. 1 § andra stycket.

Uppkommer vid utredning av ett dödsbo fråga om förordnande av god man enligt 3 §, hör ärendet till den tingsrätt varunder boet lyder. Skall god man annars förordnas enligt 3 §, tas ärendet upp av tingsrätten i den ort där den för vilken god man skall förordnas har egendom eller där annars behov av god man har yppat sig.

Andra frågor som gäller godmanskaps enligt 1–3 §§ tas upp av den tingsrätt där godmanskaps är inskrivet.

11 kap. 26 §

Ansökan om förordnande av god man enligt 4 § eller av förvaltare tas upp av tingsrätten i den ort där den som avses med ansökningen har sitt hemvist eller, om han eller hon inte har hemvist i riket, av Stockholms tingsrätt.

Uppkommer vid utredning av ett dödsbo fråga om förordnande av god man enligt 3 §, hör ärendet till den tingsrätt varunder boet lyder. Skall god man annars förordnas enligt 3 § tas ärendet upp av tingsrätten i den ort där den för vilken god man skall förordnas har egendom eller där annars behov av god man har yppat sig.

Andra frågor som gäller godmanskaps enligt 4 § eller förvaltarships tas upp av den tingsrätt där godmanskaps eller förvaltarships är inskrivet.

Andra frågor som gäller godmanskaps enligt 3 § tas upp av den tingsrätt som har förordnat god man.

11 kap. 27 §

Rättens beslut i frågor som gäller godmanskaps eller förvaltarships får överklagas, förutom av den som beslutet rör, av var och en som har rätt att göra ansökan i frågan. Den i vars ställe god man förordnats enligt 2 § första och andra styckena får dock inte överklaga beslut om sådant förordnande.

Rätten skall genast kungöra beslut om anordnande eller upphörande av förvaltarships i Post- och Inrikes tidningar. Sådan kungörelse skall också ske av beslut om jämkning av förvaltarships omfattning enligt 23 §.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

12 kap. *Allmänna bestämmelser om förmyndares, gode mäns och förvaltarens verksamhet*

Förmyndares skyldigheter m.m.

1 §

Förmyndare skall förvalta den omyndiges tillgångar och företräda honom eller henne i angelägenheter som rör tillgångarna.

Första stycket gäller inte i fråga om tillgångar som den omyndige enligt lag själv råder över eller som den omyndige har förvärvat genom gåva, testamente eller förmånstagarförförordnande angående försäkring med villkor att egendomen skall stå under förvaltning av annan än förmyndaren, utan bestämmanderätt för denne, och med angivande av vem som skall utöva förvaltningen (särskild förvaltning). Är särskild förvaltning anordnad, skall den som utövar förvaltningen årligen lämna redovisning över förvaltningen till förmyndaren.

Förmyndaren företräder i övrigt den omyndige när detta inte enligt lag ankommer på någon annan.

Gode mäns och förvaltarens skyldigheter m.m.

2 §

Gode män och förvaltare skall, i den mån det följer av deras förordnande, bevaka rätten för den person som de företräder, förvalta dennes tillgångar och sörja för dennes person.

Även om det inte framgår av förordnandet, omfattar den gode mannens eller förvaltarens uppdrag inte sådana tillgångar som har ställts under särskild förvaltning. Är särskild förvaltning anordnad, skall

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

den som utövar förvaltningen årligen lämna redovisning över förvaltningen till den gode mannen respektive förvaltaren, om det faller inom ramen för den gode mannens eller förvaltarens uppdrag att ta emot en sådan redovisning.

Gemensamma bestämmelser

3 §

Förmyndare, gode män och förvaltare skall omsorgsfullt fullgöra sina åligganden och alltid handla på det sätt som bäst gagnar den enskilde.

4 §

Den enskildes medel skall i skälig omfattning användas för hans eller hennes uppehälle, utbildning och nytta i övrigt. De medel som inte används för sådana ändamål skall placeras så, att tillräcklig trygghet finns för deras bestånd och skälig avkastning erhålls.

Närmare bestämmelser om hur förvaltningen skall ske finns i 13–15 kap.

5 §

Förordnade förmyndare, gode män och förvaltare skall fortlöpande föra räkenskaper över sin förvaltning och göra anteckningar om sina åtgärder i övrigt. Föräldrar är skyldiga att föra räkenskaper och göra anteckningar i den utsträckning som kan anses behövlig med hänsyn till egendomens omfattning och omständigheterna i övrigt.

6 §

Förmyndare, gode män och förvaltare skall se till att pengar och

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

värdepapper som tillhör den enskilde förvaras så, att de inte sammanblandas med tillgångar som ställföreträdaren annars förvaltar.

Om den enskilde äger värdehandlingar eller annars har rättigheter på grund av sådana handlingar, svarar förmyndaren, den gode mannen eller förvaltaren för att behövliga registreringar och anmälningar görs.

7 §

I viktiga frågor skall förmyndaren, om det lämpligen kan ske, höra den omyndige, om han eller hon har fyllt sexton år, samt den omyndiges make eller sambo.

Gode män och förvaltare har motsvarande skyldigheter i förhållande till den som uppdraget avser samt dennes make eller sambo. Om betydelsen av samtycke i vissa fall från den som har god man finns bestämmelser i 11 kap. 5 §.

8 §

Uppstår fråga om rättshandling eller rättegång mellan en omyndig och förmyndaren eller hans eller hennes make eller någon som förmyndaren företräder, har förmyndaren inte rätt att företräda den omyndige. Har syskon samma förmyndare, får denne dock företräda de omyndiga vid arvsifte mellan dem, om de inte har inbördes stridande intressen.

En god man eller förvaltare har inte rätt att företräda den för vilken han eller hon har förordnats, om det uppstår en fråga om rättshandling eller rättegång mellan denne, å ena sidan, och den gode mannen eller förvaltaren, dennes make eller nå-

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

gon som den gode mannen eller förvaltaren företräder, å andra sidan.

Har en förmyndare, god man eller förvaltare slutit avtal i strid med första eller andra stycket, tillämpas 9 kap. 7 § första stycket i fråga om återbärings- och ersättningsskyldighet.

*Överförmyndarens tillsyn**9 §*

Förmyndares, gode mäns och förvaltares verksamhet står under överförmyndarens tillsyn.

Förmyndare, gode män och förvaltare är skyldiga att lämna överförmyndaren de upplysningar om sin verksamhet som denne begär.

*Avtal utan överförmyndarens samtycke**10 §*

Har en förmyndare, god man eller förvaltare ingått avtal för den enskildes räkning utan att inhämta samtycke från överförmyndaren, trots att samtycke krävs enligt 13—15 kap., får motparten inte frånträda avtalet, om förmyndaren, gode mannen eller förvaltaren begär överförmyndarens samtycke inom en månad från det att avtalet ingicks och annat förbehåll inte har gjorts. Om överförmyndaren inte lämnar sitt samtycke, får motparten frånträda avtalet, såvida inte annat har överenskommits.

11 §

Om ett avtal som avses i 10 § inte blir gällande, tillämpas 9 kap. 7 § första stycket i fråga om återbärings- och ersättningsskyldighet.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

Flera förmyndare, gode män eller förvaltare

12 §

Skall en persons egendom förvaltas av fler än en förmyndare, god man eller förvaltare, skall ställföreträdarna utöva förvaltningen gemensamt, om inte rätten har bestämt något annat i samband med att ställföreträdare förordnades.

Kan de som utövar förvaltningen gemensamt inte enas om en viss åtgärd, gäller den mening som överförmyndaren biträder. Är det fråga om en åtgärd som kräver överförmyndarens samtycke, kan samtycke ges till åtgärden även om delade meningar föreligger. Överförmyndaren skall dock bereda alla dem som har del i förvaltningen tillfälle att yttra sig innan överförmyndaren beslutar i saken.

Ställande av säkerhet

13 §

Om överförmyndaren finner skäl till det, skall förmyndare, gode män och förvaltare ställa säkerhet för den förvaltade egendomen. Överförmyndaren prövar säkerheten och bestämmer hur den skall förvaras. I övrigt tillämpas 2 kap. 25 § utsökningsbalken.

Skadestånd

14 §

Förmyndare, gode män och förvaltare är skyldiga att ersätta skada som de uppsåtligen eller av vårdslöshet har orsakat den enskilde.

Är flera förmyndare, gode män eller förvaltare ansvariga, svarar de

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

solidariskt för ersättningen. Ersättningsbeloppet skall slutligt fördelas mellan de ansvariga efter den grad av vållande som åvilar dem. Om någon saknar tillgångar att betala sin andel med, skall de övrigas ansvarighet för bristen bestämmas på samma sätt.

15 §

Talan om ersättning enligt 14 § skall väckas inom ett år från det att handlingar som anges i 16 kap. 8 § har överlämnats till den som är behörig att ta emot redovisning för förvaltningen. Väcks ej talan inom föreskriven tid, är talerätten förlo-rad. Detta gäller inte, om ställföre-trädaren har gjort sig skyldig till brottsligt förfarande.

Arvode och ersättning för utgifter

16 §

Förordnade förmyndare, gode män och förvaltare har rätt till skäligt arvode för uppdraget samt ersättning för de utgifter som har varit skäligen påkallade för uppdragets fullgörande.

Beslut om arvode och ersättning för utgifter fattas av överförmyndaren. Denne bestämmer dessutom i vad mån arvode och ersättning för utgifter skall betalas med medel som tillhör den enskilde.

Arvode och ersättning för utgifter skall, om inte särskilda skäl föranleder annat, betalas med den enskildes medel i den mån hans eller hennes beräknade inkomst eller tillgångar under det år då uppdraget utförs överstiger två respektive tre basbelopp enligt lagen (1962:381) om allmän försäkring. Arvode och

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

ersättning för utgifter som inte skall betalas med den enskildes medel skall betalas av kommunen.

Arvode eller ersättning för utgifter som avser vård av någons rätt i oskiftat dödsbo skall utgå av dödsboets medel.

17 §

Föräldrar har, om det finns särskilda skäl, rätt till arvode med anledning av förvaltningen av den omyndiges egendom. De har också rätt till ersättning för utgifter som har varit skäligen påkallade av förvaltningen.

Beslut om arvode och ersättning för utgifter fattas av överförmyndaren. Beloppen skall betalas med den omyndiges medel eller, om det gäller dödsboförvaltning, utgå av dödsboets tillgångar.

13 kap. Föräldrars förmyndarförvaltning

Föräldrars rådighet

1 §

Är en omyndigs föräldrar förmyndare, bestämmer de med de inskränkningar som följer av detta kapitel hur tillgångar som står under deras förvaltning skall användas eller placeras.

Är en av föräldrarna till följd av frånvaro eller sjukdom eller av annan orsak förhindrad att ta del i sådana beslut rörande förvaltningen som inte kan uppskjutas utan olägenhet, bestämmer den andre ensam. Denne får dock inte ensam fatta beslut av ingripande betydelse, om inte den omyndiges bästa uppenbarligen kräver det.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

Om endast en av föräldrarna är förmyndare, gäller bestämmelserna om föräldrar honom eller henne.

I fråga om vård av en omyndigs rätt i dödsbo eller annat oskiftat bo gäller bestämmelserna i 15 kap.

Förteckning över egendom

2 §

När egendom har tillfallit den omyndige genom arv eller testamente, skall föräldrarna inom en månad därefter ge in en förteckning över egendomen till överförmyndaren. Förteckningen skall avges på heder och samvete.

Förvaltningen av viss egendom

3 §

Bestämmelserna i 4–9 §§ gäller beträffande egendom som skall stå under föräldrarnas förvaltning och som

1. har tillfallit den omyndige genom arv eller testamente,

2. den omyndige har fått i gåva med villkor att egendomen skall stå under överförmyndarkontroll, under förutsättning att givaren har gjort skriftlig anmälan om gåvan till överförmyndaren, eller

3. har tillfallit den omyndige som förmångstagare till försäkring med anledning av dödsfall.

Med egendom som anges i första stycket jämställs egendom som har trätt i stället för sådan egendom samt avkastning av egendomen.

4 §

Värdehandlingar skall säljas och fordringar drivas in så snart det lämpligen kan ske, om det inte är till fördel för den omyndige att värde-

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

handlingarna behålls eller att fordringarna förblir utestående.

Annan lös egendom än som nu har nämnts och som inte omfattas av 10 § skall säljas vid lämplig tidpunkt, om inte egendomen är till nytta eller har särskilt värde för den omyndige eller dennes familj eller egendomen av någon annan särskild anledning bör behållas.

5 §

Den omyndiges tillgångar får utan samtycke av överförmyndaren placeras i

1. obligationer som är noterade vid Stockholms fondbörs,

2. skuldförbindelser i övrigt som har utfärdats av staten eller av Sveriges allmänna hypoteksbank, Konungariket Sveriges stadshypotekskassa eller kreditaktiebolag, med undantag för skuldförbindelser som medför rätt till betalning först efter utfärdarens övriga fordringsägare,

3. andelar i aktiefond som avses i aktiefondslagen (1974:931).

Den omyndiges tillgångar får vidare utan överförmyndarens samtycke användas för allemanssparande enligt lagen (1983:890) om allemanssparande eller lånas ut mot säkerhet av panträtt på grundval av inteckning i fast egendom inom sextio procent av det senast fastställda taxeringsvärdet.

6 §

I den mån överförmyndaren samtycker till det, får den omyndiges tillgångar placeras i aktier och även i övrigt placeras på annat sätt än som anges i 5 §.

I fråga om köp av fast egendom m.m. finns bestämmelser i 10 §.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

7 §

Pengar som inte placeras enligt 5, 6 eller 10 § och inte heller omedelbart behöver användas skall göras räntebärande genom att sättas in hos bank. I den mån pengarna behöver hållas tillgängliga för den omyndiges uppehälle, utbildning eller nytta i övrigt får föräldrarna vid insättningen göra förbehåll om att de får tas ut utan överförmyndarens samtycke.

8 §

Föräldrar får utan samtycke av överförmyndaren ta ut räntan på tillgodohavande hos bank. De får också ta ut pengar som har satts in med förbehåll enligt 7 §. Föräldrarna får vidare genom bankens försorg föra över bankmedel till en annan bank. I övrigt får medel som har satts in hos bank tas ut endast efter samtycke från överförmyndaren.

9 §

Om det med hänsyn till föräldrarnas och den omyndiges förhållanden eller i övrigt finns särskilda skäl, får överförmyndaren helt eller delvis medge undantag från 4—8 §§.

Fast egendom m.m.

10 §

För den omyndiges räkning får föräldrar endast med överförmyndarens samtycke

1. genom köp, byte eller gåva förvärva fast egendom eller nyttjanderätt till sådan egendom, såvida det inte gäller övertagande av hyresrätt till bostadslägenhet,

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

2. ingå avtal om nyttjanderätt till annans fasta egendom, såvida det inte gäller hyra av bostadslägenhet eller en tillfällig upplåtelse av ringa ekonomisk betydelse,

3. sälja eller byta bort fast egendom eller nyttjanderätt till sådan egendom, såvida det inte gäller byte av bostadslägenhet, eller

4. låta inteckna, hyra ut eller på annat sätt med nyttjanderätt upplåta fast egendom eller tomträtt.

Samtycke till åtgärd som avses i första stycket 1—2 skall lämnas, om inte förvärvet eller avtalet kan anses olämpligt med hänsyn till egendomens natur, den omyndiges ålder och framtida behov eller andra omständigheter.

Samtycke till åtgärd som avses i första stycket 3—4 får lämnas endast om åtgärden är lämplig med hänsyn till egendomens natur samt den omyndiges ålder, framtida behov och samlade tillgångar.

Bestämmelserna om nyttjanderätt gäller även i fråga om servitut och rätt till elektrisk kraft, om rättigheten har upplåtits genom avtal.

Samtycke enligt denna paragraf gäller under sex månader från det att samtycket lämnades.

Bortgivande av egendom

11 §

Föräldrar får inte ge bort den omyndiges egendom, såvida det inte är fråga om personliga presenter, vars värde inte står i missförhållande till den omyndiges ekonomiska villkor.

Med överförmyndarens samtycke får föräldrar använda den omyndiges inkomster till understöd åt an-

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

höriga eller andra som står den omyndige nära.

Upptagande av lån m.m.

12 §

För den omyndiges räkning får föräldrar endast med överförmyndarens samtycke

- 1. ta upp lån eller ingå någon annan skuldförbindelse,*
- 2. ingå borgensförbindelse,*
- 3. ställa den omyndiges egendom som säkerhet för dennes eller någon annans förbindelse.*

Är det fråga om åtgärder enligt första stycket som faller inom ramen för en rörelse som föräldrarna med överförmyndarens samtycke driver för den omyndiges räkning, behövs samtycke endast i fråga om pantsättning av fast egendom eller tomträtt. Samtycke behövs inte i fråga om statliga lån som tas upp för att ge den omyndige hjälp till utbildning eller bosättning.

Samtycke enligt denna paragraf får lämnas endast om åtgärden behövs för att trygga den omyndiges övriga egendom eller kan anses nödvändig för dennes utbildning, uppehälle eller nytta i övrigt.

Rörelse

13 §

Föräldrar får inte låta den som är under sexton år driva rörelse.

Om den omyndige har fyllt sexton år, får föräldrarna endast med överförmyndarens samtycke låta honom eller henne driva rörelse för vilken det föreligger fullständig bokföringsskyldighet enligt bokföringslagen (1976:125) eller jordbruksbokföringslagen (1979:141).

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

Samtycke får lämnas endast om den omyndiges ekonomiska och personliga förhållanden är sådana att det med beaktande av rörelsens art är lämpligt att samtycke ges.

För rörelse som föräldrarna själva vill driva för den omyndiges räkning krävs alltid samtycke av överförmyndaren.

Redovisning av viss egendom

14 §

Föräldrar skall före den 1 mars varje år i en årsräkning till överförmyndaren redogöra för förvaltningen under föregående år av egendom som avses i 3 och 10 §§. Årsräkningen skall avges på heder och samvete.

I årsräkningen skall anges

1. egendomen och dess värde vid början och slutet av den tid som räkningen avser,

2. skulder som hänför sig till egendomen vid samma tidpunkter,

3. inkomster av egendomen och utgifter som har betalats med egendomen eller dess avkastning.

15 §

Har den omyndige fyllt arton år eller har föräldrarna dessförinnan entledigats som förmyndare, skall de inom en månad därefter ge in en sluträkning till överförmyndaren beträffande egendom som avses i 3 och 10 §§. Sluträkningen skall innehålla en redogörelse för förvaltningen under det löpande året fram till dess att förmynderskapet upphörde. Räkningen skall avges på heder och samvete.

Vad som sägs om årsräkning i 14 § andra stycket gäller också i fråga om sluträkning.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

16 §

Om det med hänsyn till föräldrarnas och den omyndiges förhållanden, tillgångarnas art eller värde eller omständigheterna i övrigt finns särskilda skäl, får överförmyndaren befria föräldrarna från skyldigheten att lämna årsräkning eller sluträkning eller besluta att sådana räkningar får lämnas i förenklad form. I fråga om årsräkning får beslut meddelas för ett visst år eller tills vidare.

17 §

Anmäler föräldrarna att de är förhindrade att inom föreskriven tid lämna förteckning, årsräkning eller sluträkning till överförmyndaren, kan denne bestämma ny tid för avlämnandet.

Särskilda beslut av överförmyndaren i vissa fall

18 §

Överförmyndaren får förelägga föräldrarna att i årsräkning eller på annat sätt redogöra för sin förvaltning utöver vad som följer av 14 och 15 §§, om den omyndige begär det eller om det annars finns särskilda skäl.

19 §

Om det av särskild anledning behövs för att trygga förvaltningen, får överförmyndaren

1. bestämma att 4–8 §§ skall tillämpas även på annan egendom än som avses i 3 §,

2. begränsa möjligheten att ta ut pengar som har satts in hos bank, utöver vad som följer av 7 och 8 §§,

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

3. bestämma att värdehandlingar skall förvaras och förvaltas av bank,

4. bestämma att premieobligationer som har utfärdats av staten skall skrivas in i statsskuldboken med förbehåll att belopp som hänför sig till obligationerna inte får lyftas utan överförmyndarens samtycke,

5. genom meddelande till den som skall ge ut pengar till den omyndige bestämma att pengarna skall sättas in hos bank.

Meddelas beslut enligt första stycket 3, skall föräldrarna träffa avtal med banken på villkor som överförmyndaren har godkänt.

Vissa åtgärder vid förvaltningens upphörande

20 §

När föräldrarnas förvaltning upphör, skall de genast överlämna de förvaltade tillgångarna till den enskilde, om han eller hon har blivit myndig, eller, om någon annan skall överta förvaltningen, till denne.

21 §

När föräldrarnas förvaltning upphör, skall de hålla sina räkenskaper och övriga handlingar rörande förvaltningen tillgängliga för granskning. Om det behövs, skall överförmyndaren bestämma tid och plats för en sådan granskning.

Sedan tiden för att väcka talan enligt 12 kap. 15 § har gått ut eller, om talan har väckts, lagakraftvunnen dom i ersättningsfrågan föreligger, skall räkenskaper och övriga handlingar rörande förvaltningen överlämnas till den som är behörig att ta emot redovisning över förvaltningen.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

Föräldrars död eller konkurs

22 §

Om föräldrarna dör eller försätts i konkurs, skall dödsboet respektive konkursförvaltaren svara för att redovisning av den omyndiges egendom sker och åtgärder vid förvaltningens upphörande vidtas enligt detta kapitel.

14 kap. Förordnade förmyndares, gode mäns och förvaltares vård av egendom

Förteckningar över egendom

1 §

Förordnade förmyndare, gode män och förvaltare skall inom två månader efter förordnandet ge in en förteckning till överförmyndaren över den egendom som de förvaltar. Förteckningen skall avges på heder och samvete.

Förteckning som avges av en god man som har förordnats enligt 11 kap. 1 § behöver endast uppta den lösa egendom som den gode mannen har tagit hand om.

I fråga om bevakning av någons rätt i dödsbo eller annat oskiftat bo gäller bestämmelserna i 15 kap.

2 §

Har någon efter den tid som avses i 1 § första stycket erhållit egendom som skall stå under förvaltning av förordnad förmyndare, god man eller förvaltare, skall ställföreträdaren inom en månad därefter ge in en förteckning över egendomen till överförmyndaren.

Har rätten beslutat utvidga omfattningen av en god mans eller förvaltares uppdrag, skall den gode

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

mannen eller förvaltaren inom en månad från beslutet ge in en förteckning till överförmyndaren över den egendom som omfattas av det utvidgade uppdraget.

Förteckningar enligt denna paragraf skall avges på heder och samvete.

Förvaltning av egendom

3 §

I fråga om egendom som står under en förordnad förmyndares, godmans eller förvaltares förvaltning gäller 4—11 §§.

4 §

Värdehandlingar skall säljas och fordringar drivas in så snart det lämpligen kan ske, om det inte är till fördel för den enskilde att värdehandlingarna behålls eller att fordringarna förblir utestående.

Annan lös egendom än som nu har nämnts och som inte omfattas av 11 § skall säljas vid lämplig tidpunkt, om inte egendomen är till nytta eller har särskilt värde för den enskilde eller dennes familj eller egendomen av någon annan särskild anledning bör behållas.

5 §

Den enskildes tillgångar får utan samtycke av överförmyndaren placeras i

1. obligationer som är noterade vid Stockholms fondbörs,

2. skuldförbindelser i övrigt som har utfärdats av staten eller av Sveriges allmänna hypoteksbank, Konungariket Sveriges stadshypotekskassa eller kreditaktiebolag, med undantag för skuldförbindelser som

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

medför rätt till betalning först efter utfärdarens övriga fordringsägare,

3. andelar i aktiefond som avses i aktiefondslagen (1974:931).

Den enskildes tillgångar får vidare utan överförmyndarens samtycke användas för allemanssparande enligt lagen (1983:890) om allemanssparande eller lånas ut mot säkerhet av panträtt på grundval av in-teckning i fast egendom inom sextio procent av det senast fastställda taxeringsvärdet.

6 §

I den mån överförmyndaren samtycker till det, får den enskildes tillgångar placeras i aktier och även i övrigt placeras på annat sätt än som anges i 5 §.

I fråga om köp av fast egendom m. m. finns bestämmelser i 11 §.

7 §

Pengar som inte placeras enligt 5, 6 eller 11 § och inte heller omedelbart behöver användas skall göras räntebärande genom att sättas in hos bank. I den mån pengarna behöver hållas tillgängliga för den enskildes uppehälle, utbildning eller nytta i övrigt får förmyndaren, gode mannen eller förvaltaren vid insättningen göra förbehåll om att de får tas ut utan överförmyndarens samtycke.

8 §

Förmyndare, gode män och förvaltare får utan samtycke av överförmyndaren ta ut räntan på tillgodohavande hos bank. De får också ta ut pengar som har satts in med förbehåll enligt 7 §. De får vidare genom bankens försorg föra över

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

bankmedel till en annan bank. I övrigt får medel som har satts in hos bank tas ut endast efter samtycke från överförmyndaren.

9 §

Premieobligationer som har utfärdats av staten skall skrivas in i statsskuldboken med förbehåll att belopp som hänför sig till obligationerna inte får lyftas utan överförmyndarens samtycke.

10 §

Om det finns särskilda skäl, får överförmyndaren helt eller delvis medge undantag från 4–9 §§.

Fast egendom m. m.

11 §

För den enskildes räkning får en förordnad förmyndare, god man eller förvaltare endast med överförmyndarens samtycke

1. genom köp, byte eller gåva förvärva fast egendom eller nyttjanderätt till sådan egendom, såvida det inte gäller övertagande av hyresrätt till bostadslägenhet,

2. ingå avtal om nyttjanderätt till annans fasta egendom, såvida det inte gäller hyra av bostadslägenhet eller en tillfällig upplåtelse av ringa ekonomisk betydelse,

3. sälja eller byta bort fast egendom eller nyttjanderätt till sådan egendom, såvida det inte gäller byte av bostadslägenhet, eller

4. låta inteckna, hyra ut eller på annat sätt med nyttjanderätt upplåta fast egendom eller tomträtt.

Samtycke till åtgärd som avses i första stycket 1–2 skall lämnas, om inte förvärvet eller avtalet kan anses

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

olämpligt med hänsyn till egendomens natur eller andra omständigheter.

Samtycke till åtgärd som avses i första stycket 3—4 får lämnas endast om åtgärden är lämplig med hänsyn till egendomens natur samt den enskildes behov och samlade tillgångar.

Bestämmelserna om nyttjanderätt gäller även i fråga om servitut och rätt till elektrisk kraft, om rättigheten har upplåtits genom avtal.

Samtycke enligt denna paragraf gäller under sex månader från det att samtycket lämnades.

Bortgivande av egendom

12 §

En förordnad förmyndare, god man eller förvaltare får inte ge bort den enskildes egendom, såvida det inte är fråga om personliga presenter, vars värde inte står i missförhållande till den enskildes ekonomiska villkor.

Med överförmyndarens samtycke får den enskildes inkomster användas till understöd åt anhöriga eller andra som står den enskilde nära.

Upptagande av lån m. m.

13 §

För den enskildes räkning får en förordnad förmyndare, god man eller förvaltare endast med överförmyndarens samtycke

- 1. ta upp lån eller ingå någon annan skuldförbindelse,*
- 2. ingå borgensförbindelse,*
- 3. ställa den enskildes egendom som säkerhet för dennes eller någon annans förbindelse.*

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

Är det fråga om åtgärder enligt första stycket som faller inom ramen för en rörelse som ställföreträdaren med överförmyndarens samtycke driver för den enskildes räkning, behövs samtycke endast i fråga om pantsättning av fast egendom eller tomträtt. Samtycke behövs inte i fråga om statliga lån som tas upp för att ge den enskilde hjälp till utbildning eller bosättning.

Samtycke enligt denna paragraf får lämnas endast om åtgärden behövs för att trygga den enskildes övriga egendom eller kan anses nödvändig för dennes utbildning, uppehälle eller nytta i övrigt.

Rörelse

14 §

En god man eller förvaltare får endast med överförmyndarens samtycke låta den enskilde driva rörelse eller själv driva rörelse för dennes räkning. Samtycke får lämnas endast om den enskildes ekonomiska och personliga förhållanden är sådana att det med beaktande av rörelsens art är lämpligt att samtycke ges.

I fråga om förordnade förmyndare tillämpas 13 kap. 13 §.

Redovisning av förvaltat egendom

15 §

Förordnade förmyndare, gode män och förvaltare skall före den 1 mars varje år i en årsräkning till överförmyndaren redogöra för förvaltningen under föregående år av egendom som har stått under ställföreträdarens förvaltning. Årsräkningen skall avges på heder och samvete.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

I årsräkningen skall anges den enskildes tillgångar och skulder vid början och slutet av den tid som räkningen avser. Vidare skall en sammanställning göras av inkomster och utgifter under nämnda tid. Av årsräkningen skall särskilt framgå hur mycket som har använts för den enskildes uppehälle, utbildning eller nytta i övrigt.

16 §

Överförmyndaren får besluta att en förordnad förmyndare, god man eller förvaltare i särskild ordning skall redogöra för den del av den enskildes tillgångar och skulder som inte omfattas av ställföreträdarens förvaltning, i den mån tillgångarna och skulderna är kända för honom eller henne.

17 §

Gode män skall hålla överförmyndaren underrättad om sådana åtgärder från den enskildes sida som kan påverka den gode mannens förvaltningsansvar i mera betydande omfattning.

18 §

Har en förordnad förmyndares, god mans eller förvaltares uppdrag upphört, skall den som frånträder uppdraget inom en månad därefter ge in en sluträkning till överförmyndaren beträffande egendom som har stått under hans eller hennes förvaltning. Sluträkningen skall innehålla en redogörelse för förvaltningen under det löpande året fram till dess att ställföreträdarskapet upphörde. Räkningen skall avges på heder och samvete.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

Vad som sägs om årsräkning i 15 § andra stycket gäller också i fråga om sluträkning.

Har rätten inskränkt omfattningen av en god mans eller förvaltares uppdrag, gäller reglerna om sluträkning i fråga om den egendom som inte längre omfattas av uppdraget.

Upphör ett godmanskap enligt 11 kap. 1 § innan tiden för avgivande av årsräkning eller sluträkning rörande förmynderskapet för den omyndige inträffar, får sluträkning rörande godmanskapet begränsas till att avse en redogörelse endast för de åtgärder som har vidtagits av den gode mannen. I övrigt skall redogörelse för förvaltningen avges av förmyndaren även för den tid som godmanskapet har varat.

19 §

Om det med hänsyn till ställföreträdarens och den enskildes förhållanden, tillgångarnas art eller värde eller omständigheterna i övrigt finns särskilda skäl, får överförmyndaren befria ställföreträdaren från skyldigheten att lämna årsräkning eller sluträkning eller besluta att sådana räkningar får lämnas i förenklad form. I fråga om årsräkning får beslut meddelas för ett visst år eller tills vidare.

20 §

Anmäler en förordnad förmyndare, god man eller förvaltare att han eller hon är förhindrad att inom föreskriven tid lämna förteckning, årsräkning eller sluträkning till överförmyndaren, kan denne bestämma ny tid för avlämnandet.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

Särskilda beslut av överförmyndaren i vissa fall

21 §

Om det behövs för att trygga förvaltningen, får överförmyndaren

1. begränsa möjligheten att ta ut pengar som har satts in hos bank, utöver vad som följer av 7 och 8 §§,

2. bestämma att värdehandlingar skall förvaras och förvaltas av bank,

3. genom meddelande till den som skall ge ut pengar till den enskilde bestämma att pengarna skall sättas in hos bank.

Meddelas beslut enligt första stycket 2, skall ställföreträdaren träffa avtal med banken på villkor som överförmyndaren har godkänt.

Vissa åtgärder vid förvaltningens upphörande

22 §

När en förordnad förmyndares, god mans eller förvaltares uppdrag upphör, skall han eller hon genast överlämna de förvaltade tillgångarna till den enskilde eller, om någon annan skall överta förvaltningen, till denne.

23 §

När en förordnad förmyndare, god man eller förvaltare frånträder sitt uppdrag, skall han eller hon hålla sina räkenskaper och övriga handlingar rörande förvaltningen tillgängliga för granskning. Om det behövs, skall överförmyndaren bestämma tid och plats för en sådan granskning.

Sedan tiden för att väcka talan enligt 12 kap. 15 § har gått ut eller, om talan har väckts, lagakraftvun-

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

nen dom i ersättningsfrågan föreligger, skall räkenskaper och övriga handlingar rörande förvaltningen överlämnas till den som är behörig att ta emot redovisning över förvaltningen.

Ställföreträdares död eller konkurs

24 §

Om en förordnad förmyndare, god man eller förvaltare dör eller försätts i konkurs, skall dödsboet respektive konkursförvaltaren svara för att redovisning av den enskildes egendom sker och åtgärder vid förvaltningens upphörande vidtas enligt detta kapitel.

15 kap. *Vård av rätt i dödsbo, m.m.**Inledande bestämmelser*

1 §

Har en omyndig del i ett dödsbo eller annat oskiftat bo, skall förmyndaren vårda den omyndiges rätt i boet enligt bestämmelserna i detta kapitel.

Bestämmelserna gäller också i fråga om gode män och förvaltare, om den som de företräder har del i ett bo och vården av dennes rätt som delägare omfattas av uppdraget.

Är den enskilde ensam delägare eller har samtliga delägare samma förmyndare, god man eller förvaltare och förvaltas boet av ställföreträdares, gäller i stället 13 och 14 kap.

Tidpunkt för bodelning och skifte

2 §

Ingås inte avtal om sammanlevnad i oskiftat dödsbo eller upphör ett sådant avtal att gälla, skall för-

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

myndaren, gode mannen eller förvaltaren se till att bodelning och skifte med anledning av dödsfall förrättas så snart som möjligt.

Skall bodelning ske av annan anledning än dödsfall, skall förmyndaren, gode mannen eller förvaltaren se till att bodelning sker så snart som möjligt.

3 §

Skiftas inte ett dödsbo inom sex månader från det att bouppteckningen förrättades och har avtal om sammanlevnad i oskiftat dödsbo inte heller ingåtts, skall förmyndaren, gode mannen eller förvaltaren inom denna tid lämna en redogörelse till överförmyndaren om anledningen till att skifte inte har skett. En sådan redogörelse skall därefter, till dess skifte eller avtal föreligger, lämnas var sjätte månad, om inte överförmyndaren bestämmer någon annan tidpunkt.

Samtycke till vissa rättshandlingar

4 §

Förmyndare, gode män och förvaltare som deltar i en rättshandling vid dödsboförvaltning för den enskildes räkning skall inhämta överförmyndarens samtycke till rättshandlingen i den utsträckning som gäller vid förvaltning enligt 13 eller 14 kap.

Fördelning av egendom vid bodelning och skifte

5 §

Förmyndare, gode män och förvaltare som tar del i bodelning eller skifte för den enskildes räkning skall inhämta överförmyndarens

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

samtycke till egendomens fördelning.

Förmyndare, gode män och förvaltare får endast med överförmyndarens samtycke överlåta den enskildes andel i boet.

Avstående från arv eller testamente

6 §

Förmyndare, gode män eller förvaltare får för den enskildes räkning avstå från arv på det sätt som anges i 3 kap. 9 § ärvdabalken, om överförmyndaren samtycker till åtgärden.

Avtal om sammanlevnad i oskiftat dödsbo

7 §

Avtal om sammanlevnad i oskiftat dödsbo får ingås endast med överförmyndarens samtycke.

Överförmyndaren får häva ett avtal enligt första stycket, om det är påkallat för att ta till vara den enskildes intressen.

8 §

Ingås avtal om sammanlevnad i oskiftat dödsbo, skall förmyndaren, gode mannen eller förvaltaren före den 1 mars varje år i en årsuppgift till överförmyndaren redogöra för förvaltningen av boet under föregående år. Av årsuppgiften skall framgå boets behållna inkomst och dess sammanlagda tillgångar och skulder vid årets slut.

Anmäler förmyndaren, gode mannen eller förvaltaren att det föreligger hinder mot att inom föreskriven tid lämna årsuppgift till överförmyndaren, kan denne bestämman ny tid för avlämnandet.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse**Förrättande av bouppteckning i vissa fall*

9 §

Skall bodelning ske av annan anledning än dödsfall, är förmyndaren, gode mannen eller förvaltaren skyldig att se till att bouppteckning förrättas så snart som möjligt. Avskrift av bouppteckningen skall genast ges in till överförmyndaren. Är bouppteckningen omfattande, får avskrift lämnas i behövliga delar.

Ansvar mot borgenärer m.fl.

10 §

Förmyndare, gode män och förvaltare är ansvariga enligt ärvdebalken gentemot borgenärer i dödsboet och andra vars rätt är beroende av dödsboförvaltningen.

Försäljning av viss egendom

11 §

Har egendom i dödsbo, vilken har förvaltats av en god man som avses i 11 kap. 3 §, efter preskription av rätt att ta arv eller testamente eller annars tillfallit allmänna arvsfonden, gäller i fråga om egendomens försäljning lagen (1928:281) om allmänna arvsfonden.

16 kap. *Tillsyn över förmyndares, gode mäns och förvaltares verksamhet m.m.*

Inledande bestämmelser

1 §

Överförmyndaren skall utöva tillsyn över förmyndares, gode mäns och förvaltares verksamhet enligt bestämmelserna i detta kapitel.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

Vid utövande av tillsynen skall överförmyndaren särskilt se till att den enskildes tillgångar i skälig omfattning används för hans eller hennes nytta och att tillgångarna i övrigt är placerade så, att tillräcklig trygghet finns för deras bestånd och skälig avkastning erhålls.

Bestämmelser om val av överförmyndare m.m. finns i 19 kap.

Behörig överförmyndare

2 §

Tillsynen utövas av överförmyndaren i den ort där den som har förmyndare, god man eller förvaltare har sitt hemvist.

Har god man förordnats enligt 11 kap. 3 § vid utredning av ett dödsbo, utövas tillsynen av överförmyndaren i den ort där den avlidne hade sitt hemvist. Är det i övrigt fråga om godmanskap enligt 11 kap. 3 §, utövas tillsynen av överförmyndaren i den ort där den gode mannen har sitt hemvist.

Om behörig överförmyndare enligt första eller andra stycket inte finns, utövas tillsynen av överförmyndaren i Stockholm.

Granskning av förvaltningen

3 §

Överförmyndaren skall granska förmyndares, gode mäns och förvaltares verksamhet med ledning av de förteckningar, årsräkningar, sluträkningar och handlingar enligt 15 kap. 3 och 8 §§ som har getts in.

Överförmyndaren eller den som överförmyndaren utser har rätt att gå genom de räkenskaper och anteckningar som avses i 12 kap. 5 §

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

samt de värdehandlingar som ställföreträdaren förvarar med anledning av sitt uppdrag.

4 §

Överförmyndaren skall göra anteckning om verkställd granskning på förteckningar, årsräkningar, sluträkningar och handlingar enligt 15 kap. 3 och 8 §§.

Anmärkning mot förvaltningen

5 §

Om överförmyndaren vid granskningen eller annars finner anledning till anmärkning mot förmyndaren, gode mannen eller förvaltare, skall denne beredas tillfälle att yttra sig inom den tid som överförmyndaren bestämmer.

Om yttrande inte lämnas inom förelagd tid eller om överförmyndaren anser att yttrandet inte är tillfredsställande, skall överförmyndaren genast pröva om beslut enligt 13 eller 14 kap. behöver meddelas eller om ställföreträdaren bör entledigas eller annan åtgärd vidtas.

6 §

Har överförmyndaren funnit anledning till anmärkning enligt 5 § och har inte anmärkningen förfallit efter ställföreträdarens yttrande, skall anteckning om anmärkningen göras på den granskade handlingen. Ställföreträdaren skall underättas om anteckningen.

Om en anmärkning som har antecknats enligt första stycket innebär att ställföreträdaren kan bli skadeståndsskyldig gentemot den omyndige eller den som uppdraget avser, har ställföreträdaren rätt att

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

väcka talan mot denne om frihet från skadeståndsskyldighet.

Rätt att ta del av handlingar

7 §

En omyndig som har fyllt sexton år och den som har god man eller förvaltare har rätt att ta del av de handlingar rörande ställföreträdarskapet som förvaras hos överförmyndaren. En sådan rätt har också den enskildes make eller sambo och närmaste släktingar.

Överlämnande av handlingar vid granskningens slut m.m.

8 §

Sedan överförmyndaren har granskat förmyndarens, gode manns eller förvaltarens sluträkning, skall räkningen samt de förteckningar, årsräkningar och handlingar enligt 15 kap. 3 och 8 §§ som förvaras hos överförmyndaren överlämnas till den som är behörig att ta emot redovisning för förvaltningen.

Om ställföreträdaren inte är skyldig att lämna sluträkning när ställföreträdarskapet upphör, skall överförmyndaren överlämna de övriga handlingar som anges i första stycket till den som är behörig att ta emot redovisning för förvaltningen, såvida denne eller den avgående ställföreträdaren begär det eller överförmyndaren har gjort anteckning om anmärkning enligt 5 § på handlingen.

Om handlingar som avses i första eller andra stycket har lämnats till en ny ställföreträdare, skall denne inom två månader därefter återlämna handlingarna till överförmyndaren. Överförmyndaren skall skriftli-

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

gen upplysa ställföreträdaren om dennes skyldighet när handlingarna lämnas ut.

Om en ställföreträdares förvaltning har godkänts av den enskilde eller av en ny ställföreträdare innan han eller hon har fått del av de handlingar som avses i första eller andra stycket, är godkännandet utan verkan.

Inhämtande av yttrande m.m.

9 §

Innan överförmyndaren tar ställning till om samtycke skall lämnas till en förvaltningsåtgärd av större vikt, skall den omyndige, om han eller hon har fyllt sexton år, eller den som har god man eller förvaltare samt den enskildes make eller sambo och närmaste släktingar beredas tillfälle att yttra sig, såvida det kan ske utan avsevärd tidsförlust.

Överförmyndaren får återkalla ett lämnat samtycke, om förutsättningar för samtycket inte längre föreligger.

10 §

Överförmyndaren får från socialnämnder och andra myndigheter inhämta de upplysningar som behövs för tillsynen av förmyndares, gode mäns och förvaltares verksamhet.

Myndigheter som avses i första stycket är skyldiga att lämna överförmyndaren sådana uppgifter som kan vara av betydelse för dennes tillsynsverksamhet.

Anmälan om försäkringsbelopp

11 §

När belopp har tillfallit en omyndig som förmånstagare till försäk-

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

ring med anledning av dödsfall, skall den som ombesörjer utbetalningen genast göra anmälan till överförmyndaren. Vid periodiskt utfallande belopp krävs dock sådan anmälan endast när den första utbetalningen görs.

Överförmyndarens handläggning m.m.

12 §

Överförmyndaren är skyldig att föra förteckningar och lägga upp akter samt expediera handlingar enligt föreskrifter som meddelas av regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer.

Vite

13 §

Överförmyndaren får vid vite förelägga en förmyndare, god man eller förvaltare att fullgöra sina skyldigheter enligt 3 § andra stycket eller 8 § tredje stycket i detta kapitel eller enligt 12 kap. 13 §, 13 kap. 2 och 14—21 §§, 14 kap. 1, 2 och 15—23 §§ samt 15 kap. 3 och 8 §§. Innan vitesföreläggande beslutas, skall överförmyndaren skriftligen erinra ställföreträdaren om den skyldighet och de bestämmelser som föreligger samt ge ställföreträdaren skälig tid att ge in en angiven handling eller efterkomma ett beslut.

Frågor om utdömande av vite prövas av tingsrätt. I fråga om föreläggande och utdömande av vite gäller i övrigt lagen (1985:206) om viten.

Utformning av förteckningar m.m.

14 §

Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer får med-

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

dela föreskrifter om den närmare utformningen av förteckningar, årsräkningar och sluträkningar samt handlingar som avses i 15 kap. 3 och 8 §§.

19 kap. 5 §

Överförmyndare väljes av kommunfullmäktige. För överförmyndare väljes en ersättare.

Ledamöter och ersättare i överförmyndarnämnd väljas av kommunfullmäktige till det antal fullmäktige bestämma. Antalet ledamöter får dock ej understiga tre.

Val av ledamöter och ersättare i överförmyndarnämnd skall vara proportionellt, om det begäres av minst så många väljande, som motsvara det tal, vilket erhålles, om samtliga väljandes antal delas med det antal personer valet avser, ökat med 1. Om förfarandet vid sådant proportionellt val finnas särskilda bestämmelser.

Sker ej val av ersättare i överförmyndarnämnd proportionellt, skall tillika bestämmas den ordning i vilken ersättarna skola inkallas till tjänstgöring.

Då val av överförmyndare, ledamot av överförmyndarnämnd eller ersättare förrättats, skall det genast anmälas till *rätten*. Har val ej skett i behörig tid, skall *rätten göra anmälan därom hos* länsstyrelsen, som *tillser* att valet *hålles* så snart *ske kan*.

Då val av överförmyndare, ledamot av överförmyndarnämnd eller ersättare förrättats, skall det genast anmälas till *länsstyrelsen*. Har val ej skett i behörig tid, skall länsstyrelsen *se till* att valet *hålls* så snart *det kan ske*.

19 kap. 9 §

Överförmyndare, ledamot i överförmyndarnämnd eller ersättare kan av *rätten entledigas*, om han *finnes icke vara* lämplig.

Överförmyndare, ledamot i överförmyndarnämnd eller ersättare kan *efter anmälan av länsstyrelsen entledigas av rätten*, om han *eller hon inte är* lämplig.

19 kap. 14 §

Om kommunfullmäktige *bestämmer* det, får *överförmyndarnämnden uppdraga* åt ledamot, ersättare som har inkallats till tjänstgöring eller tjänsteman *hos kommu-*

Om kommunfullmäktige *bestämmer* det, får *överförmyndarnämnden uppdra* åt ledamot, ersättare som har inkallats till tjänstgöring eller *kommunal* tjänsteman

Nuvarande lydelse

nen att på nämndens vägnar avgöra vissa grupper av ärenden, vilkas beskaffenhet skall *angivas* i fullmäktiges beslut. Framställning eller yttrande till kommunfullmäktige får dock ej beslutas *annorledes* än av nämnden samfällt.

Finns den som erhållit uppdrag som avses i första stycket, att samtycke, tillstånd eller förordnande i visst fall ej bör meddelas, eller anser han frågan tveksam, skall ärendet hänskjutas till nämnden. Beslut i ärende enligt denna balk vilket har fattats på grund av uppdrag som avses i första stycket behöver ej anmälas inför nämnden.

19 kap. 18 §

Rätten skall vaka över att överförmyndare och överförmyndarnämnd fullgöra sina åligganden enligt denna balk.

Ansökan om annan rättens åtgärd med avseende på förmynderskap än förmyndares förordnande eller entledigande får, såvida fråga ej är om ärende enligt 9 kap. 2a §, göras, förutom av överförmyndaren och förmyndare, av den omyndige själv, om han fyllt sexton år, samt av hans make och närmaste frän-

Föreslagen lydelse

med erforderlig kompetens att på nämndens vägnar avgöra vissa grupper av ärenden, vilkas beskaffenhet skall *anges* i fullmäktiges beslut. *Kommunfullmäktige kan på motsvarande sätt bestämma att överförmyndaren får uppdra åt kommunal tjänsteman med erforderlig kompetens att avgöra ärenden på överförmyndarens vägnar.* Framställning eller yttrande till kommunfullmäktige får dock ej beslutas *på annat sätt* än av nämnden samfällt *eller av överförmyndaren själv.*

Finns den som erhållit uppdrag som avses i första stycket, att samtycke, tillstånd eller förordnande i visst fall ej bör meddelas, eller anser han frågan tveksam, skall ärendet hänskjutas till nämnden *eller överförmyndaren*. Beslut i ärende enligt denna balk vilket har fattats på grund av uppdrag som avses i första stycket behöver ej anmälas inför nämnden *eller för överförmyndaren.*

19 kap. 17 §

Länsstyrelsen skall utöva tillsyn över överförmyndares och överförmyndarnämnders verksamhet.

20 kap. 3 §

Nuvarande lydelse

der. Fråga som avses i denna paragraf skall rätten också taga upp självmant, när anledning förekommer därtill.

I ärende som avses i första stycket skall rätten, när det rör omyndig som fyllt sexton år, bereda denne tillfälle att yttra sig om det kan ske.

Mot rättens beslut i ärende som avses i första stycket får talan föras, förutom av den som beslutet särskilt rör, av var och en som har rätt att göra ansökan.

Mot beslut, varigenom det förelagts förmyndare att vid vite fullgöra visst åliggande, får talan föras endast i samband med klagan över rättens beslut om utdömande av vitet.

20 kap. 4 §

Överförmyndarens tillstånd till åtgärd beträffande omyndigsegen- dom får sökas endast av förmyndaren. Mot överförmyndarens beslut i sådant ärende och mot överförmyndarens förordnande, att förbehåll enligt 15 kap. 9 § andra stycket ej skall gälla, får talan föras endast av förmyndaren samt, såvida ärendet angår omhändertagande av egendom, varöver den omyndige råder, eller återkallelse av förmyndarens eller överförmyndarens tillstånd för omyndig att driva näring, av den omyndige själv, om han fyllt sexton år.

Mot överförmyndarens beslut i fall som avses i 13 kap. 8 § tredje stycket får talan ej föras.

Föreslagen lydelse

Rättens beslut i fråga om förmynderskap, godmanskap eller förvaltarskap får överklagas, förutom av den som beslutet särskilt rör, av var och en som har rätt att göra ansökan i saken. Den i vars ställe god man har förordnats enligt 11 kap. 2 § första eller andra stycket får dock inte överklaga beslut om sådant förordnande.

Överförmyndarens samtycke till åtgärd beträffande en enskilds egendom får begäras endast av förmyndaren, den gode mannen eller förvaltaren. Överförmyndarens beslut i ett sådant ärende får överklagas endast av ställföreträdaren. Överförmyndarens beslut enligt 9 kap. 3 eller 4 §, 13 kap. 18 eller 19 § eller 14 kap. 21 § får överklagas endast av ställföreträdaren eller av den enskilde, om han eller hon har fyllt sexton år.

Överförmyndarens beslut i fall som avses i 12 kap. 12 § andra stycket får inte överklagas.

Nuvarande lydelse

Talan mot överförmyndarens beslut i ärende enligt denna balk föres skriftligen hos rätten inom två veckor från den dag klaganden fick del av beslutet.

Beslut som i ärende om förmyndarskap, godmanskap eller förvaltarskap enligt denna balk meddelas av överförmyndaren eller rätten, länder till efterrättelse utan hinder av att beslutet överklagas. Vad som nu har sagts gäller ej rättsens avgörande, varigenom avtal om sammanlevnad i oskiftat bo hävs eller förmyndare, god man eller förvaltare döms till utgivande av försuttet vite.

Bestämmelserna i 7 § gäller också när föräldrar, adoptivföräldrar eller särskilt förordnade förmyndare gemensamt har vårdnaden och en av dem utan beaktansvärt skäl egenmäktigt bortfört eller kvarhåller barnet samt den andre begär rättelse.

1. Denna lag träder i kraft den 1 januari 1991.
2. Den som före ikraftträdandet har förordnats som förmyndare för en omyndig skall, om även vårdnad ingår i uppdraget, anses som särskilt förordnad vårdnadshavare enligt 6 kap. och förmyndare enligt 10 kap.
3. Om en omyndig före ikraftträdandet har fått en gåva som står under förvaltning av föräldrarna eller en av dem, skall gåvomedlen vid tillämpningen av de nya bestämmelserna jämföras med gåva som avses i 13 kap. 3 § första stycket 2, såvida den omyndige, om han eller hon har fyllt sexton år, eller givaren före ikraftträdandet har gjort skriftlig anmälan om gåvan till överförmyndaren.
4. Överförmyndaren får före ikraftträdandet, med verkan från den tidpunkten, meddela beslut som avses i 13 kap. 19 § och 14 kap. 21 §.
5. Mål eller ärende enligt föräldrabalken som vid ikraftträdandet är anhängigt vid en myndighet som var behörig enligt äldre bestämmelser skall även efter ikraftträdandet handläggas där.

Föreslagen lydelse

20 kap. 6 §

Överförmyndarens beslut i ärende enligt denna balk överklagas hos tingsrätten.

20 kap. 8 §

Beslut som i ärende om förmyndarskap, godmanskap eller förvaltarskap enligt denna balk meddelas av överförmyndaren eller rätten, länder till efterrättelse utan hinder av att beslutet överklagas. Vad som nu har sagts gäller ej överförmyndarens avgörande, varigenom avtal om sammanlevnad i oskiftat bo hävs eller rättsens avgörande när det gäller utgivande av försuttet vite.

21 kap. 8 §

Bestämmelserna i 7 § gäller också när föräldrar, adoptivföräldrar eller särskilt förordnade vårdnadshavare gemensamt har vårdnaden och en av dem utan beaktansvärt skäl egenmäktigt bortfört eller kvarhåller barnet samt den andre begär rättelse.

6. Äldre föreskrifter om redovisning och om arvode tillämpas även efter ikraftträdandet, såvitt gäller tiden dessförinnan.

7. Förekommer i lag eller annan författning någon hänvisning till en föreskrift som har ersatts genom en bestämmelse i denna lag, tillämpas i stället den bestämmelsen.

2. Förslag till

Lag om upphörande av lagen (1924:322) om vård av omyndigs vårdehandlingar

Härigenom föreskrivs att lagen (1924:322) om vård av omyndigs vårdehandlingar skall upphöra att gälla vid utgången av år 1990.

3. Förslag till

Lag om ändring i rättegångsbalken

Härigenom föreskrivs att 10 kap. 7 § rättegångsbalken skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

10 kap. 7 §¹

Tvist på grund av förmyndares, god mans eller förvaltares förvaltning får väckas vid den rätt där *förmynderskapet, godmanskapet eller förvaltarskapet är eller senast varit inskrivet*, eller också vid rätten i den ort där förvaltningen förts.

Tvist på grund av förmyndares, god mans eller förvaltares förvaltning får väckas vid den rätt där *den omyndige eller den för vilken god man eller förvaltare varit förordnad har sitt hemvist* eller också vid rätten i den ort där förvaltningen förts.

Har någon eljest haft annans egendom till förvaltning, får tvist på grund av förvaltningen väckas vid rätten i den ort, där förvaltningen förts.

1. Denna lag träder i kraft den 1 januari 1991.

2. Mål som vid ikraftträdandet är anhängigt vid en domstol som var behörig enligt äldre bestämmelser skall även efter ikraftträdandet handläggas där.

¹ Balken i dess lydelse enligt förslag i prop. 1987/88:124.

4. Förslag till Lag om ändring i lagen (1946:807) om handläggning av domstolsärenden

Härigenom föreskrivs att 6 § lagen (1946:807) om handläggning av domstolsärenden skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

6 §¹

Underrätt är vid handläggning av ärende domför med en lagfaren domare, om ej annat följer av vad som föreskrivs nedan i denna paragraf.

Vid annan handläggning än som sägs i 3 eller 4 § skall rätten ha den sammansättning som anges i tredje stycket, om ärendet är tvistigt, om eljest särskild anledning föreligger därtill, eller om ärendet angår

1. anordnande, upphörande eller ändring av förvaltarenskap enligt 11 kap. 7, 19 eller 23 § föräldrabalken,
2. talan mot överförmyndares beslut,
3. nedsättning av bolags aktiekapital eller grundfond eller tillstånd till vinstutdelning i bolag eller till fusion,
4. förvaltning av stiftelse, eller
5. tillstånd till viss förvaltningsåtgärd i annat fall än som avses ovan i detta stycke.

I fall som avses i andra stycket skall rätten bestå av en lagfaren domare och nämndemän, när ärendet skall prövas enligt äktenskapsbalken, lagen (1987:232) om sambors gemensamma hem eller föräldrabalken, och annars av minst tre och högst fyra lagfarna domare. När nämndemän ingår i rätten, skall 14 kap. 17 § äktenskapsbalken tillämpas.

Regeringen får för andra fall än som avses i andra stycket föreskriva att tjänstemän som inte är lagfarna får handlägga ärenden som är av enkel beskaffenhet och som avser

1. förordnande eller entledigande av förmyndare, god man eller förvaltare, 2. <i>inskrivning av förmynderskap, godmanskap eller förvaltarenskap,</i> 3. <i>avträdande av egendom till förvaltning av boutredningsman och förordnande eller entledigande av boutredningsman,</i> 4. <i>förordnande av bodelningsförrättare,</i> 5. <i>förordnande av skiftesman vid arvskifte, eller</i>	1. förordnande eller entledigande av förmyndare, god man eller förvaltare, 2. <i>avträdande av egendom till förvaltning av boutredningsman och förordnande eller entledigande av boutredningsman,</i> 3. <i>förordnande av bodelningsförrättare,</i> 4. <i>förordnande av skiftesman vid arvskifte, eller</i> 5. <i>dödande av handlingar och inteckningar enligt lagen (1927:85) om dödande av förkommen hand-</i>

¹ Lagen i dess lydelse enligt förslag i prop. 1987/88:124

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

6. dödande av handlingar och inteckningar enligt lagen (1927:85) om dödande av förkommen handling, dock ej i fall som avses i 12a § nämnda lag.

ling, dock ej i fall som avses i 12a § nämnda lag.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1991.

5. Förslag till Lag om ändring i bankrörelselagen (1987:617)

Härigenom föreskrivs att 2 kap. 23 § bankrörelselagen (1987:617) skall ha följande lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*2 kap. 23 §¹

En omyndig får utan förmyndarens tillstånd förfoga över medel som den omyndige själv satt in hos en bank efter det han fyllt sexton år. Utan den omyndiges samtycke får banken inte betala ut sådana medel till förmyndaren. Har förmyndaren fått överförmyndarens tillstånd att omhänderta medlen och företett bevis på detta, får den omyndige inte vidare förfoga över medlen. Sådan inskränkning i den omyndiges rätt skall antecknas på insättningsbevis eller i motbok, när beviset eller motboken företes hos banken.

Medel som en förmyndare, god man eller förvaltare förvaltar enligt föräldrabalken får tas ut utan överförmyndarens tillstånd endast om det har gjorts förbehåll enligt 15 kap. 9 § andra stycket nämnda balk eller uttaget avser ränta som stått inne kortare tid än ett år. Överförmyndare kan när som helst förordna, att ett förbehåll inte skall gälla. Sådant förordnande skall antecknas på bevis eller i motbok, som har utfärdats om insättningen. Banken är skyldig att på begäran av överförmyndare, förmyndare, god man eller förvaltare utfärda bevis om beloppet av de medel

Medel som en förmyndare, god man eller förvaltare förvaltar enligt föräldrabalken får tas ut utan överförmyndarens tillstånd endast om det har gjorts förbehåll enligt 13 kap. 7 § eller 14 kap. 7 § nämnda balk eller uttaget avser ränta. Överförmyndare kan enligt 13 kap. 19 § eller 14 kap. 21 § föräldrabalken förordna att ett förbehåll inte skall gälla. Sådant förordnande skall antecknas på bevis eller i motbok, som har utfärdats om insättningen. Banken är skyldig att på begäran av överförmyndare, förmyndare, god man eller förvaltare utfärda bevis om beloppet av

¹ Lagen i dess lydelse enligt förslag i prop. 1987/88:124

Nuvarande lydelse

som sätts in eller som står inne, samt i förekommande fall intyga att meddelat tillstånd inte utnyttjats.

Föreslagen lydelse

de medel som sätts in eller som står inne, samt i förekommande fall intyga att meddelat tillstånd inte utnyttjats.

Är föräldrar förmyndare, får de dessutom utan överförmyndarens tillstånd ta ut medel som de förvaltar enligt föräldrabalken och som har satts in med uppgift om att de ej omfattas av överförmyndarkontroll. Överförmyndaren kan dock enligt 13 kap. 19 § föräldrabalken förordna om inskränkning i uttagsrätten. Sådant förordnande skall antecknas på bevis eller i motbok som har utfärdats om insättningen.

1. Denna lag träder i kraft den 1 januari 1991.

2. Är föräldrar förmyndare, får de utan överförmyndarens tillstånd ta ut medel som de förvaltar enligt föräldrabalken och som har satts in före ikraftträdandet, om medlen enligt de nya bestämmelserna i föräldrabalken inte omfattas av överförmyndarkontroll. Vad som nu har sagts gäller dock inte, om överförmyndaren enligt 13 kap. 19 § föräldrabalken i dess lydelse från och med den 1 januari 1991 har förordnat om inskränkning i uttagsrätten.

3. Har en förmyndare, god man eller förvaltare före ikraftträdandet satt in medel med förbehåll enligt 15 kap. 9 § andra stycket föräldrabalken, skall förbehållet jämföras med förbehåll enligt 13 kap. 7 § eller 14 kap. 7 § föräldrabalken i dess lydelse från och med den 1 januari 1991.

6. Förslag till**Lag om ändring i lagen (1947:529) om allmänna barnbidrag**

Härigenom föreskrivs att 4 § lagen (1947:529) om allmänna barnbidrag skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Rätten att uppbära allmänt barnbidrag för ett barn tillkommer, där barnet står under föräldrarnas gemensamma vårdnad,

Föreslagen lydelse

4 §

Rätten att uppbära allmänt barnbidrag för ett barn tillkommer, där barnet står under föräldrarnas gemensamma vårdnad,

Nuvarande lydelse

barnets moder eller, om föräldrarna gjort anmälan härom till allmän försäkringskassa, barnets fader. Är den förälder som uppbär bidrag enligt vad nu har sagts till följd av frånvaro, sjukdom eller annan orsak för längre tid förhindrad att delta i vårdsnaden, skall rätten att uppbära bidraget i stället tillkomma den andra föräldern. Om föräldrarna gemensamt har vårdsnaden om ett barn, men barnet varaktigt bor tillsammans med endast en av dem, tillkommer rätten att uppbära allmänt barnbidrag efter anmälan den förälder som barnet bor hos. Står barnet ej under föräldrarnas gemensamma vårdsnad, tillkommer rätten att uppbära bidraget den som har vårdsnaden om barnet. Har två särskilt förordnade *förmyndare* utsetts att utöva vårdsnaden gemensamt, skall vad som nyss har sagts om barnets fader och moder i stället gälla den manlige respektive den kvinnliga *förmyndaren*.

Föreslagen lydelse

barnets moder eller, om föräldrarna gjort anmälan härom till allmän försäkringskassa, barnets fader. Är den förälder som uppbär bidrag enligt vad nu har sagts till följd av frånvaro, sjukdom eller annan orsak för längre tid förhindrad att delta i vårdsnaden, skall rätten att uppbära bidraget i stället tillkomma den andra föräldern. Om föräldrarna gemensamt har vårdsnaden om ett barn, men barnet varaktigt bor tillsammans med endast en av dem, tillkommer rätten att uppbära allmänt barnbidrag efter anmälan den förälder som barnet bor hos. Står barnet ej under föräldrarnas gemensamma vårdsnad, tillkommer rätten att uppbära bidraget den som har vårdsnaden om barnet. Har två särskilt förordnade *vårdsnadshavare* utsetts att utöva vårdsnaden gemensamt, skall vad som nyss har sagts om barnets fader och moder i stället gälla den manlige respektive den kvinnliga *vårdsnadshavaren*.

I fråga om rätten att uppbära allmänt barnbidrag likställs med föräldrar de, som med socialnämndens tillstånd har tagit emot ett utländskt barn för vård och fostran i syfte att adoptera det.

Allmän försäkringskassa får på framställning av socialnämnd förordna att allmänt barnbidrag för barn, som genom socialnämndens försorg placerats i enskilt hem, skall uppbäras av den som fostrar barnet. Har barnet placerats i enskilt hem av annan än socialnämnd, får sådant förordnande meddelas på framställning av den som enligt första stycket uppbär bidraget.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1991.

7. Förslag till Lag om ändring i lagen (1964:143) om bidragsförskott

Häri genom föreskrivs att 6, 9 och 12 §§ lagen (1964:143) om bidragsförskott skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Den som önskar erhålla bidragsförskott eller vill komma i åtnjutande av högre förskott skall göra ansökan därom. Ansökan göres av vårdnadshavaren *eller särskilt förordnad förmyndare för barnet*. Om barnet har beretts vård i ett familjehem eller ett hem för vård eller boende inom socialtjänsten, får ansökan göras även av socialnämnden.

Ansökan skall innehålla nödiga upplysningar för bedömning av barnets rätt till bidragsförskott ävensom en av sökanden på heder och samvete avgiven förklaring, att de lämnade upplysningarna äro med sanningen överensstämmande. Är sökanden ur stånd att själv avgiva sådan förklaring, skall riktigheten av upplysningarna intygas av två trovärdiga, med förhållandena förtrogna personer. Därest underhållsbidrag fastställts för barnet, skall domstols beslut eller annan handling, som kan ligga till grund för indrivning av bidraget, i huvudskrift eller bestyrkt avskrift fogas vid ansökningen, såframt dessa handlingar ej eljest äro tillgängliga för försäkringskassan.

9 §

Bidragsförskott utbetalas till vårdnadshavaren *eller, om vårdnaden har anförtrotts åt en särskilt förordnad förmyndare, denne*. Har två särskilt förordnade *förmyndare* utsetts att utöva vårdnaden gemensamt, utbetalas bidragsförskottet till den kvinnliga *förmyndaren* eller, om *förmyndarna* begär det, till den manlige *förmyndaren*. Vistas barnet i annat enskilt hem, får försäkringskassan efter framställning från vårdnadshavaren betala förskottet till den som fostrar barnet.

Föreslagen lydelse

6 §

Den som önskar erhålla bidragsförskott eller vill komma i åtnjutande av högre förskott skall göra ansökan därom. Ansökan göres av vårdnadshavaren. Om barnet har beretts vård i ett familjehem eller ett hem för vård eller boende inom socialtjänsten, får ansökan göras även av socialnämnden.

Bidragsförskott utbetalas till vårdnadshavaren. Har två särskilt förordnade *vårdnadshavare* utsetts att utöva vårdnaden gemensamt, utbetalas bidragsförskottet till den kvinnliga *vårdnadshavaren* eller, om *vårdnadshavarna* begär det, till den manlige *vårdnadshavaren*. Vistas barnet i annat enskilt hem, får försäkringskassan efter framställning från vårdnadshavaren betala förskottet till den som fostrar barnet.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

Om synnerliga skäl föreligga, får förskottet på framställning av socialnämnd utbetalas till lämplig person eller till nämnden att användas för barnets bästa.

Vårdas barnet under hel månad i familjehem eller hem för vård eller boende inom socialtjänsten, utbetalas bidragsförskottet till det kommunala organ som svarar för vårdkostnaden.

Det bidragsförskottsbelopp som först förfaller till betalning efter beslut om förskott må, där barnet under den tid å vilken förskottsbeloppet belöper i väsentlig mån erhållit sin försörjning av allmänna medel, till den del beloppet motsvarar vad den myndighet som tillhandahållit försörjningen visar sig hava för nämnda tid utgivit för barnets försörjning uppbäras av myndigheten.

12 §

Vårdnadshavaren, *särskilt förordnad förmyndare* och den som eljest uppbär bidragsförskott för barnet *äro* skyldiga att ofördröjligen till försäkringskassan anmäla sådan omständighet som kan påverka rätten till och storleken av bidragsförskottet.

Vårdnadshavaren och den som eljest uppbär bidragsförskott för barnet *är* skyldiga att ofördröjligen till försäkringskassan anmäla sådan omständighet som kan påverka rätten till och storleken av bidragsförskottet.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1991.

8. Förslag till Lag om ändring i lagen (1984:1095) om förlängt bidragsförskott för studerande

Härigenom föreskrivs att 8 § lagen (1984:1095) om förlängt bidragsförskott för studerande skall ha följande lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

8 §

Förlängt bidragsförskott utbetalas till den förälder eller tidigare vårdnadshavare som barnet varaktigt bor tillsammans med. Sammanbor barnet med två tidigare förordnade *förmyndare* som utsetts att ge

Förlängt bidragsförskott utbetalas till den förälder eller tidigare vårdnadshavare som barnet varaktigt bor tillsammans med. Sammanbor barnet med två tidigare förordnade *vårdnadshavare* som

Nuvarande lydelse

mensamt utöva vårdnaden om barnet tillämpas 9 § första stycket andra meningen lagen (1964:143) om bidragsförskott.

Föreslagen lydelse

utsetts att gemensamt utöva vårdnaden om barnet tillämpas 9 § första stycket andra meningen lagen (1964:143) om bidragsförskott.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1991.

1 Direktiven m.m.

Utredningen har enligt sina direktiv (Dir. 1982:25, 1984:35 och 1985:55) i uppdrag att göra en allmän översyn av förmynderskapslagstiftningen. Utredningen skall bl.a. överväga möjligheterna att förenkla reglerna om förmyndares rättigheter och skyldigheter samt pröva frågan om en rationalisering av ärendehandläggningen hos domstolar och överförmyndare. Genom tilläggsdirektiv (Dir. 1987:50) har utredningen också fått i uppdrag att se över vissa frågor om adoption.

I betänkandet (SOU 1986:50) God man och förvaltare har utredningen lagt fram förslag om att omyndigförklaringsinstitutet skall avskaffas och att det i stället, vid sidan om godmansinstitutet, skall införas ett system med förvaltarskap. Efter remissbehandling har regeringen beslutat om propositioner (1987/88:32 och 124) på grundval av betänkandet.

Utredningens förslag innefattade vidsträckta ändringar i föräldabalken och nödvändiggjorde dessutom en rad följdändringar i andra författningar. I betänkandet lades fram förslag till sådana ändringar i ett fyrtiotal lagar. De internationellt privaträttsliga författningarna lämnades emellertid oförändrade. Utredningens överväganden i dessa delar har redovisats i betänkandet (SOU 1987:73) Internationella förmynderskapsfrågor.

I det nu föreliggande betänkandet behandlas föräldrabalkens regler om förmyndares och andra ställföreträdares egendomsförvaltning samt överförmyndares och domstolars tillsyn över förvaltningen. I dessa frågor anfördes i 1984 års direktiv bl.a. följande.

Nuvarande bestämmelser om förmynderskap och förmyndarnas rättigheter och skyldigheter är omfattande och detaljerade. Utredaren bör i samband med sin översyn av dessa bestämmelser också överväga om det är möjligt att förenkla regelsystemet. En utväg är att ge föräldrar som är förmyndare för sina barn rätt att i större utsträckning bestämma själva i frågor som rör barnens ekonomiska förhållanden. Också när det gäller särskilt förordnade förmyndare och reglerna om sådana förmynderskap bör begränsningar i regelsystemet eftersträvas (jfr LU 1982/83:14).

Utredaren bör vidare överväga om handläggningen av ärenden om förordnande och entledigande av förmyndare och gode män kan rationaliseras. Nämnas kan att enklare förmynderskapsärenden, enligt ett förslag som f.n. är beroende på riksdagens prövning (prop. 1984/85:4), skall kunna avgöras av domstolspersonal som inte är lagfaren. Utredaren bör ta ställning till om man kan ta ytterligare steg för att rationalisera

handläggningen, t.ex. genom att föra över vissa arbetsuppgifter till överförmyndaren. En sådan möjlighet kan vara att ge överförmyndaren behörighet att besluta i dessa frågor när ärendet inte är tvistigt eller när ärendet annars är av enkel beskaffenhet. En annan fråga som kan övervägas är om inskrivningen av förmynderskap och godmanskap bör flyttas över från domstolen till överförmyndaren.

Utredningen har enligt sin direktiv (SOU 1987:35 och 1987:36) uppdrag att göra en utvärdering av förmyndarskapets funktion i den utredningen skall bl.a. övervakningsfunktionen och förmyndarskapets rättigheter och skyldigheter samt andra frågor om utvärdering av förmyndarskapets funktion hos domstol och överförmyndare. Utredningen skall också utvärdera om förmyndarskapets funktion i den utredningen skall utvärderas och om det i så fall vid sidan om godmanskapet skall införas ett system med förmyndarskap för utvärdering av förmyndarskapets funktion i den utredningen (SOU 1987:35 och 1987:36) på grundval av förändringar.

Utredningens förslag innebär vid sidan av förmyndarskapets funktion och nödvändiga bestämmelser om förmyndarskapets funktion i den utredningen skall införas ett system med förmyndarskap för utvärdering av förmyndarskapets funktion i den utredningen (SOU 1987:35 och 1987:36) på grundval av förändringar.

Utredningens förslag innebär vid sidan av förmyndarskapets funktion och nödvändiga bestämmelser om förmyndarskapets funktion i den utredningen skall införas ett system med förmyndarskap för utvärdering av förmyndarskapets funktion i den utredningen (SOU 1987:35 och 1987:36) på grundval av förändringar.

Utredningens förslag innebär vid sidan av förmyndarskapets funktion och nödvändiga bestämmelser om förmyndarskapets funktion i den utredningen skall införas ett system med förmyndarskap för utvärdering av förmyndarskapets funktion i den utredningen (SOU 1987:35 och 1987:36) på grundval av förändringar.

Utredningens förslag innebär vid sidan av förmyndarskapets funktion och nödvändiga bestämmelser om förmyndarskapets funktion i den utredningen skall införas ett system med förmyndarskap för utvärdering av förmyndarskapets funktion i den utredningen (SOU 1987:35 och 1987:36) på grundval av förändringar.

Utredningens förslag innebär vid sidan av förmyndarskapets funktion och nödvändiga bestämmelser om förmyndarskapets funktion i den utredningen skall införas ett system med förmyndarskap för utvärdering av förmyndarskapets funktion i den utredningen (SOU 1987:35 och 1987:36) på grundval av förändringar.

2 Utredningsarbetet

Under utredningsarbetet har studiebesök gjorts vid Stockholms, Göteborgs, Malmö och Umeå tingsrätter. Särskilda diskussioner har ägt rum med företrädare för överförmyndarnämnderna i Stockholm, Umeå och Kungsbacka. Därutöver har synpunkter inhämtats från ett stort antal andra överförmyndare och överförmyndarnämnder, bl.a. i samband med årsmöten i Föreningen Sveriges överförmyndare.

På utredningens initiativ har Svenska kommunförbundet låtit utföra en enkätundersökning, som omfattade landets alla överförmyndare och överförmyndarnämnder. Resultatet av undersökningen redovisas i avsnitt 5. Utredningen har även diskuterat vissa frågor rörande överförmyndarorganisationen m.m. vid ett sammanträffande i februari 1988 med företrädare för kommunförbundet.

Vid sammanträden med dels företrädare för Sveriges köpmannaförbund och vissa branschorganisationer, dels representanter för konsumentverket har synpunkter inhämtas på frågan om omyndigas rätts-handlingsförmåga.

Utredningen har vidare träffat representanter för Svenska Fondhandlareföreningen och därvid diskuterat frågor som rör fondkommissionärens befattning med förvaltningen av omyndigas medel.

Som framgår av avsnitt 4.3 har utredningen, utöver vad som nu har sagts, fått olika synpunkter på den nuvarande ordningen från organisationer och enskilda.

I samband med de besök som utredaren och sekreteraren gjort i Helsingfors, Köpenhamn och Oslo under föregående etapper i utredningsarbetet har information inhämtats om de nordiska förhållanden som rör denna del av utredningsarbetet (se avsnitt 7). Information om innehållet i vissa utländska rättsordningar har vidare inhämtats genom förmedling av utrikesdepartementet, berörda ambassader samt juridiska fakulteten vid Lunds universitet.

Slutligen har utredningen i enlighet med direktiven (Dir. 1984:35) informerats huvudorganisationerna LO, SACO/SR och TCO om utredningens arbete i föreliggande etapp och berett dem tillfälle att framföra synpunkter.

3 Gällande rätt

Bestämmelser om förmyndares förvaltning av omyndigas egendom samt om överförmyndares och tingsrätters tillsyn m.m. finns i 12-19 kap. föräldrabalken (FB) jämte tillhörande författningar.

Av intresse i detta sammanhang är också reglerna om omyndigas rätts-handlingsförmåga m.m. i 9 kap. FB samt bestämmelserna i 10 kap. om förmyndare. Utredningen utgår här liksom i andra sammanhang från FB:s lydelse enligt prop. 1987/88:124.

Bestämmelserna om rättshandlingsförmåga m.m. och om förmyndare redovisas i det följande i avsnitt 3.1 — 3.2, medan förvaltningsbestäm-melserna behandlas i avsnitt 3.3. I avsnitt 3.4, slutligen, redogörs för tillsynsbestämmelserna.

Med vissa undantag är förvaltnings- och tillsynsreglerna oförändrade sedan 1924 års förmynderskapslagstiftning (se NJA II 1924 s. 221). De berördes således bara i begränsad omfattning av 1974 års reform (se NJA II 1974 s. 389).

3.1 Rättshandlingsförmåga m.m

Genomförs reformen om omyndigförklaringsinstitutets avskaffande (se prop. 1987/88:32 och 124), kommer begreppet omyndig bara att avse den som är under arton år. Omyndighetstillståndet kännetecknas främst av inskränkningar i den enskildes rättsliga handlingsförmåga, dvs. förmågan att själv ingå avtal och andra rättshandlingar.

Även den som är myndig kan dock i vissa fall ha en begränsad rätts-handlingsförmåga, antingen på grund av sitt sinnestillstånd eller på grund av att domstol har förordnat förvaltare för honom eller henne.

I följande avsnitt (3.1.1) behandlas den omyndiges rättshandlingsför-måga, medan frågan om inskränkning i rättshandlingsförmågan på grund av den enskildes sinnestillstånd tas upp i ett avsnitt om vissa av-talsrättsliga regler (avsnitt 3.1.2). När det gäller den inverkan på rätts-handlingsförmågan som ett förordnande av förvaltare innebär hänvisas till prop. 1987/88:32 och 124 samt utredningens tidigare betänkande (SOU 1986:50) God man och förvaltare.

3.1.1 Omyndigas rättshandlingsförmåga

År 1969 sänktes myndighetsåldern från 21 år, som hade gällt som myndighetsgräns sedan länge, till 20 år och därefter år 1974 till 18 år (se NJA II 1974 s. 382 f).

Den som är under arton år benämns också *underårig* (9 kap. 1 § FB). Detta begrepp bör skiljas från *minderårig* som vanligen avser den som är under femton år.

Var och en betraktas som ett rättssubjekt, dvs. kan äga tillgångar och ha skulder. För att en person själv skall få förfoga över egendom eller ingå förbindelser (t.ex. sluta överlåtelseavtal eller sätta sig i skuld) erfordras att han eller hon har rättslig handlingsförmåga. Som nämnts inträder full rättshandlingsförmåga först i och med att myndighetsåldern har uppnåtts (9 kap. 1 § FB).

Före arton års ålder har den underåriga begränsad rättshandlingsförmåga. Den som har fyllt 16 år kan t.ex. ingå arbetsavtal, förfoga över sin egen arbetsinkomst samt inom ramen för en näringsverksamhet, som drivs med förmyndarens tillstånd, företa normala rättshandlingar (9 kap. 2 § jfrd med 6 kap. 12 §, 9 kap. 3 och 5 §§ FB).

En underårig med eget hushåll får vidare för den dagliga hushållning- eller uppfostran av barn ingå sedvanliga rättshandlingar (9 kap. 2 a § FB).

Slutligen kan en underårig i princip råda över det som förvärvats genom gåva eller testamente under villkor att den underåriga själv får råda över det (9 kap. 4 § FB).

Den som är under arton år får inte gifta sig utan tillstånd från länsstyrelsen (2 kap. 1 § äktenskapsbalken).

När den underåriga saknar rättshandlingsförmåga företräds han eller hon av förmyndaren. Denne är den omyndiges ställföreträdare och handlar i den underåriges namn. Förmyndarens behörighet är dock begränsad bl.a. genom att vissa åtgärder kräver överförmyndarens tillstånd (se 15 kap. FB). Om den underåriga agerar själv krävs förmyndarens samtycke.

Förmyndaren kan lämna sitt samtycke eller godkännande efter det att den underåriga ingått rättshandlingen, s.k. ratihabering. Samtycke eller godkännande kan även vara "tyst", dvs. framgå av omständigheterna utan att vara uttryckligt uttalat eller dokumenterat, s.k. konkludent handlande från förmyndarens sida.

Avtal som en omyndig ingår utan förmyndarens samtycke utanför ramen för den begränsade rättshandlingsförmågan är enligt huvudregeln inte rättsligt bindande för den omyndige. Förmyndaren kan alltid kräva att avtalet skall gå åter. Det innebär att, om den omyndige t.ex. ingått ett köp utan förmyndarens samtycke, varan skall återlämnas mot att köpeskillingen återfås.

Finns det köpta inte i behåll, skall säljaren enligt huvudregeln ha ersättning för varan. Sådan ersättning utgår enligt en undantagsregel dock inte i vidare mån än varan använts till skäligt underhåll eller annars har medfört nytta för den omyndige (9 kap. 7 § 1 st. FB). Har den omyndige

således köpt och konsumerat en onyttig vara får säljaren ingen ersättning medan betalningen däremot skall återlämnas.

En vidare ersättningskyldighet vid avtalets återgång finns dock, om den omyndige genom falska uppgifter (t.ex. oriktiga uppgifter om sin ålder) vilselett motparten. En säljare har då rätt till skälig ersättning för den förlust som föranletts av köpet (9 kap. 7 § 2 st. FB).

Enligt 9 kap. 6 § FB har även en motpart rätt att frånträda ett avtal som ingåtts utan förmyndarens samtycke. Detta gäller enligt huvudregeln endast så länge avtalet inte har blivit behörigen fullgjort (t.ex. ett köp inte har fullbordats) eller godkänt (t.ex. ratifierats av förmyndaren). Var motparten i ond tro, dvs. kände till eller borde ha känt till den omyndiges bristande behörighet, måste han eller hon i princip invänta en skälig tid för godkännande, innan han frånträder ett avtal som inte fullgjorts.

I praktiken är det synnerligen vanligt att underåriga i varierande åldrar ingår olika slag av avtal, exempelvis köp av leksaker, godsaker, kläder och grammonfonskivor. I de allra flesta fallen torde förmyndaren ha gett sitt tillstånd till köpet. I varje fall synes en återgång av köpet sällan bli aktuell (se därom vidare avsnitt 6).

I allmänna reklamationsnämnden har det emellertid under senare år förekommit en del ärenden där de nu behandlade bestämmelserna har tillämpats. Nyligen har också Svea hovrätt (6.10.1987, DFT 23) avgjort ett sådant fall. En närmare redogörelse för allmänna reklamationsnämndens praxis och för hovrättsfallet lämnas i avsnitt 6.1-6.2.

3.1.2 Vissa avtalsrättsliga regler

I lagen (1915:218) om avtal och andra rättshandlingar på förmögenhetsrättens område (avtalslagen) finns de grundläggande reglerna om avtals ingående (1 kap.), fullmakt (2 kap.) och rättshandlingars ogiltighet (3 kap.).

Fullmakt

I 2 kap regleras fullmaktsfallen, dvs. fall där en part handlar genom ombud. Den grundläggande regeln (10 §) föreskriver att den som lämnar fullmakt åt någon annan att sluta avtal eller annars företa rättshandlingar, omedelbart blir berättigad och förpliktad i förhållande till tredje man genom rättshandlingar som fullmäktigen inom fullmaktens gränser företar i fullmaktsgivarens namn. I 10 § andra stycket regleras vad som brukar kallas ställningsfullmakt: Om någon såsom anställd eller annars till följd av avtal intar en ställning som enligt lag eller sedvänja medför viss behörighet att handla på annans vägnar, anses han ha fullmakt att företa rättshandlingar som faller inom gränserna för denna behörighet.

En fullmäktig som handlar inom ramen för sin behörighet, dvs. i enlighet med en gällande fullmakt, binder fullmaktsgivaren gentemot en motpart även om fullmäktigen handlar i strid med någon inskränkande föreskrift från fullmaktsgivaren, dvs. om fullmäktigen överskrider sin befogenhet (11 § avtalslagen). Fullmaktsgivaren blir dock inte bunden om

tredje man var i ond tro. Fullmaktsgivaren har rätt till skadestånd av fullmäktigen, om befogenhetsöverskridandet kan anses vara ett kontraktsbrott i uppdragsavtalet dem emellan (jfr 18 kap. 3 och 4 §§ handelsbalken).

En fullmäktig som överskrider sin behörighet är skadeståndsskyldig gentemot en godtroende tredje man för den skada denne kan ha lidit genom att avtalet inte kan göras gällande (25 § avtalslagen).

Avtalslagens regler om ombud är inte tillämpliga på förmyndare som handlar i den omyndiges namn. Förmyndaren är vad som brukas kallas en legal ställföreträdare, och hans eller hennes behörighet är uttömmande reglerad i FB.

Rättshandlingars ogiltighet enligt avtalslagen

I 3 kap. avtalslagen regleras fall där rättshandlingar kan förklaras ogiltiga. Det gäller bl.a. fall där motparten har använt tvång eller svek (28-30 §§) eller utnyttjat någons trångmål, oförstånd, lättsinne eller beroende ställning (ocker; 31 §). Vidare kan ett avtal förklaras ogiltigt om omständigheterna vid dess tillkomst var sådana att det skulle strida mot "tro och heder" att med vetskap om dem återropa rättshandlingen (33 §). Denna bestämmelse kan återropas t.ex. när den som företagit rättshandlingen lider av någon lindrigare psykisk defekt eller av allmän ålderdomssvaghet, vilken satt honom eller henne ur stånd att klart bedöma handlingens innebörd och följder, och detta utnyttjats på ett ohederligt sätt (jfr NJA 1943 s. 728).

I 36 § finns en allmän regel om att avtalsvillkor får jämkas eller lämnas utan avseende, om villkoret är oskäligt med hänsyn till avtalets innehåll, omständigheterna vid avtalets tillkomst, senare inträffade förhållanden och omständigheterna i övrigt.

Ogiltighetsreglerna är tillämpliga endast i den mån den som företar rättshandlingen har rättshandlingsförmåga eller handlar med förmyndarens samtycke. För en omyndig som handlar utanför sin rättsliga handlingsförmåga blir det således inte aktuellt att tillämpa dessa bestämmelser. Som framgått av avsnitt 3.1.1 träder då andra ogiltighetsregler in.

Rättshandlingars ogiltighet på grund av den enskildes sinnessillstånd

Sedan gammalt har man inom avtalsrätten ansett att psykiska defekter eller annan nedsättning av den psykiska förmågan hos den rättshandlande bör kunna göra rättshandlingar ogiltiga. Detta synsätt ligger bakom inte bara 33 § avtalslagen utan också lagen (1924:323) om verkan av avtal, som slutits under inflytande av rubbad själsverksamhet (1924 års lag).

Till skillnad från 33 § avtalslagen föreskriver 1924 års lag ogiltighet utan hänsyn till motpartens goda tro. Vidare är återbärings- och ersättningsreglerna likartade dem som finns i 9 kap. 7 § FB. Kan den sjuke inte lämna tillbaka vad han eller hon har tagit emot, är ersättningskyldigheten således begränsad till vad som använts till skäligt underhåll eller

annars medfört nytta. Förutsättningen för ogiltighet är att avtalet har ingåtts "under inflytande av sinnessjukdom, sinnesslöhet eller annan rubbning av själsversamheten". Det innebär att ett kausalitetssamband måste föreligga mellan sinnesstillstånd och rättshandling. Här föreligger en skillnad mellan 1924 års lag och vad som föreskrivs för en omyndigs handlande (jfr 9 kap. 6 § FB).

Även partiella själsdefekter och tillfälliga rubbningar (t.ex. vid skräm- sel, chock, hypnos eller höggradig berusning) omfattas av lagen. I moti- ven anförs i detta hänseende dock följande. "I den mån handlingen själv till sin art och beskaffenhet närmar sig det normala, bör man, så framt ej tydliga former av sinnessjukdom eller utpräglad sinnesslöhet föreligga, endast med största varsamhet skrida till rättshandlingens underkännan- de. En dylik varsamhet kräves med hänsyn såväl till vederbörandes eget intresse av att varda bibehållen vid sin rättsliga handlingsförmåga som ock till den allmänna samfärdsels intresse av att rättshandlingar icke utan tvingande skäl förklaras ogiltiga." (Se NJA II 1924 s. 595.)

Som nämnts ovan är ersättningskyldigheten för den handlande be- gränsad i likhet med vad som föreskrivs för omyndigas del (9 kap. 7 §). Dock har godtroende motpart i detta hänseende en mera förmånlig ställ- ning. Enligt lagen har han rätt att i skälig omfattning få ersättning för den förlust som har föranletts av avtalet, dvs. han har samma rätt som den som blivit vilseledd av den omyndige i fråga om dennes behörighet. En- ligt praxis (NJA 1938 s. 481) har den rättshandlande bevisbördan för motpartens onda tro för att undgå ersättningskyldighet, dvs. han måste visa att denne hade anledning att misstänka den psykiska defekten hos den handlande.

Även i förhållande till 1924 års lag är reglerna i 9 kap. FB överordnade.

3.2 Förmyndare

FB skiljer mellan *vårdnad* och *förmynderskap*. Enligt 6 kap. 2 § har vård- nadshavare ett ansvar för barnets personliga förhållanden. Vårdnadsha- varen företräder också barnet i personliga angelägenheter. Till de senare räknas bl.a. slutande av arbetsavtal (se 6 kap. 12 §). Förmyndaren å sin sida har hand om förvaltningen av barnets egendom och företräder det i andra angelägenheter än de personliga (13 kap. 1 § FB).

I följande avsnitt skall FB:s regler om legala resp. förordnade förmynd- dare redovisas. Redogörelsen utgår från bestämmelsernas lydelse enligt prop. 1987/88:124.

3.2.1 Legala förmyndare

Enligt 10 kap. 2 § FB är båda föräldrarna gemensamt förmyndare för barn som står under deras vårdnad (*legala förmyndare*). Adoptivföräld- rar jämställs med biologiska föräldrar (4 kap. 8 § FB).

Enligt 6 kap. 2 § FB består vårdnaden till dess att barnet fyller arton år eller dessförinnan ingår äktenskap. Förmynderskapet upphör däremot

inte när ett underårigt barn ingår äktenskap utan består till dess barnet har uppnått myndig ålder (10 kap. 3 §).

En förälder som själv är underårig eller som har förvaltare utan begränsning av förvaltaruppdraget kan inte vara förmyndare (10 kap. 1 §).

Om någon av föräldrarna är obehörig att vara förmyndare eller blir entledigad från förmynderskapet, är den andre ensam förmyndare (10 kap. 2 § första stycket).

För barn som står under vårdnad av endast den ene av sina föräldrar är denne ensam förmyndare (10 kap. 2 § andra stycket).

Föräldrars ställning som förmyndare följer således utan särskilt beslut av deras egenskap av vårdnadshavare. Det innebär att en förälder som mister vårdnaden även upphör att vara förmyndare. Däremot gäller inte det omvända, dvs. en legal förmyndare som entledigas som förmyndare upphör därigenom inte att vara vårdnadshavare (jfr 10 kap. 9 och 10 §§ FB).

Huvudregeln när det gäller vårdnad är att båda föräldrarna till ett barn är vårdnadshavare från födseln, om de är gifta med varandra, och att i annat fall modern utövar vårdnaden ensam (6 kap. 3 § första stycket). I samband med äktenskapsskillnad kan vårdnaden anförtros en av föräldrarna, om detta anses vara bäst för barnet. Även efter skilsmässa är utgångspunkten dock att vårdnaden — och därmed förmynderskapet — är gemensam (6 kap. 3 § andra stycket).

Står ett barn under vårdnad av endast en förälder, skall rätten på föräldrarnas begäran förordna att vårdnaden skall vara gemensam, om det inte är uppenbart oförenligt med barnets bästa. Om förordnande om vårdnaden inte har meddelats tidigare, kan föräldrarna få gemensam vårdnad efter anmälan till pastorsämbetet. Det krävs dock att såväl föräldrar som barn är svenska medborgare (6 kap. 4 §).

Föräldrar kan fräntas vårdnaden, om de gör sig skyldiga till missbruk eller försummelse m.m. Brister båda föräldrarna i omsorgen om barnet, skall rätten flytta över vårdnaden till en eller två särskilt förordnade förmyndare (6 kap. 7 §). Vårdnaden kan också flyttas över till fosterföräldrar (6 kap. 8 §).

En legal förmyndare har rätt att bli entledigad från sin funktion som förmyndare, om inte särskilda skäl talar mot ett entledigande. Förmyndaren kan också bli entledigad vid missbruk eller försummelse m.m. (10 kap. 9 och 10 §§).

3.2.2 Förordnade förmyndare

Som framgår av föregående avsnitt kan föräldrar i vissa fall berövas sin ställning som vårdnadshavare och därmed också sin funktion som förmyndare. Ett barn kan också förlora sina legala förmyndare genom att föräldrarna avlider.

I de fall föräldrarna upphör att vara vårdnadshavare skall, som tidigare nämnts, rätten flytta över vårdnaden till en eller två *särskilt förordnade förmyndare*.

Om båda föräldrarna är avlidna skall en förmyndare förordnas enligt 10 kap. 4 § FB. Denne blir också vårdnadshavare (6 kap. 9 §).

När flera förmyndare förordnas för en underårig som inte står under föräldrars vårdnad, skall rätten enligt 13 kap. 8 § FB utse en av dem till vårdnadshavare. Om de särskilt förordnade förmyndarna är gifta eller är sambor, kan rätten bestämma att de skall utöva vårdnaden gemensamt. Rätten kan även enligt 13 kap. 8 § FB befria den som har anförtratts vårdnaden från att ta del i handhavandet av den omyndiges övriga angelägenheter.

När det gäller valet av person till uppdraget som särskilt förordnad förmyndare anges i 10 kap. 6 § att det skall vara en rättrådig, erfaren och i övrigt lämplig man eller kvinna. I samma paragraf föreskrivs också att för underåriga syskon bör gemensam förmyndare förordnas, om inte särskilda skäl talar däremot.

Skall förmyndare förordnas efter föräldrarnas död och har föräldrarna eller en av dem angett vem de önskar till förmyndare, skall denne förordnas, om han eller hon inte är olämplig (10 kap. 7 §).

Innan rätten förordnar förmyndare, skall överförmyndaren beredas tillfälle att lämna förslag på lämplig person (10 kap. 14 §).

Tidigare krav på att till förmyndare utse i första hand någon som står den omyndige nära upphävdes i samband med 1974 års reform. Samtidigt slopades regeln om att det var en medborgerlig plikt att åta sig förmyndaruppdrag (se prop. 1974:142 s. 126). Skälet till förändringen var bl.a. att ge domstolen större frihet vid valet av lämplig person och att undvika att till förmyndare förordnades någon som inte hade erforderlig tid eller intresse för uppdraget.

En förordnad förmyndare har rätt att på egen begäran bli entledigad från förmynderskapet (10 kap. 9 §). En förordnad förmyndare kan, liksom en legal, entledigas, om han eller hon gör sig skyldig till missbruk eller försummelse eller kommer på ekonomiskt obestånd och därför är olämplig eller om han eller hon av annan anledning inte längre är lämplig (10 kap. 10 §).

Rätten har möjlighet att meddela interimistiska beslut om förordnande eller entledigande av förmyndare (10 kap. 16 och 17 §§).

Ansökan om förordnande eller entledigande av en förmyndare får göras, förutom av överförmyndaren och förmyndare, av den underåriga själv, om denne har fyllt 16 år, samt av hans eller hennes make och närmaste släktingar. En förmyndare som inte längre är lämplig att utöva vårdnaden får entledigas även på ansökan av socialnämnden. Rätten kan även ex officio ta upp frågorna (10 kap. 18 §).

Enligt 10 kap. 8 § FB kan flera förmyndare förordnas, när omständigheterna påkallar det. Vidare föreskrivs att medförmyndare skall förordnas om en legal förmyndare inte lämpligen kan ha hand om förmynderskapet allena.

Medförmyndare anges i förarbetena kunna komma i fråga för att kompensera den eller de legala förmyndarnas bristande skicklighet och vara ett alternativ till ett entledigande. Medförmyndare kan också komma i

fråga när det föreligger motsättningar mellan en make som efterlevande legal förmyndare och den avlidne makens släkt, särskilt om barnen är ägare till medel som härrör från den avlidne makens sida.

Enligt 13 kap. 8 § kan rätten bestämma hur förvaltningen skall fördelas mellan flera förmyndare och exempelvis förordna att vissa tillgångar skall förvaltas av en förmyndare ensam. I paragrafen föreskrivs också att överförmyndaren har att avgöra vilken av flera föreslagna förvaltningsåtgärder som skall gälla, om förmyndarna är oense.

3.3 Förvaltningsbestämmelser m.m.

Förmyndares skyldighet i fråga om förvaltning av omyndigas egendom regleras i 13-16 kap. FB samt i lagen (1924:322) om vård av omyndigs värdehandlingar och kungörelsen (1974:1048) om placering av omyndigs medel m.m. Bestämmelserna gäller i tillämpliga delar också för den förvaltning som handhas av god man och förvaltare.

I det följande behandlas i olika avsnitt förmyndares allmänna plikter m.m. (3.3.1), vård av omyndigs rätt i oskiftat bo (3.3.2), vissa placerings- och tillståndsregler (3.3.3) och förmyndares redovisningsskyldighet (3.3.4).

I särskilda avsnitt redogörs vidare för vissa bestämmelser om banker- nas befattning med omyndigas egendom (3.3.5) och institutet särskild förvaltning (3.3.6). Därefter följer avsnitt om barnpension och tjänste- grupplivförsäkring (avsnitt 3.3.7), förvaltning av privata medel inom vården m.m. (avsnitt 3.3.8) samt den nya familjerättsreformen (avsnitt 3.3.9).

3.3.1 Förmyndares allmänna plikter m.m.

Enligt 13 kap. 1 § första stycket FB skall förmyndaren sörja för myndlingens person samt förvalta dennes förmögenhet och företräda honom i angelägenheter som rör denna. Enligt 13 kap. 3 § skall förmyndaren med omsorg och nit vårda myndlingens rätt och främja hans bästa. Härvid skall förmyndaren se till att myndlingens medel i skälig omfattning används till nytta för myndlingen.

Bestämmelserna fick sin nuvarande utformning i samband med 1974 års reform (se prop. 1974:142 s. 132). Avsikten var att understryka vikten av att förmyndaren inte bara sköter den ekonomiska förvaltningen utan också sörjer för den omyndiges person och även ser till att den omyndiges tillgångar används på angivet sätt. När det gäller föräldrar som legala förmyndare följer skyldigheten att sörja för personlig intressebevakning redan av att de är vårdnadshavare (jfr avsnitt 3.2.1).

Förmyndarens funktion som ställföreträdare i mål och ärenden som faller utanför egendomsförvaltning, såsom i person- och familjerättsliga eller straff- och processrättsliga frågor, regleras i olika bestämmelser (se bl.a. 1 kap. 4 §, 3 kap. 4 och 5 §§ och 20 kap. 3 § FB samt 11 kap. 1 §, 20 kap. 14 § och 21 kap. 1 § rättegångsbalken). Som regel är det vårdnadshavaren

som för en underårigs talan i mål och ärenden som faller utanför förmögenhetsrätten. Den underårige har också i viss utsträckning själv talerätt (se 11 kap. 1 § och 21 kap. 1 § rättegångsbalken).

Förmyndarens behörighet att ingå rättshandlingar för den omyndige är i viss mån avhängig av att överförmyndarens samtycke föreligger. Bestämmelser härom finns i 15 kap. FB. Motparten är, om samtycke inte föreligger, enligt nuvarande regler bunden under längst en månad. Under så lång tid har förmyndaren möjlighet att i efterhand inhämta överförmyndarens samtycke. Om avtalet inte blir gällande tillämpas 9 kap. 7 § när det gäller återbäring och ersättning (15 kap. 17 och 18 §§).

Förmyndaren får inte företräda den underårige när det gäller rättshandling eller rättegång mellan den underårige och förmyndaren eller dennes make eller någon som förmyndaren annars företräder. Förmyndare får dock företräda syskon, om de har gemensam förmyndare, vid arvsifte mellan dem, såvida de inte har stridiga intressen (13 kap. 2 § första stycket.)

Motsvarande bestämmelser finns när det gäller rättshandling eller rättegång mellan en god man eller förvaltare och dennes make m.fl. och den som den gode mannen eller förvaltaren företräder (13 kap. 2 § andra stycket).

Om det föreligger hinder mot rättshandling eller rättegång enligt 13 kap. 2 § eller det annars finns en intressekollision mellan exempelvis en förvaltare och den förvaltningsuppdraget avser kan en god man förordnas att företräda den enskilde (11 kap. 2 § FB).

Gentemot den underårige är förmyndaren skadeståndsskyldig för uppsåtligt eller vårdslöst vållad skada. Finns det flera förmyndare, svarar de solidariskt (13 kap. 9 §).

Den skadeståndsfordran som den underårige kan ha mot förmyndaren preskriberas, om talan inte väcks inom ett år efter det att överförmyndaren överlämnat sluträkning och andra handlingar till den underårige, när han uppnått myndig ålder, eller till annan behörig företrädare för den omyndige. Den korta talefristen gäller dock inte, om den avgående förmyndaren har gjort sig skyldig till brottsligt förfarande (13 kap. 10 §).

För sitt förvaltaruppdrag och för arbetet med den personliga omvårdnaden har förmyndaren rätt till skäligt arvode. Han eller hon har även rätt till ersättning för de utgifter som har varit skäligen påkallade. Beslut om arvode och kostnadsersättning fattas av överförmyndaren (15 kap. 19 §). Motsvarande bestämmelser för god man och förvaltare finns i 15 kap. 21 §).

Storleken av arvodet när det gäller förmyndare bestäms efter grunder som kommunen fastställer för varje överförmyndardistrikt. Kommunförbundet har i cirkulär den 12 september 1975 angivit riktlinjer för arvodets storlek. Av dem framgår att normalarvode per år för förvaltningen av en omyndigs egendom är tre procent av basbeloppet vid redovisningsperiodens utgång, dvs. för år 1988 ca 700 kr. Vid ekonomisk förvaltning av större omfång eller särskilt komplicerade uppdrag är procentsatsen sex resp. nio procent, dvs. 1 400 resp. 2 100 kr.

Arvodet för den personliga omvårdnaden är i riktlinjerna likaledes relaterade till tre, sex eller nio procent av basbeloppet, allt beroende på uppdragets omfattning.

Arvode och ersättning för utgifter skall utgå av den omyndiges medel, i den mån dennes inkomst eller tillgångar överstiger ett visst belopp (två resp. tre gånger basbeloppet). I övrigt betalas förmyndares arvode och ersättning med kommunala medel (15 kap. 19 §).

Legala ställföreträdare, dvs. föräldrar, har rätt till arvode endast om överförmyndaren finner att särskilda skäl föreligger. De har dock rätt till ersättning för utgifter som hänför sig till förvaltningen av den omyndiges egendom (15 kap. 19 §).

När det gäller gode män och förvaltare föreskrivs i 15 kap. 21 § att överförmyndaren bestämmer i vad mån arvode och ersättning för utgifter skall betalas av den enskilde. Arvode och ersättning som inte skall utgå av den enskildes medel skall betalas av kommunen.

3.3.2 Vård av omyndigs rätt i oskiftat bo

I 14 kap. FB regleras bl.a. fall då en omyndig har del i dödsbo. Bestämmelserna gäller också för den som har god man eller förvaltare (14 kap. 1 §).

En förmyndare eller dennes make får företräda den omyndige vid vissa rättshandlingar i dödsboförvaltningen endast om han eller hon själv inte har del i boet. Är förmyndaren delägare, skall ställföreträderskapet utövas av en god man (11 kap. 2 § och 13 kap. 2 §).

När en förmyndare företräder en omyndig dödsbodelägare, måste överförmyndarens samtycke inhämtas för vissa rättshandlingar:

- Varje rättshandling vid dödsboförvaltningen som hade krävt överförmyndarens samtycke, om det hade gällt den omyndiges egendom (14 kap. 2 §).
- Ingående av avtal om sammanlevnad i oskiftat bo (14 kap. 3 §).
- Fördelning av egendom vid bodelning eller skifte, om fördelningen sker på annat sätt än genom lottning, eller överlåtelse mot vederlag av den omyndiges andel (14 kap. 5 §).
- Avstående av arv som ett s.k. särkullbarn gör till förmån för den efterlevande maken (14 kap. 6 a § jfrd med 3 kap. 9 § ärvdabalken).

Försummelse att inhämta samtycke från överförmyndaren medför att rättshandlingen i vissa fall inte blir gällande (14 kap. 7 § jfrd med 15 kap. 17 och 18 §§).

Gentemot borgenärer och andra vars rätt är beroende av dödsboutredningen är förmyndaren ansvarig på samma sätt som en myndig dödsbodelägare (14 kap. 2 § andra stycket jfrd med 18 och 19 kap. ärvdabalken).

Om avtal om sammanlevnad i oskiftat bo inte ingås, skall förmyndaren se till att bodelning och arvskifte förättas så snart som möjligt (14 kap. 4 § FB). Har skifte eller avtal inte kommit till stånd inom sex månader efter bouppteckningsförrättningen, skall förmyndaren skriftligen till överförmyndaren redogöra för anledningen härtill (14 kap. 9 §).

Bestämmelserna om förmyndarens skyldighet i fråga om bodelning med anledning av dödsfall gäller även då bodelning för en omyndig annars skall ske (14 kap. 6 §). När det gäller en sådan bodelning är förmyndaren också skyldig att så snart som möjligt se till att bouppteckning förrättas och ges in till överförmyndaren (14 kap. 8 §).

Om en omyndig är ensam dödsbodelägare eller flera omyndiga syskon med gemensam förmyndare är ensamma dödsbodelägare skall, om boet förvaltas av förmyndaren, de vanliga förvaltnings- och redovisningsbestämmelserna i 15 och 16 kap. tillämpas (14 kap. 12 §).

Förmyndare har rätt till ett skäligt arvode för dödsboförvaltning. Arvodet bestäms av överförmyndaren och skall utgå ur boet. För att en legal förmyndare skall få arvode erfordras dock att överförmyndaren finner att särskilda omständigheter föreligger (14 kap. 11 §).

3.3.3 Vissa placerings- och tillståndsregler

De närmare förvaltningsbestämmelserna finns i 15 kap. FB samt i lagen (1924:322) om vård av omyndigs värdehandlingar (nedan kallad värdehandlingslagen) och kungörelsen (1974:1048) om placering av omyndigs medel m.m. (nedan kallad placeringskungörelsen). Vad som i 15 kap. föreskrivs om förmyndares förvaltning gäller enligt 15 kap. 20 § också i fråga om godmanskap och förvaltarskap.

Bestämmelserna innebär att förmyndaren skall förvalta den omyndiges lösa egendom eller förvandla den till tillgångar av visst godkänt slag enligt särskilda placeringsregler. Godkänd placering är huvudsakligen insättning på bank och förvärv av bl.a. statsobligationer. För fast egendom finns särskilda regler. Om förmyndaren vill avvika ifrån den föreskrivna placeringen av lös egendom och exempelvis köpa aktier, erfordras, liksom vid vissa andra förvaltningsåtgärder, överförmyndarens tillstånd (15 kap. 2-5 §§).

En allmän utgångspunkt för förmyndares placering av omyndigas medel är att placeringen skall ske på sådant sätt att det finns en tillräcklig trygghet för att tillgångarna består och att skälig avkastning erhålls. I princip skall förmyndaren ha överförmyndarens samtycke. Vissa värdehandlingar har emellertid bedömts ge sådan trygghet och avkastning att överförmyndarens samtycke till placering i dem inte är nödvändig.

Enligt 15 kap. 4 § FB får förmyndare sålunda utan samtycke köpa obligationer eller förvärva sådana skuldförbindelser i övrigt med en löptid på mer än ett år som har utfärdats av Sveriges allmänna hypoteksbank m.fl. Förmyndare får också förvärva fordringar som skrivs in eller har skrivits in i statsskuldboken och vidare låna ut medel mot säkerhet i panträtt i fast egendom eller i den omyndiges namn sätta in medlen hos bank eller låta dem stå kvar hos försäkringsbolag.

Närmare bestämmelser om bl.a. vilka obligationer som får inköpas utan överförmyndarens samtycke får enligt lagrummet meddelas av regeringen. Sådana bestämmelser har tagits in i placeringskungörelsen. Tillåtna placeringar är enligt kungörelsen stats- och kommunalobligatio-

ner samt obligationer utgivna av vissa närmare angivna institut, däribland Sveriges allmänna hypoteksbank, Sveriges stadshypotekskassa och svensk bank- eller kreditaktiebolag som står under bankinspektionens tillsyn. I kungörelsen anges även bl.a. att utlåning mot säkerhet av panträtt på grund av in-teckning i fast egendom är tillåten inom 60 procent av taxeringsvärdet.

Vill förmyndaren göra den omyndiges penningmedel räntebärande på annat sätt än enligt 4 § eller vill han använda medlen till inköp av aktier e.d., krävs det enligt 15 kap. 5 § samtycke av överförmyndaren.

Värdehandlingar vars värde tillsammans överstiger två gånger gällande basbelopp skall deponeras i bank och förvaras på det sätt som anges i värdehandlingslagen. Bankböcker behöver dock inte deponeras. Som alternativ till deponering föreskrivs när det gäller premieobligationer att de kan inskrivas i statsskuldboken (15 kap. 8 §).

Förmyndaren får inte blanda samman den omyndiges tillgångar med andra tillgångar som han innehar. Förmyndaren skall också se till att den omyndige anmäls som ägare till exempelvis aktier som skall tas upp i bok eller förteckning (15 kap. 7 §).

Medel som förmyndaren behöver för den omyndiges underhåll eller för vård av dennes egendom och som därför inte kan användas för mera långsiktiga placeringar skall ändå göras räntebärande genom insättning på bank (15 kap. 6 §).

Bestämmelserna i värdehandlingslagen och föreskrifterna om bankplacering m.m. redovisas närmare i avsnitt 3.3.5.

Förutom de grundläggande placeringsreglerna finns särskilda föreskrifter om bl.a. tillstånd från överförmyndaren när det gäller gåvor, rörelse, skuldsättning och fast egendom.

Gåvor

Enligt 15 kap. 14 § tredje stycket får förmyndaren inte ge bort den omyndiges egendom, såvida det inte är fråga om sedvanliga skänker, vilkas värde inte står i missförhållande till myndlingens villkor. Med överförmyndarens samtycke får förmyndaren dock av den omyndiges inkomster ge understöd åt dennes anhöriga eller andra närstående, om det kan anses tillbörligt.

Rörelse

Förmyndaren får låta den omyndige driva näring, om denne har fyllt 16 år.

Vill förmyndaren låta den omyndige idka handel eller annan näring, som kräver tillstånd av offentlig myndighet eller särskild anmälan, erfordras överförmyndarens samtycke. Samtycke får lämnas endast om den omyndige har tillräckliga medel för att driva rörelsen.

Förmyndaren kan återkalla ett tillstånd att låta den omyndige driva rörelse, om det anses erforderligt med hänsyn till dennes uppfostran eller välfärd. Överförmyndaren kan också återta sitt samtycke. (15 kap. 13 §).

Skuldsättning

En förmyndare får inte ta upp lån på den omyndiges vägnar, ingå växel- förbindelser eller låta återköpa livförsäkring utan att överförmyndaren har samtyckt till det. Ett undantag är om åtgärden faller inom en rörelse som den omyndige driver efter samtycke från överförmyndaren.

Utän samtycke från överförmyndaren får förmyndaren inte heller ingå borgen eller ställa säkerhet på den omyndiges vägnar för annans skuld- förbindelse. Överförmyndaren får i sin tur inte samtycka, om det inte föreligger särskilda skäl.

En förmyndare får emellertid på egen hand låta den omyndige uppta statligt utbildnings- eller bostättningslån. (15 kap. 14 § första och andra styckena).

Fast egendom m.m.

Överlåtelse av eller in-teckning i den omyndiges fasta egendom eller tomt- rätt kräver överförmyndarens samtycke. Detsamma gäller upplåtele av nyttjanderätt, servitut eller rätt till elektrisk kraft. Ett undantag är tidsbe- gränsad upplåtele av skogsavverkning eller annan tidsbegränsad nytt- janderätt. Sådan upplåtele får dock inte avse längre tid än fem år (15 kap. 15 §).

När det gäller förvärv av fast egendom eller tomt- rätt följer av place- ringsreglerna att detta kräver samtycke av överförmyndaren, liksom exempelvis förvärv av bostadsrätt. För försäljning av bostadsrätt finns emellertid inte några särskilda bestämmelser.

Som redan har nämnts (avsnitt 3.3.1) medför avsaknaden av överför- myndarens samtycke i alla de fall som nu har nämnts att rättshandlingen under vissa förutsättningar inte blir bindande (15 kap. 17 och 18 §§).

3.3.4 Förmyndares redovisningsskyldighet

I 16 kap. FB finns bestämmelser om den redovisning som förmyndaren skall lämna över sin förvaltning. Bestämmelserna gäller i tillämpliga de- lar också god man eller förvaltare.

I en inledande föreskrift anges att förmyndaren är skyldig att föra sådana räkenskaper över sin förvaltning av den omyndiges egendom, att därigenom årligen lämnas en noggrann redovisning för tillgångar och skulder samt för förvaltningens gång (16 kap. 1 §).

I de följande paragraferna (16 kap. 2-6 §§) åläggs förmyndare bl.a. att inge en förteckning till överförmyndaren vid förvaltningsuppdragets början och en årsräkning före den 1 mars varje år. Saknar den omyndige tillgångar skall detta anmälas, varefter förmyndaren är fri från skyldig- het att lämna årsräkning. När ett uppdrag upphör skall sluträkning läm- nas.

Detaljerade föreskrifter finns om vad årsräkning och sluträkning skall innehålla samt de handlingar i övrigt (avskrifter av bouppteckningar, bodelnings- och arvskifteshandlingar, testamenten och gåvobrev) som skall ges in till överförmyndaren (16 kap. 7 och 8 §§).

Överförmyndaren kan ange vissa tidsfrister rörande redovisningen och har också möjlighet att hos rätten begära vitesföreläggande för en förmyndare som försummar att i rätt tid inge förteckning, årsräkning eller sluträkning (16 kap. 9 och 10 §§).

Sedan överförmyndaren har granskat sluträkningen skall denna jämte andra handlingar överlämnas till den myndige, om förmynderskapet upphört till följd av att den omyndige har fyllt arton år, eller till annan som har rätt att ta emot redovisning, exempelvis en ny förmyndare. Överförmyndaren skall teckna bevis om sin granskning på handlingarna och göra anteckning om anmärkningar som granskningen kan ha föranlett (16 kap. 12 § och 17 kap. 4 §).

Förmyndaren är skyldig att till den som blivit myndig eller till en ny företrädare överlämna de tillgångar han eller hon förvaltar (16 kap. 11 §). Förmyndaren skall också vid uppdragets upphörande hålla de räkenskaper och andra handlingar som finns förvarade hos honom eller henne tillgängliga för granskning. Överförmyndaren har att, om det föreligger tvist i denna del, bestämma tid och plats för granskningen (16 kap. 13 §).

Om förmyndaren har avlidit eller gått i konkurs, åvilar redovisnings-skyldigheten dödboet eller konkursförvaltaren (16 kap. 14 §).

3.3.5 Vissa bestämmelser rörande bankernas befattning med omyndigas egendom, m.m.

Bankerna har i viss mån en särställning när det gäller förvaltning av omyndigas egendom. Det rör sig om dels förvaltning av penningmedel, dels värdepappersförvaltning. Genom de särskilda föreskrifterna i lagen (1936:83) angående vissa utfästelser om gåva intar i vissa fall banker också ställning som gåvomottagare för omyndiga gåvotagare.

Banker och penningmedel

Enligt 15 kap. 4 § FB skall en omyndigs penningmedel göras räntebärande. Detta kan ske bl.a. genom att förmyndaren sätter in medlen hos en bank i den omyndiges namn. Enligt 3 § placeringskungörelsen krävs härvid att medlen sätts in på sådant villkor i fråga om uppsägningstid att högsta ränta erhålls.

I 15 kap. 6 § FB ges, som tidigare berörts, en möjlighet att sätta in medlen på annan räkning när det gäller belopp som bör hållas tillgängliga för den omyndiges underhåll eller vården av hans egendom

Vad som förstås med bank framgår av bankrörelselagen (1987:617). Dit räknas således bl.a. bankaktiebolag, sparbanks och föreningsbanker.

De medel som har satts in på bank får enligt huvudregeln i 15 kap. 9 § första stycket FB inte lyftas utan överförmyndarens tillstånd. De är "spärrade". Enligt samma bestämmelser finns två undantag från denna regel:

- ränta som stått inne kortare tid än ett år får tas ut utan tillstånd
- överflyttning mellan banker kräver inte heller tillstånd.

Enligt 15 kap. 9 § andra stycket finns ytterligare en möjlighet att undvika "överförmyndarspär", nämligen genom att vid insättningen göra förbehåll att medlen får tas ut utan överförmyndares tillstånd. Sådant förbehåll får dock göras bara i fråga om medel som skall användas för den omyndiges underhåll eller vård av hans eller hennes egendom enligt 15 kap. 6 § FB. Överförmyndaren har enligt 15 kap. 9 § tredje stycket möjlighet att föreskriva att ett sådant förbehåll inte skall gälla.

Reglerna i FB kompletteras med särskilda föreskrifter i bankrörelselagen. Av 2 kap. 23 § bankrörelselagen framgår att en omyndig själv får förfoga över medel som han satt in hos banken efter det att han fyllt 16 år och att banken inte får betala ut sådana medel till förmyndaren. Om en förmyndare har rätt att med överförmyndarens tillstånd ta hand om medlen skall det framgå av anteckning på insättningsbevis eller motbok (jfr 9 kap. 3 § FB).

Vidare föreskrivs i samma paragraf att medel som en förmyndare förvaltar enligt FB och som inte avser "ränteundantaget" endast får lyftas av denne, om ett förbehåll gjorts enligt 15 kap. 9 § andra stycket. Har överförmyndaren enligt tredje stycket sistnämnda paragraf förordnat att sådant förbehåll inte skall gälla, skall det antecknas på insättningsbevis eller motbok.

Vissa banker använder en blankett där den som öppnar konto kan ange vilket slag av uttagsrätt som skall gälla.

Från bankernas sida görs som regel ingen kontroll av att ett förbehåll om förmyndares rätt att lyfta medel enligt 15 kap. 9 § andra stycket är befogat. Däremot anser sig bankerna överlag ha en skyldighet att informera om innebörden av bestämmelserna i bl.a. 15 kap. 6 och 9 §§ FB. Från bankinspektionens sida har i något fall angetts att information är särskilt påkallad, om det gäller förbehåll att lyfta belopp som är högre än 50 000 kr per år (år 1987), eftersom en omyndigs behov av underhåll eller medel för vård av egendom i normala fall inte torde överstiga detta belopp.

När det gäller konton med förbehåll om förmyndares uttagsrätt ("fritt konto" enligt gängse bankterminologi) kan det föreskrivas att *en* förmyndare har denna rätt eller att uttag kräver flera förmyndares medverkan. Rätt för *en* förmyndare, när det finns flera förmyndare, kräver dock en uttrycklig fullmakt från övriga förmyndare.

I en del sparbanker medges även omyndiga under 16 år rätt att öppna konto med egen lyftningsrätt. Detta saknar uttryckligt rättsligt stöd, om det inte kan anses vara fråga om medel som den omyndige har fått genom gåva eller testamente med villkor att han själv får råda över dem (se 9 kap. 1 § FB).

När det gäller penningmedel har bankerna i 15 kap. 12 § FB angivits som rätt mottagare av betalning som den omyndiges gäldenärer kan erlægga. En sådan inbetalning skall banken sätta in på "överförmyndarspär" konto.

Boutredningsmän, testamentsexekutorer och försäkringsbolag har anvisats denna form av betalning till den omyndige som den enda godtag-

bara, om inte överförmyndaren ger sitt tillstånd till annat (15 kap. 12 § andra stycket FB). Det innebär att betalning inte kan erläggas till förmyndaren utan överförmyndarens godkännande. Dock skall förmyndaren underrättas om den betalning som görs genom insättning på banken.

När det gäller pension, livränta eller andra periodiska förmåner som utgår på grund av försäkring gäller kravet på denna särskilda form för betalning genom bank endast om det årliga värdet av förmånen överstiger två basbelopp (51 600 för år 1988).

Banker och värdepapper

Aktier och andra värdepapper bör enligt 15 kap. 3 § FB försälas, om de inte med trygghet till den omyndiges fördel kan behållas. I 15 kap. 4 § och 1 § placeringskungörelsen anges bland tillåtna värdepapper svenska statliga eller kommunala obligationer samt obligationer som har utfärdats av Sveriges allmänna hypoteksbank m.fl.

Förmyndare är enligt 15 kap. 8 § skyldiga att i öppet förvar i bank nedsätta aktier, obligationer, företagshypoteksbrev, skuldebrev och andra sådana värdehandlingar, om det sammanlagda värdet överstiger två basbelopp (51 600 kr 1988). Lagrummet öppnar dock vissa möjligheter till befrielse från nedsättningskyldighet, bl.a. om inskrivning i statskuldbok och anteckning om överförmyndarspärri görs.

Värdehandlingar som har nedsatts får inte överlåtas eller pantsättas utan överförmyndarens tillstånd (15 kap. 10 § FB).

Beträffande de värdehandlingar som har deponerats i bank regleras bankernas skyldighet rörande förvaring och förvaltning i värdehandlingslagen.

Den praktiska förvaltningen utförs som regel av bankens notariatavdelning. Det åligger banken bl.a. att se till att den omyndige upptas som ägare i aktiebok eller liknande förteckning, lyfta utdelning på aktie och obligation, bevaka utlottning av premieobligationer, underrätta förmyndaren om nyemission, vidta behövliga åtgärder vid fondemission, uppbära räntor och amorteringar samt preskriptionsbevaka fordringar (2 § värdehandlingslagen).

Banken får inte lämna ut deponerade handlingar till förmyndaren utan överförmyndarens tillstånd (5 §).

Vid mottagande av handlingarna skall banken lämna ett förvaringsbevis till förmyndaren och sända ett likalydande bevis till överförmyndaren (6 §).

Beslut om omplacering av eller nyplacering i exempelvis aktier fattas av förmyndaren med överförmyndarens samtycke. I värdehandlingslagen finns särskilda skyddsregler som ålägger banken att vid exempelvis en försäljning av en aktiepost utlämna aktierna direkt till köparen och av denne ta emot likviden som sätts in på spärrad räkning. Härigenom kommer aktierna således aldrig att gå genom förmyndarens händer (se 9 §).

Banken skall årligen före januari månads utgång till förmyndaren och överförmyndaren översända värdepappersförteckning och kontoku-

rant, som utvisar influetna och utbetalda belopp det senaste året (7 §). Tillstånd som överförmyndaren lämnar att lyfta belopp eller ta ut deponerade handlingar gäller, om överförmyndaren inte bestämmer annat, i tre veckor (10 §). Enligt 11 § är förmyndaren skyldig att inom en månad lämna redogörelse till överförmyndaren för de åtgärder som han vidtagit med anledning av ett lämnat tillstånd. Undantag är emellertid föreskrivet om åtgärden endast rör medel som bör hållas tillgängliga för den underåriges underhåll eller för vården av hans eller hennes egendom. När det gäller sådana medel kan överförmyndaren enligt 13 § meddela tillstånd som gäller tills vidare och avser ett visst sammanlagt belopp under ett år.

Förmyndares anmälnings- och redogörelseskyldighet är vitessanktionerad (14 §).

Enligt 8 § värdehandlingslagen kan banken för sin förvaltning enligt lagen ta ut en årlig grundavgift på högst 0,5 procent av handlingarnas värde, dock minst 100 kr. Därutöver har banken rätt till tilläggsavgift avseende dels varje deponerad handling eller post av handlingar med 12 kr, dels varje deponering eller uttag med 20 kr. Härtill kommer rätt till ersättning för särskilda utgifter som banken kan ha haft. För åtgärder som banken vidtar utöver vad banken är skyldig enligt lagen gäller de avgifter som särskilt avtalas.

Banker och gåvor

Enligt 9 kap. 1 § FB har en underårig egen rådighet över egendom som har förvärvats genom gåva eller testamente, om detta har ställts upp som villkor för förvärvet. Bestämmelsen anger inte uttryckligen i vilken utsträckning den omyndige på egen hand kan förvärva egendom. Av föreskriften anses emellertid följa att den omyndige inte är behörig att på egen hand ingå onerösa, dvs. betungande, avtal och inte heller ta emot en gåva, om gåvan är förenad med någon skyldighet att prestera till givaren eller tredje man. Rättshandlingarna är i sådant fall inte giltiga (jfr avsnitt 3.1.1).

När det gäller rena gåvor gör sig skyddsaspekten inte lika starkt gällande och det anses med hänvisning till allmänna rättsgrundsatser att den underårige kan ta emot en sådan gåva, om han eller hon besitter de psykiska egenskaper som behövs för att uppfatta innebörden av rättshandlingen. I ett rättsfall (NJA 1945 s. 605) ansågs emellertid ett tolvårigt barn på grund av sin ringa ålder inte kunna motta en fastighet som gåva. När det gäller gåvor i form av lösöre torde kraven på ålder allmänt kunna sättas lägre än när det gäller fastigheter eller fordringsbevis.

Enligt 13 kap. 2 § FB får en förmyndare inte företräda myndlingen i fråga om rättshandling dem emellan. I litteraturen (*Walin*, Föräldrabelanden, 4 uppl. 1986, s. 278, jfr NJA II 1924 s. 333 f) har hävdats att denna bestämmelse dock inte medför hinder för rättshandlingar mellan förmyndare och omyndig, när det gäller handlingar som den underårige är behörig att själv företa. Rättshandlingsförmågan gäller alltså även gentemot förmyndaren. Härav följer att, om den omyndige kan anses ha

förmåga att själv motta en gåva, han kan ta emot den även om det är förmyndaren som är givare.

Enligt 4 § lagen (1936:83) angående vissa utfästelser om gåva anses en gåva fullbordad när den mottagits av en bank för gåvotagarens räkning eller medel överförs från givaren till gåvotagarens konto med banken, allt under förutsättning att givaren inte förbehåller sig någon förfoganderätt.

Bestämmelsen har när det gäller omyndiga i viss utsträckning prövats i ett rättsfall (NJA 1981 s. 464). En moder hade i en bank för ettvart av sina två omyndiga barn öppnat konto och på dessa satt in de barnbidrag som utgått för barnen. I bankböckerna antecknades "dispositionsrätt" för modern (jfr avsnittet Banker och penningmedel ovan). Barnen gjorde i målet gällande att medlen överförts till dem genom gåva och yrkade att modern skulle förpliktas återbetala vad hon lyft från kontona. Modern bestred barnens talan under påstående att hon inte haft gåvoavsikt och att bestämmelsen om dispositionsrätt innefattade förbehåll om äganderätt för henne. Högsta domstolen, som ogillade barnens talan, ansåg att modern förbehållit sig möjlighet att utan överförmyndarens tillstånd ensam ta ut de medel hon satt in på sina barns konto och att förbehåll enligt 4 § 1936 års lag därmed förelegat. — Tvisten mellan modern och barnen, som vid tiden för tingsrättens dom var två och tre år gamla, uppkom i samband med en vårdnadsvist. I målet gjordes inte gällande att gåvan inte var fullbordad på den grunden att barnen antingen saknat rättshandlingsförmåga eller saknat behörig företrädare vid rättshandlingens företaganden. Av förarbetena till 1936 års lag (NJA II 1936 s. 139 ff) framgår att bestämmelserna avser att reglera såväl obligationsrättsliga som sakrättsliga följder av vissa gåvoutfästelser m.m. Däremot sägs varken i lagtexten eller i motiven något om förhållandet mellan exempelvis 4 § och reglerna i dåvarande förmynderskapslagstiftning, 4 § i lagen tillkom efter uttalanden av lagrådet över lagberedningens förslag enligt följande (a. a. s. 148):

"Lagberedningen har i motiven erinrat att lagförslaget lämnar rum för ett fullföljande av den praxis i fråga om innebörden av traditionskravet som, enligt vad beredningen anfört, i fråga om gåva utbildat sig vid domstolarna i fall där bank för gåvotagarens räkning mottager den i gåvosyfte överlämnade egendomen utan särskilt bemyndigande från denne. De av beredningen åberopade rättsfallen torde utvisa, att i förevarande hänseende samma regler tillämpats vare sig överlämnade medel inbetalts kontant och direkt tillgodoförs gåvomottagaren eller givaren låtit gåvotagaren överföra medel som givaren hade inestående i banken. En nödvändig förutsättning har ansetts vara att givaren icke förbehållit sig rätt att förfoga över medlen. Den omständigheten att givaren behållit utfärdad motbok eller depositionsbevis har icke ansetts innefatta dylikt förbehåll, förutsatt att boken eller beviset ställts till gåvotagaren eller en till givaren utställd sådan handling av banken försetts med anteckning om överlåtelse å gåvotagaren.

Även om den teoretiska konstruktion som må ha legat till grund för avgörandena i praxis kan vara till sin riktighet omtvistlig, torde dock de resultat, vartill praxis kommit på det begränsade område varom här är fråga — överlämnande i gåvosyfte av lös egendom, varom i lagförslaget

förmåles, till bank att mottagas för annans räkning — i stort sett böra godtagas. Då nu emellertid i lag skola införas positiva regler om gåva och gåvas fullbordanden, synes lämpligt att icke enbart lita till praxis utan i lagförslaget — förslagsvis efter 3 § — giva uttryckligt stadgande rörande denna praktiskt viktiga fråga, så mycket hellre som därigenom de grundlinjer som böra följas komma att framstå klarare än måhända eljest bleve fallet.”

3.3.6 Särskild förvaltning

Enligt 13 kap. 1 § andra stycket FB gäller inte balkens bestämmelser om förvaltning av omyndigas egendom, om det är fråga om egendom som har förvärvats genom gåva, testamente eller förmånstagareförordnande angående försäkring och det som villkor för den omyndiges förvärv har föreskrivits att egendomen skall stå under särskild förvaltning av annan än förmyndaren, utan medbestämmanderätt för denne. Det måste vidare ha angivits av vem förvaltningen skall utövas. Såväl fysiska som juridiska personer kan komma i fråga som särskilda förvaltare. Det torde i praktiken ofta förekomma att en banks notariatavdelning utses till sådan förvaltare.

Om en särskild förvaltning är anordnad, skall förvaltaren årligen redovisa till förmyndaren (13 kap. 1 § andra stycket andra meningen FB). Någon redovisning till överförmyndaren skall dock inte ske.

Bestämmelserna om särskild förvaltning infördes i samband med 1974 års reform. I propositionen (1974:142) konstaterade föredragande statsrådet (s. 133 f), att anordnandet av särskild förvaltning redan tidigare i praxis förekom inte så sällan och att möjligheten borde finnas kvar. Som skäl härför anfördes bl.a.: ”Det kan givetvis ifrågasättas om man över huvud taget bör behålla möjligheten att förordna om särskild förvaltning. I princip får det anses vara i de omyndigas intresse att all deras egendom är underkastad sådan kontroll från det allmännas sida som förmynderskapslagstiftningen föreskriver. Å andra sidan kan en testator eller en givare ibland ha ett berättigat intresse av att förvaltningen av egendomen kommer att utövas av annan än förmyndaren. Det kan heller inte uteslutas att ett borttagande av möjligheten att förordna om särskild förvaltning får till följd att egendom i mindre utsträckning än hittills kommer att testamenteras eller ges bort till omyndiga. Möjligheten att anordna sådan förvaltning bör därför enligt min mening finnas kvar. I lagen bör emellertid uttryckligen anges när sådan särskild förvaltning skall anses föreligga.”

Om den omyndiges egendom till någon del står under särskild förvaltning, innebär det alltså att egendomen inte står under överförmyndarens kontroll. Det kan emellertid uppstå en del tillämpningssvårigheter för denne beroende bl.a. på hur villkoren närmare utformats. Överförmyndarens samtycke till eller godkännande av anordnande av särskild förvaltning erfordras inte, men överförmyndaren kan likväl ha att ta ställning till om villkoren för särskild förvaltning är uppfyllda. Vidare kan tolkningsfrågor uppkomma när det gäller omfattningen av förvaltningen, exempelvis i fråga om avkastning av egendom som står under särskild

förvaltning, liksom skuldsättning med sådan egendom som säkerhet (jfr NJA 1973 s. 440).

Har en bank utsetts till särskild förvaltare, innebär det att banken självständigt kan bedöma och verkställa exempelvis om- eller nyplaceringar av aktieposter. Banken kan också föreskriva andra ersättningsvillkor för uppdraget än vad som medges enligt värdehandlingslagen. Banken har emellertid såsom uppdragstagare bl.a. skadeståndsskyldighet för en försumlig förvaltning och är redovisningsskyldig inför förmyndaren (se 18 kap. handelsbalken och 13 kap. 1 § andra stycket andra punkten FB). De värden som bankerna förvaltar i egenskap av särskild förvaltare torde uppgå till betydande belopp.

3.3.7 Något om barnpension och tjänstegrupplivförsäkring

En underårig erhåller inte sällan egendom genom att pension eller försäkring utgår i samband med en förälders dödsfall. I föreliggande avsnitt redovisas kortfattat storleken av de förmåner som utgår som barnpension enligt den allmänna försäkringen, tjänstepensioneringen och som försäkringsbelopp enligt de vanliga tjänstegrupplivförsäkringarna. En utförlig redogörelse för gällande bestämmelser m.m. om pension finns i betänkandet (SOU 1987:55) Efterlevandepension. En beskrivning av olika försäkringsformer finns i betänkandet (SOU 1986:56) Personförsäkringslag.

Barnpension enligt den allmänna försäkringen

Den allmänna pensioneringen enligt lagen (1962:381) om allmän försäkring (AFL) omfattar folkpension och tilläggspension (ATP). Inom båda dessa system utgår pension i form av barnpension. Inom folkpensioneringen utges pensionen med enhetliga belopp. Storleken av barnpensionen inom ATP-systemet är däremot relaterad till den avlidne förälderns förvärvsinkomster.

Folkpension i form av barnpension utgår till barn under 18 år vars far eller mor eller båda föräldrar har avlidit.

Pensionen är 26 procent av basbeloppet per år, dvs 6 708 kr vid basbeloppet 25 800 kr. Barnpension utgår dock alltid med sådant belopp att pensionen i förening med barnet tillkommande tilläggspension utgör 62 procent av basbeloppet (15 996 kr) om båda föräldrarna har avlidit, 31 procent av basbeloppet (7 998 kr) om barnet samtidigt uppbär bidragsförskott enligt lagen (1964:143) om bidragsförskott eller bidrag enligt lagen (1984:1096) om särskilt bidrag till vissa adoptivbarn samt 41 procent av basbeloppet (10 578 kr) i övriga fall då barnet uppbär pension efter en av föräldrarna. I sistnämnda fall beaktas även sådan folkpension i form av änkepension som utgår till kvinna som är barnets mor eller som har varit gift med barnets far eller har eller har haft barn med denne, under förutsättning att barnet och kvinnan stadigvarande sammanbor. Om flera barn är berättigade till barnpension, fördelas vid avräkningen änkepensionen lika mellan barnen.

Rätt till barnpension från tilläggs pensioneringen tillkommer avliden försäkrads barn under 19 år (14 kap. 4 § AFL). Hur stor barnpensionen är beror, förutom på den avlidnes förvärvsförhållanden, på om den avlidne efterlämnar en änka som har rätt till pension och på antalet medlemmar i familjen. Efterlämnar en man änka och ett pensionsberättigat barn, blir barnets pension 15 procent av faderns egenpension. Är ett barn ensamt pensionsberättigat, blir barnets pension 40 procent av den avlidnes egenpension. Om det finns flera barn än ett, ökas dessa procenttal med 10 för varje barn utöver det första och det sammanlagda barnpensionsbeloppet fördelas lika mellan barnen (14 kap. 5 § AFL).

Om den avlidnes förvärvsinkomster varit sådana att högsta möjliga ATP utgår är egenpensionen vid nuvarande basbelopp drygt 100 000 kr. För ett ensamt pensionsberättigat barn är således pensionen ca 40 000 kr.

År 1986 var antalet barnpensioner inom folkpensioneringen 31 200. Medelårsbeloppet var ca. 6 400 kr. Antalet barnpensioner från tilläggs pensioneringen var 36 700. Medelårsbeloppet var ca. 10 600 kr.

Enligt ett riksdagsbeslut nyligen (prop. 1987/88:171, Sfu 29, rskr. 401) reformeras bl.a. barnpensionerna inom den allmänna försäkringen med verkan fr.o.m. den 1 januari 1990. Ändringen innebär bl.a. följande. Inom både folk- och tilläggs pensioneringen kommer barnpension att utges fram till dess barnet fyller 18 år. Om barnet därefter studerar på grund- eller gymnasieskolnivå, skall pensionen kunna utges så länge dessa studier fortgår, dock längst t.o.m. juni månad det år då barnet fyller 20 år. Inom folkpensioneringen kommer den grundläggande pensionsnivå som gäller för alla pensionsberättigade barn att utgöra 25 procent av basbeloppet för år räknat efter varje avliden förälder. Den garanterade barnpensionsnivån, från vilken görs avräkning med hänsyn till ATP, kommer att utgöra 40 procent av basbeloppet för barn som förlorat en förälder och 80 procent därav för föräldralösa barn. Den förstnämnda nivån gäller även bl.a. barn för vilket det samtidigt utges bidragsförskott. Inom ATP kommer ett efterlevande barn att erhålla 30 procent av den avlidne förälderns egenpension. Denna nivå höjs med 20 procent för varje ytterligare barn som den avlidne efterlämnar. Vissa särskilda övergångsregler gäller för barnpensionsnivån i fall där det samtidigt med barnpension utbetalas änkepension enligt hittillsvarande regler härför.

Tjänstepensionering

Pensioner som utgår enligt avtal mellan parterna på arbetsmarknaden och som utgör komplettering till det allmänna pensionssystemet förekommer i dag för i stort sett alla kategorier arbetstagare. Barnpension som en del av familjepension ingår bl.a. i pension till statsanställda och kommunalanställda samt till privatanställda tjänstemän och arbetsledare (ITP).

Bestämmelser om pensioner för *statligt reglerade anställningar* finns i allmänt pensionsavtal för statliga och vissa andra tjänstemän. Administrationen handhas av statens löne- och pensionsverk (SPV).

En arbetstagare har statlig pensionsrätt om han har fyllt 20 år, har en anställning som avser tjänstgöring motsvarande lägst 40 procent av heltidstjänstgöring, uppfyller villkor om kvalifikationstid och vid anställningstidpunkten inte har uppnått den ålder vid vilken han enligt pensionsavtalet har rätt att avgå med ålderspension.

Familjepension enligt den statliga tjänstepensionen utgår till den anställdes efterlevande barn som inte fyllt 19 år.

Familjepensionens belopp beräknas på grundval av den egenpension som skulle ha utgått till arbetstagaren om denne vid tidpunkten för dödsfallet i stället hade blivit sjukpensionerad. Familjepension efter egenpensionär beräknas på grundval av den egenpension som utgick vid dödsfallet. I båda fallen utgår man från egenpensionens normalbelopp. Normalbeloppet vid ålderspension är 65 procent av pensionsunderlaget, dvs. lönen beräknad på visst sätt. 50 procent av normalbeloppet utgör familjepensionens normalbelopp, vilket belopp utgår till en efterlevande. För två efterlevande utgör familjepensionen 140 procent av detta normalbelopp. Den höjs för varje ytterligare efterlevande med 20 procent av normalbeloppet. Därvid räknas efterlevande make och frånskild make eller två frånskilda makar som endast en pensionsberättigad. Den frånskilde makens belopp begränsas till underhållsbidragets storlek. Mellan efterlevande make och barn delas familjepensionen så att 80 procent av beloppet till en efterlevande tillkommer maken och barnen delar återstående belopp lika.

De statliga pensionerna är samordnade med pensionsförmåner från den allmänna försäkringen.

Tjänstepensioneringen för *kommunalanställda* har stora likheter med pensionssystemet för statsanställda men har genom kollektivavtal år 1984 förändrats i vissa avseenden såväl principiellt som materiellt. Den viktigaste ändringen i förhållande till tidigare gällande regler är att bruttopensionssystemet bibehållits men att en kompletterande nettopension normalt alltid utbetalas utöver folkpension och ATP.

Gällande regler finns samlade i pensionsbestämmelser för arbetstagare hos kommuner och landsting (PA — KL). Som arbetstidsvillkor för pensionsrätt gäller att arbetstagare hos kommuner och landsting skall ha minst 40-procentig sysselsättningsgrad och ha fyllt 18 år. För pensionsrätt fordras vidare att arbetstagaren har minst ett år kvar till pensionsåldern vid tillträddandet av anställningen.

Familjepension utgår efter arbetstagarens frånfälle till dels änka och änkling under förutsättning att äktenskapet har ingåtts senast den dag då arbetstagaren fyllt 60 år, dels barn intill dess barnet fyllt 19 år.

Familjepensionens storlek beräknas på grundval av egenpensionen med vissa uppräkningsfaktorer. Egenpensionen beräknas i sin tur på ett pensionsunderlag som utgörs av en framräknad årsmedellön. Familjepensionen till två eller flera förmånsberättigade fördelas på så sätt att änke- eller änklingspensionen utgör 80 procent av familjepension till ensam förmånsberättigad och barnpension återstoden. Barnpension till flera barn delas lika mellan dem.

Även den kommunala tjänstepensionen är samordnad med den allmänna försäkringen. Normalt utgår som nämnts ett nettobelopp från kommunen utöver folkpension och ATP.

Tjänstepensioneringen för *tjänstemän inom den privata sektorn* fick i huvudsak sin nuvarande utformning i anslutning till ikraftträdandet av den allmänna tilläggspensioneringen. En ny enhetlig pensionsplan (ITP-planen) utformades år 1960.

Till grund för beräkning av pensionsförmånerna ligger den pensionsmedförande lönen, varmed i huvudsak avses den aktuella fasta lönen jämte naturaförmåner i form av kost eller bostad. Det finns speciella bestämmelser som sätter en gräns för vilka löneförhöjningar nära pensionsåldern som får bli pensionsmedförande.

För full ITP-pension krävs en tjänstetid om 360 månader mellan 28 och 65 års ålder. Vid kortare tjänstetid reduceras pensionen.

Familjepension enligt ITP-planen utges till efterlevande make och barn. För barn utgår pensionen t.o.m. den månad varunder barnet fyller 20 år.

Familjepensionens storlek bestäms med utgångspunkt i dels ett grundbelopp, dels antalet förmånstagare. Grundbeloppet för full familjepension baseras på den del av den avlidnes lön som låg över 7,5 basbelopp och utgör 32,5 procent av pensionsmedförande lön mellan 7,5 och 20 basbelopp. För den pensionsmedförande lönen mellan 20 och 30 basbelopp utgör grundbeloppet 16,25 procent.

Familjepensionen utges med nedan angivna procenttal av grundbeloppet.

Förmånstagare	Familjepension i % av grundbeloppet
Efterlevande make	
utan barn	100
och 1 barn	130
och 2 barn	150
och fler än 2 barn	150+
+ för varje barn utöver 2	10
Enbart barn	
1 barn	75
2 barn	110
3 barn	135
4 barn	150
fler än 4 barn	150+
+ för varje barn utöver 4	10

När det finns både änka eller änklings och barn med rätt till pension erhåller efterlevande make 75 procent av grundbeloppet. Ett efterlevande barn får barnpension med 55 procent av grundbeloppet och två barn

med 75 procent därav. Pensionen höjs för varje ytterligare barn med 10 procent av grundbeloppet. Barnpensionens delas lika mellan flera barn.

Tjänstegrupplivförsäkringar

De flesta arbetstagare i Sverige är grupplivförsäkrade i sin anställning. Från försäkringarna ges ersättning till efterlevande om den försäkrade avlider under anställningstiden.

Försäkringarna lämnar vid den försäkrades frånfälle ersättning i form av grundbelopp till efterlevande eller i form av begravningshjälp. Till den avlidnes barn under 20 (inom vissa avtalsområden 21 år) utbetalas dessutom tilläggsbelopp. Försäkringsbeloppen är anpassade till den allmänna försäkringens basbelopp. För år 1988 räknas sålunda med basbeloppet 25 800 kr.

Grundbeloppets storlek beror på den försäkrades ålder vid frånfället enligt en fallande skala, där t.o.m. 54 år motsvarar 6 basbelopp och 64 år 1 basbelopp. Det högsta grundbeloppet (6 basbelopp) utgår dock alltid, även om den försäkrade fyllt 55 men inte 65 år, i de fall då denne efterlämnar barn som vid dödsfallet inte har fyllt 17 år.

Helt grundbelopp utgår bl.a. om arbetstagaren efterlämnar barn under 20 (21) år. Efterlämnar den föräkrade barn över 20 (21) år men inte annan förmånstagare, utges halvt grundbelopp.

Om arbetstagaren inte har gjort annat förmånstagarförordnande erhåller efterlevande make hela grundbeloppet. I andra hand är barnen gemensamt förmånstagare till hela beloppet eller enligt vissa avtal, om det finns sambo med förmånstagar rätt, till halva beloppet.

När den försäkrade efterlämnar barn under 20 (21) år utbetalas enligt samtliga försäkringar tilläggsbelopp för varje sådant barn med belopp som motsvarar följande antal basbelopp.

Om barnet vid dödsfallet	Utgör tilläggsbeloppet	I kr år 1988
Ej har fyllt 17 år	2 basbelopp	51 600
Har fyllt 17 men inte 19 år	1,5 basbelopp	38 700
Har fyllt 19 men inte (21) 20 år	1 basbelopp	25 800

För barn under (21) 20 år kan sålunda i vissa fall utgå såväl helt grundbelopp som tilläggsbelopp.

Förutom från tjänstegrupplivförsäkring kan vid dödsfall utgå ersättning från *frivillig grupplivförsäkring* och från *privat livförsäkring* eller olycksfallsförsäkring.

Inom ramen för försäkringsrättskommitténs (Ju 1974:09) arbete har vissa uppskattningar gjorts angående förekomsten av bl.a. livförsäkringar och andra kapitalförsäkringar vid dödsboudredning. En undersökning år 1977 vid de tre största tingsrätterna (Stockholm, Göteborg och Malmö) visade att sådana försäkringar förekom i uppskattningsvis drygt en

tredjedel av de registrerade bouppteckningarna. Antalet försäkringar torde ha ökat sedan undersökningen gjordes.

I nästan hälften av alla bon (46 procent), där försäkring förekom uppgick värdet till högst 25 000 kr (1988 års värde). I en knapp tredjedel av alla bon (27 procent) var beloppet högst 5 000 kr (1988 års värde). De bon där försäkringsbeloppet var ca 60 000 kr eller mera (1988 års värde) utgjorde omkring en tredjedel av alla bon där försäkring förekom, dvs. en niondel av samtliga de bouppteckningar som registrerats och undersökts.

I de övervägande antalen fall förelåg förmånstagarförordnande i form av standardförordnande, dvs. till make eller sambo och barn.

3.3.8 Förvaltning av privata medel inom vården m.m.

För dem som är intagna för vård på sjukhus och liknande finns det ofta behov av viss medelsförvaltning genom annans försorg. Särskilt för omyndiga som under lång tid vistas i exempelvis elevhem för utvecklingsstörda och för äldre långtidssjuka personer som har god man finns vidare en nödvändig koppling mellan FB:s regler och de föreskrifter som gäller inom bl.a. sjukvård, socialtjänst och omsorg om psykiskt utvecklingsstörda. I det följande skall i korthet redogöras för dessa föreskrifter. Det bör emellertid framhållas att dessa föreskrifter givetvis är underordnade FB:s förvaltningsregler.

Socialstyrelsen har utfärdat allmänna råd om förvaltning av privata medel m.m. inom socialtjänsten, sjukvården och omsorgen om psykiskt utvecklingsstörda (SOF 1983:4 och SOF 1986:14). Dessa råd gäller fr.o.m. den 1 mars 1983.

Råden innehåller bl.a. följande.

Skriftlig överenskommelse om förvaltning av privata medel bör träffas med den enskilde eller hans legale ställföreträdare. I sådan överenskommelse kan även ingå medgivande att uttaga avgifter för vård eller boende från vederbörandes konto. Överenskommelse om förvaltning av privata medel m.m. kan givetvis när som helst annulleras av vederbörande eller hans legale ställföreträdare. Det är viktigt att privata medel och andra tillhörigheter registreras, förvaras och förvaltas på ett från säkerhets- och servicesynpunkt tillfredsställande sätt.

Det är lämpligt att varje person, för vilken huvudmannen handhar medelsförvaltningen, erhåller ett eget räntebärande konto, vilket numera kan ske genom exempelvis banks försorg. Härigenom ges möjlighet både att erhålla kontobesked periodvis och att ränta beräknas för varje person individuellt.

Personal bör ej omhänderta penningmedel eller värdesaker för någons räkning, såvida inte detta erfordras i samband med social träning.

Dessa föreskrifter gäller såväl psykiskt störda patienter som patienter inom den somatiska långtidssjukvården samt dem som enligt socialtjänstlagen (1980:620) vistas på hem för vård eller boende eller i servicehus med helinackordering.

Landstingsförbundet har med stöd av socialstyrelsens bestämmelser år 1983 utfärdat anvisningar som mera i detalj reglerar förfarandet. Anvis-

ningarna reglerar vad som skall gälla t.ex. vid kortsiktiga och långsiktiga omhändertaganden och beträffande bankkontakter och intern kontroll och revision. Regler finns vidare för bl.a. dyrare inköp för patienters räkning. Det anges t.ex. att vid inköp av radio, TV-apparat m.m. skall samråd ske med bl.a. förmyndare eller god man, om andra medel än patientens tillgängliga pensionsbelopp, flitpengar eller arbetspremier avses att komma till användning.

I stort innebär rutinerna i övrigt i huvudsak att för varje person vars medel är föremål för omhändertagande, upprättas genom t.ex. bank ett s.k. patientkonto. Detta disponeras av vårdpersonal enligt detaljerade föreskrifter beträffande de patienter som inte själva kan handha sin förvaltning. Patientkonton får som regel inte överstiga vissa belopp, t.ex. 1 500 eller 10 000 kr. Gränserna och detaljerna kan variera mellan olika landsting. Beloppen skiftar vidare beroende på vilken kategori patienten tillhör. Den högre beloppsgränsen gäller som regel dem som är föremål för omsorg enligt omsorgslagen.

Upprättande av patientkonton bygger på överenskommelse mellan landstinget och patienten eller någon ställföreträdare för denne.

Beloppen på patientkonton är tänkta att användas för dels mindre privata inköp, dels rehabilitering och social träning samt rekreation.

Redovisning av användningen av patientkonton är avsedd att ske till patienten eller dennes ställföreträdare. Rutiner finns också för den interna revisionen och kontrollen av de tjänstemän inom vården som närmast svarar för förvaltningen av patientmedel.

En viss osäkerhet kan, enligt uppgift, i en del fall förekomma när det gäller i vilken utsträckning patientmedel får användas för t.ex. rehabilitering eller rekreation och när samtycke till en viss medelsdisponering behöver inhämtas av patientens ställföreträdare eller anhöriga. Vårdpersonalens och ställföreträdarens syn på behovet av en viss användning av medel för patientens räkning kan också i några fall gå isär och orsaka spänningar mellan dem. Som framhållits inledningsvis ligger dock det slutliga avgörandet alltid i ställföreträdarens hand. I strid med dennes uppfattning får andra inte förfoga över medlen.

Kommuner och landsting kan i en del fall, bl.a. när det gäller dem som är föremål för omsorg enligt omsorgslagen, tillgodogöra sig patienten tillkommande pensionsmedel som ersättning för vården. Detta regleras normalt över patientkontot, på vilket patientens del av t.ex. folkpension (s.k. pensionsandel) sätts in. Någon motsvarande kvittning när det gäller vårdavgifter för sjukhusvård får dock inte förekomma.

Bestämmelser om rätt till kvittning finns intagna i kungörelsen (1962:393) om rätt i vissa fall för kommun eller annan att uppbära folkpension. Av 17 § hälso- och sjukvårdslagen (1982:763) jfrd med förordningen (1981:1177) om vissa avgifter vid sjukhusvård framgår att dessa vårdavgifter inte får tas ut av patientmedel på motsvarande sätt.

De bestämmelser som reglerar frågan om pensionsandelar har tidigare gett upphov till skilda tolkningar hos bl.a. socialstyrelsen och vissa överförmyndare när det gäller äganderätten i vissa fall till pensionsandelar-

na. Socialstyrelsen hävdade att utvecklingsstörda endast hade äganderätt till så stor del av pensionandelen som verkligen disponerades. Från överförmyndarnas sida ansåg man dock att en utbetald pensionsandel i sin helhet tillhörde patienten. Frågan har betydelse bl.a. vid handhavandet av sparade belopp och vid arvfall.

Justitieombudsmannen har vid flera tillfällen tagit upp frågan. I beslut 28.5.1984 (Dnr 2363-1982) förordade JO att en lagändring gjordes för att undanröja oklarheterna.

I samband med följdlagstiftningen till den nya omsorgslagen (1985:568) ändrades bestämmelserna i 1962 års kungörelse, så att det framgår att medlen tillhör den utvecklingsstörde; se förordningen (1986:567) om ändring i kungörelsen (1962:393) om rätt i vissa fall för kommun eller annan att uppbära folkpension samt departementschefens uttalande i motiven till omsorgslagen (prop. 1984/85:176 s. 71 f).

Till följd av en ändring i 10 kap. 3 § lagen (1962:381) om allmän försäkring och den nämnda ändringen i kungörelsen har landstingskommunerna inte längre rätt att uppbära pensioner för utvecklingsstörda som antingen är barn eller ungdomar i elevhem eller vuxna i gruppbostad (se prop. 1985/86:107 s. 10).

3.3.9 Den nya familjerättsreformen

En omfattande reform på familjerättsens område har trätt i kraft den 1 januari 1988 (se bl.a. SFS 1987:230-232; prop. 1986/87:1; LU 1986/87:18, rskr. 159).

Genom den nämnda reformen har en ny äktenskapsbalk (ÄktB) ersatt giftermålsbalken. Samtidigt har en ny lag (1987:232) om sambors gemensamma hem (sambolag) införts. Härutöver har det gjorts omfattande ändringar i ett antal lagar, framför allt ärvdabalken (ÄB).

Ändringarna i *äktenskapslagstiftningen* innebär flera nyheter i fråga om bodelning mellan makar. Möjligheterna att frångå huvudregeln om likadelning vid bodelning med anledning av äktenskapsskillnad har vidgats, framför allt när det gäller kortvariga äktenskap. Vidare har en förenkling skett av de regler som ger en make rätt till kompensation i vissa fall då den andra maken har minskat sitt giftorättsgods. ÄktB innehåller också en regel om jämkning av äktenskapsförord.

Bodelning med anledning av äktenskapsskillnad kan förrättas inte bara när äktenskapet har upplösts utan även dessförinnan när ansökan har gjorts om äktenskapsskillnad. Vidare har institutet boskillnad ersatts av en möjlighet att förrätta bodelning under pågående äktenskap efter anmälan till domstol. Till skillnad från vad som gällde tidigare skall en sådan bodelning dock inte medföra att makarnas egendom blir enskild. Uttryckliga regler finns också om s.k. föravtal till bodelning.

Kravet på äktenskapsförord har avskaffats när det gäller gåvor mellan makar. Sådana gåvor blir numera gällande mellan makarna enligt allmänna regler eller genom att gåvan registreras hos domstol. För att gåvan skall bli gällande mot givarens borgenärer krävs dock alltid registrering.

Äktenskapsförord skall i fortsättningen användas endast vid avtal om egendomsordningen i äktenskapet.

Möjligheterna för en make att i samband med äktenskapets upplösning få överta den andra makens bostad har utvidgats till att omfatta alla former av bostäder och skall gälla oavsett om bostaden är giftorättsgod eller enskild egendom på grund av äktenskapsförord. Tidigare behovs- och skälighetsprövning skall alltjämt gälla. En nyhet är att en make på motsvarande sätt har möjlighet att efter en behovs- och skälighetsprövning överta bohag som tillhör den andra maken och som har begagnats gemensamt i hemmet.

Vid bodelning med anledning av en makes död gäller en särskild jämkningsregel till förmån för den efterlevande maken. Enligt denna regel får den efterlevande rätt att bestämma att vardera sidan skall behålla sin egendom.

Ändringarna i *ärvdabalken* innebär att en efterlevande make tar arv efter den avlidne maken framför makarnas gemensamma bröstarvingar. Bröstarvingarna har rätt till efter arv när den efterlevande maken i sin tur dör. Den efterlevande maken förvärvar egendomen efter den först avlidne maken med fri förfoganderätt, om det finns efterarvingar.

En annan nyhet är att den tidigare s.k. basbeloppsregeln vid bodelning i 13 kap. 12 § andra stycket giftermålsbalken har förts över till ÄB där den har karaktären av en garantiregel. Samtidigt har tillämpningsområdet för basbeloppsregeln utvidgats genom att den är tillämplig också när det finns barn till den avlidne som är under 16 år och inte är barn även till den efterlevande maken.

Om det vid den efterlevande makens död finns arvingar enbart efter den först avlidna maken, skall dessa ärva hela boet i stället för som tidigare endast halva boet.

Den nya lagen om *sambors gemensamma hem* innebär att när ett samboförhållande upplöses samborna får en giftorättsliknande rätt till delning av bostad och bohag som har anskaffats för gemensamt begagnande. Huvudregeln är att denna egendom delas lika mellan dem. Denna huvudregel kan dock — på samma sätt som för makar — frångås, om en likadelning skulle framstå som oskälig. För de sambor som önskar hålla isär sina ekonomiska förhållanden finns en möjlighet att avtala om att lagens delningsregler inte skall gälla i deras samboförhållande.

I fall då ett samboförhållande upphör genom den ena sambons död har den efterlevande sambon rätt att erhålla så mycket av den egendom i det gemensamma hemmet som har anskaffats för gemensamt begagnande — så långt egendomen räcker — att dess värde motsvarar två gånger basbeloppet enligt lagen (1962:381) om allmän försäkring.

3.4 Tillsynsbestämmelser

Kontrollen av förmyndarnas förvaltning av omyndigas egendom ankommer på överförmyndarna och tingsrätterna. Detsamma gäller kon-

trollen av gode mäns och förvaltares verksamhet. Bestämmelserna finns huvudsakligen i 17, 19 och 20 kap. FB samt i överförmyndarkungörelsen (1974:1047) och kungörelsen (1952:303) med särskilda föreskrifter för domstolarna rörande förmyndarvården (förmyndarvårdskungörelsen). I 12 kap. FB finns bestämmelser om inskrivning av förmynderskap, godmanskap och förvaltarskap.

I följande avsnitt behandlas inskrivningsbestämmelserna (3.4.1), överförmyndarnas tillsyn (3.4.2) och domstolskontrollen (3.4.3).

3.4.1 Inskrivning

Enligt bestämmelser i 12 kap. FB, som närmast går tillbaka på 1924 års förmynderskapslagstiftning (se NJA II 1924 s. 297), skall förmynderskap i vissa fall inskrivas, dvs. registreras, hos tingsrätten.

I prop. 1987/88:124 har föreslagits att 12 kap. FB skall kompletteras med bestämmelser om inskrivning av godmanskap och förvaltarskap. Den följande redogörelsen utgår från propositionens lagtext.

Inskrivning av förmynderskap för underåriga skall ske i följande fall (12 kap. 1 §):

- när särskild förmyndare förordnas för den underårige
- när den underårige på annat sätt än genom lån förvärvar egendom som skall stå under förmyndarens förvaltning och som till sitt värde överstiger ett belopp som motsvarar två gånger gällande basbelopp enligt lagen (1962:381) om allmän försäkring
- när rätten av annan särskild anledning finner att inskrivning bör ske.

Exempel på fall då inskrivning bör ske av "annan särskild anledning" är enligt uttalande i förarbetena (prop. 1974:142 s. 130) att den underårige blivit ägare till fast egendom.

När någon får god man eller förvaltare skall alltid inskrivning ske (12 kap. 2 §).

Beslut om inskrivning skall antecknas i den förmynderskapsbok som förs kommunvis vid varje tingsrätt (12 kap. 6 § och 1 § förmyndarvårdskungörelsen).

Överförmyndaren erhåller uppgifter från rätten och lägger upp en egen förmynderskapsbok.

I förmyndarvårdskungörelsen regleras närmare hur anteckningar m.m. skall göras i förmynderskapsboken. Enligt kungörelsen (8 §) åligger det domstolen att årligen inspektera överförmyndarna och därvid bl.a. granska dennes förmynderskapsbok (se avsnitt 3.4.3).

Inskrivning av förmynderskap görs hos tingsrätten i den ort där den som utövar förmynderskapet har sitt hemvist. Om föräldrar utövar förmynderskapet gemensamt är faderns hemvist styrande. Stockholms tingsrätt är reservforum (12 kap. 1 § andra stycket).

Godmanskap och förvaltarskap skrivs in vid den tingsrätt där ansökan om anordnande av godmanskapet eller förvaltarskapet gjordes.

Tingsrätten kan överflytta inskrivningen till en annan tingsrätt, bl.a. vid byte av bostadsort (12 kap. 3 §).

I samband med beslut om inskrivning eller överflyttning av inskrivning skall rätten, om det behövs, ange vilken överförmyndare som skall utöva tillsynen över förmynderskapet (12 kap. 4 §).

3.4.2 Överförmyndarnas tillsyn

Institutet överförmyndare infördes genom 1924 års förmynderskapslagstiftning (se NJA II 1924 s. 270 f). Avsikten var att införa ett kommunalt kontrollorgan som självständigt och med ansvar skulle kunna inte bara granska förmyndarnas förvaltning utan också bistå dessa med råd och hjälp. Överförmyndarorganisationen ersatte den ordning med s.k. granskningsgodemän som tidigare hade funnits.

Genom 1974 års reform (prop. 1974:142 s. 149 f) fick institutet sin nuvarande utformning.

Kommunfullmäktige i varje kommun väljer överförmyndare och ersättare för denne. Kommunen kan bestämma att det i stället för överförmyndare skall finnas en överförmyndarnämnd med minst tre ledamöter. Denna möjlighet infördes år 1974. Överförmyndare, ledamöter i nämnd och ersättare väljs på tre år (19 kap. 1, 2, 5 och 7 §§).

Överförmyndare, ledamöter i överförmyndarnämnd och ersättare skall ha rösträtt vid kommunfullmäktigeval och vara kyrkobokförda i kommunen. De får inte vara i konkurstillstånd. Utan regeringens tillstånd får inte lagfaren tjänsteman vid tingsrätt inneha uppdrag som överförmyndare, ledamot i nämnd eller ersättare inom tingsrättens domkrets (19 kap. 8 §).

Rätten kan entlediga överförmyndare, nämndledamot eller ersättare, om denne inte är lämplig, och kan också förordna vikarie vid förfall för överförmyndare eller ersättare (19 kap. 9 och 10 §§).

För överförmyndarnämnd skall fullmäktige utse ordförande och vice ordförande (19 kap. 11 §).

Om kommunfullmäktige beslutar det, kan en överförmyndarnämnd delegera beslutanderätten i vissa grupper av ärenden till ledamot, ersättare som inkallats till tjänstgöring eller tjänsteman hos kommunen. I fullmäktiges delegeringsbeslut skall anges vilka slag av ärenden som avses (19 kap. 14 §).

Kommunförbundet har i cirkulär den 18 december 1975 lämnat förslag till delegationsordning. Förslaget omfattar fall där överförmyndaren enligt 14-16 kap. FB har att lämna tillstånd eller anstånd till förmyndaren eller göra anmälan till rätten. Tillstånd till fastighetsförsäljning enligt 15 kap. 15 § föreslås dock inte omfattas av delegationsrätten.

Frågor om tillstånd till överlåtelse av fast egendom överfördes år 1974 från rätten till överförmyndaren.

Vid handläggningen av överförmyndarärenden är förvaltningslagen (1986:223) i stor utsträckning tillämplig. Vissa särregler finns dock, se bl.a. 19 kap. 13 § FB.

Enligt 9 kap. 17 § är överförmyndare och nämnder skyldiga att föra bok angående förmynderskap, godmanskap och förvalterskap. I överförmyndarkungörelsen (1974:1047) lämnas detaljerade bestämmelser om bl.a. förande av förmynderskapsbok och andra handlingar.

Överförmyndare, nämndledamöter och ersättare har rätt till arvode m.m. enligt bestämmelserna i 2 kap. 29 § kommunallagen. Överförmyndare och nämnder står under tingsrättens tillsyn (19 kap. 15 och 18 §§).

Till överförmyndarnas uppgifter hör bl.a. att pröva frågor om tillstånd eller samtycke till olika åtgärder enligt 14-16 kap. FB. Vidare ankommer det enligt 17 kap. FB på överförmyndaren att granska ingivna förteckningar, årsräkningar och sluträkningar. Vid granskningen skall särskilt tillses att den enskildes tillgångar i skäligen omfattning används till hans eller hennes nytta och att tillgångarna i övrigt är anbringade så att det finns erforderlig trygghet för deras bestånd och skäligen avkastning erhålls (17 kap. 1 §).

Om det vid granskningen förekommer anledning till anmärkning, skall förmyndaren, gode mannen eller förvaltaren beredas tillfälle att förklara sig. Är förklaringen otillfredsställande, kan överförmyndaren ansöka hos rätten om åtgärd mot ställföreträdaren (17 kap. 3 §).

Den enskilde har, om han eller hon har fyllt 16 år, liksom hans eller hennes make och närmaste släktingar rätt att ta del av de handlingar rörande förmynderskapet, godmanskapet eller förvalterskapet som finns förvarade hos överförmyndaren. (17 kap. 6 och 7 §§).

3.4.3 Domstolskontrollen

Som framgår av föregående avsnitt utövar tingsrätterna tillsyn över överförmyndarnas verksamhet (19 kap. 18 § FB och 8 § förmyndarvårdskungörelsen) och registrerar också förmynderskap, godmanskap och förvalterskap (12 kap. FB).

Efter 1974 års reform tar tingsrätterna emellertid inte någon direkt del i förmyndares och andra ställföreträdares förvaltning; tillstånd till bl.a. överlåtelse av fast egendom skulle före reformen lämnas av domstol i stället för som nu av överförmyndaren (se prop. 1974:142 s. 140).

Överförmyndarens beslut om tillstånd m.m. enligt 13-17 kap. FB kan dock överklagas till tingsrätten (20 kap. 6 § FB). Ett undantag utgör överförmyndarens beslut om vilken förvaltningsåtgärd som enligt 13 kap. 8 § tredje stycket FB skall väljas, om flera förmyndare är oense. Ett sådant beslut av överförmyndaren är inte överklagbart (20 kap. 4 § FB).

Tingsrättens beslut kan i vanlig ordning överklagas till hovrätten. För beslut som handlagts av överförmyndaren som första instans är hovrätten sista instans (20 kap. 12 §).

Beslut av överförmyndaren eller rätten går — med vissa undantag — i verkställighet utan hinder av att de överklagas (20 kap. 8 §).

Som har nämnts ovan (se avsnitt 3.4.2) tillämpas förvaltningslagens (1986:223) bestämmelser på överförmyndarens handläggning, om inte annat framgår av FB. Det innebär bl.a. att reglerna om omprövning av

beslut enligt förvaltningslagen är tillämpliga (se 27 och 28 §§ förvaltningslagen).

Även om domstolens roll i fråga om förmynderskapsärenden, vid sidan av en allmän tillsynsfunktion, efter 1974 års reform huvudsakligen består i att pröva besvär, kräver en del frågor alltså beslut av tingsrätten som första instans. Det gäller framför allt beslut om anordnande eller upphörande av godmanskap eller förvaltarskap, liksom omprövning av ett godmanskaps eller förvaltarskaps omfattning. Hit hör också förordnande eller entledigande av förmyndare, god man eller förvaltare, liksom inskrivning av förmynderskap, godmanskap eller förvaltarskap.

Föreskrifter om vilken sammansättning tingsrätten skall ha vid behandlingen av sådana ärenden finns i lagen (1946:807) om handläggning av domstolsärenden (ärendelagen). Huvudregeln är att rätten är domförr med en lagfaren domare. Om ärendet är tvistigt, skall rätten emellertid bestå av en lagfaren domare och nämndemän. Den mera kvalificerade sammansättningen krävs också bl.a. när det annars finns särskild anledning att ha en sådan sammansättning. Som riktmärke för tillämpningen av den sist nämnda regeln gäller att ärenden av vidlyftig, svår eller ömtålig beskaffenhet inte bör handläggas av ensamdomare (prop. 1969:44 s. 384).

Tingsnotarier kan utföra vissa domargöromål på eget ansvar. Sådana förmynderskapsärenden som får handläggas av ensamdomare hör till de ärenden som tingsnotarier kan få handlägga. Detta gäller dock inte ärenden som är vidlyftiga eller svåra eller som av annan orsak kräver särskild erfarenhet (19 § tingsrättsinstruktionen).

Personal utan juristutbildning kan handlägga vissa domstolsärenden. En allmän förutsättning är dock att det inte är fråga om ärenden som är av vidlyftig eller svår beskaffenhet eller vars handläggning av annan orsak kräver särskild kunskap eller erfarenhet. Vidare får delegering ske endast till domstolsbiträden som har tillräcklig kunskap och erfarenhet (se prop. 1984/85:4, JuU 7, rskr 71, SFS 1984:1032 och 1985:35).

De ärendegrupper som omfattas av delegeringsmöjligheten på förmynderskapsområdet är förordnande eller entledigande av förmyndare, god man eller förvaltare samt inskrivning av förmynderskap, godmanskap eller förvaltarskap.

Fr.o.m. den 1 januari 1988 innefattar delegationsmöjligheten också bl.a. vissa ärenden rörande boutredningsman, bodelningsförrättare och skiftesman (se prop. 1987/88:8, JuU 9, rskr 31, SFS 1987:1109 och 1110). Dessa ärendegrupper handläggs vanligen på den avdelning av tingsrätten där också förmynderskapsärendena handläggs.

Den inspektion av överförmyndares verksamhet som enligt 8 § förmyndarvårdskungörelsen årligen skall äga rum får inte utföras av annan än lagfaren befattningshavare. Vid inspektionen skall rätten granska överförmyndarens förmynderskapsbok, förteckning över ärenden som inte inskrivits samt stickprovvis utvalda akter.

Över inspektionen upprättas regelmässigt protokoll som tillställs överförmyndaren.

4 Riksdagsbehandling m.m. efter 1974 års reform

Efter 1974 års reform av bestämmelserna om förmynderskap och godmanskap (prop. 1974:142, LU 38, rskr. 404) har frågor som rör dessa bestämmelser vid flera tillfällen behandlats av riksdagen med anledning av motioner i ämnet. En redovisning av de motioner som rört utredningens förtursuppdrag, dvs. främst avskaffande av institutet omyndigförklaring, finns intagen i utredningens tidigare betänkande (SOU 1986:50) God man och förvaltare.

I avsnitt 4.1 nedan redogörs för behandlingen av motioner som rör övriga delar av utredningsuppdraget.

Justitieombudsmannen (JO) har i flera ärenden efter den 1 januari 1976 prövat tillämpningen av förmynderskaps- och godmansbestämmelserna. En översikt över dessa ärenden finns i avsnitt 4.2. När det gäller de JO-ärenden som har anknytning till utredningens förtursuppdrag hänvisas dock till det tidigare nämnda betänkandet.

I avsnitt 4.3 slutligen redovisas en del av de skrivelser och framställningar från organisationer och enskilda, som har överlämnats till utredningen eller på annat sätt kommit den till del (jfr redovisningen i utredningens direktiv, Dir. 1982:25).

4.1 Motioner i riksdagen m.m.

I motion 1976/77:657 begärdes bl.a. en översyn av tillämpningen av reglerna om *arvode till förmyndare*. Som skäl angavs bl.a. att det av kommunförbundet rekommenderade taxsystemet (se avsnitt 3.3.1) motverkat avsikten med 1974 års reform i denna del, nämligen att förmyndare i betydligt större utsträckning än vad tidigare varit fallet skulle ägna sig åt vården och omsorgen om myndlingens person.

Lagutskottet (LU 1977/78:2) inhämtade yttranden över motioner från bl.a. Stockholms tingsrätt, Stockholms överförmyndarnämnd och Svenska kommunförbundet. Utskottet avstyrkte bifall till motionen med följande motivering (s. 29 f):

”Utskottet erinrar om att syftet med reformeringen av arvodesreglerna var bl.a. att få till stånd en ordning som så långt som möjligt garanterade att även personer i små omständigheter fick kvalificerade förmyndare

och som bidrog till att den omyndiges behov av bistånd i personliga angelägenheter blev tillgodosett. Remissvaren ger en något splittrad bild av hur arvodesreglerna kommit att tillämpas. Att så är fallet är ganska naturligt med hänsyn till den relativt korta tid som de varit i kraft. Något belägg för motionärens påstående att det nya arvodesystemet skulle ha motverkat ett av syftena med 1974 års reform, nämligen att få till stånd en ökad omsorg om myndlingens person, ger remissvaren dock inte. Där emot synes syftet att få fram kvalificerade förmyndare inte ha kunnat till fullo uppnås. Som framgår av Stockholms överförmyndarnämnds yttrande har man i Stockholm allttjämt svårigheter att nyrekrytera förmyndare. Även i övrigt har i remissvaren vissa anmärkningar mot taxessystemet framförts. Bl.a. har det framhållits att arvodesframställningar kommit att behandlas mycket olika inom överförmyndardistrikten.

Vad utskottet anfört visar att det allttjämt torde föreligga vissa brister när det gäller arvoderingen av förmyndare. Dessa är dock inte av sådan karaktär att det finns anledning att nu företa en allmän översyn av arvodesystemet. Med hänsyn till att utformandet av de närmare reglerna för bestämmande av arvode numera är en kommunal fråga får det i första hand ankomma på de kommunala myndigheterna att se över dessa. Utskottet utgår också från att Kommunförbundet noga följer utvecklingen på området och vidtar de ändringar i sina riktlinjer som därvid kan befinnas erforderliga.”

Riksdagen följde utskottet.

Vid riksmötet 1977/78 behandlades även frågan om utseende av *medförmyndare* och denna frågas förhållande till vårdnadsbestämmelserna. Lagutskottet (LU 1977/78:6 s. 14) ansåg i sitt av riksdagen godkända betänkande att frågan borde övervägas av utredningen om barnens rätt.

Frågan om *tillsynen över överförmyndarnas verksamhet* togs upp i en motion (1977/78:1006) som behandlades vid riksmötet 1978/79. Enligt motionen borde tillsynen flyttas från tingsrätterna till länsstyrelserna. Lagutskottet (LU 1978/79:5 s. 12), som inhämtade yttranden från ett stort antal instanser, anförde bl.a. följande.

”Enligt motionärerna bör tillsynen inte ligga kvar hos tingsrätterna utan flyttas till länsstyrelserna. Till stöd för sin uppfattning anför motionärerna bl.a. att domstolarnas tillsynsfunktion innebär en främmande relation mellan en domstol och ett kommunalt organ, särskilt när detta organ utgörs av en kommunal nämnd. Ett annat skäl av principiell natur är att domstolarna inte samtidigt bör vara tillsynsmyndighet och en myndighet som har att pröva tvister och ansvarsfrågor i anledning av förmynderskapet. Motionärerna pekar vidare bl.a. på att länsstyrelserna i högre grad än tingsrätterna har tillgång till ekonomisk och redovisningsteknisk expertis samt på att länsstyrelserna har erfarenhet av tillsynsverksamhet från andra områden. Utskottet kan instämma i att det från principiella utgångspunkter inte är helt tillfredsställande att domstolarna har att utöva tillsyn över ett kommunalt organ, i synnerhet om detta organ är en kommunal nämnd. Invändningar av principiell natur kan också riktas mot den dubbla funktion tingsrätten har i förmynderskapsfrågor och som ligger däri att tingsrätten å ena sidan har att pröva besvär över överförmyndares beslut och ansvarsfrågor med anledning av förmynderskapet och å andra sidan har att utöva tillsyn över överförmyndarens verksamhet. Det kan inte heller förnekas att domstolarnas tillsyn i vissa fall varit bristfällig och att länsstyrelserna i högre grad än domstolarna har tillgång till ekonomisk och redovisningsteknisk expertis. De anförda omständigheterna har påtalats av flera av remissinstanserna och talar med viss styrka för att tingsrätten ej bör vara tillsynsmyndighet i förmynderskapsfrågor.

Mot att överlytta tillsynen till länsstyrelserna, såsom motionärerna föreslagit, talar emellertid starka skäl av företrädesvis praktisk natur. Denna uppfattning delas av flera remissinstanser, bl.a. domstolsverket, Svenska kommunförbundet, Sveriges domareförbund och Föreningen Sveriges överförmyndare. Det är uppenbart, att förmynderskapsdomstolarna genom sin fortlöpande befattning med förmynderskapsfrågor besitter en betydande juridisk sakkunskap på området, vilken är av stort värde vid utövandet av tillsynsfunktionen. Det förtjänar vidare att påpekas att den formella kontrollen kräver att tillsynsmyndigheten har tillgång till ett aktuellt register över inskrivna förmynderskap och godmanskap. Vid en överflyttning av tillsynen till länsstyrelse måste därför alla beslut rörande förmynderskap och godmanskap av domstolen översändas dit. Betydelsen av att domstolarna i allmänhet saknar ekonomisk och redovisningsteknisk expertis bör inte heller överdrivas. Såsom framhållits bl.a. av överförmyndarföreningen är i många förmynderskap och godmanskap den ekonomiska förvaltningen av enkel beskaffenhet och en kontroll bör därför kunna utföras utan större problem. För övriga fall har domstolarna möjlighet att anlita experter utanför domstolsorganisationen. Utskottet vill här hänvisa till vad domstolsverket anfört om att revisionsteknisk expertis finns tillgänglig inom domstolsverket. Utskottet vill också erinra om, att 1974 års förmynderskapsreform innebar att bestämmelserna om domstolarnas tillsyn över överförmyndarnas verksamhet skärptes. De nya bestämmelserna har inte varit ikraft i mer än knappt tre år. Enligt utskottets mening är detta för kort tid för att man skall kunna bedöma om den nya ordningen fungerat tillfredsställande. Utskottet vill också hänvisa till att man inom domstolsverket håller på med att utfärda råd och rekommendationer för domstolarnas tillsyn över överförmyndarna. Det kan förväntas att dessa rekommendationer kommer att ge ökad stadga åt kontrollen av överförmyndarna. Enligt utskottets uppfattning bör ytterligare erfarenhet av tillsynsverksamheten avvaktas innan ställning tas till frågan huruvida gällande ordning beträffande tillsynen behöver ses över”.

Riksdagen avslog motionen.

I motion 1978/79:2103 begärdes en översyn av reglerna om tillsynen av de medel som tillhör *barn som har omhändertagits för samhällsvård*. Lagutskottet (1979/80:7 s. 9) anförde i anledning härav bl.a. följande.

”I motionen yrkas att reglerna om tillsynen av de medel som tillhör barn som omhändertagits för samhällsvård skall ses över. Motionären framhåller att det förekommer att föräldrar till ett sådant barn disponerar barnets medel — t.ex. bank- och pensionsmedel — på sådant sätt att de inte kommer barnet till godo, vilket är möjligt i den mån förmynderskapet inte är inskrivet och därmed, i praktiken, undandraget överförmyndarens tillsyn. Motionären betecknar detta förhållande som olyckligt och anser att även dessa förmynderskap bör ställas under överförmyndarkontroll.

Det är enligt utskottets mening uppenbart att de regler i FB som uppställt till skydd för barnets egendom inte alltid kan förhindra att medel som är avsedda för ett barn inte kommer barnet till godo. Exempel på detta ges såväl i motionen som i några av de remissyttranden som avgivits till utskottet med anledning av motionen. Att medel på detta vis undandras barnen är otillfredsställande enligt utskottets uppfattning. Det gäller självfallet inte endast i sådana fall där den omyndige omhändertagits för samhällsvård utan även i andra fall. Enligt utskottets mening bör de frågor som nu aktualiserats bli föremål för närmare överväganden.”

Utskottet ansåg att frågan borde överlämnas till utredningen om barnens rätt. Denna uppfattning delades av riksdagen.

I motion 1979/80:230 begärdes bl.a. en översyn av reglerna gällande god man. Det ansågs att *vittne* borde närvara när en god man vid uppdragets början gör upp en förteckning över tillgångarna, går in i en lägenhet eller öppnar ett bankfack som tillhör den som uppdraget avser.

I en annan motion (1980/81:1192) togs bl.a. upp frågan om *arvode och ersättning till gode män*.

Lagutskottet (1981/82:4) fann med hänvisning till motionerna att det kunde vara motiverat med en utvärdering av 1974 års reform, främst för att kartlägga de problem som yppat sig i tillämpningen. Riksdagen följde utskottet. — Riksdagens beslut ledde sedermera till de tilläggsdirektiv (Dir. 1982:25) som gavs till utredningen om barnens rätt.

I motion 1982/83:77 yrkades att möjligheten för förmyndare att i enlighet med 15 kap. 4 § FB placera medel i vissa *värdehandlingar* skulle utvidgas till att även gälla reverser som utfärdats av finansbolag över vilka bankinspektionen utövade tillsyn enligt lagen om finansbolag.

Lagutskottet (LU 1982/83:14) behandlade motionen i samband med behandlingen av en proposition (1982/83:62), i vilken det hade föreslagits att 15 kap. 4 § skulle utvidgas till att avse placering i vissa skuldförbindelser utfärdade av Stadshypotekskassan eller av kreditaktiebolag. Utskottet ansåg att, utöver vad som följde av propositionsförslaget, också vissa reverser utfärdade av Sveriges allmänna hypoteksbank skulle omfattas av den fria placeringsrätten (jfr 15 kap. 4 § i dess nuvarande lydelse).

När det gällde den i motionen väckta frågan om reverser från finansbolag anförde utskottet bl.a. följande (s. 5).

”Utskottet konstaterar att det förhållandet att finansbolagen står under bankinspektionens tillsyn innebär vissa garantier för att sådana företags skuldförbindelser är betryggande. Som näringsutskottet anförde år 1981 i samband med antagandet av ändringar i kreditupplysningslagen (NU 1980/81:30 s. 23) utgör finansbolagen emellertid en heterogen kategori. Näringsutskottet framhöll också att det rimligen måste ta avsevärd tid innan samspelet mellan bankinspektionen och finansbolagen har lett därtill att inspektionen har samma överblick över finansbolagens verksamhet som över bankernas. Även om det säkerligen torde finnas finansbolag som kan utfärda kapitalmarknadsreverser med samma betryggande säkerhet och goda avkastning som Hypoteksbanken, Stadshypotekskassan och kreditaktiebolagen ger tillgänglig utredning inte underlag för ett generellt konstaterande att så är fallet med hela den kategori företag som det nu är fråga om. Lagutskottet kan därför inte ställa sig bakom motionärens förslag till en utvidgning av förmyndarens möjligheter att placera den omyndiges medel utan att först behöva inhämta överförmyndarens samtycke. T.v. bör frågan om placering av omyndigs medel i reverser som utges av finansbolagen prövas av överförmyndaren i varje enskilt fall.”

Utskottet påpekade (s. 6) avslutningsvis att det var otillfredsställande att vissa *placeringsbestämmelser* fanns intagna i en kungörelse och inte i lag (se avsnitt 3.3.3). Utskottet hänvisade till 8 kap. 2 och 13 §§ regeringsformen och ansåg att regleringen av t.ex. villkoren för inköp av obligationer, som nu finns i 1974 års kungörelse, inte enbart bestod av verkställig-

hetsföreskrifter och därför borde tas in i föräldrabalken. Förhållandet borde enligt utskottet beaktas vid en mera omfattande översyn av bestämmelserna.

Riksdagen följde utskottet.

Vid riksmötet 1983/84 behandlades en motion (1982/83:1770) med yrkande om utredning avseende *överförmyndares kompetens* samt utbildning för uppdraget.

Lagutskottet (LU 1983/84:1) inhämtade remissyttranden över motionen från Svenska kommunförbundet, Sveriges domareförbund och Föreningen Sveriges överförmyndare.

Utskottet anförde bl.a. (s. 8 ff):

”Motionären i motion 1982/83:1770 pekar på brister som enligt motionärens mening förekommer i överförmyndarorganisationen. Bl.a. kan enligt motionen politiker som saknar nödvändig juridisk skolning utses till överförmyndare, varför denna form av rekrytering bör bli förmål för omprövning. Vidare anser motionären att överförmyndare bör få en regeljär och ganska omfattande utbildning för uppdraget. I motionen yrkas att riksdagen skall besluta begära att regeringen utreder frågor om överförmyndares kompetens samt utbildning för uppdraget.

I likhet med motionären anser utskottet att det är viktigt att till överförmyndare utses endast personer som är lämpade för uppdraget. Som framgår av redogörelsen övervägdes frågan om särskilda kompetenskrav borde uppställas i FB av utskottet år 1974 (LU 1974:38) med anledning av ett motionsyrkande. På hemställan av utskottet avskog riksdagen motionsyrkandet. Utskottet underströk dock att det är angeläget att den som väljs till överförmyndare eller ledamot i överförmyndarnämnd är väl kvalificerad för sitt uppdrag. I betänkandet pekade utskottet på de uppgifter som åligger en överförmyndare och på de skilda frågor som kan komma under överförmyndares bedömning. Det anförda visade enligt utskottet att det är önskvärt att överförmyndare och ledamot i överförmyndarnämnd har den erfarenhet och de kunskaper som förordats i motionen. Utskottet ansåg emellertid att man inte i lagen borde ställa upp krav på formell kompetens eller i övrigt säga något om överförmyndarnas kunskaper eller erfarenhet inom olika områden. Enligt utskottets mening fick den omständigheten att överförmyndare och ledamot i överförmyndarnämnd väljs av kommunfullmäktige utgöra tillräcklig garanti för att det utses personer som kan anses lämpade för uppdraget. Utskottet utgick också från att man därvid skulle beakta vad bl.a. utskottet anförde om vilka fordringar som bör ställas på innehavare av befattningen som överförmyndare eller ledamot i överförmyndarnämnd.

Vad utskottet sålunda tidigare anförde om kompetenskrav på överförmyndare äger enligt utskottets mening alljämt giltighet. Utskottet vill vidare peka på att överförmyndaruppdraget är ett kommunalt förtroendeuppdrag. Betämmelser om särskilda kompetenskrav skulle, som Kommunförbundet framhåller i sitt remissyttrande över den nu aktuella motionen, medföra att uppdraget förlorade sin karaktär och att överförmyndare i stället blev någon form av tjänsteman. En sådan förändring av överförmyndaruppdragets karaktär kan utskottet inte medverka till. Sammanfattningsvis anser sålunda utskottet att man liksom hittills inte i FB bör ställa upp några särskilda krav på kompetens hos överförmyndare. Eventuella problem i verksamheten får därför lösas på andra sätt.

En angelägen åtgärd som kan vidtas till stöd och hjälp för överförmyndare är, som framhållits i motionen, utbildning och fortbildning för överförmyndaruppdraget. Av remissyttrandena framgår att utbildning också förekommer såväl i Kommunförbundets som i Föreningen Sveriges

överförmyndares regi. Utskottet, som tidigare har uttalat sig för att sådan utbildning anordnas, hälsar detta med tillfredsställelse. I vad mån utbildningsbehovet härigenom är täckt saknar utskottet möjligheter att bedöma. Utskottet utgår emellertid, liksom vid sin tidigare behandling av frågan, från att kommunerna och Kommunförbundet tillser att överförmyndarna får nödvändig utbildning och information.

Utskottet vill vidare hänvisa till vad Kommunförbundet anfört i sitt remissyttrande. För att motverka att problem uppkommer i överförmyndarverksamheten är det sålunda enligt Kommunförbundet angeläget att information lämnas om uppdragets innebörd och att de särskilda kraven på överförmyndare beaktas vid nomineringen. Kommunförbundet framhåller också vikten av att kommunerna ser till att överförmyndarna får de kansliresurser som behövs. I sammanhanget vill utskottet understrika att det är väsentligt att överförmyndare i förekommande fall utnyttjar sin rätt att anlita ekonomisk eller juridisk expertis. Möjligheterna att erhålla råd och anvisningar från Kommunförbundet, Föreningen Sveriges överförmyndare, andra överförmyndare och från tingsrätterna står också öppna.

Enligt utskottets uppfattning bör man genom åtgärder av ovannämnda slag kunna komma till rätta med de eventuella brister som kan förekomma i överförmyndarorganisationen.”

Utskottets uppfattning att motionen inte borde föranleda någon vidare åtgärd delades av riksdagen.

I motion 1983/84:606 yrkades att riksdagen hos regeringen begärde förslag till ändring av eller tillägg till 9 kap. 1 § och 15 kap. 12 § FB så att barn, t.ex. över tolv år, för ett belopp om förslagsvis maximalt 2 000 kr. per år skulle få köpa aktier, obligationer eller andra värdepapper utan förmyndares samtycke. Medel som tillfallit barnet genom arv eller gåva skulle dock enligt motionären inte få användas för sådana köp.

Som en utgångspunkt för sitt yrkande angav motionären att barn utan inskränkning kan köpa godsaker utan särskilt tillstånd av någon, medan de däremot inte utan förmyndares medgivande kan köpa värdepapper.

Utskottet (LU 1983/84:19) anförde i anledning härav bl.a. följande (s. 6 f).

”Utskottet vill framhålla att motionärens utgångspunkt i princip inte är riktig. Barn under 18 år som saknar egen förvärvsinkomst och som inte disponerar över egendom på grund av villkor i gåva eller testamente får nämligen inte utan förmyndares samtycke köpa någonting. En annan sak är att man rent praktiskt i den dagliga handeln förutsätter att ett barn som köper t.ex. godsaker för en smärre summa pengar har förmyndares samtycke till inköpet.

Utskottet vill peka på att underåriga redan med gällande bestämmelser har goda möjligheter att disponera över egendom som den underårige förvärvat. Enligt utskottets mening utgör de i barnets intresse tillkomna skyddsreglerna i FB inte hinder för en underårig att själv t.ex. genom köp av aktier spara de medel över vilka han sålunda äger rätt att disponera. Att tillerkänna den underårige en längre gående rätt i just de avseenden som avses med motionen skulle rubba principerna för FB. Nuvarande bestämmelser är väl avvägda och några skäl till ändring av lagstiftningen i enlighet med motionärens önskemål finns inte.

Utskottet avstyrker med det anförda bifall till motion 606.”

Riksdagen följde utskottet.

Vid riksmötet 1984/85 behandlades motioner om sänkning av *ålders-*

gränsen 16 år (motion 1984/85:586) och om *samordning av olika åldersgränser* med myndighetsåldern (motion 1984/85:839).

Båda motionerna avslogs. Lagutskottet, som beredde ärendet, (LU 1984/85:28) yttrade bl.a. följande (s. 4 f).

”I motion 1984/85:839 yrkas att riksdagen hos regeringen begär förslag till sådana författningsförändringar, att ett entydigt myndighetsbegrepp gäller i alla sammanhang i vårt samhället.

Motionärerna erinrar om att trots att myndighetsåldern numera är 18 år gäller en mängd andra åldersgränser för exempelvis inköp av varor på Systembolaget, för studiemedelstilldelning m.m. Enligt motionären finns det inte några oantastliga skäl som kan motivera en differentierad myndighetsålder. Motionären anser att åldersgränsen för olika rättigheter och skyldigheter bör vara enhetlig och inte bli föremål för olika manipulationer, t.ex. av valtaktiska skäl.

I motion 1984/85:586 framhålls att reglerna i FB om att den som fyllt 16 år i viss utsträckning får förfoga över sin egendom och ingå rättshandlingar kom till när myndighetsåldern var 21 år. När myndighetsåldern sänktes skedde ingen motsvarande justering av 16-årsgränsen. Motionären anser det befogat att gränsen nu sänks till 13 år och yrkar att reglerna ändras.

Som framhålls i motion 839 finns det i lagstiftningen en mängd åldersgränser som inte sammanfaller med myndighetsåldern. Enligt utskottets mening skulle det i och för sig vara tillfredsställande om man kunde ha ett system med enhetliga åldersgränser. Oftast har emellertid de olika åldersgränserna bestämts efter särskilda överväganden och fyller helt andra syften än 18-årsgränsen i FB. Medan myndighetsåldern sålunda är avgörande för när en persons rättsliga handlingsförmåga skall inträda har andra åldersgränser tillkommit för att ge barn och ungdomar ekonomisk och social trygghet. I vissa fall har åldersgränserna bestämts under hänsynstagande till andra faktorer, som en individs fysiska eller psykiska utveckling.

I likhet med vad utskottet uttalat då frågan om en samordning av åldersgränser tidigare varit aktuell (se senast LU 1975/76:9) vill utskottet understryka att en sådan samordning inte får vara ett självändamål utan varje åldersgräns måste bestämmas under hänsynstagande till det syfte den avser att tjäna. Utskottet vill emellertid framhålla vikten av att man i det fortsatta lagstiftningsarbetet beaktar önskemålet om så enhetliga åldersgränser som möjligt. Med det anförda avstyrker utskottet bifall till motion 839.

Vad utskottet ovan anförut har också tillämpning på önskemålet i motion 586. De särskilda reglerna i FB om att den som fyllt 16 år i viss utsträckning får råda över sin egendom m.m. har sålunda tillkommit efter särskilda överväganden om när barnet nått en sådan psykisk mognad att det bör ha en viss rättshandlingsförmåga. Att myndighetsåldern sänkts bör därför inte utan vidare påverka dessa regler. Utskottet vill tillägga att den särskilde utredare som tillkallats för att göra en översyn av lagstiftningen om förmynderskap och godmanskap är oförhindrad att ta upp det i motionen aktualiserade spørsmålet.”

Riksdagen följde utskottet.

Vid riksmötet 1985/86 behandlades ånyo en motion (1984/85:2403) angående *överförmyndarnas kompetens och utbildning*. Lagutskottet (LU 1985/86:12) avstyrkte bifall till motionen med hänvisning till vad som anförts vid behandlingen av den tidigare motionen (LU 1983/84:1, se ovan).

Vid samma riksmöte yrkades i en motion (1984/85:1669) att åtgärder

vidtogs för att inrätta ett ökat antal överförmyndarnämnder. I motionen framhölls att endast ca 40 procent av kommunerna hade inrättat överförmyndarnämnder.

Lagutskottet (LU 1985/86:12) hänvisade i sitt betänkande till uttalanden i samband med 1974 års reform och anförde (s. 6):

”Vid riksdagsbehandlingen av reformen pekade utskottet på att flera fördelar kan vinnas genom inrättandet av överförmyndarnämnder. Sålunda kan överförmyndarorganisationen tillföras personer med erfarenhet från skilda verksamhetsområden. En överförmyndarnämnd ger också större möjlighet att effektivt organisera verksamheten i kommunen. Utskottet vidhåller därför sin positiva uppfattning om systemet med överförmyndarnämnder. Enligt utskottets mening måste det emellertid fortfarande vara en angelägenhet för varje kommun att under hänsynstagande till de lokala förhållandena besluta om det skall finnas en överförmyndare eller om verksamheten skall organiseras i nämndform. Utskottet kan därför inte tillstyrka bifall till motion 1669.”

Riksdagen följde utskottet.

I motion 1986/87:L 408 yrkades en översyn av reglerna om *inskrivning av förmynderskap* för barn vars föräldrar utövar förmynderskap gemensamt men ej sammanbor.

Lagutskottet (LU 1986/87:25) anförde bl.a. följande (s. 33 f):

”I motion 1986/87:L408 (c) påtalas att i de fall föräldrar med gemensam vårdnad inte bor tillsammans nuvarande regler kan leda till att förmynderskapet skrivs in hos rätten i en ort där barnet inte bor. Härigenom kommer inte heller tillsynen av förmynderskapet att utövas av överförmyndaren i barnets hemort. Denna ordning är enligt motionären föga praktisk, och rationella skäl för den aktuella regeln saknas. I stället skulle den mest praktiska lösningen ifråga om vårdnadshavare med skilda hemvist vara att inskrivning av förmynderskapet fick ske hos rätten i den ort där barnet bor och är mantalsskrivet. Därmed skulle också överförmyndaren i den kommun där barnet bor utöva tillsyn av förmynderskapet.

Motionären yrkar att en översyn bör ske av reglerna om vid vilken domstol förmynderskap för barn skall skrivas in i de fall barnets föräldrar utövar förmynderskapet gemensamt utan att sambo.

Utskottet erinrar om att bestämmelserna om inskrivning av förmynderskap fick sin nuvarande lydelse i samband med 1976 års reform av FB, varigenom regler om gemensam vårdnad för ogifta och fränskilda föräldrar infördes. Bestämmelserna utformades efter mönster av vad som hade gällt för föräldrar till barn i äktenskap vilka utövade förmynderskapet gemensamt men hade skilda hemvist och kommenterades inte närmare i lagstiftningsärendet (prop. 1975/76:170, LU 33, rskr 397).

Som motionären framhåller synes det inte vara ändamålsenligt att i de fall föräldrar med gemensam vårdnad har skilda hemvist faderns hemvist skall vara avgörande för vid vilken domstol förmynderskapet skall skrivas in och därmed också för vilken överförmyndare som skall utöva tillsynen. Enligt utskottets mening talar övervägande skäl för att man i stället bör införa den av motionären förordade ordningen. Reglerna om förmynderskap ses för närvarande över av förmynderskapsutredningen (Ju 1984:07). Utskottet utgår från att förmynderskapsutredningen även utan något särskilt uttalande i saken från riksdagens sida kommer att ta upp det genom motionen aktualiserades spørsmålet. Någon riksdagens vidare åtgärd med anledning av motion L408 är därför inte erforderlig.”

Riksdagen följde utskottet.

4.2 Vissa JO-uttalanden

Sedan ämbetsberättelsen 1980/81 har JO i stort sett årligen redovisat ärenden som rör förmynderskapsfrågor. I det följande skall vissa av JO:s iakttagelser redovisas.

Förmyndares (god mans) redovisningsskyldighet och överförmyndarens tillsyn över förvaltningen

JO har konstaterat att brister inte sällan förekommer i fråga om överförmyndarnas akter och innehållet i redovisningshandlingar. Det har bl.a. gällt fall då det har förekommit dröjsmål med att upprätta och inge sluträkning sedan den enskilde blivit myndig (JO 1986/87 s. 39 jfrd med 80/81 s. 27-28, 84/85 s. 90 ff och 85/86 s. 78).

I ett ärende kunde JO konstatera allvarliga brister i de till överförmyndarnämnden ingivna handlingarna. Räkningarna visade sig vid JO:s utredning vara upprättade på överförmyndarexpeditionen, och de var åsatta bevis om att de granskats utan anmärkning.

JO anförde i det ärendet bl.a. följande (1986/87 s. 41):

”I betraktande av de i ärendet lämnade upplysningarna vill jag inte hävda att bristerna i den redovisning nämnden godkänt måste uppfattas som tecken på att det förekommit några oegentligheter — en möjlighet som man dock principiellt alltid måste ha i åtanke i överförmyndarverksamheten. Tekniskt sett är bristerna i alla händelser allvarliga. Jag finner det betänkligt att redovisningshandlingarna uppenbarligen antingen upprättats av eller i vart fall tillkommit under långtgående medverkan av nämndens granskande tjänstemän, som sedan åsatt handlingarna bevis om verkställd granskning utan anmärkning.

Jag vill erinra överförmyndarnämnden om att dess roll i det väsentliga är av tillståndsgivande, registrerande och kontrollerande art. Service och vägledning måste kunna lämnas förmyndare och gode män, men i sådana former att kontrollfunktionen inte äventyras. Härav följer bl.a. att om det i något enstaka fall skulle erfordras ett icke oväsentligt biträde från överförmyndarhåll med upprättandet av en redovisningshandling, så bör sedan granskningen av handlingen företagas av annan befattningshavare än den som bistått vid dess utformande.

Det finns också anledning att här erinra om de bestämmelser i 17 kap. FB, särskilt 3-4 §§, som talar om hur tillsynen över förmyndares och god mans förvaltning skall gå till. Det är uppenbart stridande mot tankegången bakom dessa bestämmelser, att brister i redovisningen skyles över. Det är i stället meningen att anmärkningar mot redovisningshandlingar skall komma till tydligt uttryck och dokumenteras för framtiden — också om de efter avgiven förklaring ej befinnes böra anmälas till rätten. Att dessa bestämmelser iakttages är av synnerligt vikt med hänsyn till den granskning av redovisningen som till slut skall göras av någon vars rätt beror därav (se 16 kap. 12-13 §§ FB) — en granskning som enligt sakens natur ofta äger rum först efter många års förlopp.

Det är mig bekant att det i ej obetydlig utsträckning förekommer att överförmyndare och deras kanslipersonal lämnar bistånd vid upprättandet av redovisningshandlingar. Jag kan förstå att bistånd någon gång kan vara nödvändigt när det gäller oerfarna legala förmyndare. I fråga om särskilt förordnade förmyndare och gode män tycker jag att saken ställer sig annorledes. En årsräkning är inte någon särskilt komplicerad handling. I normalfallen torde det vara lättare att fylla i de vanligen förekommande årsräkningsformulären än att upprätta allmän självdeklaration. Av en person som betrots med ansvaret för en annans rättsliga och

ekonomiska angelägenheter måste kunna krävas att han går i land med uppgiften. Det är en sak att överförmyndaren vid behov skall bistå med vägledning. Att en redovisningshandling i dess helhet upprättas under medverkan av överförmyndaren eller hans personal bör knappast alls komma i fråga; det skulle då möjligen röra sig om rena undantagsfall. Att sådant sker år efter år i samma ärende måste stämma till allvarlig betänksamhet. Om inte den redovisningsskyldige går i land med att upprätta årsräkning, hur förhåller det sig då med vederbörandes förmåga att föra de noggranna räkenskaper, varom stadgas i 16 kap. 1 § FB, de som skall ligga till grund för den tämligen summariska redovisningen till överförmyndaren. Jag måste framhålla att det är överförmyndarens skyldighet att inskrida om en förmyndare eller god man inte klarar sina uppgifter och se till att någon annan förordnas.”

Andra frågor som JO behandlat i denna del har gällt förfarandet vid förmedling av slutredovisning, förvaltningens avslutande när huvudmannen avlidit och frågan om underrättelse från överförmyndaren till domstol vid fall av försummad redovisning (1986/87 s. 43 f. Se också 1984/85 s. 84 och 90 samt 1985/86 s. 80 f).

När det gäller frågan om *redovisning från god man* har JO gjort följande uttalande i ett ärende (1986/87 s. 56):

”Frågan om vad en förteckning enligt 16 kap. 2 § FB från en god man skall innehålla när huvudmannen själv är handlingskraftig och har hand om en del av sina ekonomiska och rättsliga angelägenheter har just inte berörts vid 1974 års reform och hör nog till det som emellanåt vållar svårigheter i överförmyndarpraxis. Man torde dock få anta att gode mannens förteckning bör uppta den egendom han tar under sin förvaltning (16 kap. 2 §), och att han dessutom har att lämna uppgift om tillgångar som huvudmannen själv förvaltar och deras värde, i den mån han känner till detta (16 kap. 7 § första stycket FB).”

JO underströk i ärendet vidare att det måste vara möjligt att i redovisningshandlingarna urskilja vad gode mannens förvaltning omfattar resp. vad som förvaltas av annan. I detta fall förhöll det sig bl.a. så att en årsräkning visat sig omfatta arbetsinkomster som tillfördes ett s.k. ekonomikonto på bank, varvid banken skötte återkommande utbetalningar, exempelvis av hyra, och även lämnade huvudmannen medel för personliga utgifter med bestämda belopp. JO anförde härom följande:

”Mot ett arrangemang som detta kan rimligen ingen invändning göras, för så vitt nämligen huvudmannen själv är införstådd med det och har klart för sig att han själv råder över det. Såsom jag tidigare anført bör emellertid av årsräkning tydligt framgå i vad mån däri upptagna poster avser tillgångar som förvaltas av gode mannen (förmyndaren) eller annan. Den nu ifrågakarande årsräkningen upptar tydligen utan avseende härpå en fullständig redogörelse för (huvudmannens) ekonomi. En sådan årsräkning ger alltså inte tillräcklig ledning, eftersom det inte framgår i vad mån gode mannen själv bär redovisningsansvar.”

Frågan har också behandlats i ämbetsberättelsen 1985/86 s. 74 ff.

Vissa frågor rörande vården av omyndigas rätt i oskiftat bo

I flera fall har JO funnit att överförmyndare riktat föreläggande om exempelvis skifte eller avtal om sammanlevnad i oskiftat bo till förmynd-

daren, trots att god man enligt 18 kap. 2 § FB förordnats att ta tillvara den omyndiges intressen i boet, eftersom förmyndaren varit dödsbodelägare och således jävig (JO 1986/87 s. 38).

Överförmyndares befogenheter m.m.

JO har i en del fall haft anledning att erinra om vikten av att överförmyndare inte inlåter sig på bedömningar och åtgärder som faller utanför ramen för deras författningsreglerade befogenheter. I ett ärende har det gällt överförmyndarens åtgärder vid dödsboförvaltning (1986/87 s. 43). I ett annat fall hade överförmyndaren inlåtit sig på förhandlingar för den enskildes räkning (1986/87 s. 57).

Brister har också redovisats när det gäller bl.a. överförmyndares dokumentation av beslut, liksom iakttagande av skyldigheten att höra part och motivera beslut i vissa fall (1986/87 s. 58 och 61).

Domstolarnas handläggning

JO har när det gäller handläggningen av förmyndarskapsärenden vid domstol understrukt vikten av att tingsnotarier som på eget ansvar utför domargöromål med stöd av förordnande enligt 19 § tingsrättsinstruktionen i erforderlig omfattning rådgör med rotelinnehavaren eller annan mera erfaren domare (1985/86 s. 82 och 1986/87 s. 63).

I ett fall har JO ansett det olämpligt att utan vidare prövning meddela förordnande som god man eller förmyndare för en person som redan hade många uppdrag. I det granskade fallet meddelade tingsrätten förordnande utan någon kontroll av antalet tidigare uppdrag för personer som redan hade 10-15 uppdrag vardera (1982/83 s. 31. Se även 1987/88 s. 35, anmärkt nedan.)

Övriga frågor

När det gäller *rekrytering av förmyndare och kontroll* av deras lämplighet har JO kritiserat en överförmyndarnämnd, som aktivt rekryterat förmyndare och gode män genom bl.a. annons i dagspressen men utan närmare kontroll rekommenderat en — som det senare visade sig — olämplig och okänd person som förmyndare (1987/88 s. 35 ff).

I ämbetsberättelsen 1987/88 (s. 40 ff) har JO ansett att överförmyndaren varit alltför passiv när det gällt en viss *förvaltningsåtgärd* som företagits *av en god man*. I ärendet gällde det försäljning av vad som rättsligt utgjorde lös egendom (byggnader på ofri grund) men i praktiken kunde betraktas som fast egendom. Även om överförmyndarens samtycke inte formellt behövdes och med beaktande av att det gällde ett godmanskap enligt 18 kap. 3 §, ansåg JO dock att överförmyndaren borde ha diskuterat med den gode mannen om denne borde vidta en förvaltningsåtgärd vars lämplighet överförmyndaren hade anledning att vara tveksam till.

4.3 Vissa skrivelser m.m.

I tilläggsdirektiven (Dir 1982:25) till utredningen (Ju 1977:08) om barnens rätt nämns vissa skrivelser och andra handlingar som kommit in till regeringen eller justitiedepartementet och som har överlämnats till utredningen.

Huvuddelen av handlingarna har behandlats av förmyndarskapsutredningen i samband med förtursuppdraget. Vissa skrivelser m.m. har emellertid anknytning till den del av uppdraget som behandlas i förevärande betänkande.

I en skrivelse från *Ystads kommun* 18 november 1981 till justitiedepartementet föreslås att arvode till förmyndare och god man regelmässigt skall utges av den omyndiges eller huvudmannens medel när denne på grund av sjukhusvistelse eller vistelse på annan vårdinrättning inte har några kostnader för sitt uppehälle eller endast ringa kostnader. Bestämmelsen bör enligt kommunen tas in som ett tillägg till 15 kap. 19 § FB.

I en promemoria 15 juli 1981 har *utredningen om barnens rätt* redovisat ett antal frågor som främst rör förvaltning av egendom som tillhör barn vilka omhändertagits för samhällsvård. I promemorian framhålls behovet av skyddsregler för att säkerställa att medel som tillhör denna grupp omyndiga inte förlösas av förmyndarna utan kommer de omyndiga till godo. — Frågan har även behandlats av riksdagen (se ovan avsnitt 4.1).

JO har för kännedom översänt vissa ärenden till utredningen:

- Ett ärende (1985-08-30, Dnr. 1043-1985) gällde bl.a. frågan om avvecklande av en tidigare bostad och avyttring av lösöre för en person som var intagen på vårdinrättning och för vilken god man enligt 18 kap. 3 § var förordnad. Enligt JO:s mening borde bl.a. bestämmelsen i 15 kap. 2 § ses över.
- I ett ärende (1987-03-30, Dnr. 3047-1985) behandlas frågan om förvaltning av pensionsmedel för en omyndig som var omhändertagen för samhällsvård och fosterhemsplacerad. (Jfr vad som angivits ovan.)
- Ett annat ärende (1987-01-16, Dnr. 166-1986) gällde frågan om överförmyndarens handläggning av ett ärende om tillstånd till aktieplacering m.m.

Domstolsverket har efter påpekande från Sollentuna tingsrätt i en skrivelse 22 mars 1985 aktualiserat frågan om anteckning i förmyndarskapsregistret i vissa fall då grund för inskrivning upphör, exempelvis när en omyndig fyller arton år. Vissa andra handläggningsfrågor har tagits upp i en skrivelse till utredningen från *Sollentuna tingsrätt*.

I en skrivelse 6 maj 1987 till utredningen har *Sveriges köpmannaförbund* tagit upp vissa frågor angående underårigas rätt att ingå köp. Förbundet har härvid bl.a. fört fram önskemålet att de nuvarande reglerna ändras så att de i ökad utsträckning medger köp av underåriga (se vidare avsnitt 6.3).

Svenska Fondhandlareföreningen har i en skrivelse 9 juni 1987 pekat på de enligt föreningen omotiverade skillnader som föreligger mellan bank-

er och fondkommissionsbolag när det gäller bestämmelserna om nedläggning av värdehandlingar m.m. enligt 15 kap. 8 och 9 §§ FB. Enligt föreningen bör reglerna, som nu bara gäller banker, utsträckas till att också gälla fondkommissionsbolag.

Utöver vad som nu har redovisats har till utredningen ingetts skrivelser och framförts synpunkter i övrigt från flera enskilda personer och organisationer. I många fall har framställningarna innefattat kritik mot nuvarande ordning och önskemål uttryckts om att överförmyndarkontrollen görs mindre omfattande och mindre "byråkratisk".

5 Vissa förhållanden beträffande överförmyndarna

På utredningens uppdrag har Svenska kommunförbundet i maj 1987 tillställt samtliga kommuner i landet (284) ett frågeformulär med vissa frågor rörande överförmyndarna/överförmyndarnämnderna. 233 kommuner eller 82 procent har besvarat enkäten. De tre största kommunerna, Stockholm, Göteborg och Malmö, har ansett sig inte kunna eller vilja besvara frågorna.

I enkäten frågades bl.a. om kommunen hade överförmyndare eller överförmyndarnämnd samt om överförmyndaren resp. ordföranden i nämnden var "politiskt" vald. Därmed avsågs närmast huruvida partipolitiska synpunkter varit avgörande för kommunfullmäktiges val.

Andra frågor rörde arbetsomfattningen, tillgången på kansliresurser, antalet inskrivna legala förmynderskap (underåriga), antalet omyn-digförklarade och godmanskap samt den sammanlagda förvaltade för-mögenheten.

Slutligen efterfrågades storleken av överförmyndararvodet m.m.

I det följande redovisas en del av de inkomna uppgifterna. Resultatet av undersökningen, som slutfördes i juni 1988, finns i sin helhet att tillgå hos kommunförbundet.

Uppgifterna i det följande hänför sig, där ej annat anges, till förhållan-dena under år 1987.

Fördelningen överförmyndare resp. överförmyndarnämnd, m.m.

Av de 233 kommunerna som ingick i enkäten uppgav 125 att de hade *överförmyndare*, vilket motsvarar 54 procent. 108 (46 procent) sade sig ha *överförmyndarnämnd*.

På frågan huruvida *överförmyndaren* var "politiskt" vald (se ovan) svarade 28 (22 procent) nej. Motsvarande siffra för *ordförande* i överför-myndarnämnd var 10 (9 procent).

Tid för förordnanden

Av *överförmyndarna* var 56 (45 procent) tillsatta före år 1982. 67 eller 55 procent var tillsatta år 1982 eller senare. Den äldste överförmyndaren erhöll sitt förordnande år 1966. 35 överförmyndare eller 28 procent hade

suttit sedan år 1977 eller tidigare. 46 eller 37 procent hade förordnats de senaste tre åren, dvs. år 1985 eller senare.

För *nämndordföranden*s del uppgavs att 52 ordföranden eller 51 procent hade tillsatts före år 1982. 26 eller 25 procent hade förordnats år 1977 eller tidigare, medan 37 eller 37 procent förordnades år 1985 eller senare. De två äldsta ordförandena förordnades 1956 och 1957.

Kansliresurser

På frågan huruvida överförmyndaren/överförmyndarnämnden hade egna kansliresurser och eget kansli eller expedition framgår av svaren bl.a. följande.

78 av *överförmyndarna* eller 63 procent uppgav att de saknade egen kansliresurs. Av de 45 (37 procent) som hade sådan tillgång varierade tillgången från en tiondels tjänst till en och tre kvarts kanslitjänst. 35 överförmyndare (28 procent) uppgav att de saknade eget kansli eller expedition. Av samtliga överförmyndare hade 15 (12 procent) expedition i bostaden. (Häri ingår också den del som uppgav sig sakna expedition).

Av *överförmyndarnämnderna* uppgav 33 (30 procent) att egen kansliresurs saknades. Omfattningen härav för de 75 (70 procent) som hade tillgång till kanslihjälp varierade från en halv till åtta tjänster. Av överförmyndarnämnderna uppgav 35 eller 32 procent att de saknade expedition. 15 av alla nämnderna (14 procent) uppgav att expedition fanns i bostaden. Uppgiften omfattar även de nämnder som uppgav sig sakna expedition.

Sammantaget för de undersökta kommunerna framgår således att 111 av överförmyndarna/överförmyndarnämnderna eller 48 procent saknar egna kansliresurser. 70 eller 30 procent har inget eget kansli eller expedition.

Arvoden

I fråga om storleken av arvoden för överförmyndaren resp. ordföranden i överförmyndarnämnd visar svaren att mycket stora skillnader förekommer i landet.

För en av nämndordförandena med ca 550 arbetstimmar per år uppges exempelvis ett årsarvode på ca 107 000 kr., medan en kollega i en annan kommun ersätts med enbart ca 80 000 kr. för en dubbelt så stor arbetsinsats. När det gäller överförmyndare är spridningen lika stor. Arvodena varierar, beroende på arbetstid, från 3 000 kr. per år till ca 180 000 kr. per år.

Förvaltad förmögenhet

Den sammanlagda förvaltade förmögenheten i landet som överförmyndare/överförmyndarnämnder har tillsyn över är enligt undersökningen ca 6,5 miljarder kr. Att märka är att detta belopp inte innefattar de tre största kommunerna.

Av det redovisade beloppet hänför sig sammanlagt ca 3,7 miljarder kr. till underåriga, ca 925 miljoner till omyndigförklarade och ca 1,8 miljarder till personer med god man. Fördelat efter det totala antalet underåriga i undersökningen (34 140), omyndigförklarade (10 348) och personer med god man i någon form (27 000) uppgår beloppen för var och en till i genomsnitt ca 108 000 kr. för underåriga, 92 000 kr. för omyndigförklarade och 66 000 kr. för personer med god man. När det gäller den senare kategorin bör observeras att i antalet godmanskap ingår många fall där uppdraget inte omfattar någon förmögenhetsförvaltning.

Enligt den undersökning som utredningen genomförde i en tidigare etapp av utredningen (se avsnitt 5.1 i betänkandet, SOU 1986:50, God man och förvaltare,) uppgick antalet omyndigförklarade i Stockholm, Göteborg och Malmö, dvs. de kommuner som inte omfattas av den nu redovisade enkäten, sammanlagt till ca 1 900. Det motsvarar ca 18 % av antalet omyndigförklarade enligt den senast genomförda undersökningen. Den sammanlagda folkmängden i de tre kommunerna (ca 1,3 milj.) utgör också i stort motsvarande procentandel av landets hela befolkning på omkring 8 miljoner.

En motsvarande procentuell uppskrivning av de siffror som nu föreligger skulle således — med en mycket grov skattning — ge en samlad förvaltrad förmögenhet på knappt 8 miljarder kr. i hela landet, varav över hälften eller 4,1 miljarder hänför sig till underåriga.

6 Närmare om underårigas rättshandlingsförmåga

I avsnitt 3.1 har gällande bestämmelser om underårigas rättshandlingsförmåga redovisats. Som nämnts i avsnitt 4.3 har Sveriges köpmannaförbund i en skrivelse till utredningen fört fram önskemål om en ändring i dessa bestämmelser. Med anledning av skrivelsen har utredningen sammanträffat med företrädare för Köpmannaförbundet och för vissa branschförbund, nämligen Leksakshandlares Riksförbund, Radio- och hemelektronikhandels Riksförbund, Sveriges Textilhandlareförbund och Sveriges skohandlareförbund. Härvid framfördes ytterligare synpunkter i den aktuella frågan. Utredningen har därefter diskuterat frågan vid ett sammanträde med chefen för konsumentverket och andra företrädare för verket.

I det följande lämnas först en redogörelse för vissa avgöranden i allmänna reklamationsnämnden som rör frågan om underårigas rättshandlingsförmåga. Vidare refereras ett nyligen avgjort fall från Svea hovrätt. Utredningen redogör därefter för Köpmannaförbundets skrivelse och för de kompletterande synpunkter som har lämnats från köpmannahåll. Slutligen återges de synpunkter som har förts fram av företrädarna för konsumentverket.

6.1 Avgöranden i allmänna reklamationsnämnden

Allmänna reklamationsnämnden (ARN) har under senare år handlagt ett flertal ärenden där en underårig har ingått ett köp eller tjänsteavtal och där det har gjorts gällande att avtalet skall gå tillbaka (jfr. 9 kap. 1, 6 och 7 §§ FB).

I det följande skall i korthet redogöras för nio sådana fall som har handlagts av nämnden under åren 1979 — 1986. Fallen har valts ut av nämndens sekretariat för att belysa olika slag av avtal, och sammanställningen gör inte anspråk på någon fullständighet.

I samtliga fall har förmyndaren krävt att avtalet skall gå tillbaka med hänvisning bl.a. till bristande samtycke. Motparten har bestritt och i flera fall åberopat god tro.

Fall 1. "Smurfarna" (1979-09-14; Dnr 79/R 2780)

En tioårig flicka hade för sammanlagt ca 50 kr. köpt nio leksaksfigurer ("Smurfar"). Pengarna disponerades av flickan sedan hon enligt uppgift genom "missförstånd" fått låna dem av en äldre syster.

Nämnden lämnade köparens klagomål utan bifall. Som skäl angavs bl.a. att det enligt praxis inte erfordrades verkligt samtycke för att en omyndigs rättshandling skulle bli bindande. "Det räcker om den omyndige uppträder så, att det ser ut som om den omyndige har tillåtelse. I annat fall skulle stora svårigheter uppkomma både för den omyndige och inom handeln.... Köpet är inte onormalt med hänsyn till varorna, priset och barnets ålder".

Fall 2. "Londonresan" (1979-12-21; Dnr 79/R 5745)

En 14-årig flicka hade beställt en Londonresa för drygt 1 000 kr. Resan påbörjades men avbröts genom att förmyndaren hämtade hem den omyndiga dottern.

Nämnden, som fann utrett att samtycke saknades, biföll med hänvisning därtill köparens yrkande och beslöt att resebyrån skulle återbetala hela köpeskillingen. Någon ersättningskyldighet för köparen ansågs inte föreligga.

Fall 3. "Dataspelet" (1983-11-11; Dnr 83/R 2377)

En tioårig pojke hade köpt ett dataspel för knappt 250 kr.

Sedan nämnden i sina skäl redovisat vissa av bestämmelserna i 9 kap. FB och konstaterat att samtycke från förmyndaren erfordrades, anfördes följande.

"I praktiken kräver man dock inte alltid något verkligt samtycke vid köp. Det räcker om den omyndige uppträder så att det ser ut som om han eller hon har tillåtelse att handla. I annat fall skulle stora svårigheter uppkomma både för den omyndige, förmyndarna och handeln. Ett tecken på ett underförstått samtycke till fritt förfogande kan t.ex. vara att den omyndige disponerar över en summa pengar.

Det aktuella dataspelet är som bolaget har påpekat mycket vanligt förekommande och särskilt bland barn strax under tonåren. Det torde ha sålts hundratals spel under kort tid.

Det bör dock framhållas att spelet tillhör den kategori leksaker som en del föräldrar kan antas se som något onyttigt och meningslöst. För en tioåring är vidare 239 kr. en stor summa pengar jämfört t.ex. med den veckopeng om tio kr. som torde vara en vanlig tioårings "lön" i dag. Dessa båda omständigheter borde enligt nämndens mening gett bolagets företrädare anledning att närmare förhöra sig om tioåringen verkligen hade föräldrarnas tillstånd att köpa spelet, i varje fall hade säljaren inte rätt att utgå ifrån att det fanns ett underförstått samtycke. Avtalet kan därmed inte göras gällande mot den omyndige."

Fall 4. "Papegojorna" (1984-03-21; Dnr 83/R 5852)

En 14-årig flicka hade träffat avtal om köp av två papegojor och en bur. En handpenning om 400 kr betalades i samband med att papegojorna

överlämnades till köparen och det avtalades att 350 kr skulle erläggas efter avbetalning. Förmyndaren hämtade flickan i butiken och svarade för transporten av fåglarna. Omkring två veckor efter köpet framställdes begäran hos säljaren om återgång.

Nämnden ogillade yrkandet och anförde bl.a.:

”I förevarande fall har, såvitt framgår, förmyndaren — som själv hämtade dottern i butiken då köpet ingicks — först ca 14 dagar därefter hos säljaren påkallat återgång av köpet. Enligt nämndens mening bör denna förmyndarens passivitet — att inte tidigare än som skett reagera på dotterns köp — tolkas som ett tyst godkännande av köpet. Förmyndaren kan därför inte nu med fog påkalla återgång av köpet på anförd grund.”

Fall 5. "Damskorna" (1984-09-19; Dnr 84/R 4796)

En 17-årig flicka hade köpt ett par damskor för ca 400 kr. — Klagomålet till nämnden gällde, förutom återgång på grund av omyndighet, också fel i godset.

Nämnden konstaterade bl.a. att förmyndares samtycke enligt huvudregeln krävs för en omyndigs rättshandling och anförde därefter:

”I praktiken kräver man dock inte alltid något verkligt samtycke vid köp. Det räcker om den omyndige uppträder så att det ser ut som om han eller hon har tillåtelse att handla. I annat fall skulle stora svårigheter uppkomma både för den omyndige, förmyndarna och handeln. Ett tecken på ett underförstått samtycke till fritt förfogande kan t.ex. vara att den omyndige disponerar över en summa pengar.

Enligt nämndens mening har en säljare starka skäl att tro att en sju-tonåring som köper skor för 400 kr gör detta med förmyndarens samtycke. Anmälan lämnas därför utan bifall i denna del av ärendet.”

Fall 6. "Motorcykeln" (1984-02-27; Dnr 83/R 6275)

En 16-årig gosse hade köpt en begagnad motorcykel för ca 5 500 kr i en motorcykelaffär.

Nämnden avslutade sin redovisning av gällande rätt med konstaterandet att ett förmyndarsamtycke inte behöver ha lämnats uttryckligen: ”Förmyndaren skall dock ha givit säljaren grundad anledning att anta att det finns ett samtycke.” Nämnden fortsatte:

”Det framgår av utredningen att NN köpt motorcykeln med pengar som han inte själv ägde råda över. Nämnden har därför att ta ställning till om företrädaren för säljarföretaget kan anses ha haft grundad anledning att anta att NN haft sin moders tillstånd till köpet. Nämnden konstaterar härvid att det är fråga om ett köp till ett avsevärt belopp som rör en vara där det inte torde vara ovanligt att en förälder har en annan uppfattning än sitt barn när det gäller det lämpliga i ett inköp. Det hade därför funnits anledning för säljaren att närmare förhöra sig om NN verkligen hade förmyndarens tillåtelse. Nämnden anser alltså inte enbart det förhållande att förmyndaren låtit sonen omhänderha penninggåvan berättiga säljaren till att utgå från att den omyndige hade fri förfoganderätt över pengarna. Avtalet kan därför inte göras gällande mot NN.”

Fall 7. "Legoleksakerna" (1985-01-24; Dnr 84/R 5337)

En sjuårig pojke hade i ett varuhus köpt legoleksaker för knappt 150 kr.

Nämnden gjorde vid sin bedömning en prövning av vad säljaren hade "grundad anledning anta" i fråga om samtycke. Med hänsyn till den omyndiges ålder och det förhållandevis stora beloppet ansåg nämnden att "säljaren inte kunde räkna med ett underförstått samtycke". Köparens yrkande bifölls således.

Fall 8. "De 27 T-skjortorna" (1986-01-30; Dnr 85/R 4409)

En omyndig flicka (sannolikt 17 år) hade för en studentklass räkning inför den förestående skolavslutningen på postorder beställt 27 tröjor (T-skjortor) med visst färgtryck för ca 1 600 kr. Varje tröja kostade ca 60 kr. — Leveransen försenades och missförstånd förelåg angående bl.a. färgtryckets omfattning. Köparen åberopade sin omyndighet.

Nämnden anförde bl.a.:

"I detta fall fanns inget uttryckligt samtycke till köpet från NN:s föräldrar. Nämnden anser dock att säljaren bort kunna räkna med deras samtycke till köp av en tröja. Däremot anser nämnden inte, med tanke på köpets speciella karaktär och den sammanlagt stora köpesumman, att han hade anledning räkna med ett underförstått samtycke till att NN ensam stod som köpare av alla tröjorna. I denna del är köpet, såvitt säljaren riktar sig mot NN som köpare, ogiltigt."

Nämnden rekommenderade därför att kravet mot den omyndiga flickan skulle sättas ned till 60 kr.

Fall 9. "Tröjan" (1986-07-09; Dnr 86/R 1000)

En 15-årig flicka hade köpt en tröja för knappt 100 kr på realisation. Priset var nedsatt med drygt hälften.

Nämnden biföll yrkande om återgång med följande motivering:

"Den som är under 18 år är omyndig (underårig) och saknar full rättslig handlingsförmåga. Detta innebär att den omyndiga själv inte får "råda över sin egendom". (Föräldrabalken 9 kap. 1 §). Avtal som den omyndige ingår på egen hand är ogiltiga med vissa undantag, bl.a. får den omyndige råda över vad han eller hon har tjänat själv efter fyllda 16 år. Med förmyndarens samtycke i förväg eller i efterhand kan givetvis den omyndige företa bindande rättshandlingar. I detta fall framgår dock av faderns anmälan att föräldrarna inte, vare sig i förväg eller i efterhand, har samtyckt till dotterns inköp. Köpet är därför ogiltigt, oavsett om säljaren varit i god tro. Säljaren bör därför, mot återfående av tröjan, betala tillbaka köpesumman, 98 kr, till köparen. Nämnden erinrar i sammanhanget om att bl.a. frågan om omyndigas rättshandlingsförmåga f.n. är föremål för utredning inom förmynderskapsutredningen (Ju 84:07)."

6.2 Ett rättsfall från Svea hovrätt

Som tidigare nämnts har Svea hovrätt i oktober 1987 (DFT 23) avgjort ett fall som rörde en omyndigs rättshandlingsförmåga. Omständigheterna var i korthet följande.

En 13-årig flicka köpte på egen hand ett par stövlar för drygt 800 kr. Flickan hade gjort inköpet med pengar som hon fått av sin mor och själv hade hand om. Sedan säljaren vägrat att gå med på moderns krav om återgång, yrkade modern sedermera vid tingsrätten att köpet skulle gå åter på den grunden att avtalet ingåtts av en underårig part utan förmyndarens samtycke. Säljaren bestred yrkandet med hänvisning till att samtycke fick anses föreligga genom att modern låtit dottern disponera över ett belopp av denna storleksordning samt, i andra hand, att omständigheterna kring köpet var sådana att säljaren hade rätt att förutsätta att samtycke förelåg, dvs. närmast att säljaren var i god tro.

Tingsrätten hänvisade i sina domskäl inledningsvis till ett uttalande av lagberedningen (NJA II 1924 s. 317) av följande lydelse: "Låter förmyndaren den omyndige omhänderhava penningmedel, får han finna sig uti, att den, med vilken myndlingen inlåter sig i avtal, anses berättigad utgå ifrån att den omyndige har fri förfoganderätt över pengarna, såframt ej särskilda omständigheter tala däremot." Tingsrätten konstaterade därefter att modern låtit dottern disponera över pengarna på ett sätt som tydde på fri förfoganderätt och att varken dotterns ålder eller stövlarnas pris var omständigheter som talade emot en sådan förfoganderätt. Säljaren fick därför enligt tingsrättens bedömning anses ha haft rätt att utgå från att förmyndarens samtycke förelåg och moderns yrkande om återgång ogillades.

Svea hovrätt, dit modern överklagade, gjorde samma bedömning som tingsrätten och fastställde således domen.

En ledamot var emellertid skiljaktig när det gällde skälen och ansåg att lydelsen av bestämmelserna i 9 kap. FB inte lämnade utrymme för att tillerkänna motparten ett begränsat godtrosskydd vid kontantaffärer med en omyndig, även om det angivna uttalandet i förarbetena kunde stödja en sådan rättsuppfattning. Bestämmelsens ordalydelse satte enligt dissidenten en bestämd gräns: antingen finns erforderligt samtycke och då blir den omyndige bunden av rättshandlingen eller så saknas förmyndarens samtycke och då gäller inte rättshandlingen mot den omyndige, oavsett vad hans medkontrahent kan ha trott eller utgått från (jfr *Nial*, Omyndigskydd och godtrosskydd, i Festskrift till Nils Stjernberg, 1940). Den skiljaktige ledamoten ansåg därför att den avgörande frågan var om modern samtyckt till köpet av stövlarna. Även om modern inte lämnat sitt samtycke till just det inköp som målet gällde, kunde ett samtycke enligt 9 kap. 7 § 1 st. FB vara mera generellt, påpekade han, dock inte så vidsträckt att den omyndige fritt fick bestämma över sina angelägenheter. Eftersom modern i förevarande fall lämnat dottern en summa pengar för att dottern själv skulle köpa bl.a. ett par stövlar fick hon anses ha samtyckt också till det aktuella köpet.

Hovrättens dom överklagades, men högsta domstolen fann inte skäl att bevilja prövningstillstånd.

6.3 Skrivelsen från Sveriges köpmannaförbund

I sin skrivelse till utredningen påpekar Köpmannaförbundet bl.a. att gällande regler om underårigas rätt att ingå köp har varit föremål för debatt under senare tid, bl.a. mot bakgrund av vissa avgöranden hos de allmänna domstolarna och i allmänna reklamationsnämnden. Dessa avgöranden har enligt förbundet bl.a. väckt frågor om bevissvårigheter rörande målsmans samtycke, om beloppsgränser för köp som får anses godtagbara och om reglernas tidsenlighet i största allmänhet. I sistnämnda hänseende framhåller förbundet att reglerna speglar förhållandena i

ett samhälle som i väsentliga stycken skiljer sig från dagens. Det torde numera vara regel att föräldrar ger sina omyndiga barn en större handlingsfrihet. I själva verket är det så, fortsätter förbundet, att tonåringar i dag — liksom deras föräldrar — vanligen uppfattar det som helt normalt att de skall kunna handla, inte bara för vad man eventuellt har tjänat in efter 16 års ålder utan också för medel som man har fått i form av veckopengar, gåvor e.d.

Förbundet anför i sin skrivelse ytterligare följande:

”För en säljare är det av naturliga skäl omöjligt att avgöra med vilka pengar en omyndig vill ingå ett köp. Den enda säkra vägen att slippa ingå en rättshandling som kan visa sig var ogiltig, är därför att kräva legitimation och målsmans medgivande alternativt vägra den underårige att göra köpet. Detta är dock uppenbarligen inte realistiskt i dagens samhälle. Alternativet att säljaren skall behöva ingå en stor mängd köpeavtal till sammantaget kanske betydande värden med risk för att de visar sig ogiltiga är dock heller inte godtagbart.

I den senare tidens debatt har det från vissa håll framförts, att de nu gällande reglerna normalt inte har lett till några problem och att det finns ett fortsatt starkt intresse av att skydda underåriga från oöverlagda köp. I denna del vill förbundet anföra följande:

Visserligen förefaller det riktigt, att reglerna i endast få fall har lett till några mera påtagliga problem. Man kan dock inte utesluta att den ökade uppmärksamheten kring reglerna kan ändra detta förhållande. Viktigare är emellertid att vi här uppenbarligen har en allvarlig diskrepans mellan det allmänna rättsmedvetandet och gällande rätt, något som i sig knappast kan vara lämpligt. Man kan vidare med fog hävda, att ungdomar i dag rent allmänt är mera kapabla än förr att fatta kloka köpbeslut bl.a. mot bakgrund av det gängse konsumtionsmönstret i samhället.

Mot denna bakgrund hemställer förbundet att förmynderskapsutredningen tar upp frågan om ändrade regler för underårigs rätt att ingå köp till behandling. De ändrade reglerna bör i ökad utsträckning medge sådana köp, samtidigt som det också för framtiden är angeläget att lagstiftningen klart uttrycker var gränsen mellan tillåtna och icke tillåtna köp går. Genom t.ex. ändrade åldersgränser, beloppsgränser eller någon form av kombination av sådana gränser kan detta åstadkommas samtidigt som man också framdeles har ett skydd för dem som inte är mogna att ta ansvar för sina inköp.”

6.4 Kompletterande synpunkter från Sveriges köpmannaförbund

Vid utredningens sammanträffande med företrädare för Köpmannaförbundet och vissa branschförbund anfördes att frågan om återgång av köp på grund av köparens bristande rättshandlingsförmåga inte utgör något nämnvärt ekonomiskt problem. Från leksaksbranchen upplystes att av den sammanlagda detaljhandelsomsättningen för år 1987 på 2,2 miljarder kr. svarade de omyndiga köparna för ca 700 milj. kr. eller en tredjedel. En betydande del härav var enligt branschens uppskattning köp som gjorts av barn under 16 år. Inom leksakshandeln brukar man försöka tillämpa en regel som innebär att föräldrars samtycke efterfrågas, om köpet avser mer än 200 kr. och görs av barn i de lägre åldrarna. De belopp som hänförs sig till leksaksköp som går åter på grund av omyndighet är i

jämförelse med den sammanlagda försäljningen av leksaker till barn helt försumbara ("promille av promille").

Även om berörda företag inte utsätts för så stora ekonomiska problem genom att underårigas köp går tillbaka, borde gällande regler ändå ses över, framhölls det. Den oklarhet i rättsläget som hade uppstått genom bl.a. allmänna reklamationsnämndens avgöranden gjorde det svårt för näringsidkarna att veta hur man skulle ställa sig i konkreta situationer. Det kunde också befaras att den utveckling mot nya försäljningsformer som pågår inom en del branscher skulle försvåras, om inte gällande regler ses över. Härvid framhölls bl.a. den förestående ökningen av datoriserad postorderförsäljning. Det pekades också från leksaksbranchens sida på att leksaker blir dyrare och mer komplicerade. Redan idag säljs persondatorer, som kostar ca 4 000 kr., som leksaker till 13-14-åringar.

En allmän mening vid sammanträdet var att näringsidkarens goda tro borde tillmätas större betydelse än i dag. Principen borde vara att, om en säljare har grundad anledning anta att köparen är myndig eller handlar med förmyndarens samtycke, så är köpet gällande. I det enskilda fallet borde bl.a. varans art och priset ha betydelse.

Utöver en lagändring av det nu antydda slaget kunde det också övervägas att ändra de åldersgränser som i dag finns när det gäller underårigas rätt att ingå avtal.

6.5 Synpunkter från konsumentverket

Konsumentverket får ofta förfrågningar från kommunala konsumentvägledare och föräldrar när det gäller ungdomars behörighet att ingå avtal om köp m.m. De fall som har tagits upp med verket har framför allt gällt prenumerations- och andra abonnemangsavtal samt köp av dyra eller "lyxiga" varor. Någon gång har det rört sig om köp på kredit. Avtalen har ingåtts utan föräldrarnas samtycke, och föräldrarna har i många fall fått reda på saken först sedan krav har riktats mot den underårige. Föräldrarna har som regel inte fått rättelse genom att vända sig till näringsidkaren. Det är inte så ofta varuhus och liknande har stått som säljare i de berörda fallen, eftersom de vanligen tillämpar villkor om öppet köp.

Gjorda undersökningar visar att barn och ungdomar numera disponerar över relativt mycket pengar. I en studie från statistiska centralbyrån år 1985 anges t.ex. att barn i åldern 13-15 år i genomsnitt förfogar över ca 550 kr. per månad, medan ungdomar i 16-19-årsåldern ofta har hand om mer än 2 000 kr. i månaden. Inte sällan får barnen själva disponera över barnbidragen, och de får också tidigt egna arbetsinkomster. Det är inte ovanligt att barn börjar tjäna pengar redan i 13-årsåldern.

Många barn och ungdomar har visat sig kunna spara betydande belopp. Det är därför möjligt för dem att göra dyrbara köp eller lämna en stor handpenning beträffande kreditköp.

Även om alltså barn och ungdomar ofta har mycket pengar, har de inte de kunskaper och erfarenheter som behövs för att göra bra köp. Markna-

den är svåröverskådlig, och den reklam som riktar sig till ungdomar är omfattande.

Enligt konsumentverkets uppfattning är det viktigt att ungdomar tidigt får träning i att ha hand om sin ekonomi. Detta förutsätter emellertid att föräldrarna har en bestämmanderätt i sista hand. För att de skall våga ge barnen pengar krävs sålunda att de har möjlighet att få vissa köp att gå tillbaka.

Den praxis som har utbildats hos domstolar och vid allmänna reklamation snämnden är inte tillfredsställande från konsumentverkets synpunkter. I flertalet avgöranden har man fäst alltför stor betydelse vid säljarens goda tro när det gäller frågan huruvida föräldrarna har gett sitt samtycke. De uttalanden som lagberedningen gjorde år 1924 och som fortfarande åberopas borde sakna relevans i dag, när barns och ungdomars ekonomiska förhållanden och även marknaden är helt annorlunda.

Konsumentverket ställer sig helt avvisande till Köpmannaförbundets önskemål om en uppmjukning av den nuvarande lagstiftningen. Enligt verkets uppfattning bör reglerna i stället tillämpas strikt, så att föräldrars samtycke i princip alltid skall föreligga för att barns och ungdomars köpeavtal skall vara bindande. När det gäller kontantaffärer som inte överstiger 60-70 kr. bör samtycke dock kunna presumeras, om den underåriga själv förfogar över pengarna. Vid belopp över denna nivå bör näringsidkaren ha bevisbördan för att samtycke föreligger, men han bör kunna anses ha fullgjort beviskraven, om köpet med hänsyn till varans art och pris samt barnets ålder är "normalt" och andra omständigheter inte talar mot ett samtycke.

Vid avtal om större tjänster, t.ex. charterresor, finns det som regel inte skäl att presumera något samtycke från föräldrarnas sida. Här är det naturligt att näringsidkaren tar kontakt med föräldrarna och förvissar sig om att samtycke föreligger.

Konsumentverkets uttalanden tar framför allt sikte på köp som görs av barn under 16 år. Köp som ingås av ungdomar i 16-17-årsåldern vällar knappast några problem. Sådana köp torde i de flesta fall finansieras av ungdomarnas egna arbetsinkomster, som de ju har rätt att själva bestämma över.

Enligt konsumentverkets uppfattning finns det inte någon anledning att sänka 16-årsgränsen, så att även de som är yngre får en större bestämmanderätt. Det är snarast så att 18-årsgränsen i en del fall är för låg.

7 Huvuddragen i utländsk rätt

I utredningens tidigare betänkanden (SOU 1986:50 och SOU 1987:73) har innehållet i utländsk rätt när det gäller vissa förmynderskapsfrågor redovisats. I följande avsnitt återges huvuddragen av framför allt förvaltningsreglerna. Förhållandena i Danmark, Finland och Norge redovisas i avsnitt 7.1, medan en översikt av de utomnordiska förhållandena återfinns i avsnitt 7.2.

7.1 Norden

7.1.1 Danmark

De centrala danska bestämmelserna om omyndighet och förmynderskap (vaergemål) finns intagna i lov (3/10 1985 nr 443) om myndighed og vaergemål (myndighedsloven), som gäller sedan den 1 januari 1986. Reglerna om förmyndare m.m. är i stort sett oförändrade sedan 1922. Reformen år 1985 innebar bl.a. att vissa regler om vårdnad (foreldremyndighed) ändrades och infördes i myndighedsloven.

Myndighetsåldern är 18 år i Danmark.

De grundläggande bestämmelserna om rättshandlingsförmåga och underårigas rådighet över sin egendom överensstämmer i stort med de svenska bestämmelserna, medan förvaltningsbestämmelserna skiljer sig något. Dessa bestämmelser, som har reformerats under de senaste åren, återfinns, förutom i myndighedsloven, i en särskild lag (lov 211/81) om anbringelse og bestyrelse av umyndiges midler m.v. Vidare har utfärdats fyra kungörelser, nämligen vaergebekendtgørelsen (75/86), bestyrelsebekendtgørelsen (76/86), henstandsbekendtgørelsen (77/86) och anbringelsesbekendtgørelsen (78/86).

Gällande bestämmelser innebär bl.a. att omyndigas medel i vissa fall skall förvaltas av notariatavdelningarna (forvaltningsafdeling) vid f.n. 14 godkända affärs- och sparbanker. Familieretsdirektoratet — ett statligt centralt ämbetsverk under justitsministeriet med uppgifter inom delar av familjerätten — utövar tillsyn över avdelningarnas förvaltning och är besvärinstans över avdelningarnas avgöranden. Direktoratet är också besvärinstans över statsamtet (motsvarar närmast länsstyrelsen), som

bl.a. har tillsyn över förmyndarnas verksamhet, förordnar förmyndare och gode män samt lämnar tillstånd till vissa dispositioner från förmyndarnas sida.

Domstolarnas tidigare befattning med förmyndarförvaltning har numera upphört.

Det statliga Overformynderiet, som tidigare förvaltade omyndigas medel i Danmark, är nedlagt.

Huvuddragen av förvaltningsbestämmelserna

För den som är under 18 år är den som har forældremyndighet, dvs. normalt föräldrarna, också förmyndare. Möjlighet att förordna särskild förmyndare finns, bl.a. vid förmyndares sjukdom och liknande.

Enligt lag är en förmyndare skyldig att överlämna förvaltningen av viss egendom till de nämnda notariatavdelningarna. Det gäller egendom som tillfaller någon som arv eller gåva samt vissa försäkringsersättningar. När det gäller s.k. friarv (arv som inte följer motsvarigheten till laglottensreglering — tvangsarv) och gåva kan arvlåtaren resp. givaren föreskriva att tillgångarna skall förvaltas av förmyndaren och inte överlämnas för förvaltning till de godkända bankerna.

Kravet på förvaltning av notariatavdelning gäller bara kapital och värdepapper (aktier, obligationer m.m.). Lösöre, fast egendom och exempelvis fordringar på naturförmåner skall inte överlämnas till sådan förvaltning utan förvaltas alltid av förmyndaren, oavsett hur den omyndige förvärvat egendomen.

Ett slags motsvarighet till institutet särskild förvaltning i Sverige finns också, vilket innebär en förvaltning helt utanför den förmynderskapsrättsliga ramen.

För att säkerställa att notariatavdelningarna får kännedom om fall då förvaltning skall ske där finns föreskrifter om skyldighet för bl.a. skifterätter och försäkringsbolag att underrätta notariatavdelning eller familjeretsdirektoratet när en utbetalning till en omyndig skall göras eller behov av kontroll annars föreligger.

Utgångspunkten för förvaltningen är att kapitalet skall vara orört till dess den omyndige blir myndig. Kapitalet får förmyndaren således förfoga över endast efter tillstånd från statsamtet.

Räntor och annan avkastning får dock i princip användas fritt, men med redovisningsskyldighet, för underhåll och liknande. Räntor är således inte "spärrade".

Understiger en omyndigs kapital f.n. 10.000 Dkr. behöver överlämnande för förvaltning i notariatavdelning över huvud taget inte ske.

De avgifter som notariatavdelningarna tar för förvaltningen är inte författningsreglerade. En vanlig årsavgift är dock ca fyra procent av det förvaltade kapitalets avkastning.

Gåvor och skuldsättning

Oavsett om en omyndigs medel förvaltas av en notariatavdelning eller av förmyndaren ensam, får gåvor av egendomen — om det rör sig om mer

än ett obetydligt värde — inte lämnas utan samtycke från statsamtet.

För skuldsättning krävs likaså samtycke av statsamtet, om det inte gäller sådant som kan sägas falla inom ramen för underhållsskyldighetens fullgörande.

Fast egendom m.m.

Föreskrift finns om skyldighet för förmyndare att inhämta statsamtets tillstånd vid förvärv eller överlåtelse av fast egendom, liksom upplåtelse av panträtt, servitut o.d. i sådan egendom. Fast egendom skall, om den inte används som bostad av den omyndige, användas på ett sätt som ger avkastning, dvs. genom att hyras eller arrenderas ut.

Placeringsbestämmelser

När det gäller placering finns särskilda föreskrifter som anger vissa godkända värdepapper som placeringsobjekt. Till sådana värdepapper räknas alla börsnoterade obligationer samt börsnoterade aktier, konvertibla obligationer och andra för omsättning avsedda fordringsbevis av visst slag.

Som allmän regel gäller att placering i värdepapper, bortsett från obligationer, endast medges intill hälften av värdet av den omyndiges sammanlagda medel.

Utlåning mot säkerhet i in-teckning i fast egendom är tillåten om säkerheten ligger inom 70 procent av egendomens värde.

De placeringsregler som nu har beskrivits gäller såväl när tillgångar förvaltas av notariatavdelning som när förmyndaren själv förvaltar egendomen. Det finns inget krav på att en förmyndare skall deponera värdepapper eller inhämta tillstånd eller liknande innan placering eller omplacering sker.

Redovisning och tillsyn

Huvudregeln är att varje förmyndare, såväl föräldrar som förordnade förmyndare, årligen skall redovisa sin förvaltning. Detta gäller såväl när egendom förvaltas av notariatavdelning som när förmyndaren ensam svarar för förvaltningen.

Föräldrar behöver dock inte redovisa för användningen av avkastning som inte överstiger f.n. 25.000 Dkr. per år. Någon skillnad föreligger härvid inte om kapitalet förvaltas av notariatavdelning eller inte. Denna lättnad är motiverad av att avkastningen förutsätts användas till den underåriges underhåll.

Skall redovisning lämnas beträffande avkastning, sker detta till notariatavdelning, om kapitalet förvaltas där. Som nämnts får kapital lyftas bara efter tillstånd från statsamtet.

Notariatavdelningen har viss möjlighet att fordra in redovisning där sådan uteblir. I övrigt svarar statsamtet för kontrollen härvidlag. Som nämnts är familjeretsdirektoratet slutlig besvärinstans över beslut från såväl notariatavdelningen som statsamtet.

7.1.2 Finland

Förmynderskapslagstiftningen reviderades i Finland för några år sedan genom lag den 8 april 1983. Härvid gjordes omfattande ändringar i lagen den 19 augusti 1898 (nr 34) om förmynderskap m.m. Reformen berörde emellertid inte förhållandena för underåriga i någon större utsträckning utan avsåg närmast regler om omyndigförklaring och därmed sammanhängande frågor.

Även i Finland är myndighetsåldern 18 år. Liksom reglerna i Danmark överensstämmer de finska bestämmelserna när det gäller underårigas rättshandlingsförmåga och rådighet över egendom m.m. i hög grad med de svenska reglerna. Som framgår av det följande är också förvaltningsreglerna i huvudsak likartade.

Huvuddragen av förvaltningsbestämmelserna

I Finland skiljer man liksom i Sverige mellan vårdnad och förmynderskap. Förmyndare för en underårig är vårdnadshavaren, dvs. som regel båda föräldrarna gemensamt. Någon motsvarighet till det svenska begreppet särskilt förordnad förmyndare, som också innefattar ett vårdnadskap, finns inte. Om en omyndig person saknar förmyndare skall domstolen utse en sådan.

Liksom i Sverige svarar förmyndaren för förvaltningen av myndlingens egendom. Pengar som inte erfordras för förvaltningen skall vanligen förräntas genom uppköp av säkra värdepapper eller utlåning mot säkerhet, företrädesvis in-teckning i fastighet eller annan pant, eller också genom insättning i penninginrättning som står under allmän tillsyn. Kontrollmyndigheten — för varje kommun en förmyndarnämnd, bestående av en ordförande, utsedd av rätten, och minst tre kommunalvalda ledamöter — avgör om en placering är godtagbar. Detaljerade föreskrifter saknas.

Lagstiftningen innehåller ett uttryckligt förbud mot att förmyndaren lånar ut den omyndiges medel i eget namn eller själv använder hans eller hennes egendom. Någon depositionsplikt med avseende på den omyndiges värdehandlingar föreligger inte, men förmyndarnämnden har att i samband med granskningen av de i regel årligen avgivna räkningarna gå igenom handlingarna.

Enligt den finska lagen måste förmyndaren till vissa rättshandlingar inhämta rättens, till andra förmyndarnämndens samtycke. Detta gäller särskilt viktigare dispositioner beträffande fast egendom, öppnande eller övertagande av handel eller annan rörelse, avtal om sammanlevnad i oskiftat bo, övertagande av ansvar för annans skuld, upptagande av lån och ingående av växelförbindelser.

Den som är förmyndare för eget barn har i vissa hänseenden en något friare dispositionsrätt och kan, om annat inte föreskrivs av rätten, i stället för fullständig årsräkning lämna endast en översikt över förvaltningen, som utvisar tillgångarnas förändring under året. Föräldrarna får lika litet som andra förmyndare för egen räkning tillgodogöra sig något av barn-

ets inkomster men är å andra sidan berättigade att för barnets underhåll och uppfostran ta även dess kapital i anspråk. Om en förmyndare genom vårdslöshet har orsakat myndlingen skada, är denne berättigad till ersättning. Rätten kan ålägga förmyndaren att ställa säkerhet för sin förvaltning.

Förmyndarnämnden står under överinseende av rätten, som kan förordna någon att besiktiga nämndens arkiv. Har nämnden genom uppenbar vårdslöshet eller annat sådant vållande orsakat skada, svarar de som medverkat solidariskt för denna.

Varje förmyndare — även föräldrar — har rätt till ett visst arvode.

Gåvor

Något uttryckligt gåvoförbud finns inte. Indirekt föreligger dock ett sådant förbud genom föreskrifter i lagen att egendom som inte skall användas för den omyndiges uppehälle eller annars för hans eller hennes behov skall placeras så, att tillräcklig säkerhet finns för att den bibehålls och att den ger skälig avkastning.

Fast egendom

För överlåtelse eller pantsättning av fast egendom erfordras rättens tillstånd. Förmyndaren får inte utan sådant tillstånd ingå avtal för en underårig om nyttjanderätt till fast egendom, om avtalet sträcker sig längre än ett år efter myndighetsålderns inträde.

För förvärv mot vederlag av fast egendom krävs att förmyndarnämnden ger sitt tillstånd. Nämnden avgör också om försäljning och avverkning av skog från den omyndiges fastighet får ske.

Penningmedel och lån m.m.

Förmyndaren får inte ta upp lån i den omyndiges namn utan samtycke från förmyndarnämnden. Ett undantag utgör statliga studielån.

Den kreditupptagning som kan erfordras inom ramen för en rörelse som drivs av en omyndig kräver också tillstånd från nämnden. Denna kan dock i ett sådant fall meddela ett generellt bemyndigande för upptagande av lån och ingående av växelförbindelser.

Tillstånd till rörelseverksamhet meddelas av rätten.

Placeringsbestämmelser

Som redan nämnts saknas närmare föreskrifter om hur de omyndigas penningmedel skall placeras. Enligt allmänna föreskrifter skall den omyndiges egendom förvaltas så att egendomen och dess avkastning kan användas till nytta för den omyndige. Den egendom som inte används för den omyndiges uppehälle eller annars för hans eller hennes behov skall placeras så att tillräcklig säkerhet finns för att den bibehålls och att den ger skälig avkastning.

De allmänna föreskrifter som nu redovisats tillhör dem som infördes i

samband med revideringen av lagen år 1983. Inte heller de äldre bestämmelserna innehöll dock någon motvarighet till de svenska reglerna om "spärr" av bankmedel eller deponering av värdehandlingar.

Någon motsvarighet till det svenska institutet särskild förvaltning finns inte. Däremot finns i lagen intagen en bestämmelse om att de föreskrifter om förvaltningen som kan ha meddelats i samband med gåva eller i testamente skall gälla, av inte förändrade förhållanden uppenbarligen påkallar en avvikelse och rätten ger sitt tillstånd till detta.

Föräldrars förvaltning

Enligt en särskild föreskrift, som inte ändrades i samband med 1983 års reform, finns vissa lättnader för föräldrar som är förmyndare för sina barn.

Föräldrar är uttryckligen befriade från skyldigheten att inhämta rättsens tillstånd när det gäller att låta den underårige driva rörelse eller ingå bolagsavtal eller avtal om oskiftat dödsbo. De behöver inte heller förmyndarnämndens tillstånd i fråga om skogsförsäljning eller vissa nyttjanderättsavtal som rör den underåriges fasta egendom.

Även i fråga om redovisning finns en viss lättnad för föräldrar (se nedan).

Redovisning och tillsyn

Förmyndare är skyldiga att årligen skriftligen redovisa sin förvaltning för förmyndarnämnden. Efter beslut av rätten kan perioden för avlämnande av redovisningen utsträckas, dock inte utöver tre år.

För föräldrar som är förmyndare gäller den lättnaden att årsräkning i normala fall inte behöver innefatta mer än en översikt över förvaltningen, så att tillgångarnas förändring under redovisningsåret framgår.

Bestämmelserna om förmyndarnämndens granskning och sanktionerna motsvarar i stort de svenska bestämmelserna.

Som nämnts består förmyndarnämnden av en ordförande jämte minst tre andra ledamöter. Ordföranden utses av ortens underrätt, medan de övriga ledamöterna väljs av stads- eller kommunfullmäktige.

Arvodet till nämndens ledamöter utgår efter rättens bestämmande ur de omyndigas behållna kapitalavkastning. Beloppen får dock inte sättas högre än en procent av kapitalavkastningen i stad och en och en halv procent på landet. Det åligger varje förmyndare att inbetala beloppet i samband med ingivande av årsräkningen.

Arvodet skall fördelas mellan ordföranden och de andra ledamöterna i nämnden "efter envars möda". Vid tvist avgör rätten.

Av undersökningar som gjordes i Finland i samband med en översyn av förmyndarskapsreglerna år 1974 (se nedan) framgick att förmyndarnämnderna mera sällan biträdades av en särskild sekreterare. I två tredjedelar av de ca 400 kommunerna och städerna skötte ordföranden själv sekreterarfunktionerna.

Av samma undersökningar framgick att ca 65 procent av ordförande-

na tillhörde kategorien "högre tjänstemän eller företagsledare" och ca 25 procent gruppen "jordbrukare eller självständiga företagare". Övriga 10 procent fördelade sig på kategorierna "lägre tjänstemän, arbetare och hemmafru".

Enligt undersökningarna hade ca 45 procent av förmyndarnämndernas ordförande akademisk examen. Knappt 35 procent härav avsåg juridisk slutexamen.

När det gäller kostnaderna för förmyndarnämndens verksamhet visade undersökningarna att det var fråga om tämligen små belopp. I de största städerna stannade kostnaderna vid sammanlagt ca 110 000 mark per år och stad (1987 års värden).

Över förmyndarnämnden svarar häradsrätt och rådhusrätt, dvs. de allmänna underrätterna, för kontrollen.

Bestämmelser finns om inskrivning av förmynderskap vid domstol. Till skillnad från motsvarande svenska bestämmelser bygger de finska reglerna på att alla förmynderskap som står under tillsyn också skrivs in.

Någon central tillsynsmyndighet som i vissa andra nordiska länder finns inte i Finland.

Tjänsteförmyndare

Ett förhållande som skiljer systemen i Sverige och Finland åt är att man i Finland i varje kommun eller stad har särskilda anställda förmyndare, s.k. tjänsteförmyndare. Dessa, som uppgår till en eller två i varje kommun eller stad, utses att vara förmyndare för huvudsakligen omyndigförklarade eller att vara gode män.

Tjänsteförmyndaren är som regel knuten till någon del av stadens eller kommunens förvaltning. I en del fall kan uppdraget innehas som en bisyssla av den advokat eller jurist som har uppgift som "kommunalt rättegångsbiträde" (en motsvarighet till det biträde som i Sverige kan förordnas i samband med allmän rättshjälp).

Antalet ärenden som varje tjänsteförmyndare kan ha uppgår i de större städerna till mellan 300 och 500.

De tidigare nämnda undersökningarna visade att knappt 50 procent av alla förordnade förmyndare i Finland var tjänsteförmyndare.

Reformbehov

En särskild förmynderskapskommission lämnade år 1974 ett betänkande (1974:117) med vissa förslag till förändringar när det gäller bl.a. reglerna för tillsyn och kontroll. Ett allmänt syfte med förslagen var att strama upp förmyndarnämndernas verksamhet och åstadkomma en mera enhetlig tillämpning. Även en renodling till förvaltarfrågor för legala förmyndares del och en åtföljande skillnad mellan förmögenhetsförvaltning och vårdnad föreslogs av kommissionen.

I förslaget fanns bl.a. bestämmelser om att förmyndarnämnden för varje förmynderskap skulle fastställa en s.k. förvaltningsplan. I denna skulle noggrant regleras hur förmyndare skulle förvara eller placera den

omyndiges kontanta medel eller värdepapper, liksom hur avkastningen skulle användas. Genom en individuell plan, som skulle utformas efter anvisningar från justitieministeriet, skulle en önskvärd flexibilitet och anpassning kunna uppnås samtidigt som detaljföreskrifter i lagen kunde undvaras.

I kommissionens förslag ingick även att justitieministeriet skulle svara för en central tillsyn över förmyndarnämndernas verksamhet och att domstolarnas handläggning på olika sätt skulle underlättas.

Kommissionens förslag har ännu inte lett till lagstiftning, men en arbetsgrupp inom justitieministeriet arbetar f.n. med de aktuella frågorna. I gruppens uppgift ingår också att överväga om domstolarnas tillsyn över förmyndarnämnderna kan överflyttas till länsstyrelserna.

7.1.3 Norge

De närmare bestämmelserna om förmynderskap m.m. återfinns i Norge i vergemålsloven den 22 april 1927.

Liksom i de övriga nordiska länderna är myndighetsåldern i Norge 18 år. Reglerna om underårigas rätthandlingsförmåga m.m. är, liksom i Danmark och Finland, nära överensstämmande med de svenska reglerna. I fråga om förvaltningsbestämmelserna finns, som framgår nedan, en del skillnader. Den norska ordningen anknuter nära till vad som gällde i Danmark före de senaste årens reformer där.

Huvuddragen av förvaltningsbestämmelserna

Även i norsk rätt skiljer man mellan vårdnad — foreldremyndighet — och förmynderskap — vergemål. Reglerna om utseende och entledigande av förmyndare är i huvudsak lika med motsvarande svenska bestämmelser. Förmyndare har rätt till ersättning för nödvändiga utlägg. Endast förordnade förmyndare kan undantagsvis erhålla ersättning för utfört arbete.

God man motsvaras i norsk rätt av *setteverge* och *hjelpeverge*. Setteverge förordnas att ta till vara den omyndiges intressen i fall när förmyndaren är jävig, medan hjelpeverge utses när förmyndaren under viss tid eller i vissa ärenden är av andra skäl förhindrad att tillvarata den omyndiges rätt.

Dödsbon i vilka en omyndig har del skall som regel utredas och skiftas av den s.k. *skifteforvaltaren*, som vanligtvis är en ledamot av underrätten. För möjliggörande av kontroll skall alla dödsfall rapporteras till skifteretten, dvs. den allmänna underrätten. Skifteförvaltaren och överförmyndaren utser och entledigar förmyndare. Finns en sådan "fast formann" som nedan nämns träder denne dock i stället för skifteförvaltaren.

Förvaltningen av omyndigas egendom utövas i första hand av överförmynderiet. (Jfr den tidigare ordningen i Danmark). Sådant skall finnas i varje stad och landskommun. Överförmynderiet består av två kommunalvalda överförmyndare, som är oavlönade. Den ene överförmyndaren

för överförmyndariets böcker och förvarar de omyndigas värdepapper och bankböcker. Den andre kontrollerar den förstes arbete. Utöver dessa två överförmyndare kan en s.k. fast formann utses. Denne, som skall ha domarkompetens, erhåller lön av kommunen. Även övriga utgifter för överförmyndariets verksamhet betalas av kommunen. För att täcka en del av dessa utgifter har formannen rätt att ta ut en viss mindre förvaltningsavgift, som skall utgå av de omyndigas inkomster.

Överförmyndariet svarar i stor utsträckning för den faktiska förvaltningen. Har överförmyndariet fast formann kan de omyndigas penningmedel förvaltas som en gemensam förmögenhetsmassa.

Omyndigas fasta egendom, lösöre m.m. står ej under överförmyndariets förvaltning utan förvaltas av förmyndaren. Denne förvaltar vidare den omyndiges penningmedel, om värdet understiger 30.000 kr. Förmyndaren är i sin förvaltning i stor utsträckning beroende av samtycke av överförmyndariet. Förmyndaren skall också som regel avge årlig redovisning till överförmyndariet för sin förvaltning.

Överförmyndariet står under tillsyn av fylkesmannen, (motsvarar närmast länsstyrelsen i Sverige), som kan entlediga en överförmyndare som gjort sig skyldig till grovt tjänstefel. Överförmyndarna resp. formannen skall årligen till fylkesmannen avge redogörelse för de medel som ingår i deras förvaltning. Finns s.k. kommunrevisorer granskar dock dessa överförmyndariets räkenskaper.

För förlust som en överförmyndare genom pliktstridigt eller försumligt förfarande förorsakat en omyndig är kommunen ansvarig. Premierna för en försäkring som kommunen tar för detta ansvar kan emellertid till viss del täckas av de omyndigas medel.

Gåvor

Förmyndaren får inte använda den underåriges egendom för gåvor eller bidrag i vidare omfattning än "god skikk och bruk krever." Om den underårige har fyllt 15 år krävs också hans eller hennes samtycke. När det gäller större belopp erfordras alltid samtycke från överförmyndariet.

Penninggåvor till den underårige kan ske fritt. När det gäller gåvor till den underårige i form av fast egendom, fartyg eller andel i fartyg avgör dock överförmyndariet om gåvan skall mottas. Om förmyndaren anser att en annan gåva inte bör mottas, kan han hänskjuta frågan till överförmyndariet för avgörande.

Fast egendom

Fast egendom som den underårige har förvärvat får inte försälas utan överförmyndariets samtycke.

Samtycke erfordras för upplåtelse i och verksamheter på fastigheten (exempelvis jordbruksrörelse och skogsavverkning). Förmyndaren har en allmän skyldighet att göra den fasta egendomen räntebärande, om den inte skall användas av den underårige själv.

Köp av fast egendom får företas endast om förmyndaren och överfor-

mynderiet gemensamt finner att särskilda skäl talar för att köpet är ekonomiskt gynnsamt.

Penningmedel och lån

Om den underåriges penningmedel understiger ett belopp som f.n. är 30.000 kr. får som tidigare nämnts förmyndaren förvalta beloppet själv, utan krav på redovisning till överförmyndariet. Sådana medel som inte omedelbart behöver användas är dock förmyndaren skyldig att placera på bankräkning i den underåriges namn.

Överstiger beloppet 30.000-kronorsgränsen, förvaltas det i dess helhet av överförmyndariet, som avgör hur mycket av medlen och av avkastningen som får användas för den underåriges underhåll och utbildning.

I den mån förmyndaren efter överförmyndariets bestämmande själv får disponera belopp på bankbok, kan överförmyndariet föranstalta om att det i boken antecknas vilka belopp förmyndaren får lyfta.

Lån får inte tas upp i den omyndiges namn. Förmyndaren får inte låna av den underåriges egendom, inte ens om säkerhet i form av inteckning lämnas. Fylkesmannen kan dock ge dispens från detta låneförbud.

Överförmyndarens förvaltning

I vergemålsloven regleras överförmyndariets förvaltning av omyndigas medel. Tidigare fanns i lagen detaljerade föreskrifter om placering i vissa värdepapper samt deponering i bank av värdehandlingar och bankböcker, vilka i sina huvuddrag var likartade dem som i Sverige har tagits in i 1974 års kungörelse och 1924 års lag. En skillnad utgjorde dock anvisningen om placering i fastighetskredit (inom 60 procent av fastighetens värde) som den förnämsta placeringen. En annan skillnad var att placering i aktier som regel inte var tillåten. Aktier som den underårige förvärvat fick behållas endast om överförmyndariet samtyckte till det.

Genom en lag (5.12.1986 nr 61) har vergemålslovens detaljerade förvaltningsregler numera ersatts med en föreskrift i lagen om att överförmyndariet skall placera medlen "tillräckligt säkert" och så, att de ger "tillfredsställande avkastning" enligt de närmare föreskrifter som regeringen meddelar.

Sådana föreskrifter är i kraft sedan den 1 januari 1988.

Överförmyndariet med fast formann kan, som nämnts, förvalta alla underårigas medel som s.k. gemensam förmögenhetsmassa. Det som skall användas för underhåll m.m. liksom det som enligt villkor i testamente eller gåva skall förvaltas särskilt ingår inte i denna gemensamma förvaltning.

Det gemensamma beloppet får placeras enbart som fastighetskredit eller i vissa godkända statspapper. Föreskrift finns om en särskild säkerhetsfond för att täcka förluster. Avgifter till fonden tas ur det förvaltade kapitalet.

Det samlade årsöverskottet av det gemensamma beloppet fördelas mellan de omyndiga efter en pro-rataregel.

Redovisning och tillsyn

Som tidigare nämnts skall förmyndarna som regel årligen lämna redovisning till överförmyndariet för sin förvaltning.

Överförmyndariet kan besluta om befrielse från denna skyldighet, dock inte om den underårige äger fast egendom eller driver näring.

Redovisning behövs inte heller när den egendom som förmyndaren förvaltar inte består av annat än högst f.n. 30.000 kr. i penningmedel.

Som också framgått av det föregående skall överförmyndariet årligen i sin tur redovisa för sin förvaltning till fylkesmannen. 18 fylkesmän har tillsyn över 460 kommuner.

Fylkesmannen är vidare besvärsinstans över överförmyndariet i frågor enligt vergemålsloven. Ärendena följer sedvanliga förvaltningslagsbestämmelser. Fylkesmannens avgöranden kan överklagas till justitiedepartementet endast om ärendet avgjorts av denne som första instans.

I praktiken förekommer det sällan att besvär anförs över överförmyndariets beslut. Enligt uppgift kan detta delvis förklaras med att kunskapen om att besluten kan överklagas inte är så utbredd. När överförmyndariet i Oslo för något år sedan ändrade sina rutiner och började lämna fullföljdshänvisning ledde detta till att antalet överklaganden påtagligt ökade.

Överförmyndarna rekryteras vanligen från kategorierna kommunaltjänstemän, banktjänstemän och advokater.

Från justitiedepartementets sida har uppgetts att tillämpningen i landet är ojämn och av skiftande kvalitet. Tillsynen och kontrollen kan därför behöva förbättras, liksom utbildningen och informationen om bestämmelserna hos de olika överförmyndarna.

7.2 Utom Norden

I det följande lämnas en översiktlig redogörelse för förmynderskapsregleringen, särskilt när det gäller förmögenhetsförvaltningen, i vissa utomnordiska länder. Avsikten är bl.a. att i någon mån belysa skillnaderna mellan de kontinentala rättssystemen (Frankrike, Italien, Förbundsrepubliken Tyskland, Schweiz m.fl.) och de anglo-amerikanska rättsordningarna — "common law"-länderna (bl.a. Storbritannien och delstaterna i USA).

Beträffande de närmare reglerna rörande myndighetsålder och rätts-handlingsförmåga m.m. i vissa utländska rättsordningar hänvisas till avsnitt 6 i utredningens betänkande (SOU 1986:50) God man och förvaltare.

7.2.1 Föräldrar — förmyndare

I de flesta länders rättsordningar görs en skillnad mellan den behörighet som tillkommer föräldrar och de uppgifter som "förmyndare" har när det gäller förmögenhetsförvaltning. Sverige synes vara det enda land

bland de undersökta där föräldrar följer samma regler som särskilt förordnade förmyndare. I övriga länder träder särskilda förmynderskapsregler in när den underårige saknar föräldrar och därför får en särskilt förordnad förmyndare. I det följande avses med begreppet "förmyndare" därför den situationen. I avsnitt 7.2.2 beskrivs de inskränkningar i föräldrarnas behörighet rörande förmögenhetsförvaltning som finns, medan motsvarande regler för förmyndares del återfinns i avsnitt 7.2.3.

Liksom i Sverige är utgångspunkten i övriga länder att barn kan förvärva egendom. När det gäller föräldrarnas behörighet att förvalta barnens egendom skiljer sig den kontinentala och anglo-amerikanska rättsuppfattningen åt.

Enligt *kontinental*rätt, inkl. de socialistiska staternas system, är föräldrarna genom lag såväl förvaltare av underåriga barns egendom som behöriga ställföreträdare för dessa rörande denna egendom.

Enligt "*common law*"-uppfattningen erhåller föräldrarna däremot inte automatiskt denna ställning. Principen är att en eller flera särskilda personer, som kan men inte behöver vara en eller båda föräldrarna, uttryckligen förordnas av domstol att som "trustee(s)" (Storbritannien) eller "guardian(s)" (USA) företräda barnet och förvalta egendomen. Därmed underkastas den förordnade också regler som liknar dem som finns i andra länder för "förmyndares" förvaltning. I såväl Storbritannien som USA tas vid förordnandet stor hänsyn till föräldrarnas önskemål, liksom till den underåriges mening. Förordnande kan helt underlåtas vid vissa fall av testamentariska förordnanden, där förvaltningen anförtros exempelvis en testamentsexekutor, eller om det endast rör sig om mindre belopp; föräldrarna får i USA själva svara för förvaltningen om beloppen inte överstiger 1 000-2 000 U.S.D (gränserna varierar mellan olika delstater).

Reglerna om förvaltningen enligt kontinental rätt innebär i en del fall att företräde ges för fadern på moderns bekostnad.

En annan skillnad mellan kontinental och angloamerikansk rättsuppfattning är att den förra men inte den senare tillerkänner föräldrarna viss rätt till avkastning av barnets egendom ("jouissance légale" eller "Nutzniessungsrecht"). En sådan rättighet går ursprungligen tillbaka på den romerska rätten och bygger på tanken att familjen är en enhet och att avkastningen av barnets egendom skall tillföras familjen som sådan. Rättigheten tillkommer föräldrarna i denna deras egenskap och är inte överlåtbar.

Omfattningen av denna rätt till avkastning kan variera. Enligt exempelvis *nederländsk* rätt finns ingen begränsning, medan bl.a. *fransk* och *italiensk* rätt bara tillerkänner föräldrarna rätt till överskott av avkastning. Enligt dessa båda senare rättssystem är också avkastning som härrör från den underåriges eget arbete undantagen, liksom vad som kommer från gåva eller testamentariskt förordnande med villkor att barnet ensamt skall ha hela avkastningen.

I senare *västtysk* rätt har den ursprungliga föräldrarätten i detta hänseende gjorts om, så att en "skälighetsbedömning" avgör om avkastning från barnets egendom skall få användas också för familjens underhåll.

7.2.2 Föräldrars förmögenhetsförvaltning

Allmänt

I de *kontinentala* rättssystemen, som således ger föräldrarna förvaltningsrätt, finns allmänna föreskrifter som avser att förhindra att den underåriges egendom går förlorad eller minskar i värde.

Enligt *fransk* rätt skall föräldrar upprätta en förteckning över barnets egendom.

I *Västtyskland* erfordras detta enbart i de fall en förälder avlider eller i samband med att en skild förälder (eller ogift mor) gifter sig.

Enligt såväl *fransk* som *tysk* rätt kan domstol besluta att föräldrar skall ställa säkerhet, om storleken på och omfattningen av den förmögenhet som tagits upp i förteckningen motiverar det.

Fransk rätt föreskriver en redovisningsskyldighet för föräldrarna, såväl årligen som vid förvaltningens slut.

Någon motsvarande skyldighet finns inte enligt *tysk* rätt. Däremot kan domstol skilja föräldrarna från förvaltningen för det fall förvaltningen äventyras, exempelvis vid bristande underhåll eller när en förälder kommer i en obeståndssituation.

I *Schweiz* finns inte heller någon uttrycklig redovisningsskyldighet för föräldrar.

I *anglo-amerikansk* rätt finns ingen redovisningsskyldighet för föräldrarna som sådana men väl om de har förordnats till "trustees" eller "guardians".

Förutom en skyldighet att bevara förmögenheten finns det enligt rättsordningarna i många länder också en skyldighet att genom säkra investeringar öka den. Det ges i många fall föreskrifter om vilka former av investering som är tillåtna.

Föräldrar kan som regel inte kräva ersättning för sitt arbete med förvaltningen men kan ha rätt till ersättning för utlägg o.d.

Till allmänna regler om förvaltning hör också föreskrifter om rättshandlingar mellan föräldrar och barn. Enligt exempelvis *fransk* och *italiensk* rätt skall en särskild företrädare för barnet utses i de fallen.

Enligt *tysk* rätt, som har ett förbud mot "självavtal", finns dock vissa undantag som gör det möjligt för en förälder att företräda barnet i transaktioner som rör egna ostridiga fordringar eller benefika överlåtelser till barnet. I tveksamma fall skall en särskild företrädare för barnet dock förordnas av domstol.

Gåvor och andra särskilda rättshandlingar

Vissa särskilda rättshandlingar är kringgärdade med föreskrifter i många länder. Hit hör gåvor och rättshandlingar inom ramen för en näringsverksamhet.

Som huvudregel gäller i allmänhet ett förbud mot att ge gåvor av barnets tillgångar.

När gåvoförbud föreligger brukar dock sedvanliga skänker eller gåvor av "ringa värde" (exempelvis enligt *tysk* och *schweizisk* rätt) vara tillåtna.

I fråga om övriga rättshandlingar uppvisar de olika systemen en stor variation. *Fransk* rätt var ursprungligen mycket förmånlig för föräldrarna och föreskrifter saknades praktiskt taget helt. Numera krävs t.ex. tillstånd av domstol till försäljning av fast egendom. I *fransk* rätt liksom i många andra system (t.ex. i det *italienska* och *tyska*) är regleringen i övrigt sådan, att endast "ovanliga" rättshandlingar kräver någon form av tillstånd från domstol eller liknande. Förutom när det gäller fast egendom hör bl.a. avstående från arv och mottagande av gåvor som medför förpliktelser hit.

Rättsverkningarna av att en förälder inte har iakttagit de föreskrifter för förvaltningen som finns är som regel i *kontinental* rätt att rättshandlingen är ogiltig även i förhållande till en godtroende tredje man. Även enligt *anglo-amerikansk* rätt kan en rättshandling fås att återgå. En godtroende tredje man åtnjuter i dessa system dock ett visst skydd.

Förvaltningens upphörande

Föräldrarnas befattning med förvaltningen upphör naturligtvis i samband med att barnet uppnår myndighetsåldern. I de olika länderna finns också genomgående bestämmelser som medför att föräldrar kan skiljas från förvaltningen, om de missköter förvaltningen eller om de försummar vårdnaden.

Normalt anses en försumlighet i fråga om allmän tillsyn och vårdnad också innebära bristande förutsättningar att sköta förvaltningen. Där emot behöver inte försumlig förvaltning innebära att föräldern förlorar vårdnaden, även om de två funktionerna normalt anses höra samman.

I exempelvis *schweizisk* lag kan förvaltningsrätten berövas en förälder endast om han eller hon samtidigt är försumlig i fråga om vårdnaden.

I de fall föräldrarna berövas förvaltningen träder en särskilt förordnad förmyndare in (exempelvis enligt *fransk*, *italiensk* och *tysk* rätt). Beslut om detta fattas av domstol eller motsvarande myndighet.

7.2.3 Förmyndare

Allmänt

Som nämnts blir i *kontinental* rätt begreppet förmyndare aktuellt enbart om föräldrarna av någon anledning inte utövar sin rätt att företräda barnet och förvalta dess egendom, medan en förmyndare i *anglo-amerikanska* rättssystem enligt huvudregeln alltid måste finnas oberoende av föräldraansvaret.

Från begreppet "förmyndare" i *kontinental* system måste skiljas begreppet "förvaltare" ("curator"). Det senare är som regel förbehållet de fall då en person endast till en del får hjälp med förmögenhetsförvaltning (jfr utredningens betänkande SOU 1986:50, avsnitt 6.5-6.10). Förmyndaren, å andra sidan, svarar i allmänhet för såväl förmögenhetsförvaltning som personligt bistånd. Förmyndare förordnas, förutom för underåriga, som regel för dem som omyndigförklaras. En "förvaltare" förordnas

däremot med avseende på viss egendom eller viss rättshandling, när det gäller tillfälliga behov eller vid intressekonflikt.

Ett genomgående drag när det gäller förmyndare i *kontinental* rätt är att ge företrädare för släktingar vid val av lämplig person. I *Frankrike* och de rättssystem som ligger det franska nära (exempelvis i *Belgien*) föreskrivs således en särskild turordning för anförvanter när föräldrar har avlidit och förmyndare därför behövs för en underårig. Härtill kommer den funktion som i en del länder tillagts det s.k. familjerådet (se nedan).

Oftast ankommer förordnandet av en förmyndare på domstol eller något liknande organ, men även "privata" förordnanden genom testamente förekommer (*Frankrike*). I *Västtyskland*, *Österrike*, *Schweiz* och *Italien* är domstolen den enda myndighet som är behörig att förordna förmyndare.

När det i övrigt gäller val av lämplig person finns det föreskrifter som motsvarar vad som gäller i Sverige. I exempelvis *schweizisk* rätt sägs uttryckligen att personer med intressekonflikt i förhållande till barnet eller som "tycker illa om det" är uteslutna.

I de flesta länder finns också bestämmelser om skyldighet för lämpliga personer att åta sig uppdraget.

När det gäller förmyndarens plikter och rättigheter i allmänhet är de oftast beskrivna så, att de omfattar såväl den personliga sidan (vård, utbildning m.m.) som ekonomiska förhållanden (underhåll etc.). Förmyndaren träder i föräldrarnas ställe. De olika rättssystemen anger detta med olika grad av detaljrikedom.

Enligt *fransk* och *tysk* rätt har förmyndaren som regel ingen rätt till ersättning för sitt arbete men däremot för utlägg. Denna begränsning i ersättningsrätten bygger på tanken att uppdraget skall utföras av verklig omtanke om myndlingen och inte med ett arvode som drivfjäder. I *Schweiz* utgår däremot arvode som bestäms av tillsynsmyndigheten med hänsyn till myndlingens förmögenhet och förmyndarens arbetsinsats.

Förmyndare som inte fullgör sitt uppdrag kan skiljas från detta av den förordnande myndigheten. Överlag är förmyndaren också skadeståndsansvarig för exempelvis en försumligt eller uppsåtligt förorsakad skada.

Tillsynsmyndigheter m.m.

I kontinental rätt finns, till skillnad från i det anglo-amerikanska systemet, instituten familjeråd resp. ställföreträdande förmyndare. Dessa institut har bl.a. vissa tillsynsfunktioner vid sidan av dem som tillkommer domstolar och andra myndigheter.

Familjerådet

Tanken bakom familjerådet, som finns eller har funnits i *Frankrike* och i fransk-orienterad rätt (*Italien*, *Belgien* och *Spanien*), är att tillförsäkra anförvanter ett inflytande på förmynderskapet. Familjeråd i en viss form finns också bl.a. i *Västtyskland* och *Schweiz*. I de senare länderna fungerar dock rådet inte, såsom i Frankrike m.fl. länder, som en självständig

institution utan snarare som ett utflöde av en annan tillsynsmyndighet (förmyndarskapsdomstolen). Enligt exempelvis *schweizisk* rätt kan således familjerådet förordnas att kontrollera skötseln av en näringsverksamhet. Rådet får då också den behörighet att ingripa som förmyndarskapsdomstolen har i normala fall.

I *Västtyskland* och *Schweiz* består rådet normalt av minst två och högst sex ledamöter, dvs. anhöriga, under ordförandeskap av en domare från förmyndarskapsdomstolen. I det schweiziska fall som nyss nämnts rörande kontroll av näringsverksamhet består rådet dock av enbart anhöriga (tre till antalet). De utses på fyra år och måste också ställa säkerhet för utövande av skötseln.

I *Frankrike* har rådet en starkare ställning. Rådet utses av en förmyndarskapsdomare och består av fyra till sex ledamöter under dennes ordförandeskap. Ledamöterna behöver inte vara anförvanter utan kan väljas också bland grannar och vänner. Beslut fattas med enkel majoritet. Rådet kan bestämma exempelvis den årliga budget som förmyndaren har att följa för myndlingens underhåll och utbildning. Rådet beslutar också ensamt om tillstånd till de förvaltningsåtgärder som förmyndaren normalt inte kan besluta om ensam.

Domstolar och andra myndigheter

”Förmyndarskapsdomstolar” utövar tillsyn över förmyndare och deras förvaltning såväl i kontinentala rättssystem som i exempelvis Storbritannien och USA.

Schweiz har dock en särskild ordning med en ”förmyndarskapsnämnd” (autorité de surveillance) vars sammansättning enligt lagen kan bestämmas på det sätt som varje kanton önskar. Detta system påminner om den svenska ordningen med överförmyndare/överförmyndarnämnd som första tillsynsmyndighet.

Förmyndarens förvaltning

Allmänt

Förmyndarens rätt att företräda myndlingen och förvalta dennes angelägenheter motsvarar i *kontinental* rätt i stort sett vad som där gäller om föräldrar. I *anglo-amerikansk* rätt saknar som nämnts föräldrarna en sådan allmän rätt rörande förmögenhetsförvaltning.

Mot bakgrund av att underåriga kan förväntas ha större tillgångar när en särskild förmyndare finns förordnad (exempelvis på grund av arvfall vid föräldrars död) gäller i många fall strängare regler rörande bl.a. upprättande av förteckningar över egendom och redovisning än när det är fråga om föräldrar. Särskilt i *italiensk* rätt ges detaljerade bestämmelser i detta hänseende.

I de *anglo-amerikanska* systemen finns visserligen föreskrifter om upprättande av förteckning rörande lösöre men en underlåtenhet härvidlag har ingen självständig rättsverkan. Frågan om försummelse får bedö-

mas mot bakgrund av hur uppdraget i övrigt har utförts. Kan förmyndaren fullgöra och redovisa sitt uppdrag utan att en förteckning har upprättats är det tillräckligt.

När det gäller redovisning finns bestämmelser i bl.a. *fransk, italiensk, tysk* och *schweizisk* rätt om regelbunden redovisning till tillsynsmyndigheten. I *Schweiz* föreskrivs att förmyndaren minst vartannat år skall ge in en redovisning av uppdraget till "förmynderskapsnämnden" samt att den underårige, om han fyllt 16 år, skall kunna närvara vid granskningen.

Vid uppdragets påbörjande gäller enligt bl.a. *tysk* och *schweizisk* rätt att förmyndaren måste deponera omhändertagna värdehandlingar och i bank placera de kontanter som inte behövs för myndlingens omedelbara behov. Bankplacering skall ske med ränta. Enligt *schweizisk* rätt blir förmyndaren betalningsskyldig för förlorad ränta om banksättning inte skett inom en månad.

I de flesta *kontinentala* länderna kan förmyndaren bli skyldig att ställa säkerhet i samband med uppdragets utförande. I *Frankrike* finns också en regel om legal panträtt för myndlingen i förmyndarens förmögenhet fr.o.m. dagen för uppdragets påbörjande.

Begränsningar i förvaltningen

Utgångspunkten för förmyndarens förvaltning är att den skall ske på ett betryggande sätt. I de olika rättsordningarna finns regler om hur detta skall åstadkommas.

Ett genomgående drag är att förfaranden som kan betecknas som "ovanliga" inte får vidtas av förmyndaren utan tillstånd av domstol eller annan tillsynsmyndighet. I de flesta länder görs också skillnad mellan förvaltning av fast och lös egendom. Begränsningarna rörande fast egendom är strängare. I *Västtyskland* krävs samtycke av domstol för överlåtelse eller inteckning, liksom i *Italien*. I *Frankrike* erfordras tillstånd av familjerådet. I *Schweiz* måste frågan prövas av "förmynderskapsnämnden".

Lösöre har förmyndaren större frihet att antingen sälja eller behålla. I *anglo-amerikansk* rätt, liksom i många *kontinentala länder*, föreskrivs att lösöre som inte behövs skall säljas för att kunna omvandlas till egendom som ger avkastning.

I fråga om investeringar finns som regel en föreskrift om att dessa skall vara "säkra". I *tysk* och *italiensk* rätt ges föreskrifter som påminner om de svenska. I *Schweiz* föreskrivs att "förmynderskapsnämnden" kan anvisa lämpliga former för investering.

I de olika systemen finns även som regel särskilda bestämmelser om tillåten skuldsättning samt om näringsverksamhet och gåvor. Liksom fallet är när det gäller föräldrar får förmyndaren exempelvis inte ingå avtal med myndlingen utan att detta skett med samtycke av tillsynsorganet eller i annan särskild form. I *anglo-amerikansk* rätt råder i detta hänseende ett totalt avtalsförbud.

Rättsverkningarna av att reglerna för förvaltningen inte följts, exempelvis i förhållande till tredje man, liksom reglerna om förmyndarens skadeståndsansvar överensstämmer normalt med dem som gäller för föräldrar (se avsnitt 7.2.2).

7.2.4 Sammanfattande synpunkter

Frågan om föräldrars/förmyndares behörighet och deras förvaltning av underårigas/myndlingars tillgångar förefaller att i sina huvuddrag ha lösts på ett likartat sätt i olika länder.

Den skillnad som finns mellan den kontinentala och den anglo-amerikanska rätten är i stor utsträckning av formell natur.

Gemensamt för länder i båda systemen är att föräldrarnas eller förmyndarnas behörighet är begränsad i olika avseenden och att deras verksamhet är föremål för offentlig kontroll genom domstolar eller liknande myndigheter. En stor överensstämmelse föreligger också när det gäller de närmare inskränkningarna i rätten att förvalta de omyndigas förmögenhet, exempelvis när det gäller placering av tillgångar eller förvaltning av fast egendom.

Skillnader finns främst när det gäller kontrollen. Här är att märka den roll som i den kontinentala rätten tilldelats anförvanter genom det s.k. familjerådet. *Frankrike* står här i en särställning, medan institutet har en mera underordnad betydelse i *Västtyskland* och *Schweiz*.

Den ordning som f.n. finns i Sverige uppvisar på det hela taget störst likhet med de lösningar som valts i *Västtyskland* och *Schweiz*. Särskilt i det senare landet har den offentliga kontrollen anordnats på ett snarligt sätt genom en "förmynderskapsnämnd", som kan jämföras med den svenska överförmyndarnämnden.

8 Utredningens allmänna överväganden

8.1 Utgångspunkter för en reform

Gällande lagstiftning innehåller utförliga regler om hur omyndigas medel skall förvaltas. Huvuddelen av reglerna finns i 13-15 kap. föräldrabalken (FB). De kompletteras av vissa bestämmelser utanför FB, bl.a. lagen (1924:322) om vård av omyndigs värdehandlingar (värdehandlingslagen) och kungörelsen (1974:1048) om placering av omyndigas medel m.m. (placeringskungörelsen).

Reglerna om förvaltning av omyndigas medel är i allt väsentligt tillämpliga också på förvaltning av medel tillhörande den som har god man, förutsatt att förvaltningen ingår i den gode mannens uppdrag.

På grundval av utredningens tidigare betänkande God man och förvaltare (SOU 1986:50) har regeringen i två propositioner (prop. 1987/88:32 och 124) föreslagit att omyndigförklaringsinstitutet skall avskaffas och att det i stället skall införas en möjlighet att förordna förvaltare för den som är ur stånd att själv sköta sin egendom och som inte kan klara sig med en god man. Reglerna om förvaltning av omyndigas medel skall enligt förslaget tillämpas också på förvaltning som ombesörjs av förvaltare.

Avsikten är att propositionsförslagen skall träda i kraft den 1 januari 1989. I de fortsatta resonemangen utgår utredningen från att så också blir fallet. När utredningen i det följande talar om omyndiga avses alltså endast underåriga, dvs. personer under 18 år. Utredningen utgår vidare från att de hittillsvarande reglerna om förvaltning av omyndigas egendom fr.o.m. den 1 januari 1989 även kommer att gälla förvaltning som handhas av gode män och förvaltare.

Av intresse i detta sammanhang är, förutom själva förvaltningsreglerna, bestämmelserna om förmyndares och andra ställföreträdares redovisning och om tillsynen över förvaltningen. Dessa frågor regleras framför allt i 16, 17 och 19 kap. FB. Enligt bestämmelserna skall ställföreträdarna lämna redovisning för sin förvaltning till överförmyndarna, som också utövar tillsyn över ställföreträdarnas verksamhet. Överförmyndarna står i sin tur under tillsyn av tingsrätterna.

Utredningen har fått i uppdrag att överväga om det är möjligt att förenkla regelsystemet. En utväg som särskilt anvisas i direktiven är att

ge föräldrar som är förmyndare för sina barn rätt att i större utsträckning än f.n. bestämma själva i frågor som rör barnens ekonomiska förhållanden. Också när det gäller särskilt förordnade förmyndare bör förenklingar i regelsystemet eftersträvas.

I fråga om kontrollen av förvaltningen bör utredningen enligt direktiven söka åstadkomma rationaliseringar av handläggningen, exempelvis genom att ge överförmyndarna behörighet att besluta i vissa frågor som nu avgörs av domstol.

De gällande förvaltningsreglerna går i huvudsak tillbaka på 1924 års förmyndarskapslag. Reglerna kännetecknas framför allt av en strävan att skapa trygghet för att den omyndiges medel bevaras och ger en skälig avkastning. I det syftet finns utförliga regler om hur medlen skall placeras. Vidare föreskrivs att förmyndaren måste inhämta överförmyndarens samtycke till olika medelsdispositioner (se vidare avsnitt 3.3.3).

Att omyndigas medel inte förvaltas på ett äventyrligt sätt utan att medlen — i den mån de inte behöver tas i anspråk för den omyndiges behov — bevaras sitt värde och dessutom lämnar en skälig avkastning är självfallet av grundläggande betydelse. Det är uppenbart att lagstiftningen även i fortsättningen bör bygga på den principen.

En klar nackdel med nuvarande regler är emellertid deras detaljrikedom. Många av bestämmelserna är också svårtolkade. Detta gäller såväl de egentliga förvaltningsreglerna, dvs. reglerna om placering m.m., som bestämmelserna om redovisning och kontroll. Över huvud taget kan om hela regelkomplexet sägas att det är svåröverskådligt och besvärligt att tillämpa. Till stor del speglar det en äldre tids syn på ekonomiska förhållanden.

Det kan också starkt ifrågasättas om det verkligen behövs en så ingripande reglering som den nuvarande för att lagstiftningens nyss angivna syfte — att skapa garantier för att omyndigas medel så långt möjligt bevaras och lämnar en skälig avkastning — skall tillgodoses. De allmänna strävandena att få bort onödig byråkrati gör det befogat att söka åstadkomma förenklingar också på det nu diskuterade området.

De nuvarande reglerna gör i princip inte någon skillnad mellan fall då det är den omyndiges föräldrar som är förmyndare och situationer då förmyndarskapet utövas av en särskilt förordnad förmyndare. Inskränkningarna i förmyndarens rätt att disponera över den omyndiges medel och kraven på redovisning m.m. är desamma i bägge fallen. Det kan emellertid ifrågasättas om inte reglerna åtminstone delvis bör vara olika, beroende på vem som är förmyndare. I normalfallet har föräldrar en naturlig intressegemenskap med sina barn som inte har någon motsvarighet när förmyndarskapet utövas av en förordnad ställföreträdare. Detta gör det befogat att i första hand pröva om inte regelsystemet kan förenklas när det gäller relationen föräldrar — barn. Det kan också på goda grunder antas att det nuvarande systemet med dess olika detaljföreskrifter är dåligt förankrat hos flertalet föräldrar. Detta visar sig bl.a. genom att åtskilliga regler inte följs. En sådan situation är inte godtagbar.

Utredningens överväganden redovisas närmare i det följande. Härvid

behandlas frågor som gäller föräldraförvaltning i avsnitt 8.2, medan förvaltning som handhas av förordnade förmyndare, gode män och förvaltare behandlas i avsnitt 8.3. I avsnitt 8.4 diskuteras institutet särskild förvaltning, medan de speciella frågor som rör vård av omyndigas och andras rätt i dödsbo m.m. redovisas i avsnitt 8.5. I det därpå följande avsnittet 8.6 diskuteras — närmast med anledning av en skrivelse från Sveriges köpmannaförbund — behovet av ändrade regler om omyndigas egen rättshandlingsförmåga.

Till utredningsuppdraget i denna etapp hör också frågan om förhållandet mellan vårdnads- och förmynderskapsbestämmelserna. Övervägandena i denna del redovisas i avsnitt 8.7.

I avsnitt 8.8 diskuteras frågor om tillsyn m.m. Hit hör frågor om överförmyndarorganisationen och om tillsynen över överförmyndarnas verksamhet samt spörsmålet om överflyttande av ärenden från domstol till överförmyndare.

Arvodesfrågor diskuteras i avsnitt 8.9, medan utredningen i ett avslutande avsnitt (8.10) redogör för vissa ikrafträdande- och kostnadsfrågor.

8.2 Föräldraförvaltning

8.2.1 Allmänt

Föräldrar är som regel vårdnadshavare för sina barn. I denna egenskap är de också förmyndare för dem (se avsnitt 3.2). Om föräldrar gör sig skyldiga till försummelse e.d., kan de emellertid entledigas som förmyndare. I en sådan situation, liksom när föräldrarna avlider, skall förmynderskapet utövas av en eller två särskilt förordnade förmyndare.

Gällande bestämmelser innebär att det i princip är föräldrarna själva som förvaltar barnens medel, så länge föräldrarna har ställning som förmyndare. Svensk rätt har alltså inte någon motsvarighet till det system som finns i en del andra länder och som innebär att förvaltningen skall skötas av en överförmyndare, en bank e.d. Reglerna om föräldrarnas förvaltningsrätt har emellertid vissa undantag. Dels råder den omyndige i princip själv över sina arbetsinkomster och över egendom som har tillfallit den omyndige genom arv eller testamente med villkor att egendomen skall förvaltas av den omyndige själv. Dels är egendom som har ställts under s.k. särskild förvaltning (se härom avsnitt 8.4) undandragen föräldrarnas rådighet.

Föräldrarnas förvaltning är emellertid underkastad en omfattande samhällskontroll. För det första innehåller gällande regelsystem ingående bestämmelser om hur omyndigas medel skall placeras. Huvudregeln är att pengar skall sättas in på räntebärande konto hos bank. Efter insättningen är kontot i princip spärrat på så sätt att pengarna får tas ut endast efter santlycke av överförmyndaren. Undantag gäller dock beträffande medel som behöver hållas tillgängliga för den omyndiges underhåll e.d. Sådana medel får sättas in på en icke spärrad räkning.

Föräldrarna får också placera barnens tillgångar i värdehandlingar. Vissa särskilt uppräknade typer av värdehandlingar, bl.a. statliga och kommunala obligationer, får förvärfvas av föräldrarna själva, medan andra placeringar, t.ex. aktieköp, kräver samtycke från överförmyndaren.

Uppgår värdet av den omyndiges värdehandlingar till mer än två basbelopp (f.n. ca 50 000 kr.) skall värdehandlingarna deponeras i bank och får inte tas därifrån utan tillstånd från överförmyndaren. Premieobligationer skall deponeras oberoende av värdet. För sitt hanterande av värdehandlingarna har bankerna rätt att ta ut vissa bestämda avgifter.

Föräldrarna måste inhämta överförmyndarens samtycke även till andra förvaltningsåtgärder än dem som redan har nämnts. Samtycke krävs sålunda bl.a. för upptagande av lån för den omyndiges räkning och för förfogande över fast egendom som tillhör den omyndige.

Föräldrarna har också en långtgående redovisningsskyldighet gentemot överförmyndaren. De skall sålunda i princip dels ge in förteckningar över egendom som tillfaller den omyndige, dels lämna årsräkningar med en redogörelse för sin förvaltning. När det gäller redovisningsskyldigheten har emellertid överförmyndarna vissa möjligheter att från fall till fall meddela dispens.

Utredningen har redan i ett tidigare avsnitt pekat på vissa nackdelar med det nuvarande regelsystemet, bl.a. att det är svåröverskådligt och tungrott. Det kan också starkt ifrågasättas om det behövs en så ingående reglering som den nuvarande för att lagstiftningens syften skall tillgodoses.

Till det som gör systemet tungrott hör framför allt tvånget för föräldrarna att i en rad olika situationer ta kontakt med överförmyndaren och begära dennes samtycke till åtgärder som ibland kan vara tämligen triviala. Som exempel kan tas det fallet att en släkting till den omyndige ger denne en summa pengar för inköp av en cykel. Om föräldrarna inte köper cykeln genast, måste de i princip sätta in pengarna på bank och får sedan inte ta ut dem utan överförmyndarens samtycke. Det krävs alltså i praktiken att denne ger sitt tillstånd till cykelköpet.

Även tvånget att deponera värdehandlingar i bank och förbudet att ta ut dem utan överförmyndarens tillstånd skapar problem. Försäljningar och omplaceringar kan försenas på ett sätt som innebär förluster för den omyndige. Vidare kan den skyldighet att betala avgifter som följer med depositionstvånget vålla irritation.

Att även redovisningsskyldigheten gentemot överförmyndaren uppfattas som betungande av många föräldrar är självklart.

Det är inte bara föräldrarna och barnen som drabbas av det nuvarande systemets nackdelar. Även för överförmyndarna är tillämpningen av reglerna tidsödande och arbetskrävande.

Arbetsbelastningen för de inblandade hade varit ännu större än i dag, om alla föräldrar verkligen hade följt samtliga uppställda regler. Det är en allmän uppfattning, bl.a. på överförmyndarhåll, att så inte är fallet. Detta torde delvis bero på bristande kännedom om reglerna. En bidra-

gande orsak torde emellertid också vara att åtskilliga regler upplevs som onödiga. Som utredningen tidigare har framhållit utgör redan detta förhållande ett skäl att se över regelsystemet.

Det kan på goda grunder förutsättas att de allra flesta föräldrar handlar med sina barns bästa för ögonen. Det behövs alltså i de flesta fall knappast några lagregler för att förhindra att barnets tillgångar slösas bort.

Det bör emellertid beaktas att åtskilliga föräldrar, som i och för sig är inställda på att handla utifrån barnens bästa, saknar de erfarenheter och kunskaper som behövs för att förvalta egendom, åtminstone om tillgångarna är mera omfattande. Föräldrarna kan då behöva stöd av bl.a. en överförmyndare.

Man kan inte heller bortse från att en del föräldrar kan ha intresse av att använda sina barns tillgångar på ett otillbörligt sätt. Om föräldrarna själva tillgodogör sig barnets tillgångar eller på något annat sätt missbrukar sin ställning, kan de visserligen entledigas som förmyndare. Enligt vad som har uppgetts från sociala myndigheter som utredningen har varit i kontakt med är det emellertid ovanligt att föräldrar fråntas förmynderskapet. Även när barn omhändertas enligt lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU) kvarstår ofta föräldrarna som förmyndare.

Hänsyn måste också tas till att det många gånger, t.ex. efter ett dödsfall eller en skilsmässa, bara är den ena föräldern som är förmyndare. Ensamma förmyndare kan särskilt lätt utsättas för tryck när det gäller användningen av barnets tillgångar. Det finns då risk för att tillgångarna används på ett sätt som stämmer mindre väl med barnets intressen. En sådan situation kan bl.a. uppstå, om förmyndaren bildar ny familj.

Vad som nu har sagts leder till att de nuvarande reglerna visserligen bör ändras på så sätt att föräldrarna ges större bestämmanderätt än f.n. när det gäller förvaltningen av barnens egendom. Det kan dock inte komma i fråga att ge föräldrarna en fullständig frihet, utan ett visst mått av samhällskontroll måste fortfarande vara kvar. I vilken utsträckning denna kontroll bör sättas in skall diskuteras närmare i det följande. Redan här vill utredningen emellertid förutskicka att det knappast är möjligt att i lagen föra in regler som passar för alla föräldrar — barnrelationer. Den flexibilitet som är önskvärd får i stället i viss utsträckning åstadkommas så, att man ger överförmyndaren möjlighet att från fall till fall ge dispens från lagens regler eller meddela beslut i skärpande riktning.

Beloppsgränser

Flera av de nuvarande reglerna om förvaltning av underårigas egendom är knutna till beloppsgränser. Sålunda skall förmynderskap skrivas in vid domstol, om den underårige på annat sätt än genom lån förvärvar egendom som skall stå under förmyndarens förvaltning och som till sitt värde överstiger två basbelopp (se närmare avsnitt 3.4.1). Som tidigare nämnts finns också en gräns om två basbelopp när det gäller skyldighe-

ten att deponera värdehandlingar hos bank. Vidare skall belopp som betalas ut från försäkringsbolag och som överstiger denna gräns sättas in på spärrad räkning i bank.

Vill man införa lättnader i de nuvarande förvaltningsreglerna, samtidigt som man behåller en viss samhällskontroll, är det en möjlig utväg att bygga vidare på ett system med basbelopp. Föräldrarna skulle t.ex. kunna ges full frihet att förvalta barnens egendom, så länge värdet inte överstiger vissa basbelopp. Ett möjligt gränsvärde är därvid två basbelopp. Det är emellertid också tänkbart att höja denna gräns till exempelvis fyra eller sex gånger basbeloppet. Tankar på en sådan förhöjd basbeloppsgräns har förts fram från några håll under utredningsarbetet.

Till förmån för ett basbeloppssystem talar bl.a. att det är förhållandevis enkelt att tillämpa. Att man med ett sådant system knyter an till gällande ordning är också en fördel.

Ett system med fasta basbeloppsgränser har emellertid också flera nackdelar. Om systemet konstrueras så, att föräldrarnas fria förvaltningsrätt helt och håller upphör så snart den underåriges tillgångar överstiger det fastställda gränsvärdet, uppstår besvärande tröskeleffekter. Detta kan rentav utgöra ett incitament för vissa föräldrar att hela tiden söka hålla nere värdet av tillgångarna.

I och för sig är det möjligt att i stället utforma ett basbeloppssystem så, att endast den del av den underåriges tillgångar som överstiger gränsvärdet omfattas av samhällskontrollen. Ett sådant system blir emellertid mera komplicerat. Bl.a. måste det vid åtskilliga transaktioner uppstå tveksamhet huruvida åtgärden rör egendom som befinner sig över eller under gränsen.

Ett avgörande argument mot ett basbeloppssystem är emellertid att storleken av de förvaltade medlen allmänt sett inte speglar behovet av kontroll. Många gånger är kontrollbehovet större, när den underåriges tillgångar är begränsade.

Sammanfattningsvis anser utredningen att nackdelarna med en basbeloppsordning är så stora att ett sådant system inte bör väljas.

Förvaltning med hänsyn till egendomens ursprung

Ett alternativ till att låta föräldrarnas behörighet i förvaltningshänseende styras av vissa beloppsgränser är att i stället låta egendomens ursprung få betydelse.

Frånsett de fall då en omyndig har egen arbetsinkomst kan han eller hon förvärva egendom på i huvudsak tre olika sätt, nämligen genom

- gåva
- arv eller testamente
- försäkring

Mellan å ena sidan gåvofallen och å andra sidan arvs- och testamentsamt försäkringsfallen finns vissa klara skillnader. Den som står i begrepp att ge en gåva till en omyndig avgör själv vid vilken tidpunkt gåvan skall överlämnas och kan härvid bl.a. ta hänsyn till den omyndiges aktu-

ella förhållanden. Personen i fråga kan avstå från att ge gåvan, om han eller hon misstänker att den inte skall komma till avsedd användning. Finns det risk för att föräldrarna slösar bort gåvomedlen, kan givaren föreskriva att gåvan skall stå under särskild förvaltning av bank e.d. Om å andra sidan gåvan överlämnas utan något förbehåll, bör detta kunna tolkas så att givaren har förtroende för föräldrarna och för deras vilja och förmåga att förvalta egendomen.

Ett fall som är vanligt är att föräldrarna själva ger gåvor till sina barn. Det är då fråga om medel som kan sägas befinna sig inom familjen både före och efter gåvotillfället, och det måste för många föräldrar te sig svårförståeligt att en ingående samhällskontroll slår till så snart gåvan är fullbordad. Tvånget att i en rad olika situationer inhämta överförmyndarens samtycke och att lämna redovisning m.m. kan rentav avhålla en del föräldrar från att överlämna gåvan. Detta kan inte anses vara i den omyndiges intresse.

Utredningen har under sitt arbete mött den synpunkten att många föräldrar ger egendom till sina barn i syfte att vinna skattemässiga fördelar och att detta inte bör uppmuntras. Tar man bort överförmyndarkontrollen, kan det befaras att gåvor med detta syfte blir ännu vanligare. Sett från de synpunkter utredningen skall beakta har emellertid denna invändning inte så stor bärkraft. Utredningen har framför allt att ta hänsyn till de omyndigas intressen, och för deras del måste så gott som alla gåvor vara till fördel, oavsett syftet med gåvan.

Fall då en omyndig förvärvar egendom genom arv eller testamente eller som förmånstagare till försäkring inträffar framför allt då någon av föräldrarna avlider. Den omyndige kan då många gånger ha ett speciellt behov av pengar. I varje fall kan det i en sådan situation vara särskilt angeläget att pengarna kommer till nytta för den omyndige och att det som blir över, sedan de löpande behoven har tillgodosetts, inte slösas bort.

Det måste också beaktas att en förälder som kvarstår som ensam förmyndare efter ett dödsfall ofta befinner sig i en utsatt situation. Utredningen har redan tidigare pekat på att en ensam förmyndare lätt kan utsättas för påtryckningar när det gäller användningen av barnets tillgångar och att det då finns en risk för att tillgångarna används på ett sätt som inte stämmer med barnets intressen. Under utredningsarbetet har också från flera håll, bl.a. från överförmyndare, framhållits att det framför allt är ensamstående föräldrar och deras barn som behöver det stöd som en överförmyndartillsyn innebär.

I och för sig kan omyndiga få egendom genom arv eller testamente även från andra än föräldrarna. De förändringar i arvsreglerna som nyligen har genomförts torde också medföra att omyndiga mindre ofta kommer att arva sina föräldrar (se vidare avsnittet 3.3.9). Även när en omyndig får egendom genom arv eller testamente från någon annan än föräldrarna finns emellertid den skillnaden gentemot gåvofallen att arvlåtaren eller testatorn inte överblickar barnets och föräldrarnas situation när barnet får egendomen. Motsvarande gäller den som har satt in en under-

årig som förmånstagare till försäkring som utfaller vid dödsfall.

Vad som nu har sagts talar för att man vid utformningen av förvaltningsreglerna gör en skillnad mellan å ena sidan gåvor och å andra sidan egendom som den underårige har fått genom arv eller testamente eller som förmånstagare till försäkring med anledning av dödsfall. I gåvofallen skulle föräldrarna kunna ges en stor frihet att själva förvalta egendomen, medan samhällskontrollen i de andra fallen skulle vara strängare.

Mot ett sådant system kan invändas att föräldrarna då hela tiden tvingas hålla reda på varifrån barnens tillgångar kommer, något som innebär en komplikation jämfört med nuvarande ordning. Det bör också beaktas att, om man har strängare regler beträffande egendom som har erhållits genom arv osv., de strängare reglerna rimligtvis måste gälla även i fråga om tillgångar som har trätt i stället för sådan egendom samt avkastning av egendomen. Även detta kan vålla vissa problem för föräldrarna. Enligt utredningens uppfattning torde dock svårigheterna i praktiken inte bli så stora. I varje fall torde de angivna nackdelarna för de flesta föräldrar uppvägas av den fördel som det innebär att få större frihet vid förvaltningen av gåvomedel. Den sortens egendom torde också i många fall utgöra huvuddelen av barnets tillgångar.

På grund av det sagda föreslår utredningen att det nys beskrivna systemet med en uppdelning av den omyndiges egendom i olika kategorier genomförs. Att emellertid samhällsorganen inte heller i gåvofallen helt bör sakna möjlighet att ingripa återkommer utredningen till i det följande. Utredningen ämnar också i det följande diskutera möjligheten att även när det gäller egendom som har tillfallit den omyndige genom arv etc. införa vissa lättnader i kontrollen i förhållande till nuläget.

I sammanhanget uppstår en del gränsdragningsproblem. En fråga är till vilken kategori man bör hänföra egendom som har tillfallit den omyndige genom avstående från arv eller testamente. Enligt vad som har upplysts från överförmyndarhåll förekommer f.n. sådana avståenden i stor utsträckning. Frekvensen kan emellertid komma att minska, om de förslag som nyligen har lagts fram av arvs- och gåvoskattekommittén genomförs. Kommittén har i betänkandet (SOU 1987:62) Ny arvs- och gåvoskattelag föreslagit bl.a. vissa begränsningar när det gäller att beakta arvsavståenden vid bestämmandet av arvsskatt.

Arvs- och testamentsavståendefallen företer onekligen vissa likheter med gåvofallen. Den som gör ett avstående kan emellertid inte, med bibehållande av de skattefördelar som är förenade med avståenden, ställa upp villkor om hur egendomen skall förvaltas. Av betydelse är också att egendom som har tillfallit någon efter avstående från arv eller testamente på flera områden, t.ex. i arvsskattehänseende, jämfälls med egendom som har tillfallit någon direkt genom arv eller testamente. Utredningen har stannat för att göra samma klassificering i det nu aktuella sammanhanget.

En annan fråga är hur gränsen bör dras när det gäller försäkringssättningar. Utredningen har i de tidigare resonemangen kommit fram till att livförsäkringsbelopp som vid försäkringstagarens död tillfaller en

underårig i egenskap av förmånstagare bör hänföras till samma kategori som egendom som den underårige har fått genom arv eller testamente. Det bör härvid sakna betydelse om det är fråga om en individuell försäkring eller en kollektiv försäkring av något slag, t.ex. en tjänstegrupplivförsäkring. Även ersättningar som utfaller vid dödsfall från ITP-försäkringar och andra tjänstepensionsförsäkringar bör höra hit.

Bedömningen blir enligt utredningens mening annorlunda, när det är fråga om livförsäkringsbelopp som tillfaller den underårige som förmånstagare under försäkringstagarens livstid. Här får likheterna med en gåva anses vara så stora att försäkringsersättningen bör föras till samma kategori som gåvomedel.

Nästa fråga är hur förmåner från socialförsäkringssystemet bör behandlas. Hit hör bl.a. barnpensioner enligt lagen (1962:381) om allmän försäkring. Vidare kan nämnas livränta som utgår enligt lagen (1976:380) om arbetsskadeförsäkring.

Belopp av detta slag är närmast att betrakta som ersättning för det underhåll som skulle ha utgått om den försäkrade hade varit i livet. Beloppens storlek är förhållandevis begränsad (se härom avsnitt 3.3.7), och de utbetalas periodiskt, som regel månadsvis. Tanken är att förmånerna skall användas till den underåriges löpande behov.

Enligt utredningens mening är omständigheterna sådana att föräldrarna fritt bör kunna bestämma över de nu diskuterade förmånerna, på samma sätt som de redan nu har möjlighet att själva ta ut så mycket från bankräkningar som behövs för den underåriges underhåll m.m. Förmånerna bör således hänföras till samma grupp som gåvomedel. Att emellertid överförmyndaren bör kunna inskrida i det enskilda fallet, om föräldrarna missbrukar sin behörighet och använder medlen på ett sätt som strider mot den underåriges intressen, återkommer utredningen till.

En underårig kan också få ersättning från en privat sjuk- eller olycksfallsförsäkring. Vidare kan han eller hon erhålla trafikskadeersättning och skadestånd av olika slag. Med hänsyn bl.a. till att det i de flesta fall rör sig om tämligen begränsade belopp har utredningen stannat för att hänföra även dessa typer av ersättningar till samma kategori som gåvomedel.

8.2.2 Huvudragen i ett nytt förvaltningssystem

Gåvomedel m.m.

I enlighet med vad som nyss har sagts anser utredningen att föräldrarna till en underårig i princip bör ha frihet att utan överförmyndarkontroll förvalta egendom som har tillfallit den underårige genom gåva, antingen från föräldrarna själva eller någon annan. Detsamma bör gälla olika typer av socialförsäkringsförmåner samt ersättningar från privata sjuk- och olycksfallsförsäkringar m.m.

Det sagda innebär, för att anknyta till ett förut anfört exempel, att om den omyndige får pengar från en släkting för inköp av en cykel, föräld-

rarna själva får bestämma vad som skall göras med pengarna, om inte cykelköpet sker genast. Om de tills vidare sätter in pengarna på bank, får de ta ut dem utan att först vända sig till överförmyndaren. Det krävs inte heller något överförmyndartillstånd till själva cykelköpet.

Vill föräldrarna placera gåvomedel o.d. i värdehandlingar, bör de själva få välja vilka värdepapper som skall förvärvas. Föräldrarna bör alltså inte som i dag i första hand vara hänvisade till att köpa obligationer och liknande värdehandlingar utan bör fritt kunna köpa aktier o.d. Någon skyldighet att deponera värdehandlingarna i bank bör heller inte föreskrivas, utan föräldrarna bör själva kunna förvalta handlingarna. Detta hindrar naturligtvis inte att föräldrarna anlitar en bank eller någon annan sakkunnig, t.ex. ett fondkommissionsbolag, om de anser sig behöva hjälp med försäljningar eller omplaceringar.

Även när det gäller redovisningsskyldigheten gentemot överförmyndaren bör lättnader kunna genomföras, när det är fråga om egendom som den underårige har fått i gåva eller som har förvärvats genom gåvomedel m.m. Föräldrarna bör då i princip inte vara skyldiga att vare sig lämna in någon förteckning över egendomen till överförmyndaren eller att sända in årsräkningar.

Som utredningen redan har förutskickat bör emellertid överförmyndarna inte helt sakna möjlighet att ingripa, trots att det är fråga om gåvomedel och därmed jämställd egendom. Fall kan förekomma då föräldrar gör sig skyldiga till försumlighet eller på annat sätt missbrukar sin ställning och därigenom sätter medlen i fara. Det skulle vara närmast stötande, om överförmyndaren i en sådan situation inte kunde vidta några åtgärder. Är missförhållandena tillräckligt allvarliga, kan överförmyndaren givetvis ansöka om att föräldrarna eller en av dem entledigas som förmyndare. I en del fall kan emellertid en sådan åtgärd vara alltför långtgående. Överförmyndaren bör då i stället kunna meddela beslut som inskränker föräldrarnas förvaltningsfrihet. Överförmyndaren bör t.ex. kunna bestämma att vissa typer av värdepapper får förvärvas bara med överförmyndarens samtycke och att kontanter skall sättas in på spärrad bankräkning. Vidare bör beslut kunna meddelas om att värdehandlingar skall förvaras och förvaltas av bank.

Enligt utredningens mening bör emellertid även den som ger en gåva till en underårige ha möjlighet att åstadkomma en skärpt samhällskontroll. Om givaren är osäker på om föräldrarna kommer att förvalta gåvomedlen på ett tillfredsställande sätt, bör han eller hon sålunda kunna föreskriva att medlen skall stå under överförmyndarkontroll. Effekten av ett sådant förordnande bör bli att medlen visserligen förvaltas av föräldrarna men att det gäller samma regler för förvaltningen som om det hade varit fråga om arvfallen egendom m.m. Av praktiska skäl bör det, för att en överförmyndarkontroll skall komma till stånd, också krävas att givaren gör anmälan till överförmyndaren. Utredningen går närmare in på dessa frågor i specialmotiveringen.

Att en givare dessutom, liksom f.n., bör kunna föreskriva att gåvan skall stå under särskild förvaltning av bank e.d. återkommer utredningen till i ett senare avsnitt.

Även vissa andra begränsningar bör göras i föräldrarnas fria förvaltningsrätt beträffande gåvomedel och därmed jämställd egendom. Sålunda bör dispositioner som rör fast egendom eller nyttjanderätt till sådan egendom i princip kräva överförmyndarens samtycke. Detta är motiverat bl.a. med hänsyn till det särskilda värde som dessa typer av egendom kan representera och det ansvar som följer med ett innehav av fast egendom o.d. Samtycke bör krävas inte bara till försäljning utan också till förvärv m.m.

F.n. gäller särskilda bestämmelser beträffande gåva av en underåriges egendom, liksom beträffande skuldsättning för den underåriges räkning. Bestämmelserna innebär att föräldrar inte får ge bort sina barns egendom, såvida det inte är fråga om exempelvis sedvanliga gåvor, vars värde inte står i missförhållande till den underåriges ekonomiska villkor. Vidare krävs i princip överförmyndarens samtycke till upptagande av lån o.d. för den underåriga.

Enligt utredningens uppfattning bör dessa bestämmelser i allt väsentligt behållas.

Egendom som har tillfallit den underåriga genom arv m.m.

För egendom som den underåriga har fått genom arv eller testamente — däri inräknat arvs- och testamentsavståenden — eller som förmånstagare till försäkring med anledning av dödsfall bör, i enlighet med vad utredningen tidigare har förordat, reglerna vara strängare. Utredningen har vid sina överväganden funnit att nuvarande bestämmelser i stor utsträckning bör finnas kvar, när det gäller sådan egendom.

I fråga om pengar innebär detta att, om pengarna inte behövs för den underåriges löpande behov och inte heller placeras i värdehandlingar e.d., de i princip bör sättas in på spärrad bankräkning. Liksom i dag bör emellertid föräldrarna kunna använda en ospärrad räkning, dvs. göra insättning med förbehåll om fri lyftningsrätt, när det gäller pengar som behöver hållas tillgängliga för den underåriges uppehälle m.m. Någon gräns för en sådan fri lyftningsrätt kan inte gärna ställas upp i lag. Överförmyndaren bör dock i det enskilda fallet kunna besluta om en spärr för den händelse föräldrarna missbrukar sin behörighet och sätter in mer än som rimligen kan gå åt för det uppgivna ändamålet.

Föräldrar bör vidare fritt kunna disponera över upplupen ränta på bankmedel, oavsett om det är fråga om en spärrad eller ospärrad räkning. En sådan behörighet har föräldrarna redan i dag, dock med den begränsningen att räntan skall ha stått inne kortare tid än ett år. Enligt utredningens uppfattning finns det inte skäl att ha kvar denna inskränkning i föräldrarnas rätt att lyfta ränta.

När det gäller värdepapper bör det liksom i dag krävas samtycke från överförmyndaren, om föräldrarna vill förvärva annat än vissa slag av säkra värdehandlingar. Vilka typer av värdehandlingar som skall kunna förvärfvas fritt bör anges direkt i FB och inte, som f.n., delvis regleras i en regeringsförfattning. Härigenom tillgodoses synpunkter som har framförts av lagutskottet (se LU 1982/83:14).

Till den "fria" placeringssektorn bör liksom enligt nuvarande ordning hänföras obligationer och vissa skuldförbindelser i övrigt som har utfärdats av staten eller någon kommun eller av Sveriges allmänna hypoteksbank, Konungariket Sveriges stadshypotekskassa eller kreditaktiebolag. Vidare bör den underåriges tillgångar utan samtycke från överförmyndaren kunna lånas ut mot inteckning i fast egendom inom 60 procent av taxeringsvärdet. Liknande möjligheter att placera omyndigas pengar finns i andra nordiska rättssystem (jfr avsnitt 7.1).

Aktieförvärv kräver f.n. överförmyndarens samtycke. Denna ordning har kritiserats från olika håll, och utredningen har övervägt om inte föräldrar bör kunna ges större frihet att själva köpa aktier för sina barns räkning, oavsett om betalningen sker med gåvomedel eller andra tillgångar. Att helt och hållet hänföra aktieförvärv till den "fria" placeringssektorn kan inte gärna komma i fråga, utan alternativet är att välja ut vissa typer av aktier som skulle få förvärvas utan samtycke från överförmyndaren. Vad som därvid ligger nära till hands är att särbehandla aktier som är noterade vid Stockholms fondbörs.

Efter samråd med bl.a. företrädare för bankinspektionen har utredningen emellertid stannat för att inte göra en sådan uppdelning. Även om en notering på fondbörsen innebär vissa fördelar, finns det inte någon garanti för att noterade aktier skall behålla sitt värde eller ge en tillfredsställande avkastning. Det torde inte heller vara möjligt att i lagen göra någon annan lämplig avgränsning när det gäller aktier. Liksom hittills bör det därför krävas överförmyndarsamtycke till alla aktieförvärv, förutsatt att betalningen sker med pengar som den underårige har fått genom arv etc.

Värdepapper som är nära knutna till aktier, t.ex. konvertibler, delbevis och teckningsrätter, bör rimligtvis behandlas på samma sätt som aktier. Även förvärv av sådana handlingar bör alltså kräva överförmyndarsamtycke.

Frågan är emellertid om inte andelar i aktiefonder bör kunna hänföras till den "fria" placeringssektorn. Bestämmelser om aktiefonder finns i aktiefondslagen (1974:931). I lagen föreskrivs bl.a. att fondernas sammansättning skall vara lämplig med hänsyn till intresset av riskspridning. Enligt huvudregeln får en aktiefond inte förvärva värdepapper med samma utfärdare i sådan omfattning att värdet överstiger tio procent av fondens värde. Vidare föreskrivs att det för varje aktiefond skall finnas en förvaringsbank, som i likhet med fonden står under bankinspektionens tillsyn.

Mot bakgrund av den kontroll och de regler i övrigt som gäller för aktiefonder anser utredningen att förvärv av andelar i sådana fonder bör hänföras till den typ av placeringar som föräldrar skall kunna göra utan överförmyndarens samtycke.

Av intresse i detta sammanhang är också den typ av sparande som omfattas av lagen (1983:890) om allemanssparande. Enligt utredningens uppfattning är förhållandena sådana att den underåriges medel fritt bör få användas även för sådant sparande.

När det sedan gäller förvärv av annan lös egendom än värdepapper, t.ex. ädla metaller, konst eller antikviteter, finns det inte anledning att göra någon ändring i förhållande till nuläget, förutsatt att förvärvet sker för pengar som den underårige har fått genom arv etc. Svårigheterna att bedöma både det aktuella värdet och den framtida värdeutvecklingen beträffande sådan egendom gör att alla dessa förvärv bör kräva överförmyndarsamtycke.

Att dispositioner som rör fast egendom och nyttjanderätt till sådan egendom i princip bör undantas från föräldrarnas fria bestämmanderätt är närmast självklart. Överförmyndarsamtycke bör också krävas när det är fråga om skuldsättning för den underåriges räkning. Vidare bör det gälla ett principiellt förbud mot att ge bort av den underåriges egendom. I dessa avseenden bör man alltså enligt utredningens mening inte göra någon skillnad mellan arvs- och gåvomedel.

Enligt nuvarande ordning skall lösöre som tillfaller en underårig i princip avyttras, om det inte är fråga om lösöre som bör behållas till nytta för den underårige. En liknande regel gäller i fråga om aktier och andra värdepapper. Vidare föreskrivs att utestående fordringar normalt skall drivas in.

Utredningen har kommit fram till att det alltså bör finnas regler om avyttring och indrivning beträffande lös egendom resp. fordringar som en underårig har fått genom arv eller testamente. Reglerna bör dock göras mer flexibla än f.n. En lämplig princip är enligt utredningens mening att värdehandlingar skall säljas och fordringar drivas in, om det inte är till fördel för den underårige att värdehandlingarna behålls eller fordringarna förblir utestående. Vad särskilt gäller värdehandlingar får det normalt anses vara fördelaktigt att behålla sådana handlingar som enligt vad utredningen tidigare har föreslagit skall hänföras till den "fria" placeringssektorn. En allmän förutsättning är emellertid att den underåriges behov av medel till uppehälle m.m. inte motiverar en försäljning.

När det gäller lösöre bör det lämpligen förskrivas att försäljning skall ske, om inte egendomen är till nytta eller har särskilt värde för den underårige eller dennes familj eller egendomen av någon annan särskild anledning bör behållas. Detta motsvarar i allt väsentligt gällande reglering.

Som tidigare nämnts följer av nuvarande bestämmelser att värdepapper som tillhör en underårig och som överstiger ett värde av två basbelopp, dvs. f.n. drygt 50 000 kr., skall deponeras i bank. Handlingarna får sedan inte tas ut utan överförmyndarens tillstånd. Som framgår av den tidigare redogörelsen har denna ordning mötts av kritik från olika håll. Vad man har vänt sig mot är inte bara att systemet är tungrovt utan också att det med deponeringsplikten följer en skyldighet att betala avgifter som kan vara betungande.

Klart är att ett depositionstvång kan fylla en uppgift, om man vill skapa garantier för att värdehandlingar som tillhör en underårig inte används på ett otillbörligt sätt. Utredningen har emellertid inte kunnat undgå att ta intryck av kritiken mot det nuvarande systemet. Depositionsplikten har nödvändiggjort en omfattande lagreglering, dels i FB,

dels i den särskilda värdehandlingslagen. Att regleringen gör värdepappershanteringen tungrodd är uppenbart. Det är också naturligt att många föräldrar känner irritation över tvånget att betala avgifter till bankerna. Även om man i lagstiftningen har försökt hålla avgiftsbeloppen nere, kan de i en del fall äta upp en stor del av värdehandlingarnas avkastning.

En annan omständighet som bör beaktas är den pågående utvecklingen mot en papperslös aktiehantering. Denna utveckling gör att det nuvarande depositionstvånget i vilket fall som helst måste ses över och eventuellt kompletteras med andra restriktioner.

Vid en samlad bedömning har utredningen kommit fram till att föräldrar — på samma sätt som redan har föreslagits när det gäller värdepapper som en underårig har fått i gåva eller som har förvärvats genom gåvomedel o.d. — bör kunna befrias från skyldigheten att deponera sådana värdehandlingar som den underårige har fått genom arv osv.

Liksom när det är fråga om gåvomedel bör emellertid överförmyndaren kunna inskrida i det enskilda fallet och bestämma att den underåriges värdehandlingar skall förvaras och förvaltas av bank, om det finns risk för att föräldrarna inte hanterar värdehandlingarna på ett tillfredsställande sätt.

Vad därefter gäller frågan om redovisningsskyldighet gentemot överförmyndaren anser utredningen att den nuvarande regleringen i stort sett bör finnas kvar, i den mån det är fråga om egendom som den underårige har fått genom arv, testamente eller försäkring eller tillgångar som har trätt i stället för sådan egendom. Föräldrarna bör alltså i princip vara skyldiga att dels ge in en förteckning över egendom som den underårige har fått i arv osv., dels varje år lämna en årsräkning med en redogörelse för sin förvaltning av egendomen.

För att inte föräldrarna skall betungas mer än nödvändigt anser utredningen emellertid, som redan tidigare förutskickats, att överförmyndaren från fall till fall bör kunna ge dispens från de nu förordade förvaltnings- och redovisningsreglerna. Överförmyndaren bör t.ex. kunna ge föräldrarna större frihet att disponera över bankmedel eller köpa värdehandlingar än som följer av lagens bestämmelser. Överförmyndaren bör vidare ha större möjligheter än i dag att befria föräldrarna från redovisningsskyldighet eller medge att redovisningen sker på ett förenklat sätt. Frågan om de närmare förutsättningarna för dispens m.m. återkommer utredningen till i specialmotiveringen.

Ytterligare en fråga som bör diskuteras i detta sammanhang är hur utbetalningar från en utomstående till en underårig bör ske. F.n. gäller särskilda regler för bl.a. den situationen att ett dödsbo skall betala ut pengar på grund av bodelning, arv eller testamente. Sådana medel skall betalas direkt till en bank och sättas in på spärrad räkning. Även försäkringsbelopp skall under vissa förutsättningar betalas ut på det sättet. Detsamma gäller avkastning på värdepapper som har deponerats i bank.

Reglerna om direktinsättning på spärrad räkning kan självfallet öka tryggheten för att underårigas medel inte förlösas. Mot detta kan emellertid ställas intresset av att man så långt möjligt förenklar föräldrarnas

förvaltning och motverkar onödig byråkrati. Att behålla en föreskrift om direktinsättning av aktieutdelningar m.m. kan också sägas stämma dåligt med utredningens tidigare förslag om att avskaffa depositionsplikten beträffande värdehandlingar.

Utredningen har vid sina överväganden stannat för att föräldrar bör kunna ges det förtroendet att själva få ta emot alla utbetalningar från utomstående. Det blir sedan föräldrarnas sak att avgöra hur medlen skall användas. I den mån pengarna inte behöver tas i anspråk för den underåriges uppehälle e.d., blir föräldrarna skyldiga att sätta in pengarna på bank eller placera dem i värdepapper m.m. enligt de regler som utredningen tidigare har förordat.

Även när det gäller sådana utbetalningar som nu har diskuterats bör emellertid överförmyndaren kunna inskrida i det enskilda fallet. Om det finns risk för att föräldrarna skall missköta sin förvaltning e.d., bör överförmyndaren sålunda kunna betämma att den som skall göra en utbetalning skall sätta in pengarna direkt på en spärrad bankräkning.

8.3 Förvaltning av förordnade förmyndare, gode män och förvaltare

Utredningen har i det föregående konstaterat att föräldrar intar en särställning i kretsen av förmyndare och andra ställföreträdare. Den naturliga intressegemenskap som i normalfallet finns mellan föräldrar och barn gör det befogat att i första hand söka förenkla regelsystemet när det gäller den relationen.

I och för sig kan man utgå från att även den som särskilt förordnas till förmyndare har ambitionen att fullgöra sitt uppdrag på ett tillfredsställande sätt. Den prövning som föregår förordnandet innebär också vissa garantier för en korrekt förvaltning. Det bör i sammanhanget beaktas att det inte sällan torde vara någon av den underåriges släktingar som utses till förmyndare, även om släktingar inte ges något försteg i lagen. Det kan alltså finnas personliga band även mellan en underårig och en förordnad förmyndare.

Det kan emellertid inte förutsättas vara lika naturligt för en förordnad förmyndare som för en förälder att ta till vara en underårigs intressen. Enligt utredningens mening bör det därför finnas ett större mått av samhällskontroll när det gäller förvaltning som utövas av förordnade förmyndare. Det finns emellertid även här skäl att i viss utsträckning mjuka upp det nuvarande regelsystemet. Önskvärdheten av sådana förenklingar har också nämnts i utredningens direktiv.

En lämplig kompromiss, när det gäller förvaltning som utövas av förordnade förmyndare, är enligt utredningens uppfattning att i stort sett göra samma regler tillämpliga som i föregående avsnitt har förordnats beträffande föräldrars förvaltning av egendom som en underårig har fått genom arv, testamente eller försäkring. Det innebär bl.a. att pengar som inte behöver hållas tillgängliga för den underåriges löpande behov och

som inte heller placeras i värdehandlingar e.d. bör sättas in på spärrad bankräkning. Och när det gäller värdepapper bör det krävas samtycke av överförmyndaren, om förmyndaren vill förvärva annat än obligationer och vissa andra säkra värdehandlingar (se föregående avsnitt).

Intresset av att så långt möjligt förenkla regelsystemet och undvika onödig byråkrati gör att man även beträffande förordnade förmyndare bör kunna avskaffa det nuvarande tvånget att deponera värdehandlingar i bank. Vidare bör man, liksom när föräldrar utövar förvaltningen, kunna slopa de nuvarande reglerna om att utbetalningar från utomstående skall ske direkt till bank.

Beträffande ett visst slags värdehandlingar, nämligen premiobligationer, finns det dock enligt utredningens mening skäl att ha en särreglering. F.n. gäller att sådana obligationer i princip skall skrivas in i statsskuldbooken med förbehåll att kapitalbelopp som hänför sig till obligationerna inte får lyftas utan överförmyndarens tillstånd. Det förhållandet att det i vissa fall kan vara fråga om stora belopp jämte svårigheterna att, om det inte sker någon inskrivning, kontrollera huruvida en viss obligation har utfallit med vinst eller ej gör att man bör behålla en regel om inskrivning av premieobligationer för det fallet att en underårig har en förordnad förmyndare.

Även när det gäller redovisningsskyldigheten gentemot överförmyndaren anser utredningen att man bör ha samma regler för förordnade förmyndare som för föräldrar som förvaltar egendom som den underårige har fått genom arv etc. Den förordnade förmyndaren bör alltså i princip vara skyldig att dels ge in en förteckning över egendomen — oavsett på vilket sätt den har tillfallit den underårige — dels varje år lämna en årsräkning med en redogörelse för sin förvaltning av egendomen.

Överförmyndaren bör emellertid, på samma sätt som har förordats beträffande föräldrar, kunna ge dispens såväl från redovisningsbestämmelserna som från övriga föreskrifter som reglerar den förordnade förmyndarens förvaltning. Överförmyndaren bör vidare, om den förordnade förmyndaren missköter sitt uppdrag, kunna meddela beslut i skärpande riktning, t.ex. bestämma att värdehandlingar skall förvaras och förvaltas av bank. Det ligger emellertid i sakens natur att, om en förordnad förmyndare visar försumlighet, det oftare än i föräldrafallet finns anledning att överväga ett entledigande.

När det sedan är fråga om gode män och förvaltare får deras ställning anses vara så pass likartad de förordnade förmyndarnas att de i förvaltningshänseende bör behandlas på samma sätt. De förvaltnings- och redovisningsregler som har föreslagits för de förordnade förmyndarnas del bör således vara tillämpliga även på gode män och förvaltare, i den mån de har hand om förmögenhetsförvaltning.

I fråga om gode män uppstår den komplikationen att den enskildes rättshandlingsförmåga inte påverkas av ett godmansförordnande. Det kan tänkas att den enskilde vägrar att låta den gode mannen få hand om egendom som i och för sig omfattas av förordnandet. Även i övrigt kan den enskilde försvåra den gode mannens verksamhet, bl.a. genom att

ingå rättshandlingar som strider mot den gode mannens, s.k. kolliderande rättshandlingar (se prop. 1987/88:124 s. 139 ff). Detta förhållande gör det motiverat att införa vissa speciella regler för de gode männens del. Bl.a. bör de vara skyldiga att hålla överförmyndaren underrättad om sådana åtgärder från den enskildes sida som i mera betydande omfattning kan påverka förvaltningen.

8.4 Särskild förvaltning

Enligt nuvarande regler kan den som vill ge eller testamentera egendom till en omyndig förordna att egendomen skall stå under särskild förvaltning av annan än förmyndaren, utan bestämmanderätt för denne. En motsvarande möjlighet föreligger för den som vill sätta in en omyndig som förmånstagare till försäkring.

Den som vill anordna särskild förvaltning måste särskilt ange vem som skall utöva förvaltningen. Lagen säger emellertid ingenting om vem som kan utses. Det kan således bli fråga om antingen en privatperson, t.ex. en släkting till den omyndige, eller en juridisk person, exempelvis en bank.

Om de villkor som har ställts upp beträffande egendomen innebär att förmyndaren i något hänseende skall ha en medbestämmanderätt, är förutsättningarna för särskild förvaltning inte uppfyllda. Mera problematiskt är hur man bör bedöma ett villkor om att den särskilda förvaltaren i ett eller flera avseenden skall samråda med förmyndaren. Här får undersökas om det kan antas överensstämma med givarens, testators resp. försäkringstagarens vilja att förmyndaren skall ha medbestämmanderätt eller ej (jfr. SOU 1970:67 s. 171).

När det gäller den särskilde förvaltarens skyldigheter sägs i FB att han eller hon årligen skall redovisa för sin förvaltning till förmyndaren. Därutöver innehåller FB inte några bestämmelser om vad den särskilde förvaltaren skall göra. Det innebär att de allmänna reglerna om syssломän blir tillämpliga.

Anordnas särskild förvaltning, kopplas inte bara förmyndaren utan också överförmyndaren bort. Det ankommer således inte på överförmyndaren att utöva någon tillsyn över den särskilde förvaltarens verksamhet. Det krävs inte heller samtycke från överförmyndaren, om den särskilde förvaltaren t.ex. vill sälja en fastighet för den omyndiges räkning.

Det kan naturligtvis sägas att möjligheten att undanta viss egendom från FB:s kontrollsystem genom att anordna särskild förvaltning innebär en fara för den omyndige. Det kan därför diskuteras om institutet bör finnas kvar, åtminstone i dess nuvarande form.

För- och nackdelarna med särskild förvaltning diskuterades utförligt i samband med att förvaltningsformen fick en särskild reglering (se SOU 1970:67 s. 166 ff och prop. 1974:142 s. 133 f). Härvid anfördes bl.a. att ett lagligt hinder mot särskild förvaltning skulle kunna vara till skada för den omyndige genom att en gåva e.d. då skulle kunna utebli i vissa situa-

tioner, exempelvis om givaren tvivlade på förmyndarens kompetens. Det framhölls också att det måste stå en givare fritt att ta den risk som är förbunden med att gåvomedel inte blir underkastade tillsyn. Från den omyndiges synpunkt, sades det vidare, kunde särskild förvaltning ibland vara att föredra framför en förvaltning enligt FB:s regler.

De anförda skälen till förmån för institutet särskild förvaltning är enligt utredningens mening alltjämt bärande. Det finns därför inte anledning att avskaffa denna förvaltningsform. Inte heller anser utredningen att det bör ställas upp några begränsningar i rätten att utse särskild förvaltare e.d.

Den tidigare berörda regeln om redovisning till förmyndaren har införts för att i de omyndigas intresse åstadkomma en viss kontroll av den särskilde förvaltarens skötsel (se prop. 1974:142 s. 134). En sådan kontroll är enligt utredningens åsikt fortfarande motiverad. Utöver kontrollaspekten vill utredningen peka på att förmyndaren har ett berättigat intresse av att få insyn i den särskilde förvaltarens verksamhet, särskilt som förvaltningen inte sällan torde avse egendom till betydande värde.

Utredningen anser alltså att bestämmelsen om redovisning bör behållas. Därutöver behöver emellertid FB lika litet som nu innehålla några regler om hur särskild förvaltning skall gå till. Det innebär att allmänna regler om syssломän liksom hittills blir tillämpliga, t.ex. när det gäller den särskilde förvaltarens rätt till arvode och skadeståndstalan mot honom eller henne (se bl.a. 18 kap. 5 och 9 §§ handelsbalken). Den som förordnar om särskild förvaltning har emellertid möjlighet att med giltig verkan ställa upp villkor som avviker från dessa allmänna regler.

Det förtjänar påpekas att, när särskild förvaltning har anordnats, det ankommer på förmyndaren som ställföreträdare för den omyndige att också gentemot den särskilde förvaltaren bevaka den omyndiges intressen. Det kan exempelvis bli fråga om att påtala en försulmig förvaltning.

Utredningen har hittills bara talat om särskild förvaltning som anordnas beträffande omyndigas egendom. En motsvarande möjlighet att få till stånd särskild förvaltning bör emellertid liksom hittills finnas när det gäller egendom som tillfaller den som har god man eller förvaltare.

8.5 Vård av rätt i dödsbo m.m.

Som tidigare nämnts innehåller FB f.n. ett särskilt kapitel om vård av omyndigas rätt i dödsbo m.m. I kapitlet finns bl.a. regler om förmyndares rätt att företräda omyndiga. Vidare föreskrivs att överförmyndarens samtycke måste inhämtas till vissa förvaltningsåtgärder. I övrigt sägs bl.a. att bodelning och arvskifte i princip skall ske så snart som möjligt. (Se vidare redogörelsen i avsnitt 3.3.2.)

Vad som i kapitlet föreskrivs om förmyndare gäller också i fråga om gode män och förvaltare, om den som de företräder har del i ett bo och vården av den enskildes rätt som delägare omfattas av godmans- eller förvaltaruppdraget.

Vid övervägande av vad som i fortsättningen bör gälla på detta område måste hänsyn tas till den omfattande reform på familjerättens område som har trätt i kraft den 1 januari 1988 (se bl.a. SFS 1987:230-232, prop. 1986/87:1 och LU 1986/87:18). En redogörelse för reformen har lämnats i avsnitt 3.3.9.

Frågan vilka följder som familjerättsreformen får på förmynderskapsrättens område har till stor del redan behandlats i prop. 1987/88:124. Principen är att den som är underårig eller som har god man eller förvaltare företräds av ställföreträdaren, när han eller hon skall ta del i ett familjerättsligt avtal.

I detta sammanhang ankommer det på utredningen att framför allt ta ställning till i vilken utsträckning överförmyndaren bör medverka. Utredningen har på den punkten funnit att man i stort sett bör behålla nuvarande ordning. Det innebär för det första att förmyndare, gode män och förvaltare bör vara skyldiga att inhämta överförmyndarens samtycke till rättshandlingar som de tar del i vid dödsboförvaltning för den enskildes räkning i samma utsträckning som om det hade varit fråga om annan förvaltning av den enskildes egendom. Härvid bör de regler tillämpas som i det föregående har förordats beträffande förvaltning av förordnade förmyndare, gode män och förvaltare.

Liksom f.n. bör vidare gälla att, när en förmyndare, god man eller förvaltare deltar i bodelning eller skifte, han eller hon är skyldig att inhämta överförmyndarens samtycke till egendomens fördelning. Samtycke från överförmyndaren bör också krävas, om ställföreträdaren vill ingå avtal om sammanlevnad i oskiftat dödsbo för den enskildes räkning.

Vid sidan av de fall som nu har berörts anser utredningen inte att överförmyndaren skall behöva medverka vid ingående av familjerättsliga avtal. Utredningen återkommer i specialmotiveringen till vissa sådana avtal som är av intresse i detta sammanhang.

I samband med familjerättsreformen infördes en regel i FB om att det krävs samtycke från överförmyndaren till avstående av arv enligt 3 kap. 9 § ärvdabalken, dvs. avstående som görs av s.k. särkullbarn. Denna bestämmelse bör vara kvar.

Utredningen har övervägt om en förmyndare, god man eller förvaltare även i övrigt, med överförmyndarens samtycke, bör kunna avstå från arv eller testamente för en enskilds räkning. Ett sådant avstående kan i en del fall medföra ekonomiska fördelar för den enskildes familj. Utredningen anser emellertid inte att en sådan möjlighet bör öppnas. Avstående från arv eller testamente bör bedömas på samma sätt som bortgivande av den enskildes egendom. Det innebär att avstående i praktiken inte bör kunna ske.

8.6 Underårigas rättshandlingsförmåga

En redogörelse för de nuvarande bestämmelserna om underårigas rättshandlingsförmåga finns i avsnitt 3.1.1. Härav framgår bl.a. att den som är

under 18 år bara i begränsad utsträckning har rätt att ingå avtal eller på annat sätt förfoga över sin egendom. Om den underårige har eget hushåll, får han eller hon ingå sedvanliga rättshandlingar för den dagliga hushållningen eller uppfostran av barn. Den underårige får vidare i princip bestämma över det som har förvärvats genom gåva eller testamente med villkor att den underårige själv skall få råda över det.

När den underårige har fyllt 16 år, sker en viss utvidgning av rätts-handlingsförmågan. Den underårige har då bl.a. rätt att i princip förfoga över sin arbetsinkomst. Och driver den underårige näring med erforderligt tillstånd, får han eller hon ingå rättshandlingar som faller inom området för rörelsen.

Om en underårige vill ingå ett avtal som faller utanför hans eller hennes rättshandlingsförmåga, krävs förmyndarens samtycke. Ett samtycke eller godkännande kan emellertid lämnas efter det att en rättshandling har ingåtts. Samtycket eller godkännandet kan också vara "tyst", dvs. framgå av omständigheterna utan att vara uttryckligen dokumenterat.

Principen är att avtal som en underårige ingår med överskridande av sin begränsade rättshandlingsförmåga och utan förmyndarens samtycke inte är bindande för den underårige. Detsamma gäller, om samtycke inte har inhämtats från överförmyndaren, trots att detta har krävts. Förmyndaren kan då begära att avtalet skall gå tillbaka. Är det fråga om ett köp, innebär detta att köpeskillingen återfås mot att varan återlämnas. Särskilda regler gäller för det fallet att det köpta inte finns i behåll (se avsnitt 3.1.1).

I praktiken är det synnerligen vanligt att underåriga i varierande åldrar ingår olika slags avtal, t.ex. köp av leksaker, godsaker, kläder och grammofonskivor. I de allra flesta fallen torde förmyndaren ha gett sitt samtycke. I varje fall synes en återgång av köpet sällan bli aktuell.

Vid allmänna reklamationsnämnden har det emellertid under senare år förekommit en del ärenden där en underårige har ingått ett köp- eller tjänsteavtal och där det har gjorts gällande att avtalet skall gå tillbaka. År 1987 har också Svea hovrätt avgjort ett sådant fall. Något avgörande från högsta domstolen föreligger emellertid inte. (Se vidare avsnitten 6.1 och 6.2.)

Den bedömning som har gjorts i reklamationsnämndens ärenden och i hovrättsfallet är inte alldeles enhetlig. Det har sålunda kommit fram olika meningar om i vilken utsträckning den som har ingått avtal med en underårige kan åberopa god tro i samtyckesfrågan, dvs. göra gällande att han eller hon, trots att något förmyndarsamtycke inte förelegat, ändå hade rätt att utgå från att förmyndaren hade gett sitt samtycke. I flera fall, däribland hovrättsfallet, har ett sådant godtrosresonemang tillerkänts betydelse och avtalet därför ansetts vara bindande för den underårige, trots att samtycke rent faktiskt saknades. En motsatt uppfattning har emellertid kommit fram i en reservation till hovrättens dom liksom i ett par nämndavgöranden. Avsaknaden av förmyndarsamtycke har där ansetts vara tillräckligt för att den omyndige inte skall vara bunden.

I hovrättsfallet åberopades uttryckligen ett motivuttalande av lagbe-

redningen från år 1924. Uttalandet torde ha haft betydelse även för vissa nämndavgöranden. Det förtjänar därför att återges i sin helhet (NJA II 1924 s. 316 f).

”Den omständigheten i och för sig, att medkontrahenten trodde förmyndarens samtycke föreligga, gör ej rättshandlingen giltig. Härför erfordras ytterligare, att förmyndaren genom sitt görande eller låtande givit medkontrahenten grundad anledning till ett sådant antagande, att med andra ord förmyndarens uppträdande skäligen kunnat anses giva uttryck åt ett samtycke. Sistnämnda förutsättning lär emellertid i det dagliga livet icke sällan vara för handen. Sålunda torde exempelvis den omständigheten, att förmyndaren utan anmärkning betalat för myndlingens studier erforderliga böcker, som tagits på räkning, ej sällan få uppfattas såsom ett samtycke till ytterligare kreditköp för samma ändamål. Vid tillämpning av denna rättsgrundsats får stor vikt tillmätas arten och nödvändigheten av den rättshandling, varom fråga är, samt, om den omyndige förfogat över egendom, dennas beskaffenhet. Låter förmyndaren den omyndige omhänderväva penningmedel, får han finna sig uti, att den, med vilken myndlingen inlåter sig i avtal, anses berättigad utgå ifrån att den omyndige har fri förfoganderätt över pengarna, såframt ej särskilda omständigheter tala däremot.”

Som tidigare nämnts har Sveriges köpmannaförbund i en skrivelse till utredningen fört fram önskemål om en ändring i de nuvarande reglerna om underårigas rättshandlingsförmåga. Enligt förbundets mening bör reglerna i ökad utsträckning medge att underåriga själva ingår köp.

Företrädare för konsumentverket, som utredningen har haft kontakt med, har ställt sig klart avvisande till köpmannaförbundets önskemål. Man har ansett att de nuvarande reglerna i stället bör ges en mera strikt tillämpning än som har skett i en del domstols- och reklamationsnämndsavgöranden.

När det gäller de närmare synpunkter som har förts fram av köpmannaförbundet och av företrädarna för konsumentverket får utredningen hänvisa till avsnitten 6.3-6.5.

Det har inte under utredningsarbetet framkommit att de nuvarande bestämmelserna skulle vålla några större praktiska problem för detaljhandeln. Från flera branschorganisationer, bl.a. från företrädare för leksaksbranschen, har upplysts att underåriga köpare svarar för en mycket stor del av den totala omsättningen och att det ytterst sällan förekommer att sådana köp går tillbaka på grund av köparens bristande rättshandlingsförmåga. Vissa principer tillämpas när det gäller krav på förmyndarsamtycke. Sålunda brukar man inom leksaksbranschen begära föräldrarnas samtycke, om det är fråga om ett köp som avser mer än 200 kr. och som görs av barn i de lägre åldrarna.

Den nuvarande ordningen öppnar vissa möjligheter till missbruk. Föräldrar och barn kan av olika anledningar ångra ett köp som föräldrarna i och för sig har gått med på. Trots att sälj företaget inte tillämpar ett system med öppet köp, kan föräldrarna få köpet att gå tillbaka genom att i efterhand påstå att de inte har gett sitt samtycke. Inte heller möjligheterna till missbruk synes emellertid ha vållat några beaktansvärda problem i praktiken.

Självfallet kan förhållandena komma att ändras, bl.a. om nya försäljningsformer utvecklas. Det kan emellertid konstateras att det f.n. inte föreligger sådana praktiska problem inom detaljhandeln att det av den anledningen är motiverat med en ändring av de nu behandlade reglerna.

Vad som emellertid påkallar en åtgärd är den osäkerhet som har kommit fram i domstols- och reklamationsnämndspraxis när det gäller betydelsen av god tro hos näringsidkaren. I avsaknad av ett vägledande avgörande från högsta domstolen finns det anledning att i detta sammanhang söka precisera rättsläget.

Enligt utredningens mening skulle det alltför mycket strida mot de omyndigas och föräldrarnas intressen, om man utformar lagreglerna så att ett köp som ingås av en underårig blir gällande så snart säljaren är i god tro i samtyckesfrågan. Det kan visserligen hävdas att en sådan princip har ett visst stöd i det tidigare återgivna uttalandet från lagberedningen. Som har påpekats av konsumentverkets företrädare har emellertid uttalandet gjorts vid en tidpunkt då de underårigas ekonomiska förhållanden och även marknaden i stort var helt annorlunda än i dag.

I dagens situation har barn och ungdomar stora möjligheter att på egen hand ingå avtal om köp eller tjänster som är onyttiga eller t.o.m. skadliga för dem. Enligt utredningens mening har föräldrar och andra förmyndare ett berättigat intresse av att kunna förhindra sådana avtal. Som konsumentverkets företrädare har framhållit talar detta starkt för att man upprätthåller kravet på att ett förmyndarsamtycke verkligen skall föreligga för att den underårige skall vara bunden.

Samtidigt är det klart att en skyldighet för näringsidkarna att uttryckligen inhämta förmyndarnas samtycke även vid mera triviala köp eller tjänsteavtal skulle bli mycket betungande. Näringsidkarintressena får emellertid i stor utsträckning anses tillgodosedda genom bl.a. principen om tyst samtycke. Är det fråga om en kontantaffär som är helt normal med hänsyn till den underåriges ålder och till varans eller tjänstens art och pris, bör samtycke i allmänhet kunna anses föreligga. Det kan i det sammanhanget påpekas att ett samtycke inte behöver avse en viss bestämd rättshandling utan kan vara mer generellt, t.ex. avse inköp av kläder.

Vad som nu har sagts gäller fall då den underårige betalar kontant. Om den underårige vill ingå ett kreditavtal, bör näringsidkaren i princip vara skyldig att kontrollera att det finns erforderligt samtycke, med risk för att avtalet annars inte blir bindande för den underårige.

När det gäller ungdomar som har fyllt 16 år kompliceras situationen av att de, som tidigare nämnts, i princip själva har rätt att bestämma över bl.a. sina arbetsinkomster. Så länge de använder sådana inkomster till att finansiera ett köp eller en tjänst krävs det alltså inget förmyndarsamtycke. Frågan är då i vad mån det bör åligga näringsidkaren att kontrollera var pengarna kommer ifrån. Även här avser utredningen att man inte kan ställa alltför stora krav. Vill en 16- eller 17-åring ingå ett köp- eller tjänsteavtal som får anses normalt med hänsyn bl.a. till varans eller tjänstens art och pris, bör det i allmänhet kunna förutsättas att betalningen sker med pengar som den underårige själv har förtjänat.

För att de nu angivna principerna skall få genomslagskraft, bör en lagändring ske. Lämpligen kan ett tillägg göras till 9 kap. 1 § FB. Utredningen återkommer till detta lagrum i specialmotiveringen.

Som framgår av avsnittet 4.1 föreslogs i en motion till riksmötet 1984/85 att den nuvarande 16-årsgränsen skulle sänkas, närmast som en följd av sänkningen av myndighetsåldern. Motionsyrkandet avslogs av riksdagen. Utskottet (LU 1984/85:28) påpekade emellertid att det spörsmål som hade aktualiserats i motionen kunde tas upp inom ramen för en översyn av förmynderskapslagstiftningen.

Utredningen har för sin del inte funnit tillräckliga skäl att föreslå några ändringar i de åldersgränser som gäller enligt förmynderskapslagstiftningen. Den nuvarande 16-årsgränsen bör alltså lämnas orubbad.

8.7 Vårdnad och förmynderskap

8.7.1 Allmänt

De nuvarande bestämmelserna i FB skiljer mellan två ställföreträdarfunktioner för barn: vårdnad och förmynderskap. Den som har hand om vårdnaden har ett ansvar för barnets personliga angelägenheter, medan det åligger förmyndaren att sköta andra angelägenheter, främst sådana som rör den underåriges ekonomiska förhållanden. Som framgår av översikten över utländsk rätt (se avsnitt 7) finns en liknande uppdelning i andra rättsordningar.

Enligt huvudregeln i FB är föräldrar vårdnadshavare för sina barn. De är normalt också, utan att det behövs något domstolsförordnande, förmyndare för barnen. Att vårdnadsansvaret är det primära visar sig i att en förälder som förlorar vårdnaden också upphör att vara förmyndare. Ett entledigande från förmynderskapet medför däremot inte automatiskt förlust av vårdnaden.

Om ingendera av ett barns föräldrar är lämplig som vårdnadshavare eller om båda föräldrarna har avlidit, skall en särskilt förordnad förmyndare utses. Denne blir då också vårdnadshavare. Det är möjligt att utse två förmyndare för ett barn och därvid anförtro vårdnaden åt dem båda eller enbart en av dem (se vidare avsnitt 3.2.2).

Genom olika reformer de senaste åren har gemensam vårdnad — och därmed gemensamt förmynderskap — för föräldrar kommit att bli vanligt även när föräldrarna inte är gifta med varandra eller när deras äktenskap har upplösts genom äktenskapsskillnad. I samband härmed talas det ofta om "rättslig" vårdnad till skillnad från "faktisk" vårdnad. Med faktisk vårdnadshavare avses den förälder som barnet varaktigt bor hos.

I utredningens uppdrag ingår att ytterligare försöka renodla vårdnads- och förmynderskapsbegreppen. Denna fråga behandlas i det närmast följande avsnittet. Utredningen tar därefter upp vissa processuella frågor.

8.7.2 En uppdelning av vårdnad och förmynderskap m.m.

Som nämnts har vårdnadshavaren ett ansvar för barnets personliga angelägenheter. I detta ligger att vårdnadshavaren skall se till att barnet får omvårdnad, trygghet och en god fostran. Förmynderskap rör närmast en underårighs ekonomiska förhållanden. Den som är förmyndare får emellertid därutöver anses ha en allmän behörighet att företräda den underårige, när det inte enligt lag ankommer på någon annan.

Om ingendera av ett barns föräldrar kan vara vårdnadshavare skall, som tidigare nämnts, vårdnaden anförtros åt en eller två särskilt förordnade förmyndare. Att förmynderskapet i detta fall är det primära stämmer dåligt med uppbyggnaden av vårdnads- och förmynderskapsreglerna i övrigt. Vill man renodla vårdnads- och förmynderskapsbegreppen, bör principen i stället vara att domstolen i de nu diskuterade fallen anförtros vårdnaden åt en eller två särskilt förordnade vårdnadshavare. Dessa bör i sin tur normalt också utses till förmyndare. Det kan emellertid förekomma fall då detta är mindre lämpligt, t.ex. när den underåriges förmögenhetsförhållanden är komplicerade.

När det sedan gäller kraven på den eller dem som skall kunna förordnas särskilt till vårdnadshavare bör det vara fråga om en man eller kvinna som är lämpad att ge barnet omvårdnad, trygghet och en god fostran (jfr 6 kap. 1 § FB). Något försteg för exempelvis anförvanter till barnet bör inte uttryckligen gälla. Många gånger kan det dock vara naturligt att vårdnadshavarna hämtas ur den kretsen.

För att två personer skall utses att gemensamt vara vårdnadshavare bör det krävas att de antingen är gifta med varandra eller bor tillsammans under äktenskapsliknande förhållanden. En motsvarande bestämmelse finns i dag när det gäller utseende av förmyndare.

En särskild fråga är om homosexuella sambor skall kunna utses till gemensamma vårdnadshavare. Så är f.n. inte fallet. I lagen (1987:813) om homosexuella sambor, som innehåller en uppräkningslista över de sambobestämmelser på olika områden som skall tillämpas även på homosexuella samboförhållanden, nämns inte någon av FB:s regler.

Även om homosexuella sambor på flera områden har likställts med heterosexuella personer som bor tillsammans, skulle det enligt utredningens mening vara mindre väl förenligt med ett barns intressen att utse homosexuella sambor till gemensamma vårdnadshavare. Utredningen har därför stannat för att behålla nuvarande ordning i detta avseende.

Efter förebild av vad som nu föreskrivs vid förordnande av förmyndare bör önskemål som har förts fram av föräldrarna tillmätas betydelse när det gäller att förordna vårdnadshavare efter föräldrarnas död. Deras val av vårdnadshavare bör sålunda följas, såvida det inte är olämpligt att utse den utpekade personen.

Liksom när det gäller föräldrar bör särskilt förordnade vårdnadshavare kunna entledigas, om de gör sig skyldiga till försummelse e.d. Det bör emellertid inte krävas lika graverande omständigheter för att en särskilt

förordnad vårdnadshavare skall entledigas som när det är fråga om en förälder.

Utredningen har övervägt om begreppet vårdnad bör ersättas av något annat uttryck som bättre klargör vad det är fråga om (jfr vad som sagts ovan om "rättslig" och "faktisk" vårdnad). Det kan erinras om att utredningen om barnens rätt i ett av sina betänkanden (SOU 1979:63) föreslog att begreppet vårdnad skulle ersättas av "föräldraansvar". Förslaget genomfördes emellertid inte.

Utredningen har för sin del inte kunnat finna ett bättre begrepp än det nuvarande. Det får också förutsättas att begreppet vårdnad — trots möjligheterna till missförstånd — efter hand har fått allt större förankring.

När det gäller den närmare utformningen av reglerna om särskilt förordnade vårdnadshavare och förmyndare hänvisas till specialmotiveringen.

8.7.3 Vissa processuella bestämmelser

F.n. är huvudregeln att vårdnadsfrågor handläggs i den ordning som gäller för tvistemål. I vissa fall, bl.a. om barnet står under vårdnad av båda föräldrarna eller en av dem och föräldrarna är överens, kan vårdnadsfrågan dock anhängiggöras genom ansökan.

Frågor om förordnande och entledigande av förmyndare handläggs som ärenden. Det innebär att den s.k. ärendelagen (1946:807) är tillämplig.

Enligt utredningens mening är det önskvärt att åstadkomma en större enhetlighet i handläggningen av vårdnads- och förmynderskapsfrågor. Det bör bl.a. beaktas att, i de fall en vårdnadshavare skall utses särskilt enligt de regler som utredningen nyss har förordnat, samma person i allmänhet bör utses till förmyndare. Det är då opraktiskt att ha olika handläggningsformer för de båda förordnandena. Enligt utredningens mening bör i det fallet vårdnadsfrågan liksom förmynderskapsfrågan handläggas som ärende.

Andra vårdnadsfrågor, t.ex. frågor om entledigande av vårdnadshavare, får emellertid anses vara av sådan karaktär att tvistemålsformen är lämpligare. När det gäller den närmare uppdelningen av olika frågor på tvistemål resp. ärenden får utredningen hänvisa till specialmotiveringen.

I sammanhanget kan nämnas att utredningen om barnens rätt i betänkandet (1987:7) Barnens rätt 3. Om barn i vårdnadstvister — talerätt för barn m.m. har föreslagit (s. 115 f) att frågor om vårdnad i anledning av en ensam vårdnadshavares död skall handläggas som mål. Förslaget har framförts mot bakgrund av bl.a. den talerätt för barn som utredningen om barnens rätt förordnar och med reservation för vad förmynderskapsutredningens arbete kan föranleda. Betänkandet om barnens rätt bereds f.n. i regeringskansliet.

När det därefter gäller forumfrågan är huvudregeln att vårdnadsfrågor tas upp av rätten i den ort där vårdnadshavaren eller någon av vård-

nadshavarna har sitt hemvist. I fråga om förmynderskap gäller en liknande princip. Frågor om förordnande eller entledigande av förmyndare skall sålunda tas upp av den tingsrätt där förmynderskapet är eller skall vara inskrivet, vilket normalt är detsamma som tingsrätten i förmyndarens hemvistort.

Utredningen ämnar i det följande föreslå att systemet med inskrivning av förmynderskap avskaffas. Det innebär att, om man vill behålla nuvarande forumprincip i förmynderskapsfrågor, man får göra en ändring i reglerna om förordnande och entledigande av förmyndare och där direkt ange att rätten i förmyndarens hemvistort är behörig.

Frågan är emellertid om det även i fortsättningen bör vara ställföreträdarens hemvist som avgör vilken domstol som skall ta upp vårdnads- och förmynderskapsfrågor. Ett alternativ är att i stället låta barnets hemvist vara avgörande. Vilken lösning man väljer torde i de flesta fall inte ha så stor praktisk betydelse, eftersom barnet normalt bor tillsammans med åtminstone den ena vårdnadshavaren och principen är att en vårdnadshavare också är förmyndare. Problem uppstår emellertid när exempelvis båda föräldrarna har avlidit. Det måste då anses vara mest praktiskt att låta tingsrätten i barnets hemvistort ta upp frågan om förordnande av ny vårdnadshavare och förmyndare.

Som tidigare framhållits kan det också förekomma att någon som inte är vårdnadshavare utses till förmyndare, t.ex. då barnets förmögenhetsförhållanden är komplicerade. Att i en sådan situation låta skilda domstolar ha hand om vårdnads- resp. förmynderskapsfrågor är mindre lämpligt.

Med hänsyn till det sagda föreslår utredningen att man inför en ny forumprincip och låter barnets hemvist vara avgörande för vilken tingsrätt som skall ta upp såväl vårdnads- som förmynderskapsfrågor. Att detta i vissa fall kan medföra olägenheter för en vårdnadshavare eller förmyndare får enligt utredningens mening accepteras.

8.8 Tillsyn m.m.

Förmynderskap, godmanskap och förvaltarskap står under tillsyn av överförmyndaren och tingsrätten. Överförmyndare skall finnas i varje kommun. Kommunerna kan emellertid besluta att det i stället för överförmyndare skall finnas en överförmyndarnämnd. Som framgår av svaren på den enkät som utredningen har tagit initiativ till (se avsnitt 5) har möjligheten att inrätta nämnd utnyttjats i cirka hälften av landets kommuner.

F.n. gäller att förmynderskap med större tillgångar samt godmanskap och förvaltarskap skall skrivas in hos tingsrätten (se avsnitt 3.4.1). Beslut om inskrivning antecknas i den s.k. förmynderskapsboken som förs kommunvis. Överförmyndaren erhåller uppgifter från rätten om de inskrivningar som har gjorts och lägger upp en egen förmynderskapsbok.

Före 1974 års reform tog tingsrätterna direkt del i förmyndares och gode mäns förvaltning genom att bl.a. pröva frågor om tillstånd till överlåtelse av fast egendom. Uppgifter av detta slag ankommer numera, som nämnts, på överförmyndaren. Vid sidan om inskrivningsfrågorna består tingsrätternas befattning med förmynderskapsärenden huvudsakligen i att de prövar frågor om förordnande eller entledigande av förmyndare, god man eller förvaltare, liksom anordnande, omprövning och upphörande av godmanskap och förvaltarskap. Därutöver meddelar tingsrätterna beslut om vitesföreläggande i olika situationer. De är också besvärinstans i fråga om överförmyndarnas beslut.

När det gäller tingsrätternas tillsynsverksamhet utövas den huvudsakligen genom inspektioner hos överförmyndarna.

I utredningens uppdrag ingår att föreslå förenklingar i fråga om överförmyndares och domstolars befattning med förmynderskapsärenden. I direktiven pekas bl.a. på möjligheten att ge överförmyndarna behörighet att besluta i vissa frågor som nu avgörs i domstol. Utredningen återkommer till detta spörsmål i ett senare avsnitt.

Dessförinnan finns det anledning att diskutera hur överförmyndarorganisationen bör vara utformad och hur tillsynen över överförmyndarnas verksamhet bör gå till. En sådan diskussion är motiverad av bl.a. de förslag till ändringar i förvaltningsbestämmelserna m.m. som utredningen har redovisat i de föregående avsnitten.

8.8.1 Överförmyndarorganisationen m.m.

Överförmyndarorganisationen fick sin nuvarande utformning genom 1974 års reform. Då infördes möjligheten för en kommun att besluta att det i stället för överförmyndare skall finnas en överförmyndarnämnd med minst tre ledamöter.

Att cirka hälften av Sveriges kommuner har överförmyndarnämnd har redan framhållits. Av de tre största kommunerna har Stockholm och Göteborg överförmyndarnämnd medan Malmö har en ensam överförmyndare.

Överförmyndare och ersättare för denne samt ledamöter och ersättare i överförmyndarnämnd väljs av kommunfullmäktige på tre år. De valda personerna kan entledigas av rätten, om de befins inte vara lämpliga.

Efter beslut av kommunfullmäktige kan en överförmyndarnämnd delegera beslutanderätten i vissa grupper av ärenden till ledamot, ersättare som har inkallats till tjänstgöring eller tjänsteman hos kommunen. Någon motsvarande möjlighet till delegation finns inte när det gäller kommuner som har ensam överförmyndare.

Den nuvarande lagstiftningen gör det inte möjligt för exempelvis angränsande kommuner att i någon större utsträckning samarbeta i överförmyndarfrågor. Mellan Solna och Sundbyberg förekommer dock en viss samordning av bl.a. kansliresurserna.

I samband med 1974 års reform framhölls att det var angeläget att

knyta kvalificerade kanslifunktioner till överförmyndaren/överförmyndarnämnden för att verksamheten skulle fungera effektivt. Förhållandena i Stockholm, där nämnden hade ett eget kansli med juridisk-ekonomisk expertis och egen kontorspersonal, framhölls därvid som förebild för de större överförmyndardistrikten, medan en lämplig lösning för de mindre distrikten angavs vara att överförmyndarna fick hjälp med rutingöromål av kommunens kansli eller av en eller flera tjänstemän som på deltid biträdde överförmyndaren (se prop. 1974:142 s. 154.)

Svaren på överförmyndarenkäten tyder på att de önskemål som framfördes vid 1974 års reform inte har infriats. Drygt 60 procent av de överförmyndare som inkommit med svar har sålunda uppgett att de saknar egna kansliresurser. Detsamma har sagts av 30 procent av överförmyndarnämnderna. (Se vidare avsnitt 5).

Vad som har framkommit inger vissa farhågor. Brister i kansliresurser hos överförmyndare och överförmyndarnämnder kan motverka en korrekt och enhetlig rättstillämpning. Som framgår av redovisningen i avsnitt 4.2 har JO i inte så få fall kunnat konstatera att handläggningen av förmyndarskapsärendena har skett på ett mindre tillfredsställande sätt. Om överförmyndarna i dessa fall hade haft tillräckliga kansliresurser torde en del av kritiken ha kunnat undvikas.

I utredningens uppdrag ingår inte att föreslå några genomgripande förändringar av överförmyndarverksamheten. Det kan visserligen erinras om att det vid 1974 års översyn övervägdes att förstärka verksamheten eller överföra huvudmannaskapet till landstingen. Utredningen har emellertid utgått från att den nuvarande ordningen med kommunalt huvudmannaskap bör behållas. Samma uppfattning har redovisats av de företrädare för Svenska kommunförbundet som utredningen har haft kontakt med.

Utvecklingen efter 1974 års reform visar dock att den nuvarande organisationen behöver förbättras. De ändrade förvaltningsregler som utredningen har föreslagit i tidigare avsnitt ställer också ökade krav på överförmyndarna. Visserligen avlastas överförmyndarna en del arbete, om föräldrar ges större frihet att själva bestämma i förvaltningsfrågor och inte behöver lämna årsräkningen m.m. i samma utsträckning som hittills. Överförmyndarna får emellertid samtidigt nya kvalificerade uppgifter, t.ex. möjlighet att ge dispens från vissa lagbestämmelser.

Härtill kommer de förslag som utredningen avser att föra fram i det följande och som bl.a. innebär att överförmyndarna skall få hand om några av de frågor som i dag handläggs av domstolarna.

Vill man höja kvaliteten hos överförmyndarorganisationen, kan det till en början övervägas att skärpa de formella kraven på överförmyndarna själva och på ledamöterna i överförmyndarnämnderna. På den punkten sägs i lagen f.n. endast att de skall ha rösträtt vid val av kommunfullmäktige och vara kyrkobokförda i kommunen och att de inte får vara i konkurs. Lagfarna tjänstemän vid tingsrätt får i princip inte vara överförmyndare eller nämndledamöter.

Svaren på den utförda enkäten visar att kommunfullmäktige vid val av överförmyndare och nämndledamöter i stor utsträckning tar partipolitiska hänsyn. Inte sällan väljs personer som har politisk erfarenhet men som saknar särskilda juridiska eller ekonomiska kvalifikationer. Det förekommer dock att jurister och personer med ekonomisk utbildning tjänstgör som överförmyndare.

Under utredningsarbetet har det från flera håll förts fram önskemål om att de formella kraven på överförmyndare och nämndledamöter skärps. Liknande önskemål har framställts i motioner till riksdagen (se avsnitt 4.1). Motionsförslagen har emellertid inte vunnit bifall. När frågan senast behandlades ansåg riksdagen att det förhållandet att kommunfullmäktige svarade för valet utgjorde en tillräcklig garanti för ett lämpligt urval och att de särskilda kraven på överförmyndare fick beaktas vid nomineringen (se LU 1983/84:3.)

Enligt utredningens uppfattning är det nödvändigt att kommunerna ges ett ganska stort mått av frihet vid utseendet av överförmyndare och nämndledamöter, om man vill bevara den nuvarande förtroendekaraktern hos uppdragen. Värdet av att uppdragen har en sådan karaktär betonades vid 1974 års lagstiftning. Samma uppfattning har redovisats bl.a. vid de kontakter som utredningen har haft med företrädare för kommunförbundet.

Till detta kommer att, även om man skulle kunna skärpa de formella kraven på dem som skall utses till överförmyndare och nämndledamöter, det är svårt att formulera dessa krav i lag. Det kan sålunda knappast komma i fråga att exempelvis föreskriva att de som utses skall ha en viss juridisk och ekonomisk utbildning.

Utredningen vill därför inte förorda att man ställer upp några ytterligare formella krav på dem som väljs till överförmyndare eller ledamöter i överförmyndarnämnd. Det är emellertid viktigt att kommunfullmäktige noga prövar om de som nomineras har tillräckliga kvalifikationer. Att partipolitiska meriter härvid måste komma i bakgrunden är självklart. Önskvärt är att överförmyndare och nämndledamöter, förutom familjerättsliga kunskaper, också har kännedom om andra delar av civilrätten samt om skatterätt och socialrätt. För att kunna ta ställning till frågor om placering av underårigas tillgångar m.m. bör överförmyndarna också ha en viss ekonomisk erfarenhet.

Utredningen vill i sammanhanget betona de fördelar som kan vinnas genom att kommunerna inrättar överförmyndarnämnd i stället för att ha en ensam överförmyndare. Bl.a. kan då kraven på sakkunskap i viss mån fördelas mellan ledamöterna. Som har framhållits under utredningsarbetet innebär också en nämndorganisation en större garanti för kontinuitet, något som måste anses vara av värde. Har man flera personer som tjänstgör, finns det normalt mindre anledning att göra förändringar med hänsyn till utgången vid kommunfullmäktigevalen.

För att kompetensen hos överförmyndare och nämndledamöter skall kunna hållas på en hög nivå är det också angeläget att de har möjlighet att

få en viss specialutbildning. F.n. bedrivs utbildning av såväl kommunförbundet som Föreningen Sveriges överförmyndare. Som utredningen återkommer till i avsnitt 8.10 är det önskvärt att utbildningsinsatserna intensifieras.

En sak som är av stor betydelse — särskilt om man inte skärper de formella kraven på överförmyndare och nämndledamöter — är att de utsedda personerna har goda resurser till sitt förfogande när det gäller beredning av ärenden m.m. Utredningen skall närmare gå in på kanslifrågor i det följande.

Vad som också kan övervägas, om man vill öka effektiviteten hos överförmyndarorganisationen, är att ändra på distriktsindelningen. F.n. sammanfaller överförmyndardistriktet med kommunerna. Det är emellertid tänkbart att exempelvis låta flera mindre kommuner tillsammans bilda ett distrikt. För en sådan lösning talar bl.a. att man då eventuellt skulle kunna locka fler kvalificerade personer till uppdragen som överförmyndare och nämndledamöter. Framför allt skulle man med större distrikt kunna få ett bättre underlag för att förstärka kansliresurserna.

Nackdelen med en övergång till större distrikt är emellertid att möjligheterna till personliga kontakter försvåras. Det är viktigt att förmyndare, gode män och förvaltare har goda möjligheter att nå överförmyndaren eller nämnden för att få råd och stöd m.m.

En sammanläggning av flera kommuner till ett distrikt skulle också resa en rad kommunalrättsliga frågor när det gäller t.ex. formerna för val och kommunal revision. I och för sig finns det möjlighet för kommuner att samverka inom den ram som bestämmelserna om kommunalförbund utgör. Enligt vad utredningen har funnit är emellertid denna samverkansform mindre lämplig när det är fråga om överförmyndarverksamheten.

Utredningen anser därför att någon förändring av distriktsindelningen inte bör göras.

En bibehållen distriktsindelning hindrar emellertid inte att flera närliggande kommuner samarbetar i kanslifrågor. Ett sådant frivilligt samgående torde kunna ske utan att några nämnvärda kommunalrättsliga problem uppstår. Som tidigare nämnts finns redan nu ett visst sådant samarbete mellan två kommuner (Solna och Sundbyberg). Samarbetet består bl.a. i att kanslipersonalen är gemensam för de båda kommunerna.

Enligt utredningens mening skulle det kunna vara av värde om ett liknande samarbete kom till stånd på andra håll. För att kommunerna skall få den handlingsfrihet som behövs bör en utvidgning ske av de nuvarande möjligheterna att delegera befogenheten att fatta överförmyndarbeslut.

Som tidigare berörts kan en överförmyndarnämnd efter beslut av kommunfullmäktige delegera beslutanderätten i vissa ärenden till ledamot, ersättare som har inkallats till tjänstgöring eller tjänsteman hos kommunen. Kommunförbundet har utarbetat vissa riktlinjer för när delegation lämpligen bör kunna ske (se avsnitt 3.4.2).

I de kommuner som har överförmyndarnämnd har man i allmänhet beslutat om delegation efter de riktlinjer som kommunförbundet har lämnat. Erfarenheterna av de fall då delegation har skett synes över lag vara goda.

För den hälft av landets kommuner som inte har nämnd utan ensam överförmyndare finns inte någon motsvarande delegationsmöjlighet. Detta måste anses vara en klar nackdel.

Det nuvarande kravet på att delegation skall ske till en tjänsteman hos kommunen gör det också svårt för kommuner att samverka om ett gemensamt kansli med en kvalificerad handläggande tjänsteman. Bestämelsen medför att en tjänsteman kan få beslutanderätt endast i den kommun där han eller hon formellt är anställd.

Enligt utredningens mening bör de angivna begränsningarna i rätten till delegation tas bort. Det innebär dels att delegation bör kunna ske till en kommunal tjänsteman även när det i kommunen finns en ensam överförmyndare, dels att en kommunal tjänsteman inte nödvändigtvis skall behöva vara anställd hos den kommun som beslutar om delegation för att kunna ta emot ett sådant uppdrag. I lagen bör emellertid ställas upp det kravet att tjänstemannen skall ha erforderlig kompetens. I detta ligger att han eller hon antingen har en lämplig ekonomisk eller juridisk utbildning eller på annat sätt har förvärvat tillräckliga erfarenheter och kunskaper inom de ämnesområden som det är fråga om.

Med hänsyn bla. till de skiftande förhållandena mellan olika kommuner anser utredningen inte att det i lagen i övrigt bör tas in några nya bestämmelser om hur överförmyndararbetet skall bedrivas. I större kommuner kan det emellertid — i likhet med vad som sedan länge är fallet i Stockholm — vara lämpligt att organisera arbetet i ett fristående kansli med en chefstjänsteman som ansvarar för beredning av ärenden och som själv får fatta beslut i vissa grupper av ärenden.

I mindre kommuner kan det, som tidigare nämnts, vara lämpligt att man går samman med en eller flera närliggande kommuner om ett överförmyndarkansli. Sker inte detta, bör överförmyndaren eller överförmyndarnämnden kunna få kvalificerad hjälp genom att en eller flera tjänstemän inom exempelvis kommunkansliet eller socialförvaltningen får till uppgift att biträda med handläggningen av överförmyndarfrågor. På motsvarande sätt bör biträde med kontorsuppgifter kunna anordnas.

Det får förutsättas att, om en ny lagstiftning genomförs, kommunförbundet i samråd med Föreningen Sveriges överförmyndare kommer att utarbeta nya riktlinjer i delegationsfrågan. Utredningen ämnar också lämna vissa kommentarer i specialmotiveringen.

Även när det gäller kansliarbetet bör kommunförbundet kunna ge råd och utarbeta lämpliga organisationsmodeller.

8.8.2 Tillsynen över överförmyndarnas verksamhet

Enligt nuvarande bestämmelser utövar tingsrätterna tillsyn över överförmyndarnas verksamhet. Detta sker framför allt genom att tingsrätterna

gör inspektioner hos överförmyndarna. Bestämmelser härom finns i 8 § förmyndarvårdskungörelsen (1952:303). Det sägs där att rätten vid sin inspektion skall dels granska förmynderskapsböcker och förteckningar över ärenden som rör ej inskrivna förmynderskap, dels granska stickprovsvis utvalda akter.

Enligt vad som har framkommit under utredningens arbete består tingsrätternas inspektion på många håll huvudsakligen i att man jämför rättens förmynderskapsbok med motsvarande handlingar hos överförmyndaren. I andra fall är aktiviteten högre och genomgången av ärenden m.m. mera fullständig. Inspektionsverksamheten synes i allmänhet ha blivit mer effektiv under senare år. En bidragande orsak till detta kan vara att JO under samma period har ägnat förmynderskapsfrågorna ökad uppmärksamhet (se avsnitt 4.2).

Om det vid en inspektion kommer fram att förhållandena hos en överförmyndare inte är tillfredsställande, kan tingsrätten påtala detta hos kommunen. De protokoll över inspektionen som upprättas brukar emellertid inte tillställas andra än berörd överförmyndare eller överförmyndarnämnd. Det innebär att övriga delar av kommunen som regel inte får någon information från tingsrätten om hur överförmyndarverksamheten sköts.

Skulle det framkomma att en överförmyndare, ledamot i överförmyndarnämnd eller ersättare inte är lämplig för sitt uppdrag, kan i sista hand rätten besluta att han eller hon skall entledigas.

Vid sidan om inspektionsverksamheten förekommer det en ganska omfattande informell rådgivning från tingsrätternas sida gentemot överförmyndarna. Framför allt i de mindre kommunerna är det inte ovanligt att överförmyndaren kontaktar tingsrättens tjänstemän för att få råd i olika tillämpningsfrågor. Även i samband med inspektionerna är det vanligt att tillämpningsfrågor diskuteras.

I samband med 1974 års reform övervägde man att flytta tillsynen över överförmyndarna från domstolarna till länsstyrelserna. Som skäl för en sådan förändring anfördes bl.a. länsstyrelsernas erfarenhet av tillsynsverksamhet inom olika områden. Man stannade emellertid vid det tillfället för att låta tillsynen ligga kvar hos domstolarna. Ett skäl för denna ståndpunkt var att frågan ansågs avhängig av en större översyn av de uppgifter som åvilade domstolar resp. länsstyrelser (se prop. 1974:142 s. 156).

Efter 1974 års lagstiftning har det förekommit ett omfattande utredningsarbete som har berört domstolarnas och länsstyrelsernas verksamhet. Åtskilliga reformer har också genomförts. En allmän strävan har härvid varit att renodla såväl domstolarnas som länsstyrelsernas uppgifter och flytta över artfrämmande verksamhet till andra myndigheter.

Tingsrätternas tillsyn över överförmyndarverksamheten har en viss beröring med den verksamhet som består i att inregistrera bouppteckningar och fastställa arvsskatt. Delvis handläggs också förmynderskaps- och bouppteckningsfrågor av samma personal. Det har i flera sammanhang föreslagits att tingsrätternas befattning med bouppteckningar skall

övertas av någon annan myndighet. Så har emellertid ännu inte skett.

Det ankommer inte på utredningen att pröva hur bouppteckningsfrågorna bör handläggas. Utredningen har emellertid den uppfattningen att tillsynen över överförmyndarna är ett främmande inslag i domstolsverksamheten och att den passar mindre väl in i en slagkraftig domstolsorganisation. Det kan också ifrågasättas om tingsrätterna alltid har det intresse och de kunskaper som behövs för att tillsynen skall bli effektiv.

Som nämnts är tingsrätterna f.n. besvärinstans i förhållande till överförmyndarna, och utredningen anser inte att det finns skäl att ändra på denna ordning. Rent principiellt är det emellertid mindre tillfredsställande att tingsrätterna utövar en allmän tillsyn över den instans vars beslut de har att överpröva, särskilt som tillsynen också innefattar ett visst mått av rådgivning i enskilda tillämpningsfrågor.

Ett skäl för att låta den diskuterade tillsynen ligga kvar hos tingsrätterna är sambandet med frågor om förordnande och entledigande av förmyndare m.m. Dessa frågor bör, som utredningen närmare skall gå in på i det följande, handläggas av tingsrätterna även i fortsättningen. Även om det kan innebära vissa fördelar att samma myndigheter har hand om såväl tillsynen som frågor om förordnande och entledigande av förmyndare m.m., har denna omständighet enligt utredningens mening inte så stor tyngd att den väger över skälen för att flytta tillsynen från tingsrätterna.

Utredningen föreslår alltså att tillsynen över överförmyndarnas verksamhet läggs på en annan myndighet. De myndigheter som därvid ligger närmast till hands är, liksom vid 1974 års diskussion i frågan, länsstyrelserna. Dessa utövar f.n. en omfattande tillsynsverksamhet inom skilda områden, bl.a. när det gäller kommunala myndigheter. Till de kommunala instanser som nu står under länsstyrelsernas tillsyn hör socialnämnder, familjebidragsnämnder, miljö- och hälsoskyddsnämnder och byggnadsnämnder. Som exempel på tillsynsuppgifter utanför den kommunala sektorn kan nämnas den tillsyn som sker enligt lagen (1984:81) om fastighetsmäklare, lagen (1974:191) om bevakningsföretag samt lagen (1929:116) om tillsyn över stiftelser.

Tillsynen genomförs på olika sätt beroende på vilket slag av verksamhet som tillsynen avser. I en del fall är den begränsad till en granskning av handlingar m.m., medan tillsynen i andra fall också innefattar inspektioner. Inom länsstyrelserna handläggs tillsynsfrågorna antingen av respektive sakenhet på planeringsavdelningen eller av den s.k. allmänna enheten. På allmänna enheten finns som regel kvalificerad personal med juridisk eller ekonomisk kompetens.

Länsstyrelserna har således en omfattande erfarenhet av tillsynsverksamhet och en organisation som är väl anpassad till denna uppgift. Sakligt sett torde det inte möta några problem att utöka tillsynsverksamheten med en tillsyn över överförmyndarna. Om denna uppgift överförs från tingsrätterna till länsstyrelserna, kan detta visserligen, till följd av länsstyrelsernas mindre antal, i någon mån försvåra kontakterna mellan överförmyndarna och tillsynsmyndigheten. Å andra sidan bör en kon-

centration av tillsynen kunna medföra större enhetlighet i verksamheten. Att länsstyrelserna är färre än tingsrätterna bör därför inte enbart ses som en nackdel. Härtill kommer att länsstyrelsernas organisation torde medföra en större kontinuitet i tillsynen.

Genom att länsstyrelserna redan nu har vidsträckta kontakter med kommunerna torde de också ha bättre möjligheter än tingsrätterna att få till stånd en ändring, om det vid tillsynen kommer fram missförhållanden eller brister. Det kan t.ex. vara fråga om att åstadkomma en förstärkning av överförmyndarnas kansliorganisation.

Enligt utredningens mening bör alltså tillsynen över överförmyndarna i fortsättningen handhas av länsstyrelserna. Ett huvudinslag i verksamheten bör, liksom hittills, vara inspektioner som sker regelbundet. Vid inspektionerna bör inte bara en granskning och kontroll av handlägningsrutiner och akter m.m. göras, utan de som utför inspektionerna bör också kunna lämna råd i tillämpnings- och resursfrågor. Framkommer det brister, bör det åligga länsstyrelsen att ta kontakt med kommunen för att diskutera hur förhållandena skall kunna förbättras. Viktigt i det sammanhanget är att protokoll över inspektionen alltid sänds till kommunens ledning.

När det sedan gäller resursfrågan kräver den nya tillsynsuppgiften självfallet en ej obetydlig arbetsinsats. Det tillkommande arbetet torde emellertid för varje länsstyrelses del ligga långt under vad som motsvarar en hel årsarbetskraft.

Det nuvarande systemet med inskrivning vid tingsrätterna av förmyndarskap, godmanskap och förvaltarskap kan sägas utgöra ett led i tingsrätternas tillsynsverksamhet. Flyttas tillsynen bort från tingsrätterna, är detta ett skäl för att också flytta inskrivningarna. Frågan är emellertid, som antyds i utredningens direktiv, om man inte bör gå längre. Som det nu är förs i stort sett samma förteckningar över förmyndarskap, godmanskap och förvaltarskap hos överförmyndarna och tingsrätterna. En sådan dubbel registrering är enligt utredningens mening onödig. Det får anses vara fullt tillräckligt med de förteckningar som förs av överförmyndaren. (Angående dennes skyldighet att föra förteckningar och att lägga upp akter, se vidare specialmotiveringen).

Utredningen föreslår således att inskrivningssystemet helt och hållet avskaffas.

8.8.3 Överflyttande av ärenden från domstol till överförmyndare

Efter 1974 års reform har, som tidigare framhållits, tingsrätterna i princip inte någon befattning som första instans med förmyndares och andra ställföreträdares förvaltning. Alla frågor om samtycke eller tillstånd i angelägenheter där ställföreträdaren inte har ensam bestämmanderätt prövas sålunda av överförmyndaren.

Till de rättshandlingar som kräver överförmyndarens samtycke hör avtal för omyndigas räkning om sammanlevnad i oskiftat dödsbo. För att ett sådant avtal skall hävas i förtid erfordras emellertid beslut av rätten.

En annan och viktigare uppgift som ligger kvar på tingsrätterna och som har ett samband med förmyndares och andra ställföreträdares förvaltningsverksamhet är uppgiften att meddela vitesföreläggande. Sådant föreläggande kan — efter ansökan från överförmyndaren — meddelas bl.a. om en ställföreträdare försummar att deponera värdehandlingar i bank eller åsidosätter sin redovisningsskyldighet.

Vid sidan av de ärenden av förvaltningskaraktär som nu har nämnts handlägger tingsrätterna två andra grupper av ärenden på förmynderskapsområdet som första instans. Den ena gruppen avser frågor om anordnande, omprövning eller upphörande av godmanskap eller förvaltarskap. Vidare prövar tingsrätterna frågor om förordnande eller entledigande av förmyndare, god man eller förvaltare.

Utredningen har enligt sina direktiv att överväga om inte vissa arbetsuppgifter kan föras över från domstolarna till överförmyndarna. Härvid har särskilt förordnande- och entledigandefrågorna nämnts. Det borde sålunda vara möjligt, sägs det i direktiven, att ge överförmyndaren behörighet att besluta i dessa frågor när ärendet inte är tvistigt eller när det annars är av enkel beskaffenhet.

Även enligt utredningens mening talar flera skäl för att frågor om förordnande eller entledigande av förmyndare, gode män eller förvaltare prövas av överförmyndarna som första instans. I många fall har överförmyndarna bättre förutsättningar än domstolarna att bedöma dessa frågor. Såväl i förordnande- som entledigandeärenden är domstolen skyldig att höra överförmyndaren, och det torde vara sällsynt att domstolen i sitt beslut frångår överförmyndarens mening.

En överflyttning av förordnande- och entledigandefrågorna till överförmyndarna skulle också ligga väl i linje med de allmänna strävandena att förenkla handläggningen av förmynderskapsärenden.

Det finns emellertid även skäl som talar mot en sådan överflyttning. Sålunda kan bl.a. vissa entledigandeärenden inrymma känsliga avväganden. Över huvud taget inger det betänkligheter att låta överförmyndarna pröva tvistiga ärenden, vare sig det är fråga om ett förordnande eller ett entledigande.

En möjlig kompromiss är den som anvisas i utredningens direktiv och som går ut på att låta överförmyndarna få hand om ärenden som inte är tvistiga eller som annars är av enkel beskaffenhet. Med en sådan uppdelning går emellertid en stor del av rationaliseringsvinsterna förlorade.

Till detta kommer, när det gäller förordnande eller entledigande av förmyndare, att sådana ärenden har ett nära samband med frågor om förordnande och entledigande av vårdnadshavare. I normalfallet bör, som tidigare nämnts, vårdnads- och förmynderskapsuppgifterna anföras åt samma personer. Det måste rimligtvis ankomma på domstolarna att handlägga vårdnadsfrågorna, och det är då i allmänhet mest praktiskt att också låta dem ha hand om förordnanden och entlediganden av förmyndare.

Liknande synpunkter kan anläggas på frågorna om förordnande eller entledigande av god man eller förvaltare. Dessa frågor blir ofta aktuella i

samband med att det fattas beslut om anordnande eller upphörande av godmanskap eller förvaltare. Rättssäkerhetsskäl gör det uteslutet att låta överförmyndarna pröva de senast angivna frågorna. Det möjliga alternativet skulle då vara att domstolen först fattade beslut om anordnande eller upphörande av godmanskap eller förvaltare och att ärendet sedan gick vidare till överförmyndaren, som hade att besluta om förordnande resp. entledigande av god man eller förvaltare. Det är tveksamt om man gör någon vinst med en sådan administrativ omgång. I stället kan det i en del fall uppstå olägenheter för de enskilda till följd av att den sammanlagda handläggningstiden blir längre.

På grund av det sagda anser utredningen att frågor om förordnande eller entledigande av förmyndare, gode män eller förvaltare, liksom frågor om anordnande, omprövning eller upphörande av godmanskap eller förvaltare, bör ligga kvar hos tingsrätterna.

F.n. gäller att tingsrätternas prövning av förordnande- och entledigande-frågor kan delegeras till tjänstemän som inte är lagfarna, förutsatt att ärendet är av enkel beskaffenhet. Enligt utredningens mening bör denna ordning behållas.

När det slutligen gäller de tidigare berörda ärendena som har samband med förmyndares och andra ställföreträdares förvaltningsåtgärder anser utredningen att åtminstone behörigheten att häva avtal om sammanlevnad i oskiftat dödsbo bör kunna överflyttas från tingsrätterna till överförmyndarna.

Det är mera tveksamt om man bör göra samma överflyttning när det gäller uppgiften att meddela vitesföreläggande. En sådan åtgärd är av ingripande natur för den enskilde och kräver noggranna överväganden.

Om man effektiviserar överförmyndarorganisationen i enlighet med vad utredningen tidigare har förordat, behöver man emellertid enligt utredningens mening inte ha så stora betänkligheter mot att låta överförmyndarna förelägga vite. Uppgiften att förelägga vite har ju också ett mycket nära samband med överförmyndarnas löpande kontrollverksamhet. En rätt att meddela vitesföreläggande tillkommer redan nu andra kommunala instanser med myndighetsfunktioner, t.ex. miljö- och hälsoskyddsnämnder och byggnadsnämnder.

Utredningen föreslår alltså att den nu diskuterade uppgiften läggs på överförmyndarna. I specialmotiveringen kommer utredningen att ange närmare i vilka fall vitesföreläggande skall kunna förekomma.

Att frågor om utdömmande av vite skall prövas av domstol är självklart. Enligt utredningen bör man härvid, med frångående av huvudregeln i lagen (1985:206) om viten, välja tingsrätten som prövningsinstans.

8.9 Arvode till förmyndare, gode män och förvaltare

Såväl förmyndare som gode män och förvaltare har rätt till skäligt arvode och till ersättning för de utgifter som har varit skäligen påkallade för uppdragets fullgörande. Föräldrar har dock rätt till arvode bara om det föreligger särskilda omständigheter.

När det gäller förmyndare föreskrivs att arvodet skall bestämmas av överförmyndaren efter grunder som fastställs för varje överförmyndardistrikt av kommunen. Även beslut om ersättning för utgifter fattas av överförmyndaren.

För såväl arvode som ersättning för utgifter gäller att de skall utgå av den omyndiges medel i den mån dennes beräknade inkomster det år förmyndaruppdraget avser överstiger två basbelopp eller, om inte särskilda skäl föranleder annat, i den mån den omyndige har tillgångar som överstiger tre basbelopp. I övriga fall skall arvodet och ersättningen för utgifter betalas av kommunen.

Även när det är fråga om arvode och ersättning för utgifter till gode män och förvaltare beslutar överförmyndaren. De bestämmelser som reglerar dessa arvodes- och ersättningsfrågor innehåller emellertid inte någonting om grunden för arvodets bestämmande. Inte heller är några basbeloppsgränser angivna, utan överförmyndaren har frihet att bestämma vad som skall utgå av den enskildes medel och vad som skall betalas av kommunen. I praktiken tillämpas emellertid i stor utsträckning samma regler för gode män som för förmyndare (se avsnitt 3.3.1).

Som tidigare nämnts har Svenska kommunförbundet utfärdat vissa riktlinjer för bestämmandet av arvode till förmyndare. Enligt dessa riktlinjer är normalarvodet per år för förvaltningen av omyndigs egendom tre procent av basbeloppet, dvs. för år 1988 ca 700 kr. Vid ekonomisk förvaltning av större omfång resp. särskilt komplicerade uppdrag är procentsatsen sex resp. nio procent, dvs. 1 400 resp. 2 100 kr.

Enligt den enkätundersökning som utredningen har låtit verkställa (se avsnitt 5.1) utbetalades år 1986 av de kommuner som deltog i enkäten sammanlagt ca 18 milj. kr i arvode till förmyndare och gode män. Knappt 3 milj. kr. betalades ut i ersättning för utgifter.

Utredningen har enligt sina direktiv i uppdrag att utvärdera gällande arvodesbestämmelser. Skrivelser i frågan har också överlämnats till utredningen (se avsnitt 4.3).

Vid utformandet av bestämmelser i ämnet är det framför allt två synpunkter som gör sig gällande. Dels måste arvoden kunna sättas så högt att rekryteringen till uppdragen som förmyndare, god man eller förvaltare inte blir alltför svår. Dels måste vissa spärrar finnas, så att den enskilde inte drabbas av alltför stora kostnader.

Att såväl arvode som ersättning för utgifter liksom i dag skall bestämmas av överförmyndarna finner utredningen inte anledning att ifrågasätta. Inte heller finns det anledning att frånga principen att kostnader som inte betalas av den enskilde skall utgå av kommunala medel.

Som framgått av den tidigare redogörelsen har överförmyndarna i dag större frihet att bestämma arvoden till gode män och förvaltare än när det är fråga om förmyndare. Delvis är detta motiverat av att godmanskaper och förvaltarskaper kan vara av mer skiftande slag än förmyndarskaper. Särskilt gäller detta i fråga om godmanskapen, som många gånger kan vara kortvariga. Reglerna gör det emellertid också lättare att till god man eller förvaltare rekrytera personer med expertkunskap, exempelvis advokater och revisorer.

Enligt utredningens mening bör överförmyndarna ha samma frihet att bestämma arvode för alla slag av förordnade ställföreträdare. Hänvisningen till kommunala grunder bör därför tas bort. Det är emellertid självklart att man bör eftersträva en rättvis och likformig bedömning, såväl kommunerna emellan som inom en och samma kommun. Det får förutsättas att riktlinjer och rekommendationer även i framtiden kommer att tas fram av exempelvis kommunförbundet och att dessa beaktas vid tillämpningen, även om överförmyndarna inte formellt är bundna av dem.

När det gäller fördelningen av kostnaderna mellan den enskilde och kommunen bör lagen liksom hittills innehålla en huvudregel. Den bör emellertid utsträckas till att gälla arvoden och ersättning för kostnader till såväl förmyndare som gode män och förvaltare. Vid sina överväganden har utredningen inte funnit anledning att ändra de nuvarande basbeloppsgränserna.

Det bör emellertid vara möjligt för överförmyndaren att till den enskildes förmån frångå basbeloppsreglerna, om särskilda skäl föranleder det. Detta kan liksom f.n. vara befogat, om tillgångarna visserligen överstiger tre baslopp men utgörs av en fastighet som den enskilde själv behöver eller som är svår att sälja. Det förhållandet att den enskilde har särskilt stora vårdkostnader e.d. kan också motivera ett undantag.

Vad slutligen beträffar föräldrars rätt att få arvode förordrar utredningen att man behåller den hittillsvarande begränsningen. Arvode bör således kunna utgå bara om det föreligger särskilda omständigheter.

8.10 Ikraftträdande och kostnader m.m.

De förslag som utredningen har lagt fram i de föregående avsnitten innebär tämligen stora förändringar, framför allt när det gäller överförmyndarnas verksamhet. Överförmyndarna avlastas en hel del ärenden men får i stället flera nya uppgifter, som delvis är av kvalificerad natur. Det är därför nödvändigt med en ganska lång övergångstid före reformens ikraftträdande, så att bl.a. olika informations- och utbildningsinsatser kan genomföras. Som utredningen senare skall återkomma till är det också angeläget att överförmyndarna före ikraftträdandet går genom sina ärenden för att bl.a. ta ställning till om det behövs beslut om spärr av bankmedel m.m.

Ett informationsbehov finns också för förmyndare och andra ställföreträdare, liksom för tingsrätterna och länsstyrelserna. De senare myndigheterna måste också ha tid att utarbeta nya arbetsrutiner.

Mot denna bakgrund föreslår utredningen att de nya reglerna träder i kraft tidigast den 1 januari 1991.

Enligt utredningens mening är det angeläget att de nya reglerna så långt möjligt kan börja tillämpas i och med att de har trätt i kraft. Principen bör alltså vara att reglerna gäller fullt ut fr.o.m. ikraftträdandedagen.

Det innebär bl.a. att föräldrar fr.o.m. den dagen i princip bör få förvalta gåvomedel och därmed jämställd egendom enligt de nya bestämmelserna, även om det är fråga om egendom som har tillfallit barnet före ikraftträdandet. Efter ikraftträdandet bör vidare såväl föräldrar som andra ställföreträdare normalt ha rätt att själva ha hand om värdepapper som tillhör den enskilde.

Det finns emellertid skäl att föra in vissa övergångsbestämmelser som medför att de nu angivna principerna inte alltid kommer att tillämpas fullt ut. Enligt utredningens mening kan man inte bortse från att de hittills gällande reglerna om förvaltning av omyndigas egendom, som ju innefattar en långtgående överförmyndarkontroll även beträffande gåvor, kan ha utgjort en förutsättning för att en gåva över huvud taget kom till stånd. I det föregående har utredningen också föreslagit att den som står i begrepp att ge bort egendom till en underårig skall kunna ställa upp villkor om överförmyndarkontroll av gåvan, om han eller hon är osäker på om föräldrarna kommer att sköta förvaltningen på ett tillfredsställande sätt. I linje härmed anser utredningen att, när det är fråga om gåvor som har tillfallit ett barn före ikraftträdandet och som förvaltas av föräldrarna, givaren i efterhand bör kunna åstadkomma en motsvarande överförmyndarkontroll genom att göra anmälan till överförmyndaren. För att inte något glapp skall uppstå bör givaren göra sin anmälan före ikraftträdandedagen.

Självfallet kan en givare vara avliden eller annars vara ur stånd att göra en sådan anmälan som nu har diskuterats. Det kan ifrågasättas om man inte i en sådan situation borde ge givarens rättsinnehavare en motsvarande rätt att få till stånd en överförmyndarkontroll. Enligt utredningens mening skulle det emellertid föra för långt att utvidga anmälningsrätten på det sättet.

Däremot anser utredningen det rimligt att, vid sidan om givaren, även den underårige själv, om han eller hon har fyllt sexton år, bör kunna göra anmälan om en gåva till överförmyndaren och därmed utlösa en kontroll. Även en sådan anmälan bör göras före ikraftträdandet av de nya bestämmelserna.

Utredningen har i det föregående föreslagit att överförmyndaren, oavsett om förvaltning utövas av föräldrar eller av förordnade förmyndare, gode män eller förvaltare, skall kunna ingripa i det enskilda fallet och meddela beslut om spär av bankmedel och om förvaring och förvaltning av värdehandlingar m.m. För att det inte skall uppstå någon lucka i skyddet för den enskilde i samband med ikraftträdandet, bör överförmyndaren ha möjlighet att fatta sådana beslut redan innan de nya reglerna har trätt i kraft men med verkan fr.o.m. ikraftträdandedagen. På det sättet kan överförmyndaren exempelvis förhindra att värdehandlingar, som enligt de hittillsvarande bestämmelserna har varit deponerade i bank, lämnas ut till ställföreträdaren i samband med ikraftträdandet, om det finns skäl att misstänka att värdehandlingarna kommer att hanteras på ett olämpligt sätt.

Utöver den övergångsreglering som nu har förordats anser utredning-

en att den nya lagstiftningen även i övrigt kräver en del övergångsbestämmelser. Utredningen återkommer till dessa frågor i specialmoteringen.

När det gäller kostnaderna för reformens genomförande är det svårt att göra några närmare beräkningar.

Genom reformen bortfaller, som nyss har nämnts, en hel del ärenden hos överförmyndarna, framför allt som följd av de ändringar som utredningen föreslår beträffande föräldrars förvaltning. De nya reglerna innebär bl.a. att överförmyndarna inte i samma omfattning som i dag behöver syssla med registrering av förmynderskap, och vidare minskar deras befattningsomfattning med granskning av årsräkningar m.m.

Mot detta kan ställas de nya uppgifter som läggs på överförmyndarna. Hit hör bl.a. beslut om dispens från lagens förvaltnings- och redovisningsbestämmelser, beslut om spärr av bankmedel m.m. och meddelande av vitesföreläggande. Det rör sig här om ärenden som kräver noggranna överväganden.

De nya uppgifterna torde kräva vissa förstärkningar av överförmyndardarorganisationen. Utredningen har också helt allmänt understrukt vikt av att överförmyndarna får bättre kansliresurser (se avsnitt 8.8.1).

Sammantagna torde utredningsförslagen komma att medföra vissa kostnadsökningar för kommunerna. Det finns dock möjlighet till rationaliseringsvinster när det gäller kansliorganisationen, om kommunerna samverkar i ökad utsträckning.

För statens del inträffar bl.a. den förändringen att tillsynen över överförmyndarna flyttas från tingsrätterna till länsstyrelserna. Detta innebär naturligtvis ett inte obetydligt merarbete för länsstyrelserna, även om, som utredningen tidigare har framhållit, detta merarbete för varje länsstyrelse torde ligga avsevärt under vad som motsvarar en hel årsarbetskraft. Samtidigt som länsstyrelserna tillförs nya uppgifter avlastas emellertid tingsrätterna i motsvarande mån. På sikt torde reformen på tillsynsområdet kunna medföra vissa besparingar för staten. Bl.a. kan tillsynsverksamheten rationaliseras genom att antalet tillsynsmyndigheter blir mindre.

Även förslaget om att systemet med inskrivning av förmynderskap m.m. helt och hållet skall upphöra medför vissa kostnadsminskningar för statens del.

9 Specialmotivering

Utredningens Överväganden har lett till omfattande ändringar i föräldrabalken (FB). I vissa andra lagar, bl.a. rättegångsbalken, lagen om handläggning av domstolsärenden och bankrörelselagen, har följdändringar gjorts. Vidare föreslås att lagen om vård av omyndigs värdehandlingar skall upphöra att gälla.

Ändringarna i FB avser framför allt 6, 12-17, 19 och 20 kap.

När det gäller 12 kap. föreslås de nuvarande inskrivningsbestämmelserna utgå. I kapitlet återfinns i stället nya allmänna bestämmelser om förmyndares, gode mäns och förvaltares verksamhet.

13 kap. i utredningens förslag innehåller regler om föräldrars förmyndarförvaltning, medan motsvarande bestämmelser för förordnade förmyndare, gode män och förvaltare finns i 14 kap. I 15 kap. har tagits in regler om vård av omyndigas och andras rätt i dödsbo m.m.

Tillsynsbestämmelser finns enligt utredningens förslag i 16 kap., medan det nuvarande 17 kap. om tillsyn över förmyndares förvaltning föreslås upphöra. Redan i prop. 1987/88:124 har föreslagits att 18 kap. skall utgå.

De föreslagna ändringarna utgår från den lydelse FB har enligt förslagen i prop. 1987/88:124.

9.1 Förslag till ändringar i FB

1 kap. 4 §

Erkännande av faderskap sker skriftligen och skall bevitnas av två personer. Erkännandet skall skriftligen godkännas av socialnämnden och av modern eller särskilt förordnad *vårdnadshavare* för barnet. *Står* barnet *inte under någons vårdnad*, skall erkännandet i stället godkännas av barnet självt. Socialnämnden får lämna sitt godkännande endast om det kan antagas att mannen är fader till barnet.

Erkännande kan ske även före barnets födelse.

Visas senare att den som har lämnat erkännande ej är fader till barnet, skall rätten förklara att erkännandet saknar verkan mot honom.

I *första stycket* har ordet "förmyndare" i andra meningen ersatts med "vårdnadshavare" (se avsnitt 8.7). Vidare har tredje meningen ändrats, så

att barnet självt måste godkänna ett faderskaperskännande i de fall barnet inte har någon vårdnadshavare. Det innebär att godkännande ibland kan krävas även av barn som inte har uppnått myndig ålder (se 6 kap. 2 § andra stycket).

2 kap. 7 §

Socialnämnden får lägga ned påbörjad utredning angående faderskapet, om det

1. visar sig omöjligt att få erforderliga upplysningar för bedömning av faderskapsfrågan,

2. framstår som utsiktslöst att försöka få faderskapet fastställt av domstol,

3. föreligger samtycke av modern eller förmyndare enligt 4 kap. 5 a § till adoption av barnet, eller

4. av särskilda skäl finns anledning till antagande att fortsatt utredning eller rättegång skulle vara till men för barnet eller utsätta modern för påfrestningar som innebär fara för hennes psykiska hälsa.

Talan mot socialnämnds beslut att lägga ned påbörjad faderskapsutredning föres hos länsstyrelsen genom besvär. Mot länsstyrelsens beslut föres talan hos kammarrätten genom besvär.

Första stycket 3 har ändrats på så sätt att det där talas om förmyndare i stället för särskilt förordnad förmyndare (se avsnitt 8.7). Paragrafhänvisningen har vidare ändrats till 4 kap. 5 a §, där föreskriften om förmyndares samtycke numera finns intagen.

3 kap. 5 §

Talan om fastställande av faderskap väckes av barnet.

I fall som avses i 2 kap. 1 § föres barnets talan av socialnämnden. Har modern vårdnaden om barnet, får hon alltid föra barnets talan, även om hon ej har uppnått myndig ålder. Talan får vidare alltid föras av särskilt förordnad *vårdnadshavare* för barnet.

I andra stycket har "förmyndare" ersatts av "vårdnadshavare" (se avsnitt 8.7).

4 kap. 10 §

I ärende om antagande av adoptivbarn skall rätten inhämta upplysningar om barnet och sökanden samt huruvida vederlag eller bidrag till barnets underhåll är givet eller utfäst. Har barnet ej fyllt aderton år, skall yttrande inhämtas från socialnämnden i den kommun där sökanden är kyrkobokförd och från socialnämnden i den kommun där den som har vårdnaden om barnet är kyrkobokförd.

Fader eller moder, vars samtycke till adoptionen ej erfordras, skall ändå höras, om det kan ske. Vid adoption av adoptivbarn skall vad nu sagts i stället gälla adoptanten eller, om make adopterat andre makens barn, var och en av makarna. Finns *särskilt förordnad vårdnadshavare*, vars samtycke ej erfordras, skall även han *eller hon* höras.

I andra stycket har gjorts en ändring motsvarande den i 3 kap. 5 §.

6 kap. Om vårdnad

Enligt utredningens förslag skall en klarare uppdelning än f.n. ske mellan vårdnads- och förmyndarfunktionerna. Det innebär bl.a. att, om vårdnaden om en underårig behöver anförtros någon annan än en förälder, domstolen skall utse en särskild vårdnadshavare i stället för att, som hittills, lägga vårdnadsuppgiften på en särskilt förordnad förmyndare. Hithörande frågor har behandlats i avsnitt 8.7 i den allmänna motiveringen.

Utredningens förslag föranleder ändringar i 6 kap. 2-3, 7-10, 17 och 21 §§. Dessutom införs tre nya paragrafer i kapitlet, 10 a-c §§.

Ändringarna redovisas i det följande.

2 §

Barn står under vårdnad av båda föräldrarna eller en av dem, om inte rätten har anförtrott vårdnaden åt en eller två särskilt förordnade *vårdnadshavare*. Vårdnaden om ett barn består till dess att barnet fyller arton år eller dessförinnan ingår äktenskap.

Den som har vårdnaden om ett barn har ett ansvar för barnets personliga förhållanden och skall se till att barnets behov enligt 1 § blir tillgodosedda. Barnets vårdnadshavare svarar även för att barnet får den tillsyn som behövs med hänsyn till dess ålder, utveckling och övriga omständigheter samt skall bevaka att barnet får tillfredsställande försörjning och utbildning.

Om ansvaret i frågor som gäller barnets ekonomiska förhållanden finns bestämmelser i 9-15 kap.

I *första stycket* har ordet "förmyndare" ersatts med "vårdnadshavare". Se allmänmotiveringen avsnitt 8.7.

Regler om vem som skall utses till vårdnadshavare, när ingen av föräldrarna kommer in fråga, finns i 10 a §.

Hänvisningen i *tredje stycket* har ändrats som en följd av att 12-16 kap. fått nytt innehåll.

3 §

Barnet står från födelsen under vårdnad av båda föräldrarna, om dessa är gifta med varandra, och i annat fall av modern ensam. Ingår föräldrarna senare äktenskap med varandra, står barnet från den tidpunkten under vårdnad av dem båda, om inte rätten dessförinnan har anförtrott vårdnaden åt en eller två särskilt förordnade *vårdnadshavare*.

Om det döms till äktenskapsskillnad mellan föräldrarna står barnet även därefter under båda föräldrarnas vårdnad, om inte den gemensamma vårdnaden upplöses enligt 5, 7 eller 8 §. Skall barnet även efter domen på äktenskapsskillnad stå under båda föräldrarnas vårdnad, skall rätten i domen erinra om att vårdnaden alltjämt är gemensam.

I första stycket har, liksom i 2 § första stycket, ordet "vårdnadshavare" ersatt "förmyndare".

7 §

Om en förälder vid utövandet av vårdnaden om ett barn gör sig skyldig till missbruk eller försummelse eller i övrigt brister i omsorgen om barnet

på ett sätt som medför bestående fara för barnets hälsa eller utveckling, skall rätten besluta om ändring i vårdnaden.

Står barnet under båda föräldrarnas vårdnad och gäller vad som sägs i första stycket en av dem, skall rätten anförtro vårdnaden åt den andra föräldern ensam. Brister också denne i omsorgen om barnet på det sätt som sägs i första stycket, skall rätten flytta över vårdnaden till en eller två särskilt förordnade *vårdnadshavare*.

Står barnet under endast en förälders vårdnad, skall rätten i fall som avses i första stycket flytta över vårdnaden till den andra föräldern eller, om det är lämpligare, till en eller två särskilt förordnade *vårdnadshavare*.

Frågor om ändring i vårdnaden enligt denna paragraf prövas på talan av socialnämnden eller, utan särskilt yrkande, i mål om äktenskapskilling mellan föräldrarna eller i annat mål som avses i 5 eller 6 §.

I *andra* och *tredje styckena* har de nuvarande bestämmelserna om överflyttning av vårdnaden till förmyndare enligt 13 kap. 8 § ersatts med bestämmelser om överflyttning till särskilt förordnade *vårdnadshavare*. Vid utseende av *vårdnadshavare* tillämpas 10 a §.

8 §

Har ett barn stadigvarande vårdats och fostrats i annat enskilt hem än föräldrahemmet och är det uppenbart bäst för barnet att det rådande förhållandet får bestå och att vårdnaden flyttas över till den eller dem som har tagit emot barnet eller någon av dem, skall rätten utse denne eller dessa att såsom särskilt förordnade *vårdnadshavare* utöva vårdnaden om barnet.

Frågor om överflyttning av vårdnaden enligt första stycket prövas på talan av socialnämnden.

Även i denna paragraf har ordet "förmyndare" ersatts med "*vårdnadshavare*".

9 §

Står barnet under vårdnad av båda föräldrarna och dör en av dem, tillkommer vårdnaden den andre ensam. *Dör båda föräldrarna, skall rätten på anmälan av socialnämnden eller när förhållandet annars blir känt anförtro vårdnaden åt en eller två särskilt förordnade vårdnadshavare.*

Står barnet under vårdnad av endast en av föräldrarna och dör denne, skall rätten på ansökan av den andre eller på anmälan av socialnämnden anförtro vårdnaden åt den andra föräldern eller, om det är lämpligare, åt en eller två särskilt förordnade *vårdnadshavare*.

Första stycket har byggts ut med en regel som ersätter den nuvarande bestämmelsen i tredje stycket, där det sägs att vårdnaden om ett barn utövas av förmyndaren, om båda föräldrarna är döda. Genom att regeln placeras i första stycket klargörs att den tar sikte på den situationen att barnet före föräldrarnas död stod under bägges vårdnad. Vårdnaden skall även i en sådan situation anförtros åt en eller två särskilt förordnade *vårdnadshavare*. Dessa utses av rätten efter anmälan av socialnämnden eller när behovet av att utse *vårdnadshavare* annars blir känt för rätten, t.ex. efter anmälan av en anhörig.

I *andra stycket*, som behandlar den situationen att endast en av föräldrarna är *vårdnadshavare* och denne avlider, har möjligheten att anförtro

vårdnaden åt en eller två särskilt förordnade förmyndare ersatts med en möjlighet att lägga uppgiften på en eller två särskilt förordnade vårdnadshavare.

Om barnet har ingått äktenskap, blir det inte aktuellt att förordna vårdnadshavare, eftersom vårdnaden enligt 2 § första stycket då upphör.

Frågor om vårdnad enligt förevarande paragraf handläggs enligt 17 § i den ordning som gäller för ärenden.

10 §

Står barnet under vårdnad av en eller två särskilt förordnade *vårdnadshavare* och vill någon av barnets föräldrar eller båda få vårdnaden överflyttad till sig, skall rätten besluta efter vad som är bäst för barnet. Rätten får flytta över vårdnaden till föräldrarna gemensamt endast om föräldrarna är ense om det.

Frågor om överflyttning av vårdnaden enligt första stycket prövas på talan av båda föräldrarna eller en av dem eller på talan av socialnämnden.

Ordet "förmyndare" i första stycket har ersatts med "vårdnadshavare".

10 a §

Skall vårdnadshavare förordnas särskilt, utses någon som är lämpad att ge barnet omvårdnad, trygghet och en god fostran. Den som är underårig får inte förordnas till vårdnadshavare.

Två vårdnadshavare kan utses att gemensamt utöva vårdnaden, om de är gifta med varandra eller bor tillsammans under äktenskapliknande förhållanden.

För syskon skall samma vårdnadshavare utses, om inte särskilda skäl talar mot det.

Skall vårdnadshavare förordnas efter föräldrarnas död och har föräldrarna eller en av dem gett till känna vem de önskar till vårdnadshavare, skall denna person förordnas, om det inte är olämpligt.

I första stycket anges de allmänna kraven på den som skall kunna förordnas särskilt till vårdnadshavare. Det skall vara en man eller kvinna som är lämpad att ge barnet omvårdnad, trygghet och en god fostran. Formuleringen anknyter till vad som sägs i 1 § om vad barn har rätt till. Det anges också att den som är underårig inte får förordnas till vårdnadshavare (jfr bestämmelsen om förmyndare i 10 kap. 1 §).

I det enskilda fallet får, när vårdnadshavare skall utses, hänsyn tas till bl.a. barnets ålder och utveckling samt den personliga anknytningen till den tilltänkta vårdnadshavaren. Något försteg för exempelvis anförvanter till barnet finns inte angivet. Många gånger kan det dock vara naturligt att vårdnadshavarna hämtas ur den kretsen. Även något äldre personer, t.ex. mor- eller farföräldrar, kan komma i fråga som vårdnadshavare.

Om ett barn i stor utsträckning har vistats i ett annat enskilt hem än föräldrahemmet, kan detta också ha betydelse vid bedömningen. Jfr 8 § när det gäller överflyttning av vårdnaden till fosterföräldrar.

Fall kan förekomma då fler än en person vill komma i fråga som särskilt förordnad vårdnadshavare. Rätten får då träffa sitt val efter vad som är bäst för barnet (jfr 5 § första meningen och 10 b § nedan).

Enligt *andra stycket* kan två vårdnadshavare utses att gemensamt utöva vårdnaden, om de är gifta med varandra eller bor tillsammans under äktenskapsliknande förhållanden. Bestämmelsen motsvarar vad som nu föreskrivs om förmyndare enligt 13 kap. 8 § andra stycket andra mening-
en.

Enligt den nyligen antagna lagen (1987:813) om homosexuella sambor skall vissa uppräknade bestämmelser om sambor tillämpas även när två personer lever tillsammans i ett homosexuellt förhållande. Bland de uppräknade bestämmelserna ingår inte några av FB:s regler. Utredningen har inte heller ansett att någon förändring bör göras i detta hänseende (se allmänmotiveringen avsnitt 8.7). Homosexuella sambor kan alltså inte utses till gemensamma vårdnadshavare.

Tredje stycket föreskriver att samma vårdnadshavare skall utses för syskon, om inte särskilda skäl talar däremot. En motsvarande bestämmelse finns när det gäller förmyndare i 10 kap. 6 § tredje stycket i utredningsförslaget.

Enligt *fjärde stycket* skall domstolen beakta önskemål som har förts fram av föräldrarna när det gäller att förordna vårdnadshavare efter deras död. Deras val av vårdnadshavare skall sålunda följas, såvida det inte är olämpligt att förordna den utpekade personen.

En motsvarande föreskrift när det gäller förmyndare finns i 10 kap. 7 §.

För att en förälders önskemål om vårdnadshavare skall tillmätas betydelse torde det i allmänhet krävas att föräldern var vårdnadshavare vid frånfallet. Det är emellertid inte uteslutet att ta hänsyn även till ett önskemål från en avlidne förälder som inte hade del i vårdnaden, särskilt om något önskemål i övrigt inte har förts fram.

Om barnet har nått tillräcklig mognad och motsätter sig att den utpekade personen förordnas som vårdnadshavare, kan det inte anses lämpligt att förordna honom eller henne. I en del fall kan också, efter det att den avlidne föräldern uttryckte sitt önskemål, förhållandena ha ändrats på ett sätt som gör det olämpligt att följa önskemålet.

Om en förälder som är ensam vårdnadshavare avlider, följer av 9 § andra stycket att den andra föräldern i första hand bör förordnas.

10 b §

En särskilt förordnad vårdnadshavare har rätt att på begäran bli entledigad från uppdraget.

Har barnet två särskilt förordnade vårdnadshavare och vill någon av dem att vårdnaden inte längre skall vara gemensam, skall rätten på talan av en av dem eller båda anförtro vårdnaden åt en av dem efter vad som är bäst för barnet. Rätten kan också i mål om äktenskapsskillnad utan yrkande förordna om vårdnaden enligt vad som nu har sagts, om gemensam vårdnad är uppenbart oförenlig med barnets bästa.

Enligt *första stycket* har en särskilt förordnad vårdnadshavare alltid rätt att på begäran bli entledigad från sitt uppdrag. Bestämmelsen motsvarar vad som enligt 10 kap. 9 § i utredningsförslaget gäller beträffande särskilt förordnade förmyndare.

I *andra stycket* regleras det fallet att två vårdnadshavare enligt 10 a § andra stycket har utsetts att gemensamt utöva vårdnaden om en underårig och någon av dem önskar att vårdnaden inte längre skall vara gemensam. Rätten skall då anförtro vårdnaden åt en av dem efter vad som är bäst för barnet. Bestämmelsen motsvarar vad som enligt 5 § första meningen gäller beträffande föräldrar med gemensam vårdnad. Jfr också nuvarande 10 kap. 9 § andra stycket.

Enligt 10 a § i utredningsförslaget krävs att de som utses till gemensamma vårdnadshavare är gifta med varandra eller bor tillsammans under äktenskapsliknande förhållanden. Den omständigheten att äktenskapet upplöses eller samboförhållandet upphör medför inte nödvändigtvis att den gemensamma vårdnaden måste upplösas. Efter förebild av nuvarande 5 § andra meningen har emellertid rätten getts möjlighet att i mål om äktenskapskillnad förordna att vårdnaden inte längre skall vara gemensam.

10 c §

En särskilt förordnad vårdnadshavare skall entledigas, om han eller hon vid utövandet av vårdnaden gör sig skyldig till missbruk eller försummelse eller av någon annan orsak inte längre är lämplig som vårdnadshavare.

Har barnet två särskilt förordnade vårdnadshavare och entledigas eller avlider den ene, skall rätten anförtro vårdnaden åt den andre ensam. Om båda vårdnadshavarna entledigas eller avlider, skall rätten utse en eller två andra personer att vara särskilt förordnade vårdnadshavare.

Frågor om ändring i vårdnaden enligt denna paragraf prövas efter ansökan av socialnämnden.

I *första stycket* föreskrivs att en särskilt förordnad vårdnadshavare skall entledigas, om han eller hon vid utövandet av vårdnaden gör sig skyldig till missbruk eller försummelse eller av någon annan orsak inte längre är lämplig som vårdnadshavare.

Att missbruk eller försummelse kan utgöra grund för entledigande överensstämmer med vad som gäller för föräldrar som vårdnadshavare enligt 7 §. Att entledigande dessutom skall ske, om vårdnadshavaren av någon annan orsak inte längre är lämpad för sin uppgift, innebär att det krävs mindre för att en särskilt förordnad vårdnadshavare skall entledigas än när det är fråga om en förälder som är vårdnadshavare (jfr rekvisiten i 7 § första stycket, där det talas om brister som medför bestående fara för barnets hälsa eller utveckling.)

Andra stycket behandlar det fallet att en underårig har två särskilt förordnade vårdnadshavare. I lagrummet sägs till en början att, om den ene entledigas eller avlider, den andra skall förordnas som ensam vårdnadshavare. Liknande bestämmelser finns, såvitt gäller föräldrar, i 7 § andra stycket första meningen och 9 § första stycket i utredningsförslaget.

För det fallet att båda de särskilt förordnade vårdnadshavarna entledigas eller avlider skall rätten utse en eller två andra personer att vara vårdnadshavare. Detta motsvarar vad som beträffande föräldrar föreskrivs i 7 § andra stycket andra meningen och 9 § tredje stycket.

Enligt *tredje stycket* prövas frågor om entledigande av vårdnadshavare och förordnande av ny vårdnadshavare enligt den nu behandlade paragrafen efter ansökan av socialnämnden.

Behörig domstol är enligt 17 § rätten i den ort där barnet har sitt hemvist.

17 §

Frågor om vårdnad eller umgänge tas upp av rätten i den ort där *barnet* har sitt hemvist. Sådana frågor kan tas upp även i samband med äktenskapsmål. Om det inte finns någon behörig domstol *enligt vad som nu har sagts*, tas frågorna upp av Stockholms tingsrätt.

Frågor om vårdnad som avses i 4-6, 8 och 10 §§ samt 10 b § *andra stycket liksom* frågor om umgänge som avses i 15 § handläggs i den ordning som är föreskriven för tvistemål. *Detsamma gäller frågor om entledigande av vårdnadshavare enligt 7 eller 10 c §*. Står barnet under vårdnad av båda föräldrarna eller en av dem och är föräldrarna överens i saken, kan de dock anhängiggöra saken genom ansökan.

Övriga frågor om vårdnad handläggs i den ordning som gäller för ärenden.

I mål om vårdnad kan underhållsbidrag för barnet yrkas utan stämning.

Dom i mål om vårdnad eller umgänge får meddelas utan huvudförhandling, om parterna är överens i saken.

Enligt *första stycket* i dess hittills gällande lydelse är principen att frågor om vårdnad eller umgänge tas upp av rätten i den ort där vårdnadshavaren eller någon av vårdnadshavarna har sitt hemvist. Utredningsförslaget innebär att det i stället är barnets hemvist som är avgörande. Samma princip gäller enligt 10 kap. 13 § i utredningens förslag när det är fråga om förordnande eller entledigande av förmyndare. Angående skälen för utredningens förslag i denna del, se avsnitt 8.7.3.

Av *andra stycket* följer liksom i dag att frågor om vårdnad som avses i 4, 6-8 och 10 §§ samt frågor om umgänge enligt 15 § handläggs som tvistemål. När det gäller 7 § har en uppdelning skett, så att frågor om entledigande av vårdnadshavare handläggs som tvistemål, medan övriga frågor enligt 7 §, dvs. frågor om förordnande av vårdnadshavare, prövas som ärenden. Tvistemålsformen har också valts när det gäller upplösning av gemensam vårdnad enligt 10 b § *andra stycket* och entledigande av vårdnadshavare enligt 10 c §.

Frågor om vårdnad som inte omfattas av *andra stycket* skall enligt *tredje stycket* handläggas som ärenden. Hit hör, förutom frågor om förordnande av vårdnadshavare enligt 7 §, samma typ av frågor enligt 9, 10 a och 10 c §§ samt frågor om entledigande av vårdnadshavare som själv vill befrias från uppdraget enligt 10 b § *första stycket*.

När en fråga om vårdnad skall handläggas som ärende blir lagen (1946:807) om handläggning av domstolsärenden tillämplig. Enligt 6 § i

den lagen är huvudregeln att ärenden prövas av en ensam domare. Domstolen skall dock bestå av en lagfaren domare jämte nämndemän i bl.a. de fallen då ett ärende är tvistigt eller det annars föreligger särskild anledning till en sådan sammansättning. I vårdnadsärenden torde det, oavsett om ärendet är tvistigt eller inte, ofta finnas anledning att låta nämndemän delta.

Utredningsförslaget har när det gäller valet av handlägningsform delvis utformats efter förebild av bestämmelserna om förordnande av förmyndare för underårig (se 10 kap.). Utredningen om barnens rätt har emellertid i betänkandet (1987:7) Barnens rätt 3. Om barn i vårdnadstvister — talerätt för barn m.m. föreslagit (s. 115 f) att frågor om vårdnad i anledning av en ensam vårdnadshavares död skall handläggas som mål (se vidare allmänmotiveringen i det nu föreliggande betänkandet, avsnitt 8.7.3).

21 §

I mål *eller ärende* om vårdnad eller umgänge kan rätten, i samband med att den meddelar dom eller beslut i saken och om det finns särskilda skäl, på yrkande av part förelägga motparten vid vite att lämna ifrån sig barnet. Har vite förelagts i samband med beslut som avses i 20 § första stycket, kan rätten förordna att föreläggandet skall gälla omedelbart.

Talan mot beslut om föreläggande enligt första stycket får föras endast i samband med talan mot domen eller beslutet om vårdnad eller umgänge.

Frågor om utdömande av förelagt vite prövas av länsrätten på ansökan av den part som har begärt föreläggandet.

I *första stycket* har, som en följd av ändringarna i 17 §, begreppet ärende tillagts. I praktiken torde dock vitesföreläggande knappast bli aktuellt när det gäller sådana frågor som enligt 17 § skall handläggas som ärenden.

7 kap. 2 §

Förälder skall fullgöra sin underhållsskyldighet genom att betala underhållsbidrag till barnet, om föräldern

1. inte har vårdnaden om barnet och inte heller varaktigt bor tillsammans med barnet, eller
2. har vårdnaden om barnet gemensamt med den andra föräldern men barnet varaktigt bor tillsammans med endast den andra föräldern.

Underhållsbidrag fastställs genom dom eller avtal.

Vårdnadshavaren får företräda barnet i frågor om underhållsbidrag, även om vårdnadshavaren inte har uppnått myndig ålder. Avtal om underhållsbidrag kan slutas även före barnets födelse.

I *tredje stycket* har hänvisningen till särskilt förordnad förmyndare utgått (se avsnitt 8.7).

9 kap. Om underårigs omyndighet

Ändringar har gjorts i 1, 4 och 5 §§. Angående skälen för ändringarna i 1 §, se avsnitt 8.6.

1 §

Den som är under *arton* år (*underårig*) är omyndig och får inte utan *erforderligt samtycke* själv råda över sin egendom eller åta sig förbindelser i vidare mån än som följer av vad som skall gälla på grund av lag eller villkor vid förvärv genom gåva, testamente eller *förmånstagareförordnande angående försäkring*. En rättshandling som har företagits i strid med vad som nu har sagts är inte bindande för den underårige.

I paragrafen, som behandlar frågan om underårigas rättshandlingsförmåga, sägs f.n. att en underårig inte själv får råda över sin egendom eller åta sig förbindelser i vidare mån än som följer av lag eller av villkor vid förvärv genom gåva eller testamente.

Undantag från huvudregeln ges i 2 a § samt i 3-5 §§. Enligt 2 a § får den underårige sålunda, om han eller hon har eget hushåll, själv ingå rättshandlingar som sedvanligen företas för den dagliga hushållningen m.m. I 3 § föreskrivs att den underårige själv får råda över vad han eller hon har förvärvat genom eget arbete efter fyllda 16 år, medan det av 4 § indirekt framgår att den underårige har rådighet över vad som har tillfallit honom eller henne genom gåva eller testamente med villkor att den underårige själv skall få råda över det. I 5 § slutligen sägs att en underårig som idkar näring med erforderligt tillstånd i princip får ingå rättshandlingar som faller inom området för rörelsen.

En särskild fråga är i vad mån rättshandlingar som den underårige företar med överskridande av sin begränsade behörighet är bindande för honom eller henne. Denna fråga är uttryckligen reglerad endast såvitt gäller rättshandlingar som avses i 2 a §. Sådana rättshandlingar är, sägs det i 2 a § andra stycket, inte bindande för den underårige, om medkontrahenten insåg eller bort inse att det som anskaffades genom rättshandlingen inte var erforderligt.

I övriga fall då en underårig företar en rättshandling som faller utanför den begränsade behörigheten är det underförstått att rättshandlingen inte blir bindande för den underårige, såvida inte förmyndaren och i vissa fall även överförmyndaren har gett sitt samtycke (jfr. 6 §).

I praxis hos domstolar och vid allmänna reklamationsnämnden har emellertid skiftande uppfattningar kommit fram i fråga om hur strängt kravet på samtycke bör upprätthållas. Det har sålunda i en del avgöranden ansetts att en rättshandling som har ingåtts av en underårig kan bli bindande även utan samtycke, om den underåriges medkontrahent har varit i god tro i samtyckesfrågan (se vidare avsnitten 6 och 8.6).

Utredningen har i den allmänna motiveringen (avsnitt 8.6) intagit den ståndpunkten att det alltid skall krävas samtycke för att rättshandlingar som ingås av en underårig och som inte omfattas av den underåriges egen behörighet skall bli bindande för honom eller henne. En annan sak är att ett samtycke från förmyndaren kan vara "tyst", dvs. samtycke kan anses föreligga utan att ha lämnats uttryckligen. Det bör också beaktas att en förmyndare inte behöver samtycka till varje enskild rättshandling för sig utan kan ge sitt samtycke en mera generell utformning, t.ex. samtycka till att den underårige köper kläder e.d.

Det sagda leder till att samtycke i allmänhet bör kunna anses föreligga, om en underårig vill ingå en kontantaffär som får anses normal med hänsyn till varans eller tjänstens art och pris och den underåriges ålder.

Som exempel kan nämnas kioskinköp, som ofta företas av ganska små barn. Även när det gäller köp av kläder, leksaker och grammofonskivor m.m. bör det i stor utsträckning kunna förutsättas att den underårige handlar med förmyndarens samtycke. Särskilda omständigheter, t.ex. den underåriges uppträdande, kan emellertid motivera ett annat synsätt.

När det gäller avtal som är av mera speciell beskaffenhet, dvs. inte sedvanligen ingås av underåriga, får näringsidkaren vara mer försiktig. Till sådana mera speciella avtal hör bl.a. köp av dyrare kapitalvaror, liksom avtal om sällskapsresor. Det får vidare, oavsett priset, anses åligga näringsidkaren att kontrollera att samtycke föreligger, om det är fråga om köp på kredit.

Enligt företagna undersökningar (se avsnitt 6) förekommer det i stor utsträckning att ungdomar som har fyllt 16 år förfogar över egna arbetsinkomster. Om en 16- eller 17-åring ingår en kontantaffär som kan anses normal med hänsyn till varans eller tjänstens art och pris, bör det i allmänhet kunna förutsättas att affären betalas med pengar som den underårige själv har förtjänat och att det således inte krävs något förmyndarsamtycke.

Med hänsyn till vad som nu har sagts har utredningen gjort vissa förtydliganden i den nu behandlade paragrafen. Det sägs sålunda att den som är underårig inte "utan erforderligt samtycke" får råda över sin egendom osv. Vidare har en ny mening lagts till där det klargörs att en rättshandling som har företagits i strid med det tidigare sagda inte är bindande för den underårige.

Är en rättshandling inte bindande för den underårige, kan förmyndaren kräva att rättshandlingen skall gå tillbaka, även om den underåriges medkontrahent motsätter sig det. När det å andra sidan gäller medkontrahentens möjlighet att frånträda ett avtal som har ingåtts utan erforderligt samtycke finns bestämmelser i 6 §.

I uttrycket "erforderligt" samtycke ligger liksom enligt 6 § att det kan vara fråga om såväl förmyndarens som överförmyndarens samtycke.

Utöver de ändringar i paragrafen som nu har angetts har ett tillägg gjorts som uttryckligen jämställer förmånstagareförordnande angående försäkring med gåva och testamente (jfr. 12 kap. 1 § andra stycket i utredningsförslaget).

4 §

Om en underårig har fått egendom genom gåva, testamente eller förmånstagareförordnande angående försäkring med villkor att han eller hon själv får råda över egendomen, tillämpas 3 § andra stycket. Överförmyndarens samtycke till att egendomen omhändertas behövs dock endast om den underårige har fyllt sexton år. I sådant fall skall överförmyndaren, innan samtycke ges, bereda även fångesmannen eller hans arvingar tillfälle att yttra sig, om det kan ske utan större besvär eller tidsförlust.

I paragrafen har, liksom i 1 §, förmånstagarförordnande angående försäkring uttryckligen jämförts med gåva och testamente.

5 §

Om en underårig, som har fyllt sexton år, driver rörelse med samtycke enligt 13 kap. 13 §, får han eller hon ingå sådana rättshandlingar som faller inom området för rörelsen. Vad som nu har sagts gäller dock inte i fråga om rättshandling som avses i 13 kap. 10 § eller 14 kap. 11 §.

I paragrafen har paragrafhänvisningarna ändrats som följd av de nya reglerna i 13 och 14 kap.

10 kap. Om förmyndare

Ändringarna i kapitlet är föranledda dels av utredningens förslag rörande vårdnad (se allmänmotiveringen avsnitt 8.7), dels av att inskrivning av förmyndarskap enligt nuvarande 12 kap. upphör (se avsnitt 8.8.2).

4 §

Har en underårig inte någon förmyndare, skall rätten förordna sådan.

Har förmyndare förordnats enligt första stycket på grund av att fadern eller modern är underårig, gäller förordnandet till dess fadern eller modern har uppnått myndig ålder.

I ett nytt *andra stycke* har tagits in den bestämmelse som f.n. finns i 5 §.

5 §

Den eller de som har förordnats särskilt till vårdnadshavare skall också förordnas till förmyndare, om inte särskilda skäl talar mot det.

Förordnas inte förmyndare enligt första stycket, tillämpas 6 och 7 §§.

I paragrafens *första stycke* har tagits in en föreskrift om att den eller de som har förordnats särskilt till vårdnadshavare också skall förordnas till förmyndare, om inte särskilda skäl talar emot det. Sådana särskilda skäl kan föreligga, om t.ex. den underåriges förmögenhetsförhållanden är komplicerade och vårdnadshavaren eller vårdnadshavarna saknar erfarenhet av eller förutsättningar för förmögenhetsförvaltning.

Förordnas inte förmyndare enligt första stycket, skall enligt *andra stycket* 6 och 7 §§ tillämpas. Dessa paragrafer blir alltså tillämpliga dels om den underåriga inte har någon särskilt förordnad vårdnadshavare, dels om särskilda skäl talar mot att utse den eller dem som är vårdnadshavare till förmyndare.

6 §

Till förmyndare skall utses en rättrådig, erfaren och i övrigt lämplig man eller kvinna.

När omständigheterna påkallar det, får flera förmyndare förordnas. För underåriga syskon skall samma förmyndare utses, om inte särskilda skäl talar mot det.

I ett nytt *andra stycke* har tagits in den bestämmelse om förordnande av flera förmyndare som f.n. finns i 8 § första stycket.

Den nuvarande regeln i andra stycket om utseende av gemensam förmyndare för underåriga syskon har, med vissa jämkningar, flyttats till ett nytt *tredje stycke* (jfr. motsvarande regel om vårdnadshavare i 6 kap. 10 a § tredje stycket).

7 §

Skall efter föräldrarnas död förmyndare förordnas för en underårig och har föräldrarna eller en av dem gett tillkänna vem de önskar till förmyndare, skall denna person förordnas, om *det* inte är *olämpligt*.

Paragrafen har jämkats i överensstämmelse med 6 kap. 10 a § fjärde stycket (se kommentaren till den paragrafen).

8 §

Kan den eller de som på grund av lag skall vara förmyndare inte lämpligen handha förmynderskapet allena, skall medförmyndare förordnas.

Paragrafens nuvarande första stycke har i utredningsförslaget flyttats till 6 § andra stycket.

9 §

En förmyndare har rätt att på begäran bli entledigad från förmynderskapet. Detta gäller dock ej, om förmynderskapet utövas av föräldrarna eller en av dem och särskilda skäl talar mot att förmyndaren entledigas.

Ändringen i 9 § innebär att *andra stycket* utgår. Där behandlas f.n. det fallet att två särskilt förordnade förmyndare har utsetts till gemensamma vårdnadshavare och de vill upplösa den gemensamma vårdnaden. Bestämmelsen ersätts i utredningsförslaget av 6 kap. 10 b § andra stycket.

11 §

Dör förmyndaren och finns det inte någon som på grund av lag skall vara förmyndare, skall den som har boet i sin vård utan dröjsmål anmäla förhållandet till *överförmyndaren i den ort där den omyndige har sitt hemvist*.

Enligt paragrafens nya lydelse skall behov av förmyndare anmälas till överförmyndaren i den ort där den omyndige har sitt hemvist. Ändringen är en följd av att institutet inskrivning av förmynderskap avskaffas. Den överförmyndare som tar emot en anmälan är enligt 18 § behörig att hos rätten ansöka om förordnande av förmyndare enligt 4 §.

12 §

Denna paragraf, som handlar om tillsyn över förmyndarskap, har utgått. Bestämmelser om tillsyn finns enligt utredningens förslag i 12 kap. 9 § och 19 kap. 17 §.

13 §

Frågor om förordnande eller entledigande av förmyndare tas upp av tingsrätten i den ort där den underårige har sitt hemvist.

Paragrafen har ändrats som följd av att inskrivning av förmyndarskap avskaffas. Enligt paragrafens nya lydelse är den underåriges hemvist avgörande för vilken tingsrätt som är behörig att ta upp frågor om förordnande eller entledigande av förmyndare. Samma princip gäller i vårdnads- och umgängesfrågor (se 6 kap. 17 § första stycket).

18 §

Ansökan om förordnande eller entledigande av en förmyndare får göras av överförmyndaren, förmyndare, *vårdnadshavare*, den underårige själv, om *han eller hon* har fyllt sexton år, samt av hans eller hennes make eller sambo och närmaste släktingar. Frågor som avses i denna paragraf skall rätten också ta upp självmant, när anledning förekommer till det.

I ärende som avses i första stycket skall rätten, när det rör en underårige som fyllt sexton år, bereda denne tillfälle att yttra sig, om det kan ske.

I *första stycket* har den särskilda bestämmelsen om entledigande av förmyndare som inte längre är lämplig som vårdnadshavare utgått. Se i stället 6 kap. 10 c § tredje stycket.

I första stycket har också den ändringen gjorts att kretsen av dem som har rätt att ansöka om förordnande eller entledigande av förmyndare har utökats med dels den underåriges vårdnadshavare, dels hans eller hennes sambo.

Det nuvarande *tredje stycket*, som behandlar frågan om vem som får överklaga beslut i ärenden enligt första stycket, har utgått. Bestämmelser om överklaganderätt i olika förmyndarskapsärenden har samlats i 20 kap. 3 §.

11 kap. Om god man och förvaltare

Ändringarna i kapitlet är i huvudsak föranledda av att systemet med inskrivning av godmanskap och förvaltarskap upphör (se allmänmotiveringen, avsnitt 8.8.2).

2 §

Har en förmyndare eller förmyndarens make och den underårige del i oskiftat dödsbo, skall rätten förordna god man att vårda den underåriges rätt i boet vid boutredningen liksom vid bodelning och skifte eller ingående av avtal om sammanlevnad i oskiftat bo.

God man skall även förordnas när den som har en förmyndare, god man eller förvaltare skall företa en rättshandling eller vara part i en

rättegång och behöver biträde men enligt 12 kap. 8 § inte kan företrädas av förmyndaren, den gode mannen eller förvaltaren.

God man skall också i annat fall än som avses i första eller andra stycket förordnas för den som har förmyndare, god man, förvaltare eller vårdnadshavare, om det förekommer en angelägenhet i vilken han eller hon har ett intresse som strider mot sådan företrädares eller dennes makes intresse. Rätten skall meddela sådant förordnande, om förmyndaren, den gode mannen, förvaltaren eller vårdnadshavaren eller den som denne i sådan egenskap företräder begär det eller det annars är lämpligt.

I andra stycket har paragrafhänvisningen ändrats. Se 12 kap. 8 §.

Tredje stycket har försetts med ett tillägg som gör det möjligt att förordna god man även när det förekommer motstridiga intressen mellan en underårig och hans eller hennes vårdnadshavare eller vårdnadshavarens make (se prop. 1987/88:107 s. 40 f).

8 §

Utän hinder av förvaltarförordnande enligt 7 § har den som avses med förordnandet rätt att själv

1. sluta avtal om tjänst eller annat arbete,
2. förfoga över vad han eller hon genom eget arbete har förvärvat efter det att förvaltare har förordnats, liksom avkastningen av sådan egendom och vad som har trätt i egendomens ställe samt
3. förfoga över vad han eller hon efter det att förvaltare har förordnats erhåller genom gåva, testamente eller förmånstagarförordnande angående försäkring under villkor att egendomen inte skall omfattas av förvaltarens rådgighet.

Om särskilda skäl föranleder det, får dock rätten föreskriva att förvaltaruppdraget skall omfatta även förhållande som avses i första stycket.

I första stycket 3 har gjorts ett tillägg som innebär att förmånstagarförordnande angående försäkring jämställs med gåva och testamente (jfr 9 kap. 1 och 4 §§).

10 §

Med förvaltarens samtycke får den enskilde själv företa rättshandlingar även i en angelägenhet som omfattas av förvaltaruppdraget. Om verkan av avtal som den enskilde har ingått utan samtycke gäller vad som föreskrivs i 9 kap. 1, 6 och 7 §§ för underåriga.

I paragrafen har gjorts ett tillägg som följd av den nya lydelsen av 9 kap. 1 §.

13 §

När omständigheterna påkallar det, kan flera gode män eller förvaltare förordnas för den enskilde.

Ändringen innebär att nuvarande andra stycket har utgått. Se 14 §.

14 §

Är flera gode män eller förvaltare ansvariga för skada som har tillfogats tredje man, svarar de solidariskt för ersättningen. Ersättningsansvaret skall slutligt fördelas mellan de ansvariga efter den grad av vållande som

åvilar dem. Om någon saknar tillgångar att betala sin andel med, skall de övrigas ansvarighet för bristen bestämmas enligt samma grunder.

Föreskriften i nuvarande 14 § om att godmanskap och förvaltarskap står under tillsyn av överförmyndaren och tingsrätten har utgått. Bestämmelser om tillsyn har i stället tagits in i 12 kap. 9 § och 19 kap. 17 §. (Jfr vad som har sagts vid 10 kap. 12 § ovan.)

I förevarande paragraf har i stället tagits in vad som nu utgör 13 § andra stycket.

15 §

Ansökan om förordnande av god man eller förvaltare får göras av överförmyndaren, förmyndare, den som ansökningen avser, om han eller hon har fyllt sexton år, samt av hans eller hennes make *eller sambo* och närmaste släktingar.

Ansökan om förordnande av förvaltare får också göras av god man som avses i 4 §.

Frågor om förordnande av god man eller förvaltare skall rätten också ta upp självmant, när anledning förekommer till det.

Genom ett tillägg i *första stycket* utökas kretsen av dem som får ansöka om godmans- eller förvaltarförordnande till att avse även den enskildes sambo (jfr. 10 kap. 18 §).

16 §

I ärende om förordnande av god man eller förvaltare för någon som har fyllt sexton år skall rätten bereda denne tillfälle att yttra sig, om det kan ske.

I ärende om förordnande av god man enligt 4 § eller förvaltare skall, om det inte är obehövt, rätten också inhämta yttrande från make *eller sambo* och närmaste släktingar, överförmyndaren, vårdinrättning, omsorgsnämnd och socialnämnd. Den som ansökningen avser skall höras muntligen, om det kan ske utan skada för honom eller henne och det inte är uppenbart att han eller hon inte förstår vad saken gäller. Rätten kan dock underlåta att höra den enskilde muntligen, om denne själv har gjort ansökan eller medgivit det ifrågasatta förordnandet eller det annars finns särskilda skäl.

Myndigheter och inrättningar som anges i andra stycket är skyldiga att lämna rätten sådana uppgifter som kan vara av betydelse i ärendet.

I *andra stycket*, som handlar om vem som skall höras i ärenden om förordnande av god man enligt 4 § eller förvaltare, har ett tillägg gjorts som innebär att sambor jämställs med makar.

22 §

Dör en god man eller förvaltare, skall den som har boet i sin vård utan dröjsmål anmäla förhållandet till den *överförmyndare som har tillsyn över godmanskapet eller förvaltarskapet*.

I paragrafen anges att den överförmyndare som har tillsyn över ett godmanskap eller förvaltarskap är behörig att ta emot anmälan om att den gode mannen eller förvaltaren har avlidit. Vilken överförmyndare som utövar tillsyn framgår av 16 kap. 2 § i utredningsförslaget.

Överförmyndaren kan enligt 15 § i det nu behandlade kapitlet ansöka hos tingsrätten om förordnande av en ny god man eller förvaltare. Behörig tingsrätt är enligt 25 och 26 §§ i princip tingsrätten i den enskildes hemort.

En motsvarande bestämmelse om anmälan till överförmyndaren finns enligt 10 kap. 11 § för det fall att en förmyndare har avlidit.

25 §

Frågor som gäller godmanskap enligt 1, 2 eller 4 § eller förvaltarskap tas upp av tingsrätten i den ort där den enskilde har sitt hemvist eller, om han eller hon inte har hemvist i riket, av Stockholms tingsrätt.

I paragrafen har samlats bestämmelser om behörig domstol när det gäller dels frågor om godmanskap enligt 1, 2 eller 4 §, dels frågor om förvaltarskap. F.n. regleras dessa forumfrågor dels i första stycket av förevarande paragraf, dels i 26 §. Enligt nuvarande bestämmelser tas vissa godmans- och förvaltarfrågor upp av tingsrätten i den ort där den enskilde har sitt hemvist, medan forumfrågan i andra fall bestäms av var inskrivning har skett eller skall ske. I linje med vad som har föreslagits beträffande vårdnads- och förmynderskapfrågor (se 6 kap. 17 § första stycket och 10 kap. 13 §) är principen enligt utredningsförslaget att domstolsbehörigheten i samtliga fall bestäms av var den enskilde, dvs. den som har god man eller förvaltare eller som avses med en ansökan om god man eller förvaltare, har sitt hemvist (jfr. allmänmotiveringen, avsnitt 8.7.3).

26 §

Uppkommer vid utredning av ett dödsbo fråga om förordnande av god man enligt 3 §, hör ärendet till den tingsrätt varunder boet lyder. Skall god man annars förordnas enligt 3 §, tas ärendet upp av tingsrätten i den ort där den för vilken god man skall förordnas har egendom eller där annars behov av god man har yppat sig.

Andra frågor som gäller godmanskap enligt 3 § tas upp av den tingsrätt som har förordnat god man.

Till paragrafen har flyttats de bestämmelser som f.n. finns i 25 § andra och tredje styckena och som reglerar forumfrågan när det gäller godmanskap enligt 3 §. Samtidigt har en saklig ändring gjorts som följd av att inskrivningarna av godmanskap slopas.

27 §

Rätten skall genast kungöra beslut om anordnande eller upphörande av förvaltarskap i Post- och Inrikes Tidningar. Sådan kungörelse skall också ske av beslut om jämkning av förvaltarskaps omfattning enligt 23 §.

De nuvarande bestämmelserna om vem som har rätt att överklaga rättens beslut i frågor som gäller godmanskap eller förvaltarskap har utgått. Bestämmelser om överklaganderätt i olika förmynderskapsärenden har samlats i 20 kap. 3 § (jfr. 10 kap. 18 §).

I förevarande paragraf har i stället tagits in de bestämmelser om kungörande som f.n. finns i 28 §.

12 kap. Allmänna bestämmelser om förmyndares, gode mäns och förvaltares verksamhet

Kapitlet innehåller i huvudsak bestämmelser motsvarande dem som f.n. finns i 13 kap. FB. Till de allmänna bestämmelserna i detta kapitel har emellertid också förts en del föreskrifter som i dag återfinns i bl.a. 15 kap.

I kapitlet görs ingen skillnad mellan föräldrar som förmyndare och förordnade förmyndare. När det talas om förmyndare avses alltså båda kategorierna.

Förmyndares skyldigheter m.m.

1 §

Förmyndare skall förvalta den omyndiges tillgångar och företräda honom eller henne i angelägenheter som rör tillgångarna.

Första stycket gäller inte i fråga om tillgångar som den omyndige enligt lag själv råder över eller som den omyndige har förvärvat genom gåva, testamente eller förmånstagareförordnande angående försäkring med villkor att egendomen skall stå under förvaltning av annan än förmyndaren, utan bestämmanderätt för denne, och med angivande av vem som skall utöva förvaltningen (särskild förvaltning). Är särskild förvaltning anordnad, skall den som utövar förvaltningen årligen lämna redovisning över förvaltningen till förmyndaren.

Förmyndaren företräder i övrigt den omyndige när detta inte enligt lag ankommer på någon annan.

I paragrafen anges i *första stycket* förmyndarnas grundläggande skyldighet, nämligen att förvalta den omyndiges tillgångar och företräda honom eller henne i angelägenheter som rör tillgångarna. Motsvarande bestämmelse finns f.n. i 13 kap. 1 § FB.

Till skillnad mot vad som är fallet beträffande den nuvarande 13 kap. 1 § sägs i den nu behandlade paragrafen ingenting om att förmyndaren är skyldig att sörja för den omyndiges person. Detta hänger samman med att förmynderskap i fortsättningen bara kommer att avse underåriga, och för deras del sköts den personliga intressebevakningen av vårdnadshavaren resp. vårdnadshavarna, antingen det är fråga om föräldrarna eller särskilt förordnade vårdnadshavare (se 6 kap.) En annan sak är att det i de allra flesta fall är vårdnadshavaren eller vårdnadshavarna som också är den underåriges förmyndare.

De uppgifter en vårdnadshavare har som förmyndare, liksom uppgifterna för den som enbart är förmyndare, rör således den omyndiges tillgångar. Härmed avses såväl den omyndiges förmögenhet som hans eller hennes löpande inkomster. Av 4 § följer dock att förmyndaren måste beakta den omyndiges personliga förhållanden vid medelsanvändning. Det gäller sålunda att avgöra vad som behövs för den omyndiges uppehälle, utbildning och nytta i övrigt.

Enligt *andra stycket* omfattar inte förmyndarens förvaltningsrätt vad den omyndige enligt lag själv råder över eller egendom som står under s.k. särskild förvaltning. Bestämmelserna motsvarar nuvarande 13 kap. 1 § andra stycket.

Regler om vad den omyndige själv råder över finns i 9 kap. FB. Det är bl.a. fråga om tillgångar som den omyndige har förvärvat genom eget arbete. Vidare avses egendom som den omyndige har fått genom gåva, testamente eller förmånstagarförordnande angående försäkring med villkor att han eller hon själv skall få råda över egendomen.

Frågan om särskild förvaltning av omyndigas egendom har utredningens behandlat i avsnitt 8.4 i den allmänna motiveringen.

I *tredje stycket*, som saknar motsvarighet i dag, anges att förmyndaren är ställföreträdare för den omyndige när detta inte enligt lag ankommer på någon annan.

Exempel på fall där någon annan än förmyndaren är ställföreträdare för ett barn finns i bl.a. 6 kap. 11 och 12 §§ FB, där det föreskrivs att vårdnadshavaren företräder barnet i vissa fall. Vidare sägs i 20 kap. 14 § rättegångsbalken att vårdnadshavaren företräder en omyndig målsägande, om brottet rör den omyndiges person. I övriga fall, sägs det i bestämmelsen, företräds en omyndig av sin "ställföreträdare". Detsamma är fallet enligt bl.a. 11 kap. 1 § rättegångsbalken.

Genom bestämmelsen i förevarande stycke klargörs att förmyndaren är behörig ställföreträdare i de senast berörda fallen.

Gode mäns och förvaltares skyldigheter m.m.

2 §

Gode män och förvaltare skall, i den mån det följer av deras förordnande, bevaka rätten för den person som de företräder, förvalta dennes tillgångar och sörja för dennes person.

Även om det inte framgår av förordnandet, omfattar den gode mannens eller förvaltarens uppdrag inte sådana tillgångar som har ställts under särskild förvaltning. Är särskild förvaltning anordnad, skall den som utövar förvaltningen årligen lämna redovisning över förvaltningen till den gode mannen respektive förvaltaren, om det faller inom ramen för den gode mannens eller förvaltarens uppdrag att ta emot en sådan redovisning.

Enligt paragrafens *första stycke* bestäms såväl gode mäns som förvaltares uppgifter av deras förordnande. Förordnandet kan för båda innefatta en eller flera av följande uppgifter, nämligen

- bevaka någons rätt
- förvalta dennes tillgångar
- sörja för dennes person.

Bestämmelsen knyter an till föreskrifterna i 11 kap. 4 och 7 §§, där det anges att en god man resp. förvaltare kan förordnas, om en enskild har behov av hjälp i något av de nu berörda hänseendena. När det gäller en god man som har utsetts enligt 11 kap. 1-3 § torde uppdraget i huvudsak avse bevakning av den enskildes rätt och förvaltning av dennes tillgångar. I samtliga fall av godmans- eller förvaltarförordnanden kan dock förordnandet vara begränsat till att avse bevakning av den enskildes rätt i något bestämt avseende eller förvaltning av vissa angivna tillgångar. Det bör också beaktas att den enskilde vanligen har rätt att själv förfoga över

bl.a. sina egna arbetsinkomster, även om han eller hon har förvaltare (11 kap. 8 §).

När det gäller gode män kompliceras situationen av att den enskilde inte mister sin egen rättshandlingsförmåga genom ett godmansförordnande. Särskilt då en god man har förordnats enligt 11 kap. 4 § kan den enskilde komma att utnyttja sin handlingsförmåga på ett sätt som försvårar den gode mannens verksamhet eller t.o.m. gör det omöjligt för denne att fullgöra sitt uppdrag (se vidare prop. 1987/88:124 s. 136 ff).

Enligt *andra stycket* ingår inte egendom som har ställts under särskild förvaltning i den gode mannens eller förvaltarens uppdrag, även om förordnandet inte säger något härom. Det kan finnas anledning att uppmärksamma detta förhållande, om en underårig, som äger egendom som skall stå under särskild förvaltning även efter myndighetsåldern, efter uppnådd myndighet får en god man eller förvaltare förordnad för sig. Med särskild förvaltning avses detsamma som enligt 1 § *andra stycket*.

Sist i *andra stycket* har tagits in en bestämmelse om redovisningsskyldighet för den som utövar särskild förvaltning. Bestämmelsen motsvarar föreskriften i 1 § *andra stycket* andra meningen om redovisning till föräldrar och andra förmyndare. När det gäller redovisning till gode män och förvaltare har dock den inskränkningen fått göras att redovisning skall ske endast om det faller inom ramen för den gode mannens resp. förvaltarens uppdrag att ta emot en sådan redovisning.

Gemensamma bestämmelser

3 §

Förmyndare, gode män och förvaltare skall omsorgsfullt fullgöra sina åligganden och alltid handla på det sätt som bäst gagnar den enskilde.

I paragrafen uppställs en allmän handlingsnorm för förmyndare, gode män och förvaltare. Det understryks, förutom att uppdraget skall utföras med omsorg, att den enskildes bästa skall vara riktmärket för ställföreträdarens handlande.

Bestämmelsen kompletteras av 4 §, där det anges hur den enskildes medel skall användas eller placeras. Närmare bestämmelser om förvaltningen finns i 13-15 kap.

Vad som i förevarande bestämmelse föreskrivs om ställföreträdarens åligganden har betydelse även för bedömningen av en eventuell skadeståndsskyldighet enligt 14 § och för inriktningen av överförmyndarens tillsyn enligt 9 § och 16 kap. 1 §. I båda fallen skall alltså den enskildes intressen vara vägledande.

4 §

Den enskildes medel skall i skälig omfattning användas för hans eller hennes uppehälle, utbildning och nytta i övrigt. De medel som inte används för sådana ändamål skall placeras så, att tillräcklig trygghet finns för deras bestånd och skälig avkastning erhålls.

Närmare bestämmelser om hur förvaltningen skall ske finns i 13-15 kap.

I *första stycket* har tagits in vissa grundläggande bestämmelser om medelsanvändning och förvaltning. Liksom i nuvarande 13 kap. 3 och 4 §§ anges att medel i skälig omfattning skall användas till den enskildes nytta. Här har dock den enskildes uppehälle och utbildning uttryckligen angetts som exempel på sådana nyttiga ändamål. Med nytta i övrigt avses vård och rekreation m.m. I många fall kan det sålunda vara befogat att den enskildes medel används för att bekosta en bättre bostad eller en annan form av vård. Det kan också ligga i den enskildes intresse att få göra en rekreationsresa e.d. (se vidare prop. 1987/88:124 s. 188).

När det gäller underåriga måste givetvis den underåriges ålder, föräldrarnas villkor och andra individuella förhållanden vägas in vid bedömningen av vad som ryms inom en tillåten medelsanvändning. Det bör inte vara uteslutet att den underåriges medel används till inköp av något som kommer inte bara den underåriga själv utan också föräldrarna och familjen i övrigt till godo. Här kan undantagsvis inköp av t.ex. en bil eller en sommarstuga komma i fråga. Det måste dock hela tiden beaktas att den underåriges intressen verkligen främjas.

Att den omyndiges medel i skälig omfattning skall användas till hans eller hennes nytta är det primära. Först i den mån medlen inte behöver användas för ett sådant ändamål, blir första styckets andra mening tillämplig. Det sägs där att de tillgångar som inte används för den enskildes uppehälle e.d. skall placeras så, att tillräcklig trygghet finns för deras bestånd och skälig avkastning erhålls. En motsvarande regel finns i dag i 15 kap. 1 §. Bestämmelsen bildar utgångspunkt för de närmare föreskrifter om förmyndares, gode mäns och förvaltares förvaltning som finns i 13-15 kap. i utredningsförslaget och till vilka det hänvisas i *andra stycket*. Bestämmelsen får också betydelse för överförmyndarnas verksamhet, såväl när det gäller frågor om samtycke till olika åtgärder som beträffande tillsynen.

5 §

Förordnade förmyndare, gode män och förvaltare skall fortlöpande föra räkenskaper över sin förvaltning och göra anteckningar om sina åtgärder i övrigt. Föräldrar är skyldiga att föra räkenskaper och göra anteckningar i den utsträckning som kan anses behövlig med hänsyn till egendomens omfattning och omständigheterna i övrigt.

I paragrafen har tagits in bestämmelser, motsvarande nuvarande 16 kap. 1 §, om skyldighet för förmyndare, gode män och förvaltare att föra räkenskaper över sin förvaltning och att göra anteckningar om sina åtgärder i övrigt.

Den skyldighet att föra räkenskaper som det talas om i paragrafen är något annat än den skyldighet att lämna redovisning till överförmyndaren som regleras i bl.a. 13 kap. 14 § och 14 kap. 15 § i utredningsförslaget. Det finns dock ett samband mellan bestämmelserna på så sätt att redovisningsskyldigheten gentemot överförmyndaren knappast kan fullgöras på ett tillfredsställande sätt, om inte ställföreträdaren för fortlöpande räkenskaper. Åtminstone underlättas redovisningen.

Ett viktigt syfte med den nu behandlade paragrafen är emellertid också att få fram underlag för en senare granskning av hur ställföreträdaren har skött sin uppgift. En sådan granskning kan behöva göras av en ny ställföreträdare eller av överförmyndaren. Även den enskilde själv kan vilja kontrollera att ställföreträdaren har skött sin förvaltning på ett korrekt sätt. Se vidare 13 kap. 21 §, 14 kap. 23 § och 16 kap. 3 §.

För att en ställföreträdarens skyldighet att föra räkenskaper skall anses uppfylld torde det i de flesta fall bara fordras en kassabok som utvisar inkomster och utgifter för varje år. Därutöver bör ställföreträdaren för varje år göra en sammanställning av tillgångar och skulder. När det gäller mera betydande inkomst- och utgiftsposter bör ställföreträdaren vara skyldig att anskaffa och bevara verifikationer.

Rör det sig om en mer omfattande förvaltning, bör vanliga regler för affärsmässig bokföring tillämpas.

När det gäller föräldrar har det gjorts en uppmjukning, så att de bara är skyldiga att föra räkenskaper och göra anteckningar i den utsträckning som kan anses behövlig med hänsyn till den förvaltade egendomens omfattning och omständigheterna i övrigt. Det är i första hand föräldrarna själva som har att avgöra vilket mått av räkenskaper och andra anteckningar som behövs. Enligt utredningens uppfattning bör principen vara att föräldrarna inte skall behöva föra kassaböcker m.m., om barnets tillgångar helt och hållet tas i anspråk för sedvanliga kostnader för uppehälle m.m. Är föräldrarna redovisningsskyldiga gentemot överförmyndaren enligt 13 kap. 14 §, underlättas givetvis även för deras del redovisningen, om de för fortlöpande räkenskaper.

6 §

Förmyndare, gode män och förvaltare skall se till att pengar och värdepapper som tillhör den enskilde förvaras så, att de inte sammanblandas med tillgångar som ställföreträdaren annars förvaltar.

Om den enskilde äger värdehandlingar eller annars har rättigheter på grund av sådana handlingar, svarar förmyndaren, den gode mannen eller förvaltaren för att behövliga registreringar och anmälningar görs.

Paragrafen föreskriver i *första stycket* att en ställföreträdare inte får blanda samman den enskildes pengar och värdepapper med tillgångar som ställföreträdaren annars förvaltar. Bestämmelsen motsvarar vad som i dag gäller enligt 15 kap. 7 § första stycket FB. Med tillgångar som ställföreträdaren annars förvaltar avses dels hans eller hennes egna tillgångar, dels tillgångar som kan tillhöra någon annan som ställföreträdaren bistår. Att tillgångar som tillhör olika personer inte får blandas samman innebär bl.a. att, vid insättning på bank, skilda konton måste användas.

Andra stycket behandlar det fallet att den enskilde äger värdepapper eller annars har rättigheter på grund av sådana handlingar. Förmyndaren, den gode mannen eller förvaltaren svarar då för att erforderliga registreringar och anmälningar görs, så att bl.a. den enskilde inte lider någon rättsförlust. Bestämmelsen motsvarar nuvarande 15 kap. 7 § andra

och tredje styckena, som är mera utförliga. Någon saklig ändring är inte avsedd.

7 §

I viktiga frågor skall förmyndaren, om det lämpligen kan ske, höra den omyndige, om han eller hon har fyllt sexton år, samt den omyndiges make eller sambo.

Gode män och förvaltare har motsvarande skyldigheter i förhållande till den som uppdraget avser samt dennes make eller sambo. Om betydelsen av samtycke i vissa fall från den som har god man finns bestämmelser i 11 kap. 5 §.

I paragrafens första stycke finns en regel om skyldighet för förmyndaren att höra den omyndige, om han eller hon fyllt 16 år, och den omyndiges make eller sambo. Bestämmelsen motsvarar med tillägg för sambo vad som i dag föreskrivs i 13 kap. 5 §. Det sägs dock att den omyndige "skall" och inte enbart "bör" höras, om det lämpligen kan ske.

Även om det inte föreskrivs i lagrummet, är det naturligt att förmyndaren hör även barn som är under sexton år, om barnet har nått tillräcklig mognad och det är fråga om åtgärder som är av vikt för barnet personligen.

Andra stycket ålägger gode män och förvaltare en motsvarande skyldighet att höra den som uppdraget avser samt dennes make eller sambo. Även här gäller att den enskilde skall höras, om det lämpligen kan ske. Ett hörande kan underlåtas bl.a. med hänsyn till den enskildes hälsotillstånd. Har god man förordnats enligt 11 kap. 3 §, blir det normalt inte aktuellt att höra den enskilde.

I andra styckets andra mening hänvisas till bestämmelserna i 11 kap. 5 § om betydelsen av att i vissa fall inhämta samtycke från den som har god man. Enligt paragrafens huvudregel blir en rättshandling som den gode mannen utan den enskildes samtycke har företagit inom ramen för förordnandet inte bindande för den enskilde, såvida inte denne på grund av sitt tillstånd har varit ur stånd att ge uttryck för sin mening eller denna av någon annan orsak inte har kunnat inhämtas.

Någon motsvarande rättsföljd inträder inte, om en förvaltare inom ramen för sitt uppdrag handlar utan den enskildes samtycke. Detta hänger samman med att en förvaltare inom ramen för uppdraget har ensam rådighet över den enskildes egendom (se 11 kap. 9 §). Likafullt är det många gånger angeläget att förvaltaren inhämtar den enskildes mening. Är det en fråga som kan anses viktig för den enskilde, blir bestämmelserna i den nu behandlade paragrafen tillämpliga.

Skulle en ställföreträdare underlåta att höra den enskilde eller dennes make eller sambo, där så hade bort ske, kan det aktualisera frågan om ställföreträdarens entledigande.

I 16 kap. 9 § i utredningsförslaget föreskrivs att överförmyndaren, innan han eller hon tar ställning till om samtycke skall lämnas till en förvaltningsåtgärd, skall bereda bl.a. den enskilde tillfälle att yttra sig.

Det är naturligt att ställföreträdaren dessförinnan har hört den enskilde enligt förevarande paragraf.

8 §

Uppstår fråga om rättshandling eller rättegång mellan en omyndig och förmyndaren eller hans eller hennes make eller någon som förmyndaren företräder, har förmyndaren inte rätt att företräda den omyndige. Har syskon samma förmyndare, får denne dock företräda de omyndiga vid arvskifte mellan dem, om de inte har inbördes stridande intressen.

En god man eller förvaltare har inte rätt att företräda den för vilken han eller hon har förordnats, om det uppstår en fråga om rättshandling eller rättegång mellan denne, å ena sidan, och den gode mannen eller förvaltaren, dennes make eller någon som den gode mannen eller förvaltaren företräder, å andra sidan.

Har en förmyndare, god man eller förvaltare slutit avtal i strid med första eller andra stycket, tillämpas 9 kap. 7 § första stycket i fråga om återbärings- och ersättningskyldighet.

I paragrafen har intagits vad som nu föreskrivs i 13 kap. 2 §.

Överförmyndarens tillsyn

9 §

Förmyndares, gode mäns och förvaltares verksamhet står under överförmyndarens tillsyn.

Förmyndare, gode män och förvaltare är skyldiga att lämna överförmyndaren de upplysningar om sin verksamhet som denne begär.

I första stycket anges att förmyndares, gode mäns och förvaltares verksamhet står under överförmyndarens tillsyn. Motsvarande bestämmelser finns nu i 10 kap. 12 § och 11 kap. 14 §. Till skillnad mot vad som är fallet i de angivna paragraferna föreskrivs inte att ställföreträdarna också står under tingsrättens tillsyn. Detta är en följd av bl.a. avskaffandet av systemet med inskrivning av förmynderskap m.m. Frågan om vilken myndighet som i sin tur har tillsyn över överförmyndarna behandlas i 19 kap. 17 §.

Oavsett vilka förvaltningsbestämmelser m.m. som gäller för olika fall enligt 13-15 kap. står alla förmyndare, gode män och förvaltare under överförmyndarens tillsyn så länge uppdraget varar. Detta har betydelse bl.a. för den upplysningsskyldighet som ställföreträdarna har enligt *andra stycket*. Även en förälder som är förmyndare och som enbart förvaltar tillgångar som faller utanför 13 kap. 3 eller 10 § har således skyldighet att lämna upplysningar enligt förevarande paragraf. Härigenom får överförmyndaren exempelvis möjlighet att utreda förutsättningarna för en tillämpning av 13 kap. 19 §.

När det gäller överförmyndarens rätt att erhålla upplysningar från socialnämnder och andra myndigheter finns bestämmelser i 16 kap. 10 §.

*Avtal utan överförmyndarens samtycke***10 §**

Har en förmyndare, god man eller förvaltare ingått avtal för den enskildes räkning utan att inhämta samtycke från överförmyndaren, trots att samtycke krävs enligt 13-15 kap., får motparten inte frånträda avtalet, om förmyndaren, gode mannen eller förvaltaren begär överförmyndarens samtycke inom en månad från det att avtalet ingicks och annat förbehåll inte har gjorts. Om överförmyndaren inte lämnar sitt samtycke, får motparten frånträda avtalet, såvida inte annat har överenskommits.

11 §

Om ett avtal som avses i 10 § inte blir gällande, tillämpas 9 kap. 7 § första stycket i fråga om återbärings- och ersättningskyldighet.

Till 10 och 11 §§ har utan saklig ändring överförts vad som nu regleras i 15 kap. 17 och 18 §§.

*Flera förmyndare, gode män eller förvaltare***12 §**

Skall en persons egendom förvaltas av fler än en förmyndare, god man eller förvaltare, skall ställföreträdarna utöva förvaltningen gemensamt, om inte rätten har bestämt något annat i samband med att ställföreträdare förordnades.

Kan de som utövar förvaltningen gemensamt inte enas om en viss åtgärd, gäller den mening som överförmyndaren biträder. Är det fråga om en åtgärd som kräver överförmyndarens samtycke, kan samtycke ges till åtgärden även om delade meningar föreligger. Överförmyndaren skall dock bereda alla dem som har del i förvaltningen tillfälle att yttra sig innan överförmyndaren beslutar i saken.

Bestämmelserna motsvarar nuvarande 13 kap. 8 § första, tredje och fjärde styckena. För det fall att en persons egendom förvaltas av hans eller hennes föräldrar följer av 13 kap. 1 § andra stycket i utredningsförslaget att den ena föräldern i vissa fall får fatta beslut ensam.

Den nuvarande regeln i 13 kap. 8 § andra stycket om fördelning av vårdnadsansvaret har inte någon motsvarighet i den nu behandlade paragrafen. Detta är en följd av utredningens ståndpunkt att man på ett annat sätt än nu skall skilja mellan förmyndare och vårdnadshavare och att alla vårdnadsregler skall tas in i 6 kap. Den närmaste motsvarigheten där till 13 kap. 8 § andra stycket är bestämmelserna i 6 kap. 10 a § andra stycket i utredningsförslaget.

*Ställande av säkerhet***13 §**

Om överförmyndaren finner skäl till det, skall förmyndare, gode män och förvaltare ställa säkerhet för den förvaltade egendomen. Överförmyndaren prövar säkerheten och bestämmer hur den skall förvaras. I övrigt tillämpas 2 kap. 25 § utskökningsbalken.

Paragrafen motsvarar vad som nu föreskrivs i 13 kap. 7 §. Uppgiften att avgöra om det behöver ställas någon säkerhet har dock lagts på överförmyndaren i stället för på rätten. Det är också överförmyndaren som prövar säkerheten och bestämmer hur den skall förvaras.

I praktiken torde det sällan uppstå anledning för överförmyndaren att kräva ställande av säkerhet. En sådan åtgärd kan dock bli aktuell, om ställföreträdarens förvaltning inte sker på ett tillfredsställande sätt och den enskildes tillgångar är i fara (jfr 13 kap. 19 § och 14 kap. 21 §).

Överförmyndaren har frihet att bestämma slaget av säkerhet inom ramen för vad som föreskrivs i 2 kap. 25 § utsökningsbalken. Säkerheten kan således utgöras av pant eller borgen (exempelvis bankgaranti) och gälla det belopp som överförmyndaren finner lämpligt.

Överförmyndaren kan, om han inte själv anser sig kunna förvara säkerheten, anvisa exempelvis en bank som förvarare av en pant. (Jfr. vad som i 13 kap. 19 § och 14 kap. 21 § sägs om skyldighet att deponera värdehandling i bank.)

Genom möjligheten att enligt 16 kap. 13 § förelägga vite kan överförmyndaren komma till rätta med en ställföreträdare som inte följer ett beslut om ställande av säkerhet.

Skadestånd

14 §

Förmyndare, gode män och förvaltare är skyldiga att ersätta skada som de uppsåtligen eller av vårdslöshet har orsakat den enskilde.

Är flera förmyndare, gode män eller förvaltare ansvariga, svarar de solidariskt för ersättningen. Ersättningsbeloppet skall slutligt fördelas mellan de ansvariga efter den grad av vållande som åvilar dem. Om någon saknar tillgångar att betala sin andel med, skall de övrigas ansvarighet för bristen bestämmas på samma sätt.

Paragrafens skadeståndsbestämmelser motsvarar nuvarande 13 kap. 9 §.

15 §

Talan om ersättning enligt 14 § skall väckas inom ett år från det att handlingar som anges i 16 kap. 8 § har överlämnats till den som är behörig att ta emot redovisning för förvaltningen. Väcks ej talan inom föreskriven tid, är talerätten förlorad. Detta gäller inte, om ställföreträdaren har gjort sig skyldig till brottsligt förfarande.

Paragrafen motsvarar vad som f.n. föreskrivs i 13 kap. 10 §.

Arvode och ersättning för utgifter

16 §

Förordnade förmyndare, gode män och förvaltare har rätt till skäligt arvode för uppdraget samt ersättning för de utgifter som har varit skäligen påkallade för uppdragets fullgörande.

Beslut om arvode och ersättning för utgifter fattas av överförmyndaren.

Denne bestämmer dessutom i vad mån arvode och ersättning för utgifter skall betalas med medel som tillhör den enskilde.

Arvode och ersättning för utgifter skall, om inte särskilda skäl föranleder annat, betalas med den enskildes medel i den mån hans eller hennes beräknade inkomst eller tillgångar under det år då uppdraget utförs överstiger två respektive tre basbelopp enligt lagen (1962:381) om allmän försäkring. Arvode och ersättning för utgifter som inte skall betalas med den enskildes medel skall betalas av kommunen.

Arvode eller ersättning för utgifter som avser vård av någons rätt i oskiftat dödsbo skall utgå av dödsboets medel.

I paragrafens första stycke anges att förordnade förmyndare, gode män och förvaltare har rätt till skäligt arvode för uppdraget samt ersättning för utgifter som har varit skäligen påkallade för uppdragets utförande. Motsvarande regler finns f.n. i 15 kap. 19 och 21 §§. Vad som i dag sägs om att arvode utgår årligen eller sedan uppdraget har slutförts har emellertid inte fått någon motsvarighet i utredningsförslaget. Överförmyndaren har alltså full frihet att bestämma hur ofta och för vilken tid såväl arvode som ersättning för utgifter skall utgå. Om det inte föreligger några speciella omständigheter, torde det naturliga dock vara att arvode beträffande de mera långvariga ställföreträdarskapen även i fortsättningen utgår årligen.

När det gäller föräldrar som förmyndare finns bestämmelser om arvode och ersättning för utgifter i 17 §.

I andra stycket sägs att överförmyndaren fattar beslut om arvode och ersättning och att han dessutom bestämmer i vad mån arvodet och ersättningen skall betalas med enskilda eller allmänna medel. Detta motsvarar till stor del vad som gäller i dag enligt 15 kap. 19 och 21 §§. Utredningsförslaget innehåller emellertid ingen motsvarighet till den nuvarande bestämmelsen om att arvode till förmyndare skall bestämmas med ledning av grunder som fastställs av kommunen.

Att hänvisningen till i förväg fastställda grunder har tagits bort innebär att överförmyndaren kan göra en mera fri bedömning än i dag. Det är emellertid självklart att överförmyndaren skall sträva efter en rättvis och likformig bedömning. Det får förutsättas att riktlinjer och rekommendationer även i framtiden kommer att utfärdas av exempelvis Svenska kommunförbundet och att dessa beaktas vid tillämpningen, även om överförmyndarna inte formellt är bundna av dem.

Det kan i sammanhanget påpekas att godmanskap och förvaltare till skillnad från förmyndarskap kan omfatta även annat än förmögenhetsförvaltning. Å andra sidan kan såväl gode mäns som förvaltares uppdrag vara begränsat till en viss bestämd intressebevakning eller förmögenhetsförvaltning (se vidare 11 kap. 1-4 och 7 §§). Dessa förhållanden får naturligtvis betydelse vid bestämmandet av arvode.

I tredje stycket anges att arvode och ersättning för utgifter enligt huvudregeln skall betalas med den enskildes medel, i den mån hans eller hennes beräknade inkomst eller tillgångar under det år uppdraget avser överstiger vissa basbelopp. Liksom i dag är gränsvärdet beträffande inkomst två basbelopp och beträffande tillgångar tre basbelopp. (Se härom den allmänna motiveringen, avsnitt 8.9).

På samma sätt som f.n. avses nettotillgångar och nettotillgångar. Bedömningen skall alltså utgå från vad som återstår sedan medgivna avdrag enligt skattelagstiftningen har gjorts.

Att arvode och ersättning för utgifter skall betalas med den enskildes medel ”i den mån” hans eller hennes inkomst eller tillgångar överstiger två basbelopp innebär att den enskilde får debiteras högst det överskjutande beloppet. Om såväl inkomsten som tillgångarna överstiger den angivna gränsen, får överstigande delar läggas samman vid bedömningen.

Huvudregeln om i vad mån den enskildes medel skall tas i anspråk får frångås, om det finns särskilda skäl. Avsteg bör liksom nu kunna göras endast till den enskildes förmån. Som exempel på fall då det finns anledning att frångå huvudregeln kan nämnas att den enskilde har stora vårdkostnader som tar hans eller hennes inkomst i anspråk eller att de tillgångar som det är fråga om utgörs av en fastighet som den enskilde själv behöver eller som är svår att sälja.

I den mån en ställföreträdarens arvode och ersättning för utgifter inte skall betalas med den enskildes medel skall beloppen liksom i dag betalas av kommunen.

I *fjärde stycket* föreskrivs att arvode och ersättning för utgifter som avser vård av någons rätt i oskiftat dödsbo skall utgå av dödsboets medel. Bestämmelsen överensstämmer i huvudsak med nuvarande 14 kap. 11 § första stycket. Arvodet och ersättningen för utgifter får vid blivande skifte avräknas på den enskildes lott.

17 §

Föräldrar har, om det finns särskilda skäl, rätt till arvode med anledning av förvaltningen av den omyndiges egendom. De har också rätt till ersättning för utgifter som har varit skäligen påkallade av förvaltningen.

Beslut om arvode och ersättning för utgifter fattas av överförmyndaren. Beloppen skall betalas med den omyndiges medel eller, om det gäller dödsboförvaltning, utgå av dödsboets tillgångar.

Bestämmelserna i paragrafen har sin motsvarighet i nuvarande 15 kap. 19 § fjärde stycket och 14 kap. 11 §. Föräldrar som är förmyndare får enligt huvudregeln ersättning för utlägg som har rört förvaltningen och som har varit skäligen påkallade. För att de skall få rätt till arvode krävs liksom nu att det finns särskilda skäl. Sådana skäl kan vara att barnet har en betydande förmögenhet, vars förvaltning har tagit i anspråk en väsentlig del av föräldrarnas tid.

Såväl arvode som ersättning för utgifter skall, när det är fråga om föräldrar, alltid betalas med den omyndiges medel eller, om det gäller dödsboförvaltning, utgå av dödsboets tillgångar. Någon möjlighet att få ersättning av kommunen finns således inte.

13 kap. Föräldrars förmyndarförvaltning

Kapitlet saknar direkt motsvarighet i nuvarande bestämmelser. I allmänmotiveringen har utredningen redovisat skälen till att föräldrar som för-

myndare bör ges en särställning. Grundtanken är att föräldrar på ett annat sätt än förordnade ställföreträdare har en naturlig intressegemenskap med dem som de företräder och att kontrollen från det allmännas sida därför i normala fall bör kunna inskränkas till att avse viss egendom. I fråga om sådan egendom (egendom under överförmyndarkontroll) gäller enligt utredningens förslag dels särskilda regler om placering m.m., dels en redovisningskyldighet till överförmyndaren.

Vilken egendom som omfattas av överförmyndarkontrollen anges i första hand i 3 §. Kontrollen omfattar sålunda

- egendom som den omyndige har fått genom arv eller testamente
- egendom som den omyndige har fått i gåva med villkor att den skall stå under överförmyndarkontroll
- egendom som har tillfallit den omyndige som förmånstagare till försäkring med anledning av dödsfall.

Vid sidan av dessa typer av egendom gäller särskilda bestämmelser också för fast egendom och egendom som är jämställd med eller knuten till sådan egendom, oberoende av hur egendomen har tillfallit den omyndige (10 §).

Utanför överförmyndarkontrollen faller i första hand egendom som den underåriga har fått i gåva utan villkor om sådan kontroll. Hit hör också barnpension och andra socialförsäkringsförmåner. Vid sidan om socialförsäkringsområdet är det ett flertal andra typer av försäkringersättningar som faller utanför överförmyndarkontrollen, t.ex. belopp som utgår från privata olycksfalls- eller sjukförsäkringar samt medel som har tillfallit den omyndige som förmånstagare utan samband med dödsfall. Olika typer av skadestånd med anledning av personskada, däribland trafikskadeersättning, hör också till den "fria" sektorn, liksom egendom som den omyndige har fått vid bodelning med anledning av äktenskapskillnad. Vidare bestämmer föräldrarna utan någon överförmyndarkontroll över sådant som den omyndige genom eget arbete har förtjänat före 16 års ålder.

När det gäller belopp som utgår från en sakförsäkring, liksom skadestånd med anledning av en sakskada, får hänsyn tas till vad för slags egendom som det utfallande beloppet är avsett att täcka. Är det fråga om egendom som enligt vad som nyss har sagts omfattas av överförmyndarkontroll, gäller denna kontroll också beträffande försäkringsersättning- en resp. skadeståndet. (Se vidare 3 § andra stycket.)

I de fall överförmyndarkontroll skall gälla tillämpas förvaltningsföreskrifterna i 4-9 §§.

Enligt 14-17 §§ skall egendom som står under överförmyndarkontroll också redovisas till överförmyndaren på visst närmare angivet sätt.

Även om överförmyndarkontroll således enligt huvudregeln enbart gäller viss egendom, har överförmyndaren enligt 19 § möjlighet att besluta bl.a. att de särskilda förvaltningsbestämmelserna i 4-8 §§ skall gälla all den omyndiges egendom. Förutsättningen härför är att det av särskild anledning behövs för att trygga förvaltningen.

Som framgår av allmänmotiveringen (avsnitt 8.2) föreslås att den nuvarande lagstadgade ordningen med deponering i bank av värdehand-

lingar m.m. försvinner. Överförmyndaren har dock möjlighet att besluta om deponering i bank med stöd av 19 §.

I det följande redovisas de särskilda bestämmelserna i 13 kap.

Föräldrars rådighet

1 §

Är en omyndigs föräldrar förmyndare, bestämmer de med de inskränkningar som följer av detta kapitel hur tillgångar som står under deras förvaltning skall användas eller placeras.

Är en av föräldrarna till följd av frånvaro eller sjukdom eller av annan orsak förhindrad att ta del i sådana beslut rörande förvaltningen som inte kan uppskjutas utan olägenhet, bestämmer den andre ensam. Denne får dock inte ensam fatta beslut av ingripande betydelse, om inte den omyndiges bästa uppenbarligen kräver det.

Om endast en av föräldrarna är förmyndare, gäller bestämmelserna om föräldrar honom eller henne.

I fråga om vård av en omyndigs rätt i dödsbo eller annat oskiftat bo gäller bestämmelserna i 15 kap.

I paragrafen anges i *första stycket* att föräldrar som är förmyndare i princip själva bestämmer hur den omyndiges tillgångar skall användas eller placeras. En förutsättning är givetvis att det är fråga om egendom som står under föräldrarnas förvaltning. Av 12 kap. 1 § andra stycket följer att viss egendom som tillhör den omyndige kan vara undantagen från föräldrarnas förvaltning antingen genom att den omyndige själv har rådighet över egendomen eller genom att den står under särskild förvaltning.

För föräldrarnas förvaltning gäller dock — förutom de allmänna reglerna i 12 kap. — de närmare bestämmelser som finns i det nu aktuella kapitlet. Bestämmelserna inskränker föräldrarnas rådighet framför allt när det är fråga om egendom som anges i 3 och 10 §§.

I *andra stycket* har tagits in en bestämmelse motsvarande 6 kap. 13 § andra stycket, som tar sikte på det fallet att en av föräldrarna till följd av frånvaro eller sjukdom eller av någon annan anledning inte kan ta del i ett förvaltningsbeslut. Om beslutet inte kan uppskjutas utan olägenhet, bestämmer den andre föräldern ensam. Beslut av ingripande betydelse måste dock i princip båda föräldrarna ta del i. Hit får anses höra beslut om försäljning av fast egendom eller egendom som annars är av särskilt värde. Hyresbetalningar och andra löpande betalningar kan å andra sidan nämnas som exempel på åtgärder som en av föräldrarna bör kunna besluta om ensam. Föräldern bör då också kunna ta ut de bankmedel e.d. som behövs för att klara av betalningarna. Att det dock ibland krävs samtycke av överförmyndaren till de åtgärder som föräldern vill vidta framgår av bl.a. 6 och 8 §§.

Om situationen är sådan att båda föräldrarna måste delta i ett förvaltningsbeslut men de inte kan enas, gäller enligt 12 kap. 12 § andra stycket den mening som överförmyndaren biträder.

För det fallet att endast en av föräldrarna är förmyndare föreskrivs i *tredje stycket* att bestämmelserna om föräldrar gäller honom eller henne (jfr 10 kap. 2 § andra stycket).

Det nu behandlade kapitlet är inte tillämpligt på dödboförvaltning. Är det fråga om vård av en underårigs rätt i dödsbo eller annat oskiftat bo gäller i stället bestämmelserna i 15 kap. En hänvisning dit har tagits in i *fjärde stycket* av förevarande paragraf.

Förteckning över egendom

2 §

När egendom har tillfallit den omyndige genom arv eller testamente, skall föräldrarna inom en månad därefter ge in en förteckning över egendomen till överförmyndaren. Förteckningen skall avges på heder och samvete.

Enligt paragrafen åligger det föräldrarna att ge in en förteckning till överförmyndaren över viss egendom som har tillfallit den omyndige. Paragrafen motsvarar delvis nuvarande 16 kap. 2 §. Till skillnad från den bestämmelsen, som i princip ålägger föräldrarna att ge in förteckning över all egendom som tillfaller en underårig, är emellertid uppgiftsskyldigheten enligt den nu behandlade paragrafen begränsad till egendom som den underårige har fått genom arv eller testamente. Häri inbegrips egendom som den omyndige har fått genom avstående från arv eller testamente.

Förteckningen skall ges in inom en månad från det att egendomen har tillfallit den omyndige. Normalt är det alltså arvskiftet som utgör utgångspunkt för tidsfristen. Men fristen kan börja löpa tidigare, om exempelvis legat utges innan arvskifte har skett (jfr 22 kap. ärvdabalken).

Syftet med bestämmelsen är att ge överförmyndaren kunskap om egendom som enligt 3 § första stycket 1 skall stå under överförmyndarkontroll. Bestämmelsen kompletterar de nuvarande reglerna om skyldighet för domstolarna att sända in avskrift av bouppteckningar till överförmyndarna i fall då en omyndig har del i dödsbo (7 § förordningen, 1949:661, om skyldighet för domstol att lämna uppgifter i mål och ärenden enligt förädrabalken, m.m., och 20 kap. 8 § tredje stycket ärvdabalken). Eftersom det normalt inte kan utläsas ur bouppteckningen vilken egendom som har tillfallit den omyndige, har överförmyndaren behov av ytterligare information.

Den förteckning som det är fråga om skall avges på heder och samvete. Bestämmelsen härom ersätter de nuvarande reglerna i 16 kap. 3 § om tecknande av försäkran under edlig förpliktelse m.m.

Är båda föräldrarna förmyndare, skall båda skriva under förteckningen. Enligt 15 kap. 10 § brottsbalken kan en osann uppgift bedömas som osann försäkran.

Föräldrarna har inte ålagts någon motsvarande skyldighet att ge in förteckning över egendom som avses i 3 § första stycket 2 eller 3, dvs. gåva som den omyndige har fått med villkor om överförmyndarkontroll eller försäkringsbelopp. Beträffande gåvomedel har utredningen ansett det tillräckligt med den anmälan som givaren själv skall göra för att överförmyndarkontrollen skall utlösas. Och när det gäller sådan försäkringsersättning som skall stå under överförmyndarkontroll har försäkringsgivaren ålagts en anmälningsskyldighet i 16 kap. 11 §.

Om ett dödsbo där en omyndig är delägare förblir oskiftat, inträder inte någon uppgiftsskyldighet för föräldrarna enligt förevarande paragraf. Det nu behandlade kapitlet är inte heller i övrigt tillämpligt så länge den omyndige endast är dödsbodelägare. I stället gäller bestämmelserna i 15 kap., till vilket det hänvisas i 1 § fjärde stycket.

Det kan i detta sammanhang nämnas att de nya arvsreglerna för bröstarvingar och efterlevande make innebär att bröstarvingar inte i samma utsträckning som tidigare är dödsbodelägare i boet efter den av föräldrarna som först avlider.

Enligt 16 kap. 14 § kan regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer meddela föreskrifter om den närmare utformningen av förteckningar som avses i förvarande paragraf. Det kan bl.a. bli aktuellt att fastställa blanketter.

Den överförmyndare till vilken förteckning skall lämnas är överförmyndaren i den ort där den omyndige har sitt hemvist (16 kap. 2 § första stycket). Underlåter föräldrarna att självmant ge in någon förteckning, bör överförmyndaren anmana dem att göra det. Huruvida det föreligger skyldighet för föräldrarna att ge in förteckning eller ej torde överförmyndaren i allmänhet få kannedom om genom bouppteckningen. Innan anmaning sker, bör överförmyndaren emellertid förvissa sig om att inte boet skall förbli oskiftat.

I sista hand kan överförmyndaren enligt 16 kap. 13 § förelägga föräldrarna vid vite att fullgöra sin uppgiftsskyldighet.

Förvaltning av viss egendom

3 §

Bestämmelserna i 4-9 §§ gäller beträffande egendom som skall stå under föräldrarnas förvaltning och som

1. har tillfallit den omyndige genom arv eller testamente,
2. den omyndige har fått i gåva med villkor att egendomen skall stå under överförmyndarkontroll, under förutsättning att givaren har gjort skriftlig anmälan om gåvan till överförmyndaren, eller
3. har tillfallit den omyndige som förmånstagare till försäkring med anledning av dödsfall.

Med egendom som anges i första stycket jämställs egendom som har trätt i stället för sådan egendom samt avkastning av egendomen.

Som redan framgått inledningsvis beskriver paragrafen de tre fall då egendom från början skall stå under överförmyndarkontroll. I dessa fall skall förvaltningsbestämmelserna i 4-9 §§ gälla. Bestämmelserna tar närmast sikte på lös egendom, eftersom 10 § innehåller särskilda föreskrifter om fast egendom.

- De tre fallen är när den omyndige har fått egendom
- genom arv eller testamente (inbegripet avstående från arv eller testamente) (*arvfallen*)
 - genom gåva med villkor att egendomen skall stå under överförmyndarkontroll och givaren har gjort anmälan till överförmyndaren (*gåvofallen*)

- som förmånstagare till försäkring med anledning av dödsfall (*försäkringsfallen*)

Med egendom som nu har nämnts jämföras enligt *andra stycket* egendom som har trätt i stället för sådan egendom samt avkastning av egendomen. Det innebär att om den underårige t.ex. har ärvt en summa pengar som sedan placeras i värdepapper, även värdepapperna står under överförmyndarens kontroll. Detsamma gäller avkastning på värdehandlingarna, exempelvis aktieutdelning.

I *aryfallen* torde någon oklarhet inte råda om vilken egendom det gäller. Enligt 2 § skall sådan egendom tas upp av föräldrarna i en särskild förteckning som skall ges in till överförmyndaren.

När det gäller *gåvofallen* måste givaren dels ha ställt upp det villkoret att gåvan skall stå under överförmyndarkontroll, dels ha gjort anmälan om gåvan till överförmyndaren i den ort där den omyndige har sitt hemvist (se 16 kap. 2 §). För att det inte skall råda någon oklarhet om vad som gäller har den formföreskriften ställts upp att anmälan skall göras skriftligen.

Har den omyndige fått en gåva utan villkor om överförmyndarkontroll, gäller inte de särskilda förvaltningsreglerna i 4-9 §§. Enligt huvudregeln i 1 § bestämmer då föräldrarna fritt hur gåvomedlen skall användas eller placeras. Föräldrarna är i princip inte heller skyldiga att lämna någon redovisning för egendomen till överförmyndaren. Om det finns särskild anledning till det, kan överförmyndaren dock med stöd av 18 § begära in redovisning. Under den förutsättning som anges i 19 § kan överförmyndaren vidare besluta att egendomen skall underkastas samma överförmyndarkontroll som gäller beträffande gåvor där givaren har ställt upp villkor om sådan kontroll och gjort anmälan till överförmyndaren.

Som framgår av den aktuella bestämmelsen är det, frånsett de speciella fall som anges i 18 och 19 §§, givarens anmälan som utlöser överförmyndarkontrollen. Överförmyndaren skall alltså inte själv efterforska om en omyndig eventuellt har fått en gåva med villkor om en sådan kontroll. Så länge anmälan inte har gjorts, kvarstår föräldrarnas principiella frihet att ensamma bestämma över egendomen.

Det kan inskjutas att själva villkoret om överförmyndarkontroll måste ställas upp innan gåvan fullbordas. Däremot kan anmälan till överförmyndaren ske senare.

Försäkringsfallen omfattar bara försäkringsbelopp som har tillfallit den omyndige som förmånstagare med anledning av dödsfall. Utanför bestämmelsen faller till en början försäkringsersättning som den omyndige har fått i egenskap av förmånstagare utan samband med dödsfall. Utanför faller också vad som har tillfallit den omyndige efter jämkning enligt 104 § lagen (1927:77) om försäkringsavtal. Bestämmelsen omfattar inte heller socialförsäkringsförmåner, t.ex. barnpension enligt lagen (1962:381) om allmän försäkring, eller förmåner enligt lagen (1976:380) om arbetsskadeförsäkring. Även belopp som utgår från en privat olycksfalls- eller sjukförsäkring faller utanför.

Den aktuella bestämmelsen omfattar inte heller belopp som utgår från en sakförsäkring. Sådana belopp kan emellertid i vissa fall utgöra ersättning för egendom enligt första stycket 1 eller 2 och faller därmed under överförmyndarkontrollen (jfr andra stycket).

För att överförmyndaren skall få veta att en omyndig har fått ett försäkringsbelopp i egenskap av förmånstagare med anledning av dödsfall föreskrivs i 16 kap. 11 § att den som ombesörjer utbetalningen skall göra anmälan till överförmyndaren. Till skillnad mot gällande rätt innehåller utredningsförslaget inte någon generell bestämmelse om att den som betalar ut ett försäkringsbelopp skall sätta in det på ett spärrat konto. Föräldrarna har alltså i allmänhet rätt att ta hand om beloppet för den omyndiges räkning. De är emellertid underkastade placeringsreglerna i 5-8 §§. Det innebär att föräldrarna, om inte försäkringsbeloppet används för förvärv av värdepapper e.d., blir skyldiga att sätta in beloppet på bank och att det sedan får tas ut endast efter samtycke från överförmyndaren.

I det enskilda fallet kan överförmyndaren emellertid, om det av särskild anledning behövs för att trygga förvaltningen av den omyndiges egendom, besluta att den som betalar ut ett försäkringsbelopp skall sätta in det direkt hos bank (se 19 § punkt 5).

Den nu behandlade paragrafen innehåller inte någon beloppsgräns. I de tre fall som beskrivs i paragrafen utlöses sålunda överförmyndarkontrollen oberoende av egendomens storlek. Överförmyndaren har emellertid möjlighet att redan från början eller på ett senare stadium besluta att bestämmelserna i 4-8 §§ helt eller delvis inte skall tillämpas (se 9 §). Föräldrarna kan alltså ges samma bestämmanderätt som när det är fråga om egendom som faller utanför den nu behandlade paragrafen. Överförmyndaren kan också med stöd av 16 § besluta att redovisning inte behöver lämnas eller att den kan lämnas i förenklad form. Självfallet kan beslut om lättnader enligt 9 och 16 §§ ändras, om det skulle vara påkallat.

4 §

Värdehandlingar skall säljas och fordringar drivas in så snart det lämpligen kan ske, om det inte är till fördel för den omyndige att värdehandlingarna behålls eller att fordringarna förblir utestående.

Annan lös egendom än som nu har nämnts och som inte omfattas av 10 § skall säljas vid lämplig tidpunkt, om inte egendomen är till nytta eller har särskilt värde för den omyndige eller dennes familj eller egendomen av någon annan särskild anledning bör behållas.

Enligt *första stycket* skall värdehandlingar säljas och fordringar drivas in så snart det lämpligen kan ske, om det inte är till fördel för den omyndige att värdehandlingen behålls eller fordringen förblir utestående. Detta överensstämmer i stort sett med vad som nu är föreskrivet i 15 kap. 3 § FB. Regeln har dock gjorts mera flexibel.

Vid bedömningen av om det är till fördel för den omyndige att en värdehandling behålls eller en fordran förblir utestående bör hänsyn

framför allt tas till bestämmelserna i 12 kap. 4 § i utredningsförslaget. Den omyndiges krav på medel för uppehälle, utbildning och nytta i övrigt kan många gånger påkalla en försäljning eller indrivning. Och skulle den omyndige inte ha något omedelbart behov av pengar, får kravet på trygghet och skälig avkastning beaktas.

Det är föräldrarna själva som har att avgöra om värdehandlingar och fordringar skall behållas eller ej. Sådana obligationer m.m. som anges i 5 § får det anses vara fördelaktigt att behålla, förutsatt att inte den omyndiges medelsbehov motiverar en försäljning. Situationen är mera tveksam i fråga om aktier. Om inte kravet på trygghet och skälig avkastning är uppfyllt, bör aktierna i princip säljas. Någon gång kan det dock vara till fördel för den omyndige att han eller hon får behålla aktier i exempelvis ett familjeföretag, även om de inte ger så stor avkastning.

Även om situationen är sådan att aktier eller andra värdehandlingar skall säljas, kan en försäljning behöva skjutas upp något, så att inte onödiga förluster uppkommer.

När det gäller fordringar innehåller utredningsförslaget inte någon motsvarighet till den speciella regel som nu finns i 15 kap. 3 § andra stycket FB och som handlar om fordringar som har tillkommit genom att delägare i oskiftat bo har övertagit den omyndiges lott i boet. Även utan att det sägs uttryckligen torde det även i fortsättningen ofta finnas anledning att låta sådana fordringar förbli utestående.

De medel som uppstår vid en försäljning eller indrivning och som inte omedelbart behöver användas för den omyndiges uppehälle, utbildning eller nytta i övrigt skall antingen placeras i värdepapper, fast egendom m.m. enligt bestämmelserna i 5, 6 och 10 §§ eller sättas in på bank enligt 7 §. I den mån pengarna behöver hållas tillgängliga för den omyndiges uppehälle, utbildning eller nytta i övrigt får föräldrarna vid insättningen göra förbehåll om att uttag får ske utan tillstånd från överförmyndaren. I övrigt är pengarna "överförmyndarspärade" och föräldrarna kan enligt 8 § bara lyfta räntan utan överförmyndarens tillstånd.

Även när det gäller avkastningen av sådana värdepapper eller fordringar som behålls kan föräldrarna välja mellan de alternativ som nys har angetts.

I *andra stycket* i förevarande paragraf anges att även annan lös egendom än värdehandlingar eller fordringar i princip skall säljas. Försäljning skall här ske vid lämplig tidpunkt. Undantag görs för sådan lös egendom som omfattas av 10 §, dvs. bl.a. nyttjanderätt till fast egendom. Det sägs vidare att egendomen inte behöver säljas, om den är till nytta eller har särskilt värde för den omyndige eller dennes familj eller av någon annan särskild anledning bör behållas.

Bestämmelsen motsvarar i allt väsentligt nuvarande 15 kap. 2 § FB. Möjligheterna att behålla lös egendom har dock vidgats något.

Liksom i dag bör hänsyn tas inte bara till det bruksvärde som egendomen kan ha utan också affektionsvärdet för den omyndige och hans eller hennes familj. Är det fråga om konstföremål e.d. som en längre tid har varit i släktens ägo, kan det ofta finnas skäl att avstå från en försäljning.

Som exempel på fall då det kan finnas särskild anledning att behålla lös egendom kan nämnas att egendomen visserligen inte har något affektionsvärde e.d. men har ett penningvärde som kan väntas stiga i ej oväsentlig omfattning.

Vid tillämpningen av bestämmelsen bör stor hänsyn tas till den omyndiges egen uppfattning, om han eller hon har uppnått tillräcklig mognad. En bestämmelse om hörande av den omyndige och dennes make eller sambo finns i 12 kap. 7 §.

5 §

Den omyndiges tillgångar får utan samtycke av överförmyndaren placeras i

- 1. obligationer som är noterade vid Stockholms fondbörs,*
- 2. skuldförbindelser i övrigt som har utfärdats av staten eller av Sveriges allmänna hypoteksbank, Konungariket Sveriges stadshypotekskassa eller kreditaktiebolag, med undantag för skuldförbindelser som medför rätt till betalning först efter utfärdarens övriga fordringsägare,*
- 3. andelar i aktiefond som avses i aktiefondslagen (1974:931).*

Den omyndiges tillgångar får vidare utan överförmyndarens samtycke användas för allemanssparande enligt lagen (1983:890) om allemanssparande eller lånas ut mot säkerhet av panträtt på grundval av inteckning i fast egendom inom sextio procent av det senast fastställda taxeringsvärdet.

I paragrafen anges vilka placeringar som kan göras med den omyndiges pengar utan att överförmyndarens samtycke behöver inhämtas. Bestämmelserna ersätter nuvarande 15 kap. 4 § FB samt kungörelsen (1974:1048) om placering av omyndigs medel m.m. (placeringskungörelsen).

Vill föräldrarna utnyttja de placeringsmöjligheter som anges i paragrafen, ankommer det i princip på dem själva att göra de förvärv av obligationer m.m. som paragrafen handlar om. Det är emellertid ingenting som hindrar att föräldrarna låter placeringarna göras av en bank eller ett fondkommissionsbolag. Med stöd av ett avtal med föräldrarna kan banken eller fondkommissionsbolaget, utan att överförmyndaren kopplas in, göra de placeringar som anges i paragrafen. Det kan emellertid tänkas att banken eller fondkommissionsbolaget anser att sådana placeringar som kräver överförmyndarens samtycke (exempelvis aktieförvärv) skulle vara fördelaktigare. I så fall får företaget vända sig till föräldrarna, som i sin tur får ta kontakt med överförmyndaren.

Enligt *första stycket punkt 1* får den omyndiges tillgångar placeras i obligationer som är noterade vid Stockholms fondbörs. Bestämmelsen torde i princip omfatta samma slags obligationer som f.n. beskrivs i 1 § placeringskungörelsen. Hit hör bl.a. obligationer som har utfärdats eller garanterats av staten eller någon kommun samt obligationer som har utfärdats av Sveriges allmänna hypoteksbank, Konungariket Sveriges stadshypotekskassa, Svenska Skeppshypotekskassan, Sveriges Investeringsbank AB eller svensk bank eller svenskt kreditaktiebolag som står under tillsyn av bankspektionen. Även vissa obligationer som har utfärdats av svenskt industriföretag täcks av bestämmelsen.

Bestämmelsen i *första stycket punkt 2* om vissa skuldförbindelser i övrigt motsvarar nuvarande 15 kap. 4 § andra stycket 2 FB. Med tanke på

att det finns vissa statliga obligationer som inte noteras vid Stockholms fondbörs har under punkt 2 också tagits upp skuldförbindelser i övrigt som har utfärdats av staten.

Utredningen har inte ansett det nödvändigt att behålla det nuvarande kravet på att skuldförbindelserna skall ha en löptid på mer än ett år. Även utan en sådan bestämmelse torde det i praktiken så gott som alltid bli fråga om skuldförbindelser med mer än ett års löptid.

I *första stycket punkt 3* har som en nyhet tagits upp andelar i aktiefond enligt aktiefondslagen (1974:931). De bestämmelser som gäller för sådana aktiefonder, bl.a. kravet på riskspridning, medför enligt utredningens mening att kravet på trygghet tillgodoses (se vidare avsnitt 8.2).

Enligt *andra stycket* får den omyndiges tillgångar utan överförmyndarens samtycke användas för sådant sparande som avses i lagen (1983:890) om allemanssparande. De former för sparande som anvisas i denna lag är insättning på allemanssparkonto eller i allemansfond samt bosparande i HSB eller Riksbyggen. Med hänsyn till att den som vill delta i allemanssparande skall ha fyllt 16 år torde dock denna sparform vara av begränsad praktisk betydelse för de omyndigas del.

I *andra stycket* i förevarande paragraf sägs vidare att den omyndiges tillgångar utan överförmyndarens samtycke får lånas ut mot panträtt på grundval av inteckning i fast egendom inom sextio procent av det senast fastställda taxeringsvärdet. Bestämmelsen motsvarar nuvarande 2 § placeringskungörelsen. Utredningen har inte ansett det nödvändigt att behålla den nuvarande begränsningen i placeringsfriheten när det gäller andra fastigheter än jordbruksfastigheter. Även utan en sådan regel är det dock naturligt att föräldrar gör en försiktig bedömning och inte lånar ut den omyndiges medel mot säkerhet i fast egendom, om det finns någon beaktansvärd risk att fastigheten kommer att sjunka i värde. En särskild försiktighet är motiverad när det är fråga om industrifastigheter.

Den nuvarande möjligheten enligt 15 kap. 4 § *andra stycket 3* att förvärva fordran som skrivs in eller har skrivits in i statsskuldboken torde inte ha så stor praktisk betydelse vid sidan om möjligheten att placera pengar i obligationer. Förevarande paragraf innehåller därför inte någon motsvarighet till denna regel. Inte heller har utredningen ansett det påkallat att möjliggöra att de omyndigas medel, utan samtycke från överförmyndaren, får stå kvar hos försäkringsbolag (jfr. nuvarande 15 kap. 4 § *andra stycket 6 FB*).

Frågor som rör insättning på bank (jfr. 15 kap. 4 § *andra stycket 5 FB* och 3 § placeringskungörelsen) berörs i specialmotiveringen till 7 och 8 §§.

6 §

I den mån överförmyndaren samtycker till det, får den omyndiges tillgångar placeras i aktier och även i övrigt placeras på annat sätt än som anges i 5 §.

I fråga om köp av fast egendom m.m. finns bestämmelser i 10 §.

Paragrafen handlar om föräldrarnas möjlighet att placera den omyndiges tillgångar på annat sätt än som anges i 5 §. Vad som avses är främst placering i aktier och andra värdepapper samt inköp av konstföremål o.d. När det gäller förvärv av fast egendom och nyttjanderätt till sådan egendom finns bestämmelser i 10 §. En hänvisning dit har tagits in i *andra stycket* av förevarande paragraf.

Enligt paragrafens *första stycke* får föräldrarna med överförmyndarens samtycke placera den omyndiges tillgångar i aktier eller i övrigt på annat sätt än som anges i 5 §. Bestämmelsen motsvarar nuvarande 15 kap. 5 §, där det talas om att den omyndiges medel med överförmyndares samtycke får användas till inköp av aktier eller därmed jämförliga värdepapper eller eljest göras "fruktbarande".

Den nu behandlade bestämmelsen innehåller ingen motsvarighet till uttrycket "fruktbarande". Här liksom i övriga fall när det är fråga om placering av omyndigas medel gäller emellertid den övergripande regeln i 12 kap. 4 § i utredningsförslaget, där det sägs att medlen skall placeras så, att tillräcklig trygghet finns för deras bestånd och skälig avkastning erhålls. Denna regel blir således vägledande, när överförmyndaren skall pröva huruvida samtycke enligt förevarande paragraf skall ges.

Kravet på trygghet och skälig avkastning gör att överförmyndaren endast i undantagsfall bör kunna samtycka till förvärv av annan egendom än värdepapper, exempelvis ädla metaller, konst eller antikviteter. Beträffande sådan egendom uppstår svårigheter att bedöma både det aktuella värdet och den framtida värdeutvecklingen. Det bör emellertid inte vara uteslutet att överförmyndaren samtycker till förvärv av något värdefullt konstföremål. Är det fråga om föremål som har särskild anknytning till den omyndige eller dennes familj kan ett inköp också tänkas vara till sådan nytta för den omyndige att det är fråga om en tillåten medelsanvändning enligt 12 kap. 4 § första stycket första meningen.

När det gäller placering i värdepapper torde det mera sällan komma i fråga att tillåta förvärv av andra värdehandlingar än dem som är föremål för notering och handel vid fondbörs eller som annars omsätts under betryggande förhållanden (jfr 19 § aktiefondslagen, 1974:931). Det kan dock inte uteslutas att en placering i exempelvis aktier i ett familjeföretag någon gång kan vara en godtagbar placering. Långsiktigt sparande i form av försäkringar bör också kunna godtas.

Vid sin prövning bör överförmyndaren kunna ta en viss hänsyn till om föräldrarna själva har särskilda kunskaper om värdepappersmarknaden eller om de avser att anlita sakkunnig hjälp, exempelvis genom en bank eller ett fondkommissionsbolag.

Det är ingenting som hindrar att överförmyndaren, i stället för att pröva varje enskilt aktieförvärv e.d., ger sitt samtycke en mera generell utformning. Det kan emellertid då behöva ställas upp vissa villkor. Överförmyndaren kan t.ex. medge att föräldrarna köper aktier som är noterade på börsens A-listor. Överförmyndaren kan också ställa upp vissa beloppsgränser för förvärv av aktier och andra värdepapper.

Det kan i detta sammanhang anmärkas att utredningsförslaget inte

innehåller någon motsvarighet till det nuvarande kravet i 15 kap. 8 § FB på att värdehandlingar som överstiger ett visst belopp skall sättas ned hos bank. Överförmyndaren kan dock med stöd av 13 kap. 19 § i utredningsförslaget föreskriva att värdehandlingar skall förvaras i bank, om det av särskild anledning behövs för att trygga föräldrarnas förvaltning.

Om överförmyndaren själv inte besitter tillräckliga kunskaper när det gäller värdepapper, kan information angående den aktuella placeringen behöva inhämtas. Sådan information torde finnas att tillgå hos bl.a. banker och fondkommissionsbolag. Med tanke på att aktiekurser o.d. snabbt kan ändras är det angeläget att överförmyndarens handläggning sker skyndsamt.

7 §

Pengar som inte placeras enligt 5, 6 eller 10 § och inte heller omedelbart behöver användas skall göras räntebärande genom att sättas in hos bank. I den mån pengarna behöver hållas tillgängliga för den omyndiges uppehälle, utbildning eller nytta i övrigt får föräldrarna vid insättningen göra förbehåll om att de får tas ut utan överförmyndarens samtycke.

Paragrafen innehåller den centrala regeln att pengar som inte placeras enligt 5, 6 eller 10 § och inte heller behöver användas omedelbart, dvs. för den omyndiges löpande behov, skall göras räntebärande genom att sättas in på bank. Samma princip gäller i dag enligt 15 kap. 4 och 6 §§.

I 1974 års placeringskungörelse finns en regel om att insättning på bank får ske endast på sådant villkor i fråga om önskad uppsägningstid vid uttag att högsta ränta erhålls. Utredningens förslag innehåller ingen motsvarighet till denna regel. Det är emellertid självklart att föräldrarna, när de sätter in en omyndigs pengar på bank, skall använda ett konto med så förmånliga villkor som möjligt.

Liksom enligt gällande rätt får medel som har satts in på bank i princip inte tas ut annat än med överförmyndarens samtycke (se 8 § i utredningsförslaget). Medlen blir alltså spärrade. Är det fråga om belopp som behöver hållas tillgängliga för den omyndiges uppehälle, utbildning eller nytta i övrigt, får pengarna emellertid sättas in med förbehåll att föräldrarna får ta ut dem utan överförmyndarens tillstånd.

Lika litet som i dag ges någon föreskrift om hur mycket som får sättas in på en ospärrad räkning. Här inverkar bl.a. den omyndiges ålder och tillgångar i övrigt samt familjens allmänna villkor. Skulle föräldrarna missbruka sin behörighet att sätta in pengar på en icke spärrad räkning, kan överförmyndaren med stöd av 19 § begränsa möjligheten till fritt uttag.

Kravet på att den omyndiges medel så långt möjligt skall göras räntebärande medför att om den omyndige har fått pengar — genom försäljning av egendom eller på annat sätt — som förmyndaren vill använda för inköp av värdehandlingar enligt 5 eller 6 §, pengarna i princip måste sättas in på bank under tiden till dess inköpet äger rum. Medlen blir då

också spärrade. Det bör dock kunna godtas att förmyndaren själv har hand om pengarna, om förvärvet av värdehandlingar äger rum utan nämnvärt dröjsmål. Förmyndaren bör i sådant fall också kunna sätta in pengarna på en bankräkning utan överförmyndarspärr.

En icke spärrad bankräkning bör vidare kunna användas vid omplacering av värdepapper. Har exempelvis en bank ombesörjt försäljningen av de värdepapper som skall ersättas med andra, bör likviden kunna sättas in på räkningen direkt av banken. En förutsättning för att räkningen skall vara ospärrad är emellertid att de pengar som flyter in bara står inne en kortare tid.

8 §

Föräldrar får utan samtycke av överförmyndaren ta ut räntan på tillgodohavande hos bank. De får också ta ut pengar som har satts in med förbehåll enligt 7 §. Föräldrarna får vidare genom bankens försorg föra över bankmedel till en annan bank. I övrigt får medel som har satts in hos bank tas ut endast efter samtycke från överförmyndaren.

I paragrafen ges föräldrarna rätt att lyfta räntan på banktillgodohavanden och att ta ut de medel som har satts in på konto med förbehåll enligt 7 §. I övrigt erfordras för lyftning samtycke från överförmyndaren, om det inte är fråga om överföring mellan banker.

Bestämmelsen motsvarar i stort sett nuvarande 15 kap. 9 §. Till skillnad mot i dag sägs dock ingenting om möjligheten att ta ut pengar som står inne hos försäkringsbolag. Enligt utredningens mening torde det inte ha så stor praktisk betydelse att en förälder kan låta medel stå kvar hos försäkringsbolag (jfr. kommentaren till 5 §).

Utredningsförslaget innehåller inte heller någon motsvarighet till den nuvarande begränsningen beträffande förmyndarens rätt att fritt lyfta ränta, nämligen att räntan skall ha stått inne kortare tid än ett år. En sådan begränsning är enligt utredningens mening obehövlig.

Om det av särskild anledning behövs för att trygga föräldrarnas förvaltning, kan överförmyndaren med stöd av 19 § begränsa föräldrarnas möjlighet att fritt ta ut bankmedel utöver vad som följer av den nu behandlade paragrafen. Överförmyndaren kan exempelvis besluta att ett av föräldrarna gjort förbehåll om fri lyftningsrätt enligt 7 § inte längre skall gälla.

Det förtjänar påpekas att den aktuella paragrafen inte behandlar annan avkastning än ränta på bankmedel. Avkastning av annat slag som härrör från egendom under överförmyndarkontroll, t.ex. utdelning på aktier, omfattas inte av föräldrars fria dispositionsrätt.

9 §

Om det med hänsyn till föräldrarnas och den omyndiges förhållanden eller i övrigt finns särskilda skäl, får överförmyndaren helt eller delvis medge undantag från 4-8 §§.

I paragrafen ges en möjlighet för överförmyndaren att ge dispens från föreskrifterna i 4-8 §§, om det med hänsyn till föräldrarnas och den omyndiges förhållanden eller i övrigt finns särskilda skäl. Överförmyndaren kan besluta att de angivna paragraferna inte alls behöver tillämpas, vilket innebär att föräldrarna får förvalta den ifrågavarande egendomen med samma frihet som om det hade varit fråga om egendom som faller utanför 3 §. Ett beslut om dispens kan emellertid också begränsas till någon av 4-8 §§. Överförmyndaren kan t.ex. ge föräldrarna frihet att själva placera den omyndiges pengar i värdehandlingar o.d. utöver vad som följer av 5 §.

Som har angetts vid 3 § kan överförmyndaren medge dispens redan i samband med att anmälan görs om att en omyndig har fått egendom som skall stå under överförmyndarkontroll.

En dispens från samtliga restriktioner i 4-8 §§ blir i första hand aktuell om den egendom som har tillfallit den omyndige är av mindre omfattning och det inte finns anledning anta annat än att föräldrarna kan svara för en tillfredsställande förvaltning (jfr den gräns om två basbelopp som finns i dag när det gäller inskrivning av förmynderskap och nedsättning av värdehandlingar i bank).

En lättnad när det gäller placeringsbestämmelserna i 5 och 6 §§ kan vara befogad, om föräldrarna anförtror placeringen och den vidare förvaltningen av tillgångarna åt en professionell och sakkunnig förmögensförvaltare som står under offentlig tillsyn, exempelvis en bank eller ett fondkommissionsbolag. Oavsett om föräldrarna anlitar sådan sakkunnig hjälp eller ej, kan överförmyndaren medge att föräldrarna fritt får placera eller i övrigt disponera över den omyndiges medel upp till en viss beloppsgräns eller kvotdel. Överförmyndaren kan också förse sitt dispensbeslut med olika tidsbegränsningar.

En befrielse från placeringsreglerna i 5 och 6 §§ innebär i och för sig inte någon befrielse från reglerna i 7 och 8 §§ om krav på insättning i bank och begränsningar i möjligheterna att ta ut bankmedel. Överförmyndaren kan emellertid medge lättnader även i de avseendena. Som har anförts under 7 § kan också, utan särskilt dispensbeslut, medel som lösgörs i samband med omsättning av värdepapper och som utan dröjsmål skall användas för nya värdepappersförvärv sättas in på ett konto utan överförmyndarspär.

Självfallet måste överförmyndaren vid all dispensprövning, såväl när det är fråga om långtgående undantag från 4-8 §§ som en mera begränsad dispens, noga beakta föräldrarnas förhållanden. Finns det risk för att föräldrarna skall missköta förvaltningen eller medelsanvändningen, skall dispens naturligtvis inte lämnas.

En särskild återhållsamhet vid dispensgivningen är befogad, om det är fråga om egendom som avses i 3 § första stycket 2, dvs. egendom som den omyndige har fått i gåva med villkor att den skall stå under överförmyndarkontroll. Att ett sådant villkor har ställs upp kan bero på förhållanden som talar mot en dispens.

Ges dispens, kan det ofta vara lämpligt att samtidigt meddela beslut

enligt 16 § att årsräkning inte behöver lämnas eller att den kan lämnas i förenklad form. En förenklad redovisning kan t.ex. vara tillräcklig när det gäller tillgångar som på föräldrarnas uppdrag förvaltas av en bank. Utredningen återkommer till dessa frågor i specialmotiveringen till 16 §.

Frågor om dispens kan i och för sig prövas av överförmyndaren ex officio, dvs. utan ansökan. Detta kan vara motiverat när det är fråga om helt obetydliga tillgångar. Det får emellertid antas att det i de allra flesta fall är föräldrarna som anhängiggör en dispensfråga.

Överförmyndaren har att följa 16 kap. 9 § innan en fråga om dispens avgörs. Det innebär bl.a. att den omyndige, om han eller hon har fyllt 16 år, i princip skall höras.

Överförmyndaren kan när som helst ändra ett beslut om dispens. Ett skäl till ändring kan vara att föräldrarna inte iakttar angivna tids- och beloppsgränser. Även i övrigt bör naturligtvis ett dispensbeslut ändras, om den omyndiges tillgångar skulle vara i fara, oavsett om det beror på misskötsamhet från föräldrarnas sida eller ej.

Av 17 § förvaltningslagen (1986:223) följer att, innan ett dispensbeslut ändras, föräldrarna skall få yttra sig över vad som har tillförts ärendet av andra än dem själva.

Fast egendom m.m.

10 §

För den omyndiges räkning får föräldrar endast med överförmyndarens samtycke

1. genom köp, byte eller gåva förvärva fast egendom eller nyttjanderätt till sådan egendom, såvida det inte gäller övertagande av hyresrätt till bostadslägenhet,

2. ingå avtal om nyttjanderätt till annans fasta egendom, såvida det inte gäller hyra av bostadslägenhet eller en tillfällig upplåtelse av ringa ekonomisk betydelse,

3. sälja eller byta bort fast egendom eller nyttjanderätt till sådan egendom, såvida det inte gäller byte av bostadslägenhet, eller

4. låta inteckna, hyra ut eller på annat sätt med nyttjanderätt upplåta fast egendom eller tomträtt.

Samtycke till åtgärd som avses i första stycket 1-2 skall lämnas, om inte förvärvet eller avtalet kan anses olämpligt med hänsyn till egendomens natur, den omyndiges ålder och framtida behov eller andra omständigheter.

Samtycke till åtgärd som avses i första stycket 3-4 får lämnas endast om åtgärden är lämplig med hänsyn till egendomens natur samt den omyndiges ålder, framtida behov och samlade tillgångar.

Bestämmelserna om nyttjanderätt gäller även i fråga om servitut och rätt till elektrisk kraft, om rättigheten har upplåtits genom avtal.

Samtycke enligt denna paragraf gäller under sex månader från det att samtycket lämnades.

Paragrafen innehåller begränsningar i föräldrarnas rätt att vidta dispositioner med i första hand fast egendom för den underåriges räkning. Alla de åtgärder som anges i paragrafens första stycke kräver sålunda överförmyndarens samtycke. Förutsättningarna för samtycke anges i andra och

tredje styckena. Förutsättningarna är något olika, beroende på om det är fråga om åtgärder enligt första stycket 1-2 eller 3-4.

Bestämmelserna om samtycke till förvärv o.d. saknar uttrycklig motsvarighet i dag men följer till en del av 15 kap. 5 § FB. Vad som sägs om samtycke till försäljning och inteckning m.m. motsvarar i huvudsak nuvarande 15 kap. 15 § första stycket.

Första stycket 1 handlar om förvärv av antingen fast egendom eller nyttjanderätt till fast egendom för den omyndiges räkning. De förvärvsformer som avses är köp, byte eller gåva.

Utredningen har ansett det onödigt att kräva överförmyndarsamtycke när det är fråga om övertagande av hyresrätt till bostadslägenhet för den omyndiges räkning (se t.ex. 12 kap. 34 § jordabalken). Ett undantag har alltså gjorts för sådana förvärv.

I *första stycket 2* talas om ingående av avtal om nyttjanderätt till annans fasta egendom. I linje med vad som har föreslagits under punkt 1 görs dock undantag för hyra av bostadslägenhet för den omyndiges räkning. Föräldrarna kan alltså på egen hand hyra en bostadslägenhet för den omyndige.

Överförmyndarens samtycke krävs inte heller beträffande tillfälliga upplåtelse av ringa ekonomisk betydelse. Hit kan hänföras vissa avtal om rätt till jakt eller fiske, t.ex. köp av fiskekort, samt avtal om arrende av en kolonilott eller parkeringsplats.

Med nyttjanderätt förstås i paragrafen inte bara sådana nyttjanderätter som regleras i jordabalken, t.ex. arrende, hyra och tomträtt, utan också bostadsrätt, vägrätt och gravrätt. Se 7 kap. 1-3 §§ jordabalken samt bostadsrättslagen (1971:479), väglagen (1971:948) och lagen (1963:537) om gravrätt. Enligt *fjärde stycket* gäller bestämmelserna om nyttjanderätt även i fråga om servitut och rätt till elektrisk kraft, om rättigheten har upplåtits genom avtal (jfr. 7 kap. 1 § jordabalken). Överförmyndarsamtycke krävs däremot inte till överenskommelse om servitut vid lantmäteriförrättning.

Andra stycket innehåller en presumtion för samtycke när det gäller åtgärder enligt första stycket 1-2. Överförmyndaren skall sålunda lämna sitt samtycke, om inte åtgärden kan anses olämplig med hänsyn till egendomens natur, den omyndiges ålder och framtida behov eller andra omständigheter.

Normalt bör förvärv av fast egendom, tomträtt eller bostadsrätt kunna anses lämpligt, om egendomen skall användas för den omyndiges eller dennes familjs eget boende. Ett förvärv som avser att tillgodose den omyndiges framtida behov bör kunna godtas, även om denne är mycket ung.

En annan omständighet som särskilt bör kunna beaktas är om den omyndige eller dennes familj har anknytning till egendomen genom att den har karaktär av släktegendom. Samtycke bör då normalt lämnas, även om egendomen inte behövs för den omyndiges eller familjens boende.

Om ett förvärv enbart avses vara en kapitalplacering, finns det anledning för överförmyndaren att vara mer återhållsam. För omyndiga med

stora tillgångar kan dock fastighets- eller bostadsrättsförvärv ofta vara ekonomiskt fördelaktiga. Det bör emellertid krävas att priset är rimligt.

Förvärv genom gåva finns det normalt inte anledning att sätta sig emot. Vad överförmyndaren har att bedöma i de fallen är närmast om de förpliktelser som följer med äganderätten kommer att kunna fullgöras utan att den enskilde betungas alltför mycket.

Ett arrendeavtal eller ett avtal om lokalhyra, liksom ett övertagande genom köp e.d. av ett arrende eller ett lokalhyresavtal, kan bli aktuellt, om den omyndige önskar driva ett jordbruk eller en annan rörelse. Om överförmyndaren finner att förutsättningar för samtycke till rörelsen föreligger enligt 13 §, bör samtycke till det ifrågavarande avtalet eller övertagandet normalt också lämnas.

Första stycket 3 förbjuder föräldrarna att utan överförmyndarens samtycke sälja eller byta bort den omyndiges fasta egendom eller nyttjanderätt till sådan egendom. Överförmyndarsamtycke krävs dock inte, om föräldrarna vill byta den omyndiges bostadslägenhet mot en annan sådan lägenhet (jfr. första stycket punkterna 1 och 2).

Enligt *första stycket 4* krävs samtycke från överförmyndaren för in-teckning i den omyndiges fasta egendom eller tomträtt samt för upplåtelse av nyttjanderätt i fast egendom eller tomträtt som tillhör den omyndige.

Något gåvoförbud finns inte i de nu behandlade bestämmelserna. Ett generellt förbud mot gåva finns i stället intaget i 11 §.

Regler om in-teckning i fast egendom och tomträtt finns i 22 kap. jordabalken. Om ansökan om in-teckning görs utan att överförmyndarens samtycke föreligger, följer av 22 kap. 4 § första stycket 5 jordabalken att ansökningen skall förklaras vilande.

Enligt *tredje stycket* får samtycke till åtgärd som avses i första stycket 3-4 lämnas endast om åtgärden är lämplig med hänsyn till egendomens natur samt den omyndiges ålder, framtida behov och samlade tillgångar. I motsats till vad som är fallet beträffande åtgärder enligt första stycket 1-2 finns här inte någon presumtion för att samtycke skall lämnas.

En försäljning av fast egendom eller bostadsrätt kan självfallet vara motiverad, om den omyndige har använt fastigheten eller bostadsrätten som bostad och vill flytta därifrån. Och har egendomen utgjort en kapitalplacering, bör en försäljning kunna tillåtas, om det finns möjlighet till en bättre placering, antingen i annan liknande egendom eller i värdepapper e.d.

Nyttjanderättsupplåtelser som ingår som ett normalt led i förvaltningen av en fastighet, exempelvis en hyresfastighet eller jordbruksfastighet, bör i allmänhet tillåtas. Härunder faller också korttidsupplåtelser avseende skogsavverkning och liknande.

En ansökan om in-teckning i fast egendom eller tomträtt torde normalt utgöra ett led i en senare pantsättning i samband med upplåning. Frågan om pantsättning och upplåning behandlas i 12 §. Överförmyndaren bör normalt inte lämna samtycke till in-teckning utan att klarhet föreligger huruvida en pantsättning eller upplåning förestår. Lämnas samtycke till

pantsättning av den omyndiges fasta egendom eller tomträtt, bör normalt också samtycke till in-teckning enligt förevarande stycke lämnas.

Enligt 16 kap. 9 § skall den omyndige och dennes närmaste i allmänhet höras innan överförmyndaren beslutar huruvida samtycke skall lämnas enligt den nu behandlade paragrafen.

Om förmyndaren utan överförmyndarens samtycke har ingått avtal som regleras i förevarande paragraf, gäller 12 kap. 10 och 11 §§.

I femte stycket har tagits in en bestämmelse, motsvarande 15 kap. 15 § fjärde stycket i FB:s nuvarande lydelse, om att samtycke enligt förevarande paragraf gäller under sex månader från det att samtycket lämnades.

Bortgivande av egendom

11 §

Föräldrar får inte ge bort den omyndiges egendom, såvida det inte är fråga om personliga presenter, vars värde inte står i missförhållande till den omyndiges ekonomiska villkor.

Med överförmyndarens samtycke får föräldrar använda den omyndiges inkomster till understöd åt anhöriga eller andra som står den omyndige nära.

Paragrafen motsvarar vad som nu föreskrivs i 15 kap. 14 § tredje stycket. Det nuvarande uttrycket "sedvanliga skänker" har dock bytts ut mot "personliga presenter" (jfr. 8 kap. 1 § andra stycket äktenskapsbalken).

Som framgått av kommentaren till 10 § gäller gåvoförbudet också fast egendom.

Upptagande av lån m.m.

12 §

För den omyndiges räkning får föräldrar endast med överförmyndarens samtycke

1. ta upp lån eller ingå någon annan skuldförbindelse,
2. ingå borgensförbindelse,
3. ställa den omyndiges egendom som säkerhet för dennes eller någon annans förbindelse.

Är det fråga om åtgärder enligt första stycket som faller inom ramen för en rörelse som föräldrarna med överförmyndarens samtycke driver för den omyndiges räkning, behövs samtycke endast i fråga om pantsättning av fast egendom eller tomträtt. Samtycke behövs inte i fråga om statliga lån som tas upp för att ge den omyndige hjälp till utbildning eller bosättning.

Samtycke enligt denna paragraf får lämnas endast om åtgärden behövs för att trygga den omyndiges övriga egendom eller kan anses nödvändig för dennes utbildning, uppehälle eller nytta i övrigt.

Förbudet i första stycket mot att ta upp lån m.m. utan överförmyndarens samtycke motsvarar i stort sett vad som nu anges i 15 kap. 14 § första och andra styckena. Det bör emellertid observeras att det nuvarande förbudet mot ställande av den omyndiges egendom som säkerhet har ut-

sträckts till att avse även den omyndiges egna förbindelser (jfr bestämmelsen om inteckning i 10 §).

I två fall erfordras enligt *andra stycket* inte samtycke, nämligen när åtgärden faller inom området för en rörelse som föräldrarna med överförmyndarens samtycke driver för den omyndiges räkning, med undantag för pantsättning av fast egendom eller tomträtt, eller när det är fråga om statligt lån till utbildning eller bosättning.

Enligt *tredje stycket* får överförmyndaren lämna samtycke endast om åtgärden behövs för att trygga den omyndiges övriga egendom eller om åtgärden kan anses nödvändig för dennes utbildning, uppehälle eller nytta i övrigt.

När det gäller lån och pantsättning kan samtycke behöva lämnas för att möjliggöra underhåll eller renovering av en fastighet som den omyndige äger eller har del i. Det kan också tänkas att den omyndige behöver ta upp ett icke statligt lån för att han eller hon skall kunna skaffa sig en viss utbildning. För att överförmyndaren skall kunna lämna sitt samtycke till den typen av lån krävs dock att lånet kan anses nödvändigt.

Rena konsumtionskrediter bör normalt inte tillåtas. Samtycke kan dock någon gång behöva lämnas till köp på kredit av en kapitalvara som den omyndige har stort behov av.

När det gäller ändamålet med upplåningen erfordras inte att det utslutande är den omyndige själv som behöver lånet. Som har anmärkts under 12 kap. 4 § kan en användning av den omyndiges medel vara godtagbar även om den också kommer den omyndiges familj till godo. Samma bedömning bör undantagsvis kunna göras här.

Rörelse

13 §

Föräldrar får inte låta den som är under sexton år driva rörelse.

Om den omyndige har fyllt sexton år, får föräldrarna endast med övermyndarens samtycke låta honom eller henne driva rörelse för vilken det föreligger fullständig bokföringsskyldighet enligt bokföringslagen (1976:125) eller jordbruksbokföringslagen (1979:141). Samtycke får lämnas endast om den omyndiges ekonomiska och personliga förhållanden är sådana att det med beaktande av rörelsens art är lämpligt att samtycke ges.

För rörelse som föräldrarna själva vill driva för den omyndiges räkning krävs alltid samtycke av överförmyndaren.

I *första stycket* anges att föräldrar över huvud taget inte får låta en omyndig driva rörelse, om han eller hon är under 16 år. Det överensstämmer med vad som f.n. gäller enligt 15 kap. 13 § första stycket.

Enligt *andra stycket* krävs samtycke från överförmyndaren när föräldrarna vill låta en omyndig som har fyllt 16 år driva visst slag av rörelse. Avgörande är om fullständig bokföringsskyldighet för rörelsen föreligger enligt bokföringslagen (1976:125) eller jordbruksbokföringslagen (1979:141). Detta innebär en viss lättnad i förhållande till nuvarande bestämmelser i 15 kap. 13 § andra stycket, där det sägs att överförmyndarens samtycke krävs, om det är fråga om handel eller annan näring som

får drivas endast efter tillstånd av offentlig myndighet eller särskild anmälan.

Enligt 1 § sista stycket bokföringslagen gäller vissa lättnader i bokföringsskyldigheten för en enskild näringsidkare i vars verksamhet den årliga bruttoomsättningssumman normalt understiger ett gränobelopp som motsvarar 20 gånger basbeloppet enligt lagen (1962:381) om allmän försäkring, dvs. drygt 500 000 för år 1988. Lättnaderna avser huvuddelen av reglerna om årsbokslut m.m. Motsvarande lättnader gäller enligt 1 § andra stycket jordbruksbokföringslagen för jordbruksrörelse.

När det är fråga om rörelser av det nu angivna slaget krävs inte samtycke från överförmyndaren. Denne har dock möjlighet att ingripa med stöd av 19 §, om verksamheten inte sköts på ett tillfredsställande sätt.

För att samtycke skall få lämnas måste den omyndiges ekonomiska och personliga förhållanden vara sådana att det med beaktande av rörelsens art är lämpligt att samtycke ges.

Huruvida tillstånd från någon annan myndighet erfordras för rörelsen är i och för sig utan betydelse för överförmyndarens bedömning. Å andra sidan innebär naturligtvis inte överförmyndarens samtycke någon befrielse från de skyldigheter som i övrigt åvilar den som vill driva rörelse, exempelvis att ansöka om registrering i handelsregister m.m.

I praktiken torde det mera sällan bli aktuellt för en omyndig att driva en rörelse som är så omfattande att överförmyndarsamtycke behövs. Det kan dock tänkas fall där en rörelse har tillfallit den omyndige som arv och det är i den omyndiges eller dennes familjs intresse att verksamheten kan fortsätta. Tillstånd bör också kunna lämnas när den omyndige driver en rörelse som tidigare har fallit under omsättningsgränsen men sedermera har utvecklat och den ekonomiska bedömningen eller den omyndiges personliga förhållanden inte talar emot att samtycke till fortsatt drift ges.

I de fall en rörelse, oavsett storlek, drivs som aktiebolag och det är fråga om förvärv av aktier i bolaget skall detta bedömas som en fråga om placering enligt 6 § och inte enligt förevarande paragraf.

För handelsbolag, inklusive kommanditbolag, föreligger fullständig bokföringsskyldighet. Det innebär att ett deläggande i ett sådant bolag alltså kräver samtycke från överförmyndaren.

I 15 kap. 13 § tredje stycket i gällande lag finns regler om dels återkallelse från förmyndarens sida av ett tillstånd att driva näring, dels återkallelse av överförmyndarsamtycke, dels hörande av den omyndige resp. förmyndaren i ärenden om återkallelse. Dessa regler har inte fått någon motsvarighet i förevarande paragraf. Att föräldrarna kan återkalla ett tillstånd att driva näring, om det är påkallat av hänsyn till den underåriga, får anses vara klart utan att det behövs någon uttrycklig bestämmelse på den punkten. Och när det gäller överförmyndarens möjlighet att återkalla ett givet samtycke finns en uttrycklig bestämmelse i 16 kap. 9 § andra stycket.

Vad slutligen beträffar kommunikationsfrågan framgår det av 12 kap. 7 § och 16 kap. 9 § att den omyndige resp. föräldrarna skall höras i olika situationer.

Enligt *tredje stycket* krävs alltid samtycke av överförmyndaren, om föräldrarna själva vill driva en rörelse för den omyndiges räkning (jfr nuvarande 15 kap. 13 § andra stycket).

Det bör observeras att, om en omyndig önskar ingå ett bolagsavtal med ställföreträdaren, den omyndige måste företrädas av en god man enligt 11 kap. 2 § andra stycket. Denne kan naturligtvis motsätta sig engagemanget, om det skulle strida mot den omyndiges intressen.

Om en omyndig har tillstånd att driva en rörelse, får han eller hon ingå de rättshandlingar som faller inom området för rörelsen. Härunder faller även skuldsättning (jfr 12 § andra stycket). Den omyndige får dock inte ens inom ramen för rörelsen förfoga över fast egendom, vare sig genom försäljning eller genom pantsättning e.d. (se 9 kap. 5 § och 13 kap. 10 § och 12 § andra stycket).

Redovisning av viss egendom

14 §

Föräldrar skall före den 1 mars varje år i en årsräkning till överförmyndaren redogöra för förvaltningen under föregående år av egendom som avses i 3 och 10 §§. Årsräkningen skall avges på heder och samvete.

1 årsräkningen skall anges

1. egendomen och dess värde vid början och slutet av den tid som räkningen avser,

2. skulder som hänför sig till egendomen vid samma tidpunkter,

3. inkomster av egendomen och utgifter som har betalats med egendomen eller dess avkastning.

Paragrafen, som handlar om föräldrarnas skyldighet att lämna redovisning till överförmyndaren i form av årsräkning, motsvarar delvis vad som nu gäller enligt 16 kap. 5 §.

Enligt *första stycket* skall föräldrar lämna årsräkning beträffande dels sådan egendom som enligt 3 § skall stå under överförmyndarkontroll, dels egendom som avses i 10 §, dvs. fast egendom och nyttjanderätt till fast egendom m.m. I övrigt är föräldrarna i princip inte redovisningsskyldiga gentemot överförmyndaren. De behöver således normalt inte lämna någon årsräkning beträffande egendom som den omyndige har fått i gåva utan villkor att den skall vara underkastad överförmyndarkontroll. Inte heller krävs någon årsräkning beträffande barnpensioner o.d. (se vidare kommentaren under kapitelrubriken och 3 §).

Överförmyndaren kan emellertid enligt 18 § utvidga redovisningsskyldigheten utöver vad som följer av den nu behandlade paragrafen. Överförmyndaren kan således besluta t.ex. att en årsräkning skall innehålla uppgift om förvaltningen av den underåriges samtliga tillgångar. Å andra sidan kan överförmyndaren enligt 16 § medge att årsräkning inte behöver lämnas eller att den kan lämnas i förenklad form.

Har föräldrarna bara under en del av året förvaltats egendom som avses i 3 och 10 §§, blir det naturligtvis bara fråga om en redogörelse för förvaltningen under den delen av året.

Årsräkning skall avges på heder och samvete och lämnas till överförmyndaren före den 1 mars. Tidpunkten överensstämmer med vad som gäller f.n. Att årsräkningen skall avges på heder och samvete är däremot en nyhet. Ett motsvarande krav har ställts upp när det gäller förteckningar som föräldrar skall ge in enligt 2 §.

Är båda föräldrarna förmyndare, skall båda skriva under årsräkningen. Enligt 15 kap. 10 § brottsbalken kan en osann uppgift bedömas som osann försäkran.

Försummar en förmyndare att fullgöra sin skyldighet enligt förevarande stycke, kan överförmyndaren förelägga vite enligt 16 kap. 13 §.

Enligt *andra stycket* skall i årsräkningen för det första anges vilken egendom det är fråga om och egendomens värde vid början och slutet av den tid som räkningen avser. Vidare skall uppgift lämnas om de skulder som hänför sig till egendomen vid samma tidpunkter. Här kan det t.ex. bli fråga om att uppgive de inteckningsskulder som belastar en fastighet.

I årsräkningen skall slutligen anges dels inkomster av egendom som avses i 3 och 10 §§, t.ex. utdelning på aktier och ränta på banktillgodohavande, dels utgifter som har betalats med egendomen eller med dess avkastning. Frågan i vad mån inkomster och utgifter behöver specificeras blir beroende av beloppens storlek. Normalt bör det anges hur stor del av utbetalningarna som har gått åt till den omyndiges uppehälle, utbildning eller nytta i övrigt. Att på den punkten göra en närmare specificering, så att det särskilt anges hur mycket som har använts för uppehälle och hur mycket som har gått åt för utbildningsändamål osv., får som regel anses onödigt. Sådana närmare uppgifter kan emellertid behöva lämnas, om det rör sig om ett stort belopp.

Om föräldrarna inte självmant lämnar de uppgifter som behövs, kan överförmyndaren med stöd av 12 kap. 9 § *andra stycket* begära in kompletterande upplysningar. I sista hand kan överförmyndaren, om innehållet i årsräkningen är bristfälligt, meddela vitesföreläggande enligt 16 kap. 13 §.

Utredningen vill emellertid betona det angelägna i att föräldrarna inte betungas mer än nödvändigt. Det är alltså önskvärt att redovisningen kan ske på ett så enkelt sätt som möjligt. När det t.ex. gäller sådana medel som är insatta på bank, torde föräldrarna i årsräkningen kunna hänvisa till saldobesked från banken (se vidare 16 §).

Enligt 16 kap. 14 § får regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer meddela närmare föreskrifter om hur årsräkningar skall vara utformade. Med stöd av detta bemyndigande kan t.ex. blanketter tas fram.

15 §

Har den omyndige fyllt arton år eller har föräldrarna dessförinnan entledigats som förmyndare, skall de inom en månad därefter ge in en sluträkning till överförmyndaren beträffande egendom som avses i 3 och 10 §§. Sluträkningen skall innehålla en redogörelse för förvaltningen under det löpande året fram till dess att förmynderskapet upphörde. Räkningen skall avges på heder och samvete.

Vad som sägs om årsräkning i 14 § andra stycket gäller också i fråga om sluträkning.

Föreskriften om sluträkning i första stycket första meningen motsvarar nuvarande 16 kap. 5 § första stycket andra meningen. Att sluträkningen skall avges på heder och samvete överensstämmer med vad som har föreskrivits i fråga om årsräkning i 14 §.

Om endast den ene av två föräldrar upphör att vara förmyndare, skall sluträkning inte lämnas. Den andre föräldern kvarstår då som ensam förmyndare och har bl.a. att bevaka den omyndiges rätt när det gäller skadestånd enligt 12 kap. 14 §.

I fråga om det närmare innehållet i en sluträkning gäller vad som föreskrivs om årsräkningar i 14 § andra stycket. En bestämmelse härom har tagits in i *andra stycket* i förevarande paragraf.

16 §

Om det med hänsyn till föräldrarnas och den omyndiges förhållanden, tillgångarnas art eller värde eller omständigheterna i övrigt finns särskilda skäl, får överförmyndaren befria föräldrarna från skyldigheten att lämna årsräkning eller sluträkning eller besluta att sådana räkningar får lämnas i förenklad form. I fråga om årsräkning får beslut meddelas för ett visst år eller tills vidare.

Enligt paragrafen har överförmyndaren rätt att efterge kravet på årsräkning och sluträkning eller att besluta att sådana räkningar får lämnas i förenklad form. Bestämmelsen motsvaras i gällande lag närmast av 16 kap. 6 §.

När det gäller årsräkningar har överförmyndaren frihet att bestämma att lättnaden i redovisningsskyldigheten skall gälla enbart för ett visst år eller tills vidare.

Eftergift bör i första hand kunna meddelas, om tillgångarna inte är av större omfattning. Det krävs emellertid också att överförmyndaren inte har anledning att anta annat än att föräldrarna kommer att förvalta tillgångarna på ett tillfredsställande sätt. I sådana fall torde överförmyndaren ofta också ha anledning att dispensera från bestämmelserna i 4-8 §§ (se kommentaren till 9 §). Ett beslut enligt förevarande paragraf bör i så fall kunna meddelas i samband med att dispens enligt 9 § ges.

Även när det gäller fast egendom eller annan egendom som avses i 10 § kan det finnas skäl att pröva om inte redovisning kan efterges. En eftergift kan vara motiverad, om det t.ex. är fråga om en fastighet som bebos eller brukas av den omyndige eller dennes anhöriga och som inte lämnar någon avkastning.

Beslut om en förenklad redovisning torde ofta, oberoende av tillgångarnas omfattning, kunna meddelas, om tillgångarna på föräldrarnas uppdrag förvaltas av exempelvis en banks notariatavdelning eller någon annan som står under bankinspektionens tillsyn. Föräldrarna bör därvid i sin årsräkning eller sluträkning kunna göra en enkel hänvisning till bankens eller motsvarande förvaltares redovisning. En särskild blankett härför bör kunna tas fram med stöd av 16 kap. 14 §.

17 §

Anmäler föräldrarna att de är förhindrade att inom föreskriven tid lämna förteckning, årsräkning eller sluträkning till överförmyndaren, kan denne bestämma ny tid för avlämnandet.

Enligt paragrafen har överförmyndaren möjlighet att sätta ut nya frister för lämnandet av förteckning enligt 2 § och för avlämnande av årsräkning och sluträkning. Bestämmelsen motsvarar i sak nuvarande 16 kap. 9 §. Överförmyndaren har emellertid fått större frihet än enligt gällande rätt att pröva huruvida hinder föreligger. Omständigheter som bör kunna utgöra hinder är föräldrarnas sjukdom o.d. samt förvaltningens omfattning. Det får ankomma på föräldrarna att ange anledningen till att handlingarna inte kan ges in i tid.

Överförmyndaren kan, om det är påkallat, sätta ut flera frister efter varandra. Om det å andra sidan inte kan anses föreligga något hinder mot att avlämna handlingarna, kan överförmyndaren besluta om vitesföreläggande enligt 16 kap. 13 §.

Särskilda beslut av överförmyndaren i vissa fall

18 §

Överförmyndaren får förelägga föräldrarna att i årsräkning eller på annat sätt redogöra för sin förvaltning utöver vad som följer av 14 och 15 §§, om den omyndige begär det eller om det annars finns särskilda skäl.

Enligt paragrafen får överförmyndaren förelägga föräldrarna att redogöra för sin förvaltning utöver vad som följer av 14 och 15 §§. Ett föreläggande torde normalt gå ut på att föräldrarna skall redogöra för förvaltningen även av sådan egendom som inte omfattas av 3 och 10 §§, exempelvis gåvomedel som den underårige har fått utan något villkor om överförmyndarkontroll. Det lämpligaste kan ibland vara att de kompletterande uppgifterna lämnas i årsräkning eller sluträkning, så att överförmyndaren där får en fullständig bild av förvaltningen. I vissa fall kan dock situationen vara sådan att överförmyndaren har ett omedelbart behov av uppgifterna. Föreläggande kan då meddelas om att uppgifterna skall lämnas separat.

Det kan ifrågasättas om inte föräldrarna borde kunna föreläggas att lämna uppgift även om annan egendom än som står under deras förvaltning, t.ex. tillgångar som den omyndige själv har hand om eller som står under särskild förvaltning. Enligt nuvarande bestämmelser (16 kap. 7 § första stycket) har alla ställföreträdare en uppgiftsskyldighet när det gäller sådan egendom. Den allmänna målsättningen att föräldrar inte skall betungas mer än nödvändigt motiverar emellertid enligt utredningens mening att man begränsar deras uppgiftsskyldighet till att avse vad som står under deras förvaltning. Att emellertid förordnade förmyndare, gode män och förvaltare kan åläggas att lämna en längre gående information framgår av 14 kap. 16 §.

Ett föreläggande om utvidgad redovisning enligt den nu behandlade

paragrafen kan till en början meddelas, om den omyndige begär det. För att en sådan begäran skall beaktas bör det krävas att den omyndige har nått tillräcklig mognad. Det är också naturligt att överförmyndaren först låter föräldrarna yttra sig, innan han tar ställning till om en begäran från den omyndige skall föranleda ett föreläggande. Föräldrarna är enligt 12 kap. 9 § skyldiga att lämna överförmyndaren de upplysningar om sin verksamhet som denne vill ha.

En begäran från den omyndige om utvidgad redovisning behöver inte ha sin grund i att det föreligger något missförhållande. Överförmyndaren kan alltså på den omyndiges begäran meddela föreläggande enligt förevarande paragraf, även om det inte finns anledning att misstänka att föräldrarnas förvaltning skulle ske på ett otillfredsställande sätt. Om det emellertid finns grund för sådana misstankar, är det ett exempel på sådana särskilda skäl som också kan utlösa ett föreläggande om utvidgad redovisning. En fylligare redovisning kan behövas för att överförmyndaren skall kunna ta ställning till om det exempelvis är påkallat med ett beslut enligt 19 §.

Ett annat exempel på fall då det kan finnas särskilda skäl till ett föreläggande om utvidgad redovisning är då överförmyndaren vill kontrollera hur stor del av den underåriges medel som sammanlagt har använts för hans eller hennes uppehälle, utbildning och nytta i övrigt. Överförmyndaren kan behöva en sådan samlad information för att kunna bedöma rimligheten av de uppgifter om kostnaderna för den underåriges uppehälle etc. som föräldrarna har lämnat i årsräkning eller sluträkning. En samlad redovisning kan också behövas för att överförmyndaren skall kunna kontrollera att föräldrarna inte har missbrukat sin behörighet enligt 7 § att sätta in pengar på en icke spärrad bankräkning.

Särskilda skäl för att meddela föreläggande enligt den nu behandlade paragrafen kan också föreligga, om föräldrarna har begärt överförmyndarens samtycke till en förvaltningsåtgärd, t.ex. en fastighetsförsäljning. Överförmyndaren kan behöva en fyllig bild av den omyndiges ekonomiska förhållanden för att kunna ta ställning i samtyckesfrågan.

Som nämnts är brister i föräldrarnas förvaltning en av de omständigheter som aktualiserar en tillämpning av förevarande paragraf. Frågan är då hur överförmyndaren får kännedom om sådana missförhållanden. Här torde, vid sidan av information från den omyndige själv, framför allt uppgifter från socialnämnden vara av betydelse. Det är angeläget att nämnden bl.a. anmäler fall då den omyndige är föremål för beslut enligt socialtjänstlagen (1980:620) eller lagen (1980:621) med särskilda bestämmelser om vård av unga men föräldrarna kvarstår som förmyndare. Inte sällan torde det då finnas skäl att anta att förvaltningen inte sker på ett tillfredsställande sätt. Av 16 kap. 10 § i utredningsförslaget följer att överförmyndaren har rätt att få de upplysningar från bl.a. socialförvaltningen som han behöver för sin verksamhet. Jfr också bestämmelsen om socialnämndens anmälningskyldighet i 42 § socialtjänstförordningen (1981:750).

Om ett föreläggande enligt förevarande paragraf inte följs, kan överförmyndaren förelägga vite enligt 16 kap. 13 §.

19 §

Om det av särskild anledning behövs för att trygga förvaltningen, får överförmyndaren

1. bestämma att 4-8 §§ skall tillämpas även på annan egendom än som avses i 3 §,

2. begränsa möjligheten att ta ut pengar som har satts in hos bank, utöver vad som följer av 7 och 8 §§,

3. bestämma att värdehandlingar skall förvaras och förvaltas av bank,

4. bestämma att premieobligationer som har utfärdats av staten skall skrivas in i statsskuldboken med förbehåll att belopp som hänför sig till obligationerna inte får lyftas utan överförmyndarens samtycke,

5. genom meddelande till den som skall ge ut pengar till den omyndige bestämma att pengarna skall sättas in hos bank.

Meddelas beslut enligt första stycket 3, skall föräldrarna träffa avtal med banken på villkor som överförmyndaren har godkänt.

I paragrafen ges överförmyndaren möjlighet att i det enskilda fallet besluta om skärpta regler för föräldrarnas förvaltning. Som en gemensam förutsättning gäller att ett beslut av särskild anledning behövs för att trygga förvaltningen.

Enligt första stycket punkt 1 kan överförmyndaren bestämma att de särskilda förvaltningsreglerna i 4-8 §§ skall tillämpas även på annan egendom än som avses i 3 §, dvs. på egendom som i och för sig hör till föräldrarnas fria förvaltningsområde. Som exempel på situationer som kan behöva utlösa ett sådant beslut kan nämnas att den omyndiges medel används på ett icke tillåtet sätt, exempelvis till föräldrarnas egen konsumtion, eller placeras på ett alltför riskfyllt eller oekonomiskt sätt, exempelvis i osäkra värdepapper eller tillgångar som ger ringa eller ingen avkastning.

Överförmyndaren behöver inte föreskriva att 4-8 §§ skall vara tillämpliga i sin helhet utan kan begränsa sitt beslut till att avse någon eller några av dessa paragrafer. Om föräldrarna har företagit alltför äventyrliga aktiespekulationer, kan det sålunda finnas anledning att för framtiden begränsa föräldrarnas fria placeringsrätt genom att göra 5 och 6 §§ tillämpliga. Och i de fall då den omyndiges medel används för föräldrarnas konsumtion, kan det vara tillräckligt att ange att 7 och 8 §§ skall tillämpas, dvs. att bankmedel skall spärras på det sätt som följer av dessa paragrafer.

Enligt punkt 2 får överförmyndaren begränsa föräldrarnas möjlighet att ta ut pengar som har satts in på bank, utöver vad som följer av 7 och 8 §§. Ett motsvarande beslut om spärrning av bankmedel kan i dag meddelas med stöd av 15 kap. 9 § tredje stycket FB.

Bestämmelsen är närmast avsedd att tillämpas, om föräldrarnas medelsanvändning inte står i överensstämmelse med 12 kap. 4 §. Information på den punkten kan överförmyndaren få i första hand genom årsräkningar enligt 14 § och genom sådana kompletterande uppgifter som kan inhämtas med stöd av 18 §. Om överförmyndaren därvid finner att användningen av den omyndiges egendom inte står i rimlig proportion till den omyndiges behov, kan överförmyndaren exempelvis besluta att rätten att lyfta ränta enligt 8 § skall begränsas till visst belopp eller att ett

konto med förbehåll enligt 7 § (icke spärrat konto) skall förses med beloppsgräns.

Ett beslut enligt punkt 2 måste naturligtvis delges banken. Av 2 kap. 23 § bankrörelselagen (1987:617) i dess lydelse enligt utredningsförslaget framgår att banken inte får tillåta lyftning av belopp som omfattas av beslutet.

Enligt *punkt 3* kan överförmyndaren bestämma att värdehandlingar som tillhör den underårige skall förvaras och förvaltas av bank. Ett sådant beslut kan meddelas oavsett om det är värdehandlingar som omfattas av 3 § eller ej. Skäl för ett sådant beslut föreligger i första hand, om det finns risk för att föräldrarna skall sälja värdehandlingarna och använda pengarna på ett sätt som inte är till nytta för den omyndige.

Meddelas beslut enligt punkt 3, åligger det enligt *andra stycket* föräldrarna att ingå avtal med en bank om att värdehandlingarna skall förvaras och förvaltas där. Föräldrarna får själva välja vilken bank som skall anlitas. Förvaringen och förvaltningen skall emellertid ske på villkor som överförmyndaren har godkänt.

Utredningen har inte funnit det påkallat att föreslå någon uttrycklig lagregel om skyldighet för bankerna att sluta avtal av det angivna slaget. Av reglerna om god banksed får anses följa att bankerna inte utan särskilda skäl kan vägra att ingå sådana avtal. Det finns dock anledning att följa utvecklingen på området med uppmärksamhet. Skulle det visa sig att bankerna inte går med på att träffa förvarings- och förvaltningsavtal på det sätt som behövs, får en kompletterande lagstiftning övervägas.

Som nyss nämnts skall överförmyndaren ha godkänt villkoren för de ifrågavarande avtalen. Det är ingenting som hindrar att godkännande lämnas från fall till fall. Det är emellertid lämpligt att bankerna och överförmyndarna i samråd utarbetar standardavtal på det aktuella området, som sedan kan användas utan att överförmyndaren varje gång behöver lämna ett uttryckligt godkännande.

Som en naturlig del av villkoren bör gälla att banken inte lämnar ut deponerade handlingar till föräldrarna utan överförmyndarens samtycke. Av villkoren bör också följa att banken är skyldig att underrätta överförmyndaren för den händelse förvarings- och förvaltningsavtalet sägs upp i förtid.

Om föräldrarna vägrar att efterkomma ett beslut om att de skall ingå avtal av det angivna slaget eller säger upp ett sådant avtal före den tid som överförmyndaren kan ha bestämt, har överförmyndaren möjlighet att förelägga vite enligt 16 kap. 13 §.

För att överförmyndaren skall kunna kontrollera att ett beslut enligt punkt 3 följs, bör det i beslutet tas in en skyldighet för föräldrarna att underrätta överförmyndaren om vilken bank de har ingått avtal med. Överförmyndaren kan sedan inhämta behövliga upplysningar från den banken.

Enligt *första stycket punkt 4* får överförmyndaren bestämma att premieobligationer som har utfärdats av staten skall skrivas in i statsskuld-boken med förbehåll att belopp som hänför sig till obligationerna inte får lyftas utan överförmyndarens samtycke. Denna möjlighet för överför-

myndaren motsvarar delvis den generella regel om inskrivning av premieobligationer som i dag finns i 15 kap. 8 § tredje stycket FB.

Ett beslut enligt punkt 4 kan behöva meddelas, om det t.ex. finns risk för att föräldrarna själva skall tillgodogöra sig en utfallande vinst.

Enligt *punkt 5* kan överförmyndaren bestämma att den som skall betala pengar till den omyndige skall sätta in pengarna hos bank. Beslutet sker i form av meddelande till den som skall betala ut pengarna. En motsvarande regel finns f.n. i 15 kap. 12 § tredje stycket FB.

Ett beslut enligt punkt 5 är i första hand påkallat, om det finns risk för att föräldrarna skall missbruka sin rätt att ha hand om pengar för den omyndiges räkning. Ett beslut om direktinsättning på bank kan emellertid också vara befogat om det t.ex. är fråga om utbetalning av ett mycket stort belopp. När pengar har satts in till följd av ett beslut enligt punkt 5 får uttag ske endast med överförmyndarens samtycke.

En tillämpning av den nu behandlade paragrafen torde, liksom när det gäller 18 §, ofta aktualiseras genom upplysningar från socialnämnden (se specialmotiveringen till 18 §). Självfallet kan överförmyndaren genom socialnämnden eller på annat sätt också få kännedom om sådana missförhållanden att det är meningslöst att meddela beslut enligt förevarande paragraf. Det kan då i stället finnas anledning att begära föräldrarnas entledigande som förmyndare.

Vissa åtgärder vid förvaltningens upphörande

20 §

När föräldrarnas förvaltning upphör, skall de genast överlämna de förvaltade tillgångarna till den enskilde, om han eller hon har blivit myndig, eller, om någon annan skall överta förvaltningen, till denne.

21 §

När föräldrarnas förvaltning upphör, skall de hålla sina räkenskaper och övriga handlingar rörande förvaltningen tillgängliga för granskning. Om det behövs, skall överförmyndaren bestämma tid och plats för en sådan granskning.

Sedan tiden för att väcka talan enligt 12 kap. 15 § har gått ut eller, om talan har väckts, lagakraftvunnen dom i ersättningsfrågan föreligger, skall räkenskaper och övriga handlingar rörande förvaltningen överlämnas till den som är behörig att ta emot redovisning över förvaltningen.

Bestämmelserna i 20 och 21 §§ motsvarar nuvarande 16 kap. 11 resp. 13 §§. Vad som enligt 21 § första stycket skall hållas tillgängligt är främst sådana räkenskaper som föräldrarna är skyldiga att föra enligt 12 kap. 5 § i utredningsförslaget. Till övriga handlingar som skall hållas tillgängliga hör bl.a. verifikationer (se vidare specialmotiveringen till 12 kap. 5 §).

De nu diskuterade bestämmelserna tar i första hand sikte på den situationen att den underårige har uppnått myndig ålder. Skulle föräldrarna dessförinnan entledigas eller avlida, får bestämmelserna också aktualitet. Så länge en av föräldrarna kvarstår som förmyndare, blir emellertid bestämmelserna inte tillämpliga.

*Föräldrars död eller konkurs***22 §**

Om föräldrarna dör eller försätts i konkurs, skall dödsboet respektive konkursförvaltaren svara för att redovisning av den omyndiges egendom sker och åtgärder vid förvaltningens upphörande vidtas enligt detta kapitel.

I paragrafen har tagits in en bestämmelse motsvarande den som nu finns i 16 kap. 14 §. Det bör beaktas att, om bara den ena föräldern dör eller försätts i konkurs, den andra kan kvarstå som förmyndare. I så fall är paragrafen inte tillämplig.

14 kap. Förordnade förmyndares, gode mäns och förvaltares vård av egendom

I kapitlet finns de särskilda bestämmelser som gäller förvaltning som ombesörjs av förordnade förmyndare, gode män och förvaltare.

Bestämmelserna motsvarar i stor utsträckning vad som föreskrivs för föräldrar när det gäller egendom under överförmyndarkontroll, dvs. egendom som omfattas av 13 kap. 3 och 10 §§.

I allmänmotiveringen (avsnitt 8.1-3) har redovisats skälen för att ha olika bestämmelser beträffande å ena sidan föräldrar och å andra sidan förordnade förmyndare, gode män och förvaltare.

*Förteckningar över egendom***1 §**

Förordnade förmyndare, gode män och förvaltare skall inom två månader efter förordnandet ge in en förteckning till överförmyndaren över den egendom som de förvaltar. Förteckningen skall avges på heder och samvete.

Förteckning som avges av en god man som har förordnats enligt 11 kap. 1 § behöver endast uppta den lösa egendom som den gode mannen har tagit hand om.

I fråga om bevakning av någons rätt i dödsbo eller annat oskiftat bo gäller bestämmelserna i 15 kap.

Enligt paragrafens *första stycke* skall förordnade förmyndare, gode män och förvaltare inom två månader från förordnandet lämna en förteckning till överförmyndaren över den egendom som de förvaltar. Detta motsvarar vad som nu föreskrivs i 16 kap. 2 § andra stycket.

I första stycket sägs vidare att den förteckning som det är fråga om skall avges på heder och samvete. Denna bestämmelse ersätter de nuvarande reglerna i 16 kap. 3 § om tecknande av försäkran under edlig förpliktelse m.m.

När det gäller förmyndare torde någon oklarhet inte råda i fråga om vad förteckningar enligt första stycket skall innehålla. Eftersom förmyndaren enligt 12 kap. 1 § i utredningsförslaget som regel förvaltar all den omyndiges egendom, skall också allt förtecknas. Undantag är egendom som enligt 12 kap. 1 § andra stycket inte ingår i förmyndarens förvaltningsuppdrag, dvs. egendom som den omyndige själv råder över och

egendom som omfattas av förordnande om särskild förvaltning. I det senare fallet kan det dock vara lämpligt att förmyndaren i förteckningen uppger att sådan egendom finns. Jfr även 16 § i det nu behandlade kapitlet.

Gode mäns och förvaltares förvaltningsuppdrag kan, som framgår av 11 kap. 1-4 och 7 §§ samt 12 kap. 2 §, vara av mer skiftande slag. Detta påverkar naturligtvis förteckningens innehåll. Vad som skall förtecknas bestäms således av hur förordnandet är utformat.

När det gäller gode män uppstår den komplikationen att den enskildes rättshandlingsförmåga inte påverkas av ett godmansförordnande. Det kan inträffa att den enskilde inte låter den gode mannen få hand om egendom som i och för sig omfattas av förordnandet. Detta bör i så fall anges i förteckningen.

Andra stycket innehåller en speciell bestämmelse om vad som skall stå i en förteckning som avges av en god man som har förordnats enligt 11 kap. 1 §. Bestämmelsen överensstämmer med nuvarande 16 kap. 2 § tredje stycket.

Enligt 16 kap. 14 § i utredningsförslaget kan regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer meddela föreskrifter om den närmare utformningen av förteckningar som avses i första eller andra stycket.

I *tredje stycket* finns en hänvisning till att särskilda regler enligt 15 kap. gäller för bevakning av någons rätt i dödsbo och annat oskiftat bo (jfr 13 kap. 1 § fjärde stycket och kommentaren till det lagrummet).

2 §

Har någon efter den tid som avses i 1 § första stycket erhållit egendom som skall stå under förvaltning av förordnad förmyndare, god man eller förvaltare, skall ställföreträdaren inom en månad därefter ge in en förteckning över egendomen till överförmyndaren.

Har rätten beslutat utvidga omfattningen av en god mans eller förvaltares uppdrag, skall den gode mannen eller förvaltaren inom en månad från beslutet ge in en förteckning till överförmyndaren över den egendom som omfattas av det utvidgade uppdraget.

Förteckningar enligt denna paragraf skall avges på heder och samvete.

Paragrafens *första* och *andra stycken* innehåller bestämmelser om kompletterande förteckningar, motsvarande vad som nu föreskrivs i 16 kap. 2 § fjärde och sjätte styckena. Förteckningarna skall enligt *tredje stycket* avges på heder och samvete (jfr. 1 § första stycket).

Förvaltning av egendom

3 §

I fråga om egendom som står under en förordnad förmyndares, god mans eller förvaltares förvaltning gäller 4-11 §§.

I paragrafen ges en hänvisning till de följande bestämmelserna i 4-11 §§ när det gäller förvaltningen av egendom som en förordnad förmyndare, god man eller förvaltare har hand om.

Liksom beträffande föräldrar som är förmyndare gäller även de allmänna bestämmelserna i 12 kap. (se bl.a. 12 kap. 3-6 §§).

4 §

Värdehandlingar skall säljas och fordringar drivas in så snart det lämpligen kan ske, om det inte är till fördel för den enskilde att värdehandlingarna behålls eller att fordringarna förblir utestående.

Annan lös egendom än som nu har nämnts och som inte omfattas av 11 § skall säljas vid lämplig tidpunkt, om inte egendomen är till nytta eller har särskilt värde för den enskilde eller dennes familj eller egendomen av någon annan särskild anledning bör behållas.

5 §

Den enskildes tillgångar får utan samtycke av överförmyndaren placeras i

- 1. obligationer som är noterade vid Stockholms fondbörs,*
- 2. skuldförbindelser i övrigt som har utfärdats av staten eller av Sveriges allmänna hypoteksbank, Konungariket Sveriges stadshypotekskassa eller kreditaktiebolag, med undantag för skuldförbindelser som medför rätt till betalning först efter utfärdarens övriga fordringsägare,*
- 3. andelar i aktiefond som avses i aktiefondslagen (1974:931).*

Den enskildes tillgångar får vidare utan överförmyndarens samtycke användas för allemanssparande enligt lagen (1983:890) om allemanssparande eller lånas ut mot säkerhet av panträtt på grundval av inteckning i fast egendom inom sextio procent av det senast fastställda taxeringsvärdet.

6 §

I den mån överförmyndaren samtycker till det, får den enskildes tillgångar placeras i aktier och även i övrigt placeras på annat sätt än som anges i 5 §.

I fråga om köp av fast egendom m.m. finns bestämmelser i 11 §.

7 §

Pengar som inte placeras enligt 5, 6 eller 11 § och inte heller omedelbart behöver användas skall göras räntebärande genom att sättas in hos bank. I den mån pengarna behöver hållas tillgängliga för den enskildes uppehälle, utbildning eller nytta i övrigt får förmyndaren, gode mannen eller förvaltare vid insättningen göra förbehåll om att de får tas ut utan överförmyndarens samtycke.

8 §

Förmyndare, gode män och förvaltare får utan samtycke av överförmyndaren ta ut räntan på tillgodohavande hos bank. De får också ta ut pengar som har satts in med förbehåll enligt 7 §. De får vidare genom bankens försorg föra över bankmedel till en annan bank. I övrigt får medel som har satts in hos bank tas ut endast efter samtycke från överförmyndaren.

Bestämmelserna i 4-8 §§ överensstämmer med vad som förskrivs för föräldrar i 13 kap. 4-8 §§. Vid tillämpningen kan en viss skillnad behöva göras mellan å ena sidan en förmyndares och å andra sidan en god mans eller förvaltares förvaltning. Genom att de som företräds i det ena fallet

är underåriga och i det andra fallet vuxna blir naturligtvis de behov som skall tillgodoses i viss mån olika. Detta påverkar i sin tur medelsanvändningen. I samtliga fall gäller emellertid som huvudprincip att medel som inte används skall placeras så, att tillräcklig trygghet finns för deras bestånd och skälig avkastning erhålls.

9 §

Premieobligationer som har utfärdats av staten skall skrivas in i statskuldboken med förbehåll att belopp som hänför sig till obligationerna inte får lyftas utan överförmyndarens samtycke.

Paragrafen innehåller en speciell bestämmelse om premieobligationer, motsvarande nuvarande 15 kap. 8 § tredje stycket. Skälen för bestämmelsen har redovisats i avsnitt 8.3 i den allmänna motiveringen.

När det gäller föräldrar har utredningen inte funnit tillräckliga skäl att föreslå någon allmän skyldighet att skriva in premieobligationer i statskuldboken. Överförmyndaren kan dock i det enskilda fallet besluta att sådan inskrivning skall ske (se 13 kap. 19 § första stycket 4).

Överförmyndaren kan med stöd av 10 § medge undantag från skyldigheten att skriva in premieobligationer.

10 §

Om det finns särskilda skäl, får överförmyndaren helt eller delvis medge undantag från 4-9 §§.

Paragrafen motsvarar vad som föreskrivs i 13 kap. 9 § för föräldrars del. I princip torde dock överförmyndaren ha större anledning till återhållsamhet vid sin dispensgivning när det gäller förordnade ställföreträdare än när det är fråga om föräldrar.

Inte sällan torde det emellertid kunna inträffa att en förordnad förmyndare, god man eller förvaltare har speciella kunskaper eller erfarenheter när det gäller förmögenhetsförvaltning. Detta kan inverka vid tillämpningen av förevarande paragraf, så att överförmyndaren t.ex. ger dispens från kravet på samtycke vid aktieplacering enligt 6 §.

Även i övrigt kan ställföreträdarens speciella kvalifikationer få betydelse, så att han eller hon ges större frihet vid förvaltningen av den enskildes tillgångar än som följer av 4-9 §§.

Fast egendom m.m.

11 §

För den enskildes räkning får en förordnad förmyndare, god man eller förvaltare endast med överförmyndarens samtycke

1. genom köp, byte eller gåva förvärva fast egendom eller nyttjanderätt till sådan egendom, såvida det inte gäller övertagande av hyresrätt till bostadslägenhet,

2. ingå avtal om nyttjanderätt till annans fasta egendom, såvida det inte gäller hyra av bostadslägenhet eller en tillfällig upplåtelse av ringa ekonomisk betydelse,

3. sälja eller byta bort fast egendom eller nyttjanderätt till sådan egendom, såvida det inte gäller byte av bostadslägenhet, eller

4. låta inteckna, hyra ut eller på annat sätt med nyttjanderätt upplåta fast egendom eller tomträtt.

Samtycke till åtgärd som avses i första stycket 1-2 skall lämnas, om inte förväret eller avtalet kan anses olämpligt med hänsyn till egendomens natur eller andra omständigheter.

Samtycke till åtgärd som avses i första stycket 3-4 får lämnas endast om åtgärden är lämplig med hänsyn till egendomens natur samt den enskildes behov och samlade tillgångar.

Bestämmelserna om nyttjanderätt gäller även i fråga om servitut och rätt till elektrisk kraft, om rättigheten har upplåtits genom avtal.

Samtycke enligt denna paragraf gäller under sex månader från det att samtycket lämnades.

Paragrafen motsvarar vad som föreskrivs för föräldrars del i 13 kap. 10 § (jfr 15 kap. 15 § i gällande lag). Förutsättningarna för samtycke från överförmyndaren har dock formulerats något annorlunda än i 13 kap. 10 §, bl.a. med hänsyn till att de personer som företräds av god man eller förvaltare är vuxna. I förevarande paragraf nämns således inte uttryckligen den enskildes ålder som en omständighet att ta hänsyn till. Detta hindrar emellertid inte att åldern kan få betydelse. Och är det fråga om en underårig person med förordnad förmyndare, skall naturligtvis åldern beaktas på samma sätt som vid tillämpningen av 13 kap. 10 §.

Bortgivande av egendom

12 §

En förordnad förmyndare, god man eller förvaltare får inte ge bort den enskildes egendom, såvida det inte är fråga om personliga presenter, vars värde inte står i missförhållande till den enskildes ekonomiska villkor.

Med överförmyndarens samtycke får den enskildes inkomster användas till understöd åt anhöriga eller andra som står den enskilde nära.

Upptagande av lån m.m.

13 §

För den enskildes räkning får en förordnad förmyndare, god man eller förvaltare endast med överförmyndarens samtycke

1. ta upp lån eller ingå någon annan skuldförbindelse,

2. ingå borgensförbindelse,

3. ställa den enskildes egendom som säkerhet för dennes eller någon annans förbindelse.

Är det fråga om åtgärder enligt första stycket som faller inom ramen för en rörelse som ställföreträdaren med överförmyndarens samtycke driver för den enskildes räkning, behövs samtycke endast i fråga om pantsättning av fast egendom eller tomträtt. Samtycke behövs inte i fråga om statliga lån som tas upp för att ge den enskilde hjälp till utbildning eller bosättning.

Samtycke enligt denna paragraf får lämnas endast om åtgärden behövs för att trygga den enskildes övriga egendom eller kan anses nödvändig för dennes utbildning, uppehälle eller nytta i övrigt.

Bestämmelserna i 12 och 13 §§ överensstämmer med 13 kap. 11 och 12 §§ (jfr 15 kap. 14 § i FB:s gällande lydelse).

Även vid tillämpningen av dessa paragrafer kan det finnas anledning att göra en viss skillnad mellan fall då den som företräds är underårig resp. vuxen (jfr vad som har sagts i kommentaren till 4-8 §§).

Rörelse

14 §

En god man eller förvaltare får endast med överförmyndarens samtycke låta den enskilde driva rörelse eller själv driva rörelse för dennes räkning. Samtycke får lämnas endast om den enskildes ekonomiska och personliga förhållanden är sådana att det med beaktande av rörelsens art är lämpligt att samtycke ges.

I fråga om förordnade förmyndare tillämpas 13 kap. 13 §.

Första stycket behandlar fall då en god man eller förvaltare vill låta den enskilde driva rörelse eller själv driva rörelse på dennes vägnar. I sådana fall krävs alltid samtycke från överförmyndaren. Bestämmelsen har på den punkten gjorts enklare än motsvarande regel i gällande rätt (15 kap. 13 § andra stycket), som innebär att överförmyndarsamtycke krävs, om det är fråga om handel eller annan näring som får drivas endast efter tillstånd av offentlig myndighet eller särskild anmälan. Skillnaden torde i praktiken inte bli så stor.

Förutsättningarna för samtycke från överförmyndaren har utformats i överensstämmelse med i 13 kap. 13 § andra stycket i utredningsförslaget om samtycke till rörelse som skall drivas av en underårig. Den bedömning som skall göras enligt den nu behandlade bestämmelsen kan dock bli något annorlunda, eftersom det här är fråga om vuxna personer.

I 15 kap. 13 § tredje stycket i gällande lag finns regler om dels återkallelse från ställföreträdarens sida av tillstånd att driva näring, dels återkallelse av överförmyndarsamtycke, dels hörande av den enskilde resp. ställföreträdaren i ärenden om återkallelse. Dessa regler har inte fått någon motsvarighet i förevarande paragraf. Att en god man eller förvaltare kan återkalla ett tillstånd att driva näring, om det är påkallat av hänsyn till den enskilde, får anses vara klart utan att det behövs någon uttrycklig bestämmelse på den punkten. Och när det gäller överförmyndarens möjlighet att återkalla ett givet samtycke finns en bestämmelse i 16 kap. 9 § andra stycket. Att, som enligt gällande rätt, kräva att ställföreträdaren inhämtar överförmyndarens samtycke innan ett tillstånd att driva näring återkallas är enligt utredningens mening onödigt.

Vad slutligen beträffar kommunikationsfrågan framgår det av 12 kap. 7 § och 16 kap. 9 § att den enskilde resp. ställföreträdaren skall höras i olika situationer.

Om det är en underårig med förordnad förmyndare som vill driva rörelse eller om det är en förordnad förmyndare som vill driva rörelse för den underåriges räkning, framgår det av *andra stycket* att 13 kap. 13 § skall tillämpas.

Redovisning av förvalttad egendom

15 §

Förordnade förmyndare, gode män och förvaltare skall före den 1 mars varje år i en årsräkning till överförmyndaren redogöra för förvaltningen under föregående år av egendom som har stått under ställföreträdarens förvaltning. Årsräkningen skall avges på heder och samvete.

I årsräkningen skall anges den enskildes tillgångar och skulder vid början och slutet av den tid som räkningen avser. Vidare skall en sammanställning göras av inkomster och utgifter under nämnda tid. Av årsräkningen skall särskilt framgå hur mycket som har använts för den enskildes uppehälle, utbildning eller nytta i övrigt.

Paragrafen, som handlar om förordnade förmyndares, gode mäns och förvaltares skyldighet att lämna redovisning till överförmyndaren i form av årsräkning, överensstämmer till stor del med nuvarande 16 kap. 5 §. För föräldrars del finns en bestämmelse om årsräkning i 13 kap. 14 § i utredningsförslaget. Den redovisningsskyldighet som har ålagts förordnade förmyndare, gode män och förvaltare är emellertid mera långtgående.

Enligt *första styckets* skall årsräkningen avges på heder och samvete och lämnas till överförmyndaren före den 1 mars. Årsräkningen skall innehålla en redogörelse för förvaltningen under föregående år av egendom som har stått under ställföreträdarens förvaltning. Har ställföreträdaren haft sitt uppdrag bara under en del av det föregående året, blir det naturligtvis bara fråga om en redogörelse för förvaltningen under den delen av året.

Utgångspunkten för årsräkningen är de förteckningar över den förvalttade egendomen som skall ha lämnats enligt 1 och 2 § i det nu behandlade kapitlet. Liksom när det gäller förteckningarna kan det uppstå svårigheter för en god man vid upprättandet av årsräkning, om den enskilde själv har tagit hand om egendom som i och för sig omfattas av godmansförordnandet. Den gode mannen kan då få inskränka sig till att redogöra för sin egen förvaltning i årsräkningen (jfr. dock 16 och 17 §§).

Andra stycket innehåller närmare bestämmelser om vad en årsräkning skall innehålla. För det första skall den enskildes samtliga tillgångar och skulder anges, förutsatt att det är fråga om tillgångar och skulder som hör till ställföreträdarens förvaltning (jfr. 12 kap. 2 §). Uppgift skall lämnas om tillgångar och skulder vid såväl början som slutet av den period som årsräkningen avser. Vidare skall en sammanställning göras av inkomster och utgifter under nämnda tid. Ställföreträdaren torde härvid kunna stödja sig på de räkenskaper som skall föras enligt 12 kap. 5 §.

Av årsräkningen skall särskilt framgå hur mycket som har använts för den enskildes uppehälle, utbildning eller nytta i övrigt (jfr. kommentaren till 13 kap. 14 § andra stycket).

Av 16 § framgår att överförmyndaren får begära redovisning även för den del av den enskildes tillgångar och skulder som inte omfattas av ställföreträdarens förvaltning. Överförmyndaren kan å andra sidan, om

det bedöms att årsräkning inte behövs eller att den kan lämnas i förenklad form, besluta härom för ett visst år eller tills vidare (se 19 §).

Försummar en förordnad förmyndare, god man eller förvaltare att fullgöra sina skyldigheter enligt den nu behandlade paragrafen, kan överförmyndaren förelägga vite med stöd av 16 kap. 13 §.

Enligt 16 kap. 14 § får regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer meddela föreskrifter om den närmare utformningen av årsräkningar.

16 §

Överförmyndaren får besluta att en förordnad förmyndare, god man eller förvaltare i särskild ordning skall redogöra för den del av den enskildes tillgångar och skulder som inte omfattas av ställföreträdarens förvaltning, i den mån tillgångarna och skulderna är kända för honom eller henne.

Genom paragrafen har överförmyndaren fått rätt att begära information om den enskildes samlade tillgångar och skulder. Ställföreträdaren kan dock inte förpliktas redogöra för andra tillgångar och skulder än som är kända för honom eller henne.

För en förordnad förmyndare blir det närmast fråga om att redogöra för egendom som enligt 12 kap. 1 § andra stycket faller utanför uppdraget, dvs. egendom som omfattas av den omyndiges egen rådhighet eller står under särskild förvaltning.

Bestämmelsen har större betydelse för gode män och förvaltare. Deras förvaltningsuppdrag kan vara begränsat till att avse bara en mindre del av den enskildes egendom. Kunskap om den enskildes samlade tillgångar och skulder kan emellertid vara av stort värde för överförmyndaren när det gäller att bedöma behovet av en jämkning av godmans- eller förvaltaruppdraget enligt 11 kap. 23 §.

Det bör i allmänhet finnas speciella skäl för att överförmyndaren skall meddela ett beslut enligt förevarande paragraf. Ibland torde det vara tillräckligt att överförmyndaren, om han behöver kompletterande upplysningar om någon som har förmyndare, god man eller förvaltare, på ett mera formlöst sätt inhämtar information med stöd av 12 kap. 9 § andra stycket.

Ett beslut enligt förevarande bestämmelse kan förenas med ett vitesföreläggande enligt 16 kap. 13 §.

17 §

Gode män skall hålla överförmyndaren underrättad om sådana åtgärder från den enskildes sida som kan påverka den gode mannens förvaltningsansvar i mera betydande omfattning.

Bestämmelsen ålägger gode män en särskild underrättelseskyldighet rörande den enskildes åtgärder. Det gäller närmast fall där god man har förordnats enligt 11 kap. 4 §.

Bakgrunden till bestämmelsen är att, som tidigare nämnts, den enskilde kan försvåra den gode mannens förvaltning, bl.a. genom att själv ingå rättshandlingar som kolliderar med den gode mannens (se prop. 1987/88:124 s. 139 ff). Det kan då uppstå en situation som gör att omfattningen av den gode mannens uppdrag behöver jämkas enligt 11 kap. 23 § eller att godmanskapet behöver ersättas med ett förvaltarförordnande enligt 11 kap. 7 §. Överförmyndaren har behörighet att ansöka hos tingsrätten om att sådana åtgärder skall beslutas. Det är emellertid då också angeläget att han får den information som behövs från den gode mannen. Innan överförmyndaren vänder sig till domstol, måste han i princip höra den enskilde (jfr 12 kap. 7 § andra stycket och 16 kap. 9 §).

Med hänsyn till den nu aktuella bestämmelsens syfte har den gode mannens underrättelseskyldighet begränsats till att gälla sådana åtgärder från den enskildes sida som kan påverka den gode mannens förvaltning i mera betydande omfattning. Den gode mannen behöver således inte genast anmäla varje fall av kolliderande rättshandlingar till överförmyndaren.

Även denna bestämmelse kan vitessanktioneras enligt 16 kap. 13 §.

18 §

Har en förordnad förmyndares, god mans eller förvaltares uppdrag upphört, skall den som frånträder uppdraget inom en månad därefter ge in en sluträkning till överförmyndaren beträffande egendom som har stått under hans eller hennes förvaltning. Sluträkningen skall innehålla en redogörelse för förvaltningen under det löpande året fram till dess att ställföreträdarskapet upphörde. Räkningen skall avges på heder och samvete.

Vad som sägs om årsräkning i 15 § andra stycket gäller också i fråga om sluträkning.

Har rätten inskränkt omfattningen av en god mans eller förvaltares uppdrag, gäller reglerna om sluträkning i fråga om den egendom som inte längre omfattas av uppdraget.

Upphör ett godmanskap enligt 11 kap. 1 § innan tiden för avgivande av årsräkning eller sluträkning rörande förmynderskapet för den omyndige inträffar, får sluträkning rörande godmanskapet begränsas till att avse en redogörelse endast för de åtgärder som har vidtagits av den gode mannen. I övrigt skall redogörelse för förvaltningen avges av förmyndaren även för den tid som godmanskapet har varit.

Första och andra styckena motsvarar 13 kap. 15 § i utredningsförslaget (jfr nuvarande 16 kap. 5 § första stycket andra meningen). När det gäller den närmare utformningen av en sluträkning kan föreskrifter meddelas av regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer.

Tredje och fjärde styckena överensstämmer med vad som nu föreskrivs i 16 kap. 5 § fjärde och femte styckena.

19 §

Om det med hänsyn till ställföreträdarens och den enskildes förhållanden, tillgångarnas art eller värde eller omständigheterna i övrigt finns särskilda skäl, får överförmyndaren befria ställföreträdaren från skyldigheten att lämna årsräkning eller sluträkning eller besluta att sådana räkningar får

lämnas i förenklad form. I fråga om årsräkning får beslut meddelas för ett visst år eller tills vidare.

Paragrafen överensstämmer med den regel som för föräldrars del har tagits in i 13 kap. 16 § (jfr nuvarande 16 kap. 6 §).

Som har anmärkts under 13 kap. 16 § torde ett beslut om lättnader i redovisningsskyldigheten i första hand vara befogat, om den enskildes tillgångar inte är av större omfattning. Liksom när det gäller föräldrar torde överförmyndaren också ofta ha anledning att besluta om förenklad redovisning, om den enskildes tillgångar förvaltas av en bank e.d.

20 §

Anmäler en förordnad förmyndare, god man eller förvaltare att han eller hon är förhindrad att inom föreskriven tid lämna förteckning, årsräkning eller sluträkning till överförmyndaren, kan denne bestämma ny tid för avlämnandet.

Paragrafen motsvarar 13 kap. 17 § när det gäller föräldraförvaltning (se vidare kommentaren till det lagrummet). I gällande rätt finns en motsvarighet i 16 kap. 9 §.

Särskilda beslut av överförmyndaren i vissa fall

21 §

Om det behövs för att trygga förvaltningen, får överförmyndaren

1. begränsa möjligheten att ta ut pengar som har satts in hos bank, utöver vad som följer av 7 och 8 §§,

2. bestämma att värdehandlingar skall förvaras och förvaltas av bank,

3. genom meddelande till den som skall ge ut pengar till den enskilde bestämma att pengarna skall sättas in hos bank.

Meddelas beslut enligt första stycket, skall ställföreträdaren träffa avtal med banken på villkor som överförmyndaren har godkänt.

I paragrafen, som motsvarar 13 kap. 19 § när det gäller föräldraförvaltning, ges överförmyndaren möjlighet att i det enskilda fallet besluta om skärpta regler i olika avseenden för förordnade förmyndares, gode mäns och förvaltares verksamhet. Som en gemensam förutsättning för de olika åtgärderna gäller att åtgärden behövs för att trygga förvaltningen. Det innebär att förutsättningen här är något mindre sträng än i föräldrafallet. I 13 kap. 19 § talas det sålunda om att ett beslut "av särskild anledning" behövs för att trygga förvaltningen.

Enligt första stycket punkt 1 kan överförmyndaren begränsa ställföreträdarens möjlighet att ta ut pengar som har satts in hos bank, utöver vad som följer av 7 och 8 §§. En sådan spärr av bankmedel blir närmast aktuell, om överförmyndaren finner att användningen av den enskildes tillgångar inte står i rimlig proportion till hans eller hennes behov. Överförmyndaren kan här, liksom när det gäller föräldrar, besluta att ställföreträdarens rätt att själv lyfta ränta enligt 8 § skall begränsas till ett visst

belopp eller att ett konto med förbehåll enligt 7 § (icke spärrat konto) skall förses med en beloppsgräns.

Enligt *punkt 2* kan överförmyndaren bestämma att den enskildes värdehandlingar skall förvaras och förvaltas av bank. Ett sådant beslut bör kunna meddelas så snart det finns en risk för att ställföreträdaren skall använda den enskildes värdehandlingar på ett sätt som inte överensstämmer med lagen, exempelvis omplacera dem på ett alltför äventyrligt sätt. En annan situation då ett beslut enligt *punkt 2* kan vara motiverat är då det finns risk för att ställföreträdaren blandar samman den enskildes värdehandlingar med andra värdepapper som han eller hon förvaltar (jfr. 12 kap. 6 § första stycket i utredningsförslaget). En risk för att ställföreträdaren skall sälja värdehandlingarna och använda pengarna för egen del gör det naturligtvis också påkallat med ett beslut om förvaring och förvaltning av bank. I en sådan situation finns det emellertid ofta anledning för överförmyndaren att överväga om inte ställföreträdaren bör entledigas.

Meddelas beslut enligt *punkt 2*, åligger det enligt *andra stycket* ställföreträdaren att ingå avtal med en bank om att värdehandlingarna skall förvaras och förvaltas där. Förvaringen och förvaltningen skall ske på villkor som har godkänts av överförmyndaren. När det gäller det närmarer innehålllet i villkoren m.m. får utredningen hänvisa till vad som har anförts i specialmotiveringen till 13 kap. 19 §.

Enligt *första stycket punkt 3* kan överförmyndaren, genom att meddela den som skall betala pengar till den enskilde, bestämma att pengarna skall sättas in direkt hos bank. Liksom vid föräldraförvaltning är ett sådant beslut i första hand påkallat, om det finns risk för att ställföreträdaren skall missköta sin förvaltning. Ett beslut om direktinsättning på bank kan emellertid också vara motiverat, om det t.ex. är fråga om utbetalning av ett stort belopp. När pengar har satts in till följd av ett beslut enligt *punkt 3*, får uttag ske endast med överförmyndarens samtycke.

Vissa åtgärder vid förvaltningens upphörande

22 §

När en förordnad förmyndares, god mans eller förvaltares uppdrag upphör, skall han eller hon genast överlämna de förvaltade tillgångarna till den enskilde eller, om någon annan skall överta förvaltningen, till denne.

23 §

När en förordnad förmyndare, god man eller förvaltare frånträder sitt uppdrag, skall han eller hon hålla sina räkenskaper och övriga handlingar rörande förvaltningen tillgängliga för granskning. Om det behövs, skall överförmyndaren bestämma tid och plats för en sådan granskning.

Sedan tiden för att väcka talan enligt 12 kap. 15 § har gått ut eller, om talan har väckts, lagakraftvunnen dom i ersättningsfrågan föreligger, skall räkenskaper och övriga handlingar rörande förvaltningen överlämnas till den som är behörig att ta emot redovisning över förvaltningen.

Paragraferna motvarar 13 kap. 20 och 21 §§ i utredningsförslaget (jfr nuvarande 16 kap. 11 och 13 §§). De räkenskaper och övriga handlingar som omnämns i 23 § är främst sådana som skall upprättas enligt 12 kap. 5 §. Till kategorin övriga handlingar hör bl.a. verifikationer.

Ställföreträdares död eller konkurs

24 §

Om en förordnad förmyndare, god man eller förvaltare dör eller försätts i konkurs, skall dödsboet respektive konkursförvaltaren svara för att redovisning av den enskildes egendom sker och åtgärder vid förvaltningens upphörande vidtas enligt detta kapitel.

Bestämmelsen motsvarar vad som nu föreskrivs i 16 kap. 14 § (jfr. för föräldrars del 13 kap. 22 § i utredningsförslaget).

*Införas nu ett dödsbo
utredning och lag uttalat*

Kap. 15 Vård av rätt i dödsbo, m.m.

I kapitlet finns bestämmelser om vård av enskildas rätt i dödsbo, m.m. Motsvarande regler finns i dag i 14 kap. FB.

Det nu aktuella kapitlet har utformats mot bakgrund av den omfattande reform på familjerättens område som har trätt i kraft den 1 januari 1988 (se bl.a. SFS 1987:230-232, prop. 1986/87:1, LU 1986/87:18, rskr. 159). Genom reformen har en ny äktenskapsbalk (ÄktB) ersatt giftermålsbalken. Samtidigt har en ny lag (1987:232) om sambors gemensamma hem införts. Härutöver har det gjorts omfattande ändringar i ett antal lagar, framför allt ärvdabalken.

Angående reformens närmare innebörd, se avsnitt 3.3.9.

Frågan vilka följder som familjerättsreformen får på förmynderskapsrättens område har till stor del redan behandlats i prop. 1987/88:124. Principen är att om en person som är omyndig eller som har god man eller förvaltare skall ta del i ett familjerättsligt avtal, han eller hon företräds av ställföreträdaren.

I detta sammanhang har utredningen framför allt haft att ta ställning till i vilken utsträckning överförmyndaren bör medverka vid ingåendet av familjerättsliga avtal. Utredningen har på den punkten funnit att man i stort sett bör behålla nuvarande ordning. Det innebär för det första att förmyndare, gode män och förvaltare bör vara skyldiga att inhämta överförmyndarens samtycke till rättshandlingar som de tar del i vid dödsboförvaltning för den enskildes räkning i samma utsträckning som om det hade varit fråga om annan förvaltning av den enskildes egendom. Vidare bör överförmyndarsamtycke krävas vid bodelning, skifte och avtal om sammanlevnad i oskiftat dödsbo.

Om en omyndig eller den som har god man eller förvaltare vill göra anspråk på bostad och bohag i de fall bodelning inte skall ske vid ett äktenskaps upplösning (11 kap. 7 § ÄktB jfrd med 11 kap. 8 § och 12 kap. 1 § ÄktB), bör det däremot vara tillräckligt med ställföreträdares sam-

tycke. Motsvarande gäller föravtal till bodelning (se 9 kap. 13 § ÄktB jfrd med 7 kap. 3 § ÄktB; prop. 1986/87:1 s. 129).

I de fall en efterlevande make är enda dödsbodelägare och bodelning eller skifte därför inte erfordras, har i förarbetena (prop. 1986/87:1 s. 388 och LU 1986/87:18 s. 35) anvisats en möjlighet för den efterlevande att ingå en särskild överenskommelse med efterarvingarna som kan jämföras med ett föravtal om egendomens fördelning på egendomsmassorna, dvs. de delar som den efterlevande får med full äganderätt resp. enbart får med förfoganderätt; denna kvotdel skall sedan gälla vid arv efter den efterlevande. Enligt utredningens uppfattning bör överförmyndarens medverkan inte krävas när en omyndig eller den som har god man eller förvaltare är inblandad i en sådan överenskommelse. Motsvarande gäller avtal enligt sambolagen om att dess fördelningsregler inte skall gälla (5 § andra stycket sambolagen).

I det följande redovisas de särskilda bestämmelserna i 15 kap.

Inledande bestämmelser

1 §

Har en omyndig del i ett dödsbo eller annat oskiftat bo, skall förmyndaren vårda den omyndiges rätt i boet enligt bestämmelserna i detta kapitel.

Bestämmelserna gäller också i fråga om gode män och förvaltare, om den som de företräder har del i ett bo och vården av dennes rätt som delägare omfattas av uppdraget.

Är den enskilde ensam delägare eller har samtliga delägare samma förmyndare, god man eller förvaltare och förvaltas boet av ställföreträdaren, gäller i stället 13 och 14 kap.

Första och andra styckena motsvarar nuvarande 14 kap. 1 §. Utöver dödsbon avses bon enligt ÄktB och lagen (1987:232) om sambors gemensamma hem, men inte exempelvis samägd egendom som faller under lagen (1904:48 s. 1) om samäganderätt.

I andra stycket har uttryckligen angetts att kapitlet för gode mäns och förvaltares del gäller bara i den mån den som de företräder har del i ett bo och vården av dennes rätt som delägare omfattas av godmans- eller förvaltaruppdraget. Se 11 kap.1-4 och 7 §§.

Tredje stycket motsvarar den nuvarande bestämmelsen i 14 kap. 12 §. Hänvisningen innebär att, om det är föräldrar som är ställföreträdare, 13 kap. skall tillämpas och annars 14 kap. Vid avgörandet av vilka regler i 13 kap. som är tillämpliga bör del i dödsbo jämföras med egendom som har tillfallit den enskilde genom arv eller testamente (13 kap. 3 § första stycket 1). Det innebär att de strängare förvaltningsbestämmelserna kommer att gälla.

Tidpunkt för bodelning och skifte

2 §

Ingås inte avtal om sammanlevnad i oskiftat dödsbo eller upphör ett sådant avtal att gälla, skall förmyndaren, gode mannen eller förvaltaren se till att

bodelning och skifte med anledning av dödsfall förrättas så snart som möjligt.

Skall bodelning ske av annan anledning än dödsfall, skall förmyndaren, gode mannen eller förvaltaren se till att bodelning sker så snart som möjligt.

Första stycket överensstämmer i sak med nuvarande 14 kap. 4 § första och andra meningarna. Möjligheten att häva ett avtal om sammanlevnad i oskiftat bo (jfr nuvarande 14 kap. 4 § tredje meningen) regleras i 7 § i det nu aktuella kapitlet.

Även *andra stycket* har sin motsvarighet i gällande rätt (se 14 kap. 6 § jfrd med 4 §). Med bodelning avses här bodelning som sker med anledning av äktenskapsskillnad eller under ett pågående äktenskap. Vidare omfattas bodelning som sker enligt lagen om sambors gemensamma hem.

3 §

Skiftas inte ett dödsbo inom sex månader från det att bouppteckningen förrättades och har avtal om sammanlevnad i oskiftat dödsbo inte heller ingåtts, skall förmyndaren, gode mannen eller förvaltaren inom denna tid lämna en redogörelse till överförmyndaren om anledningen till att skifte inte har skett. En sådan redogörelse skall därefter, till dess skifte eller avtal föreligger, lämnas var sjätte månad, om inte överförmyndaren bestämmer någon annan tidpunkt.

Paragrafen överensstämmer i sak med nuvarande 14 kap. 9 § första stycket.

Överförmyndaren har möjlighet att förelägga vite enligt 16 kap. 13 § vid tillämpningen av förevarande bestämmelser.

De nuvarande bestämmelserna i 14 kap. 9 § andra stycket om årsuppgift i vissa fall har i utredningsförslaget fått sin motsvarighet i 8 § i detta kapitel. Utredningen har emellertid ansett det onödigt att införa en särskild regel om gemensam redogörelse eller årsuppgift i fall då syskon har samma ställföreträdare (se nuvarande 14 kap. 9 § tredje stycket).

Enligt 16 kap. 14 § kan regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer meddela föreskrifter om den närmare utformningen av såväl redogörelser enligt den nu diskuterade paragrafen som årsuppgifter enligt 8 §.

Samtycke till vissa rättshandlingar

4 §

Förmyndare, gode män och förvaltare som deltar i en rättshandling vid dödsboförvaltning för den enskildes räkning skall inhämta överförmyndarens samtycke till rättshandlingen i den utsträckning som gäller vid förvaltning enligt 13 eller 14 kap.

Paragrafen innehåller en bestämmelse om skyldighet för förmyndare, gode män och förvaltare att inhämta överförmyndarens samtycke till vissa rättshandlingar som företas vid dödsboförvaltning för den enskildes räkning. En motsvarande regel finns i dag i 14 kap. 2 § första stycket.

Paragrafen omfattar bara situationer då förmyndaren, den gode mannen eller förvaltaren tar del i den ifrågavarande rättshandlingen. Har bouppteckningsman förordnats, blir paragrafen inte tillämplig.

Samtycke skall inhämtas i samma utsträckning som gäller vid förvaltning enligt 13 eller 14 kap. i utredningsförslaget. Avgörande för om en rättshandling vid dödsboförvaltning kräver samtycke är alltså om samtycke hade behövts för den händelse ställföreträdaren hade velat företa en motsvarande rättshandling inom ramen för 13 eller 14 kap. Eftersom det är fråga om dödsboförvaltning blir, när det gäller 13 kap., de strängare bestämmelserna i det kapitlet tillämpliga (jfr. kommentaren till 1 § tredje stycket ovan). Det sagda innebär bl.a. att dödsboets tillgångar inte får placeras i aktier utan överförmyndarens samtycke. Vidare krävs samtycke, om fast egendom som tillhör dödsboet skall säljas eller intecknas.

Vid sin prövning av om samtycke skall ges för en dödsbodelägares räkning får överförmyndaren naturligtvis ta en viss hänsyn även till övriga dödsbodelägares intressen. Detta kan leda till att samtycke ges i något större utsträckning än vid förvaltning enligt 13 eller 14 kap.

Enligt 16 kap. 9 § skall överförmyndaren som regel höra den enskilde och dennes anhöriga, innan frågan om samtycke avgörs.

En motsvarighet till den nuvarande skadeståndsregeln i 14 kap. 2 § andra stycket finns i 15 kap. 10 § i utredningsförslaget.

Fördelning av egendom vid bodelning och skifte

5 §

Förmyndare, gode män och förvaltare som tar del i bodelning eller skifte för den enskildes räkning skall inhämta överförmyndarens samtycke till egendomens fördelning.

Förmyndare, gode män och förvaltare får endast med överförmyndarens samtycke överlåta den enskildes andel i boet.

Paragrafen motsvarar nuvarande 14 kap. 5 § (jfr också 14 kap. 6 §). Med bodelning avses såväl bodelning efter ett dödsfall som bodelning med anledning av äktenskapsskillnad eller under ett pågående äktenskap. Likaså avses bodelning som sker enligt lagen om sambors gemensamma hem (se kommentaren till 2 § ovan).

När det gäller *första stycket* har den ändringen gjorts i förhållande till gällande rätt att samtycke från överförmyndaren krävs även när egendomen fördelas genom lottning. Skillnaden torde inte ha så stor praktisk betydelse.

Andra stycket har vidgats i jämförelse med nuvarande 14 kap. 5 § andra stycket på så sätt att det föreslagna stycket handlar om överlåtelse även till andra än dödsbodelägare. Utredningen har inte ansett det nödvändigt att, som i gällande rätt, uttryckligen ange att det skall vara fråga om överlåtelse av den enskildes andel mot vederlag.

Avstående från arv eller testamente

6 §

Förmyndare, gode män eller förvaltare får för den enskildes räkning avstå från arv på det sätt som anges i 3 kap. 9 § ärvdabalken, om överförmyndarens samtycker till åtgärden.

Bestämmelsen motsvarar nuvarande 14 kap. 6 a §.

Avtal om sammanlevnad i oskiftat dödsbo

7 §

Avtal om sammanlevnad i oskiftat dödsbo får ingås endast med överförmyndarens samtycke.

Överförmyndaren får häva ett avtal enligt första stycket, om det är påkallat för att ta till vara den enskildes intressen.

Bestämmelsen om krav på överförmyndarsamtycke till avtal om sammanlevnad i oskiftat dödsbo i *första stycket* motsvarar nuvarande 14 kap. 3 § första stycket.

Överförmyndaren kan enligt *andra stycket* häva ett sammanlevnadsavtal, om det är påkallat för att ta tillvara den enskildes intressen. En liknande regel finns i dag i 14 kap. 3 § andra stycket. Enligt den regeln tillkommer det emellertid rätten att häva ett avtal om sammanlevnad i oskiftat bo. Överflyttningen av beslutsbefogenheten från rätten till överförmyndaren har behandlats i den allmänna motiveringen, avsnitt 8.8.3.

Ett skäl att häva avtalet kan vara att en efterlevande make, som deltagit i avtalet, har gift om sig (jfr nuvarande 14 kap. 4 § tredje meningen). Om det inte sker en frivillig hävning, kan överförmyndaren gripa in.

Om ett sammanlevnadsavtal har upphört att gälla, antingen efter en uppsägning från ställföreträdarens sida eller ett hävande av överförmyndaren, skall bodelning och skifte förrättas så snart som möjligt (se 2 § första stycket ovan).

Utgångspunkten för överförmyndarens bedömning skall här liksom i övriga fall vara vad som bäst gagnar den enskildes intressen. En viss hänsyn bör emellertid kunna tas även till dennes familj. Ett avtal om sammanlevnad kan exempelvis erfordras för att de berörda skall kunna behålla ett mindre företag eller ett gemensamt hem.

Även vid tillämpningen av denna paragraf gäller 16 kap. 9 § om hörande av den enskilde samt dennes make eller sambo och närmaste släktingar. Det förhållandet att förvaltningslagen är tillämplig på överförmyndarens handläggning (se kommentaren till 16 kap. 12 §) medför att överförmyndaren också skall bereda övriga dödsbodelägare tillfälle att yttra sig (jfr nuvarande 14 kap. 3 § tredje stycket).

8 §

Ingås avtal om sammanlevnad i oskiftat dödsbo, skall förmyndaren, gode mannen eller förvaltare före den 1 mars varje år i en årsuppgift till överför-

myndaren redogöra för förvaltningen av boet under föregående år. Av årsuppgiften skall framgå boets behållna inkomst och dess sammanlagda tillgångar och skulder vid årets slut.

Anmäler förmyndaren, gode mannen eller förvaltaren att det föreligger hinder mot att inom föreskriven tid lämna årsuppgift till överförmyndaren, kan denne bestämma ny tid för avlämnandet.

Paragrafen motsvarar nuvarande 14 kap. 9 § andra stycket. Tiden för avlämnande av årsuppgift har anpassats till vad som gäller för årsräkningar enligt 13 kap. 14 § och 14 kap. 15 § i utredningsförslaget.

Överförmyndaren har möjlighet att besluta om vitesföreläggande enligt 16 kap. 13 §, om årsuppgift inte lämnas.

Förrättande av bouppteckning i vissa fall

9 §

Skall bodelning ske av annan anledning än dödsfall, är förmyndaren, gode mannen eller förvaltaren skyldig att se till att bouppteckning förrättas så snart som möjligt. Avskrift av bouppteckningen skall genast ges in till överförmyndaren. Ar bouppteckningen omfattande, får avskrift lämnas i behövliga delar.

Bestämmelsen motsvarar nuvarande 14 kap. 8 §.

Ansvar mot borgenärer m.fl.

10 §

Förmyndare, gode män och förvaltare är ansvariga enligt ärvdabalken gentemot borgenärer i dödsboet och andra vars rätt är beroende av dödsboförvaltningen.

Paragrafen motsvarar nuvarande 14 kap. 2 § andra stycket.

Försäljning av viss egendom

11 §

Har egendom i dödsbo, vilken har förvaltats av en god man som avses i 11 kap. 3 §, efter preskription av rätt att ta arv eller testamente eller annars tillfallit allmänna arvsfonden, gäller i fråga om egendomens försäljning lagen (1928:281) om allmänna arvsfonden.

Paragrafen motsvarar nuvarande 15 kap. 22 §.

I nuvarande 14 kap. 7 § finns en särskild regel om vad som händer när överförmyndarens samtycke i strid mot vissa paragrafer inte inhämtas. Regeln har inte någon motsvarighet i det nu behandlade kapitlet. Utredningen har ansett det tillräckligt med de allmänna bestämmelserna i 12 kap. 10 och 11 §§ i utredningsförslaget.

De nuvarande bestämmelserna i 14 kap. 11 § om arvode har i utredningsförslaget sin motsvarighet i 12 kap. 16 och 17 §§.

16 kap. Tillsyn över förmyndares, gode mäns och förvaltares verksamhet m.m.

I 16 kap. har samlats bestämmelser om överförmyndarnas tillsynsverksamhet. Motsvarande regler finns f.n. i 16 och 17 kap.

Inledande bestämmelser

1 §

Överförmyndaren skall utöva tillsyn över förmyndares, gode mäns och förvaltares verksamhet enligt bestämmelserna i detta kapitel.

Vid utövande av tillsynen skall överförmyndaren särskilt se till att den enskildes tillgångar i skäligen omfattning används för hans eller hennes nytta och att tillgångarna i övrigt är placerade så, att tillräcklig trygghet finns för deras bestånd och skälig avkastning erhålls.

Bestämmelser om val av överförmyndare m.m. finns i 19 kap.

Första stycket anger överförmyndarens allmänna uppgift att utöva tillsyn över förmyndares, gode mäns och förvaltares verksamhet. En korresponderande bestämmelse finns i 12 kap. 9 § första stycket, där det föreskrivs att förmyndares, gode mäns och förvaltares verksamhet står under överförmyndarens tillsyn.

I andra stycket åläggs överförmyndaren att vid tillsynen särskilt se till att den enskildes tillgångar i skäligen omfattning används för hans eller hennes nytta och att tillgångarna i övrigt är placerade så, att tillräcklig trygghet finns för deras bestånd och skälig avkastning erhålls. Bestämelsen svarar mot den grundregel för förmyndare, gode män och förvaltare som finns i 12 kap. 4 § första stycket (jfr också nuvarande 17 kap. 1 § andra meningen).

Utgångspunkten för överförmyndarens tillsyn liksom när det gäller tillämpningen av bestämmelserna i 13-15 kap. är således att den enskildes intressen skall främjas. Detta utesluter inte att den enskildes medel undantagsvis används till inköp av något som kommer inte bara den enskilde själv utan också dennes familj till godo (se bl.a. kommentaren till 12 kap. 4 §).

I tredje stycket hänvisas till 19 kap. när det gäller val av överförmyndare m.m.

Behörig överförmyndare

2 §

Tillsynen utövas av överförmyndaren i den ort där den som har förmyndare, god man eller förvaltare har sitt hemvist.

Har god man förordnats enligt 11 kap. 3 § vid utredning av ett dödsbo, utövas tillsynen av överförmyndaren i den ort där den avlidne hade sitt hemvist. Är det i övrigt fråga om godmanskap enligt 11 kap. 3 §, utövas

tillsynen av överförmyndaren i den ort där den gode mannen har sitt hemvist.

Om behörig överförmyndare enligt första eller andra stycket inte finns, utövas tillsynen av överförmyndaren i Stockholm.

I gällande rätt finns inte någon uttrycklig bestämmelse om vilken överförmyndare som skall ha tillsyn över ett visst förmynderskap, godmanskap eller förvaltarskap. Indirekt följer dock överförmyndarnas behörighet av reglerna i 12 kap. 1-3 §§ om inskrivning vid tingsrätt och överflyttning av domstolstillsynen från en tingsrätt till en annan. Enligt nuvarande 12 kap. 4 § har tingsrätten också möjlighet att vid behov ange vilken överförmyndare som är behörig.

Slopandet av inskrivningsinstitutet har gjort det nödvändigt att föra in uttryckliga regler om vilken överförmyndare som skall utöva tillsynen i olika fall. Enligt huvudregeln i *första stycket* utövas tillsynen av överförmyndaren i den ort där den som har förmyndare, god man eller förvaltare har sitt hemvist (jfr. bestämmelserna i 10 kap. 13 § och 11 kap. 25 § när det gäller behörig domstol vid förordnande av förmyndare resp. god man eller förvaltare m.m.).

Med hemvist avses detsamma som i bl.a. 10 kap. 1 § rättegångsbalken. Det innebär att den enskildes mantalsskrivningsort är avgörande. Var mantalsskrivning skall ske regleras i folkbokföringslagen (1967:198).

Som framgår av 11 § folkbokföringslagen jämförd med 19-24 och 27 §§ samma lag leder inte alla flyttningar till ändrad mantalsskrivning. Speciella regler finns för bl.a. boende i servicehus och intagning på sjukvårdsinrättning. En följd av kopplingen till folkbokföringen är att flyttningar mellan vårdinrättningar i närliggande kommuner normalt inte behöver medföra att tillsynen flyttas från en överförmyndare till en annan.

Av 10 kap. 11 § i utredningsförslaget framgår att den enskildes hemvist också är avgörande för frågan till vilken överförmyndare ett behov av ny förmyndare skall anmälas.

Enligt *andra stycket* gäller särskilda regler om behörig överförmyndare när det är fråga om tillsynen över godmanskap enligt 11 kap. 3 §. Har god man förordnats enligt det angivna lagrummet vid utredningen av ett dödsbo, är den avlidnes hemvist avgörande för vilken överförmyndare som är behörig (jfr. bestämmelsen i 11 kap. 26 § första stycket första meningen om behörig tingsrätt vid förordnande av sådan god man). I övrigt utövas tillsynen av godmanskap enligt 11 kap. 3 § av överförmyndaren i den ort där den gode mannen har sitt hemvist. Skälet till detta är att den vars rätt den gode mannen skall bevaka som regel antingen är okänd eller vistas på okänd ort (jfr. 11 kap. 26 § första stycket andra meningen och *andra stycket*).

I *tredje stycket* föreskrivs att överförmyndaren i Stockholm är behörig, om någon behörig överförmyndare enligt första eller andra stycket inte finns. Bestämmelsen blir tillämplig bl.a. när det är oklart var den enskilde har sitt hemvist (jfr 7 kap. 1 § *andra stycket* i utredningens förslag till ändring i den tidigare föreslagna lagen om internationella familjerättsfrågor, SOU 1987:73 s. 160).

Granskning av förvaltningen

3 §

Överförmyndaren skall granska förmyndares, gode mäns och förvaltares verksamhet med ledning av de förteckningar, årsräkningar, sluträkningar och handlingar enligt 15 kap. 3 och 8 §§ som har getts in.

Överförmyndaren eller den som överförmyndaren utser har rätt att gå genom de räkenskaper och anteckningar som avses i 12 kap. 5 § samt de värdehandlingar som ställföreträdaren förvarar med anledning av sitt uppdrag.

Första stycket motsvarar nuvarande 17 kap. 1 § första meningen.

Utgångspunkten för överförmyndarens granskning är till en början de förteckningar som enligt 13 kap. 2 § skall ges in av föräldrar (förteckningar över egendom som en omyndig har fått i arv m.m.) och förteckningar som enligt 14 kap. 1 och 2 §§ skall ges in av förordnade förmyndare, gode män och förvaltare. Vidare skall överförmyndaren granska årsräkningar som skall lämnas enligt 13 kap. 14 § resp. 14 kap. 15 § samt sluträkningar enligt 13 kap. 15 § resp. 14 kap. 18 §. Uppgifter som har tagits in i årsräkning eller sluträkning efter föreläggande enligt 13 kap. 18 § samt sådana särskilda redogörelser som anges i 14 kap. 16 § omfattas också av granskningen. Vid tillsyn över dödsboförvaltning har överförmyndaren bl.a. att granska redogörelser enligt 15 kap. 3 § och årsuppgifter enligt 15 kap. 8 §.

Har sådana handlingar som nu har nämnts inte kommit in, kan överförmyndaren förelägga vite enligt 16 kap. 13 §.

Enligt *andra stycket* har överförmyndaren eller någon som han utser - t.ex. en tjänsteman vid överförmyndarkansliet eller en revisor - rätt att gå igenom sådana räkenskaper och anteckningar som avses i 12 kap. 5 §. Hit hör inte bara kassaböcker o.d. utan också verifikationer. Vidare får en genomgång ske av de värdehandlingar som ställföreträdaren förvarar med anledning av sitt uppdrag. En motsvarande bestämmelse finns nu i 17 kap. 2 § första stycket.

Den nuvarande bestämmelsen om möjlighet för en överförmyndare att begära hjälp med granskningen från överförmyndaren i ett annat distrikt (17 kap. 2 § andra stycket jfrt med 7 §) är enligt utredningens mening överflödigt och har därför utgått.

I och med att det inte längre finns en generell skyldighet för ställföreträdarna att förvara värdehandlingar överstigande ett visst värde hos bank (se allmänmotiveringen avsnitt 8.2 och 8.3), kan det finnas anledning för överförmyndaren att i större utsträckning än f.n. företa inventering av sådana handlingar med stöd av förevarande bestämmelse.

Överförmyndaren kan genom vitesföreläggande enligt 16 kap. 13 § tvinga ställföreträdaren att förete de handlingar som det är fråga om i den nu behandlade bestämmelsen.

4 §

Överförmyndaren skall göra anteckning om verkställd granskning på förteckningar, årsräkningar, sluträkningar och handlingar enligt 15 kap. 3 och 8 §§.

Paragrafen motsvarar nuvarande 17 kap. 4 § första stycket första mening-
en.

Av de anteckningar som överförmyndaren skall göra bör framgå när
granskningen har ägt rum. Om granskningen inte har föranlett någon
anmärkning, bör även detta anges.

Hur överförmyndaren skall förfara när det finns anledning till an-
märkning regleras i följande paragrafer.

Anmärkning mot förvaltningen

5 §

*Om överförmyndaren vid granskningen eller annars finner anledning till
anmärkning mot förmyndaren, gode mannen eller förvaltaren, skall denne
beredas tillfälle att yttra sig inom den tid som överförmyndaren bestämmer.*

*Om yttrande inte lämnas inom förelagd tid eller om överförmyndaren
anser att yttrandet inte är tillfredsställande, skall överförmyndaren genast
pröva om beslut enligt 13 eller 14 kap. behöver meddelas eller om ställföre-
trädaren bör entledigas eller annan åtgärd vidtas.*

Första stycket motsvarar nuvarande 17 kap. 3 § första meningen med
förtydligandet att överförmyndaren bestämmer den tid inom vilket ytt-
rande skall lämnas.

Beslut om att inhämta yttrande bör dokumenteras av överförmynda-
ren. Yttrandet kan lämnas formlöst, men uppgift om innehållet bör an-
tecknas på lämpligt sätt i akten. Enklast sker det genom en anteckning på
den granskade handlingen.

Enligt *andra stycket*, som har sin närmaste motsvarighet i nuvarande
17 kap. 3 § andra meningen, skall överförmyndaren, om han inte får ett
begärt yttrande i tid eller anser det otillfredsställande, själv pröva vilka
åtgärder som behöver vidtas. Härvid anges för det första möjligheten att
meddela beslut enligt 13 eller 14 kap. De beslut som det är fråga om är
framför allt beslut om utvidgad överförmyndarkontroll och spärr av
bankmedel m.m. enligt 13 kap. 19 § och 14 kap. 21 §.

Situationen kan emellertid också vara så allvarlig att det finns anled-
ning för överförmyndaren att överväga en begäran om entledigande av
ställföreträdaren. En annan åtgärd kan vara att begära ytterligare redo-
visning av ställföreträdaren enligt 13 kap. 18 § resp. 14 kap. 16 §. En sådan
begäran kan under de förutsättningar som anges i 16 kap. 13 § förenas
med ett vitesföreläggande.

6 §

*Har överförmyndaren funnit anledning till anmärkning enligt 5 § och har
inte anmärkningen förfallit efter ställföreträdarens yttrande, skall anteck-
ning om anmärkningen göras på den granskade handlingen. Ställföreträ-
daren skall underrättas om anteckningen.*

Om en anmärkning som har antecknats enligt första stycket innebär att

ställföreträdaren kan bli skadeståndsskyldig gentemot den omyndige eller den som uppdraget avser, har ställföreträdaren rätt att väcka talan mot denne om frihet från skadeståndsskyldighet.

Paragrafen motsvarar nuvarande 17 kap. 4 § första stycket andra och tredje meningarna och andra stycket.

Underrättelsen till ställföreträdaren om att överförmyndaren har vidhållit sin anmärkning kan göras formlöst. Anteckning om eller annat bevis på underrättelsen bör finnas i akten.

Rätt att ta del av handlingar

7 §

En omyndig som har fyllt sexton år och den som har god man eller förvaltare har rätt att ta del av de handlingar rörande ställföreträdarskapet som förvaras hos överförmyndaren. En sådan rätt har också den enskildes make eller sambo och närmaste släktingar.

Paragrafen motsvarar nuvarande 17 kap. 6 §. Kretsen av behöriga har dock utvidgats till att omfatta också den enskildes sambo.

Enligt 9 kap. 14 § sekretesslagen (1980:100) gäller sekretess i tjuugo år för uppgift om enskilds personliga eller ekonomiska förhållanden, om det inte står klart att uppgiften kan röjas utan att den enskilde lider skada eller men. Enligt sekretesslagen undantas utlämnande till enskild enligt vad som föreskrivs i FB.

Överlämnande av handlingar vid granskningens slut m.m.

8 §

Sedan överförmyndaren har granskat förmyndarens, gode mannens eller förvaltarens sluträkning, skall räkningen samt de förteckningar, årsräkningar och handlingar enligt 15 kap. 3 och 8 §§ som förvaras hos överförmyndaren överlämnas till den som är behörig att ta emot redovisning för förvaltningen.

Om ställföreträdaren inte är skyldig att lämna sluträkning när ställföreträdarskapet upphör, skall överförmyndaren överlämna de övriga handlingar som anges i första stycket till den som är behörig att ta emot redovisning för förvaltningen, såvida denne eller den avgående ställföreträdaren begär det eller överförmyndaren har gjort anteckning om anmärkning enligt 5 § på handlingen.

Om handlingar som avses i första eller andra stycket har lämnats till en ny ställföreträdare, skall denne inom två månader därefter återlämna handlingarna till överförmyndaren. Överförmyndaren skall skriftligen upplysna ställföreträdaren om dennes skyldighet när handlingarna lämnas ut.

Om en ställföreträdarens förvaltning har godkänts av den enskilde eller av en ny ställföreträdare innan han eller hon har fått del av de handlingar som avses i första eller andra stycket, är godkännandet utan verkan.

Paragrafen motsvarar nuvarande 16 kap. 12 §.

Om handlingar inte återlämnas till överförmyndaren enligt vad som föreskrivs i tredje stycket, kan överförmyndaren förelägga vite enligt 13 §.

Inhämtande av yttrande m. m.

9 §

Innan överförmyndaren tar ställning till om samtycke skall lämnas till en förvaltningsåtgärd av större vikt, skall den omyndige, om han eller hon har fyllt sexton år, eller den som har god man eller förvaltare samt den enskildes make eller sambo och närmaste släktingar beredas tillfälle att yttra sig, såvida det kan ske utan avsevärd tidsförlust.

Överförmyndaren får återkalla ett lämnat samtycke, om förutsättningar för samtycket inte längre föreligger.

Enligt *första stycket* skall överförmyndaren, innan han avgör huruvida samtycke skall lämnas till en förvaltningsåtgärd av större vikt, bereda de närmast berörda tillfälle att yttra sig.

Till förvaltningsåtgärder av större vikt bör framför allt hänföras förvärv eller överlåtelse av fast egendom o.d. (jfr. nuvarande 15 kap. 15 §). Även frågor om dispens enligt 13 kap. 9 § resp. 14 kap. 10 § bör normalt höra hit.

I kretsen av dem som skall höras ingår först och främst den omyndige, om han eller hon har fyllt sexton år, resp. den som har god man eller förvaltare. Vidare skall den enskildes make eller sambo och hans eller hennes närmaste släktingar beredas tillfälle att yttra sig. Ett villkor för att överförmyndaren skall behöva höra de nämnda personerna är dock att det kan ske utan avsevärd tidsförlust. Tidsaspekten kan göra att kretsen av dem som hörs får begränsas.

Regler om skyldighet för förmyndare, gode män och förvaltare att inhämta yttrande från den enskilde m.fl. finns i 12 kap. 7 § i utredningsförslaget.

Överförmyndaren är inte skyldig att göra några omfattande efterforskningar rörande den enskildes släktförhållanden, om dessa inte är kända för honom. Överförmyndaren bör dock alltid ta reda på om den enskilde är gift eller samboende.

Om överförmyndaren försummar att höra någon, trots att detta hade bort ske, inverkar det inte på giltigheten av ett lämnat samtycke.

Begäran om samtycke till sådana förvaltningsåtgärder som avses i förevarande bestämmelse får som regel förutsättas komma från ställföreträdaren. Denne behöver då inte höras ytterligare, om inte den enskildes eller andras yttranden motiverar det. Som sökande skall ställföreträdaren dock alltid ha del av vad andra kan ha tillfört ärendet. Detta följer av förvaltningslagen.

Enligt *andra stycket* får överförmyndaren återkalla ett lämnat samtycke, om förutsättningar för samtycket inte längre föreligger. En sådan princip torde gälla redan i dag. Den har också lagfästs i vissa situationer (se t.ex. 15 kap. 13 § tredje stycket i gällande lag).

10 §

Överförmyndaren får från socialnämnder och andra myndigheter inhämta de upplysningar som behövs för tillsynen av förmyndares, gode mäns och förvaltares verksamhet.

Myndigheter som avses i första stycket är skyldiga att lämna överförmyndaren sådana uppgifter som kan vara av betydelse för dennes tillsynsverksamhet.

Genom bestämmelsen i *första stycket* ges överförmyndaren rätt att för sin tillsynsverksamhet inhämta erforderliga upplysningar från socialnämnder och andra myndigheter.

Förutom socialnämnder är det bl.a. kronofogdemyndigheter och skattemyndigheter som överförmyndaren kan behöva höra. Upplysningar om ställföreträdarens ekonomiska förhållanden kan ha stor betydelse för bedömningen av om det behövs några åtgärder från överförmyndarens sida. Jfr 10 kap. 10 § och 11 kap. 20 §.

Banker och andra privata institutioner, t.ex. Värdepapperscentralen VPC Aktiebolag, kan givetvis också ha värdefulla kunskaper. Ingenting hindrar att överförmyndaren ställer frågor till dem, även om de inte har någon skyldighet enligt denna paragraf att lämna upplysningar.

Andra stycket ålägger myndigheterna en upplysningskyldighet gentemot överförmyndaren. Härigenom faller gentemot överförmyndaren den sekretess som annars skulle ha gällt. De sekretessbelagda uppgifter som överförmyndaren genom denna bestämmelse kan komma att erhålla är sekretessbelagda också hos överförmyndaren. Se 9 kap. 14 § samt 14 kap. 1 § jfrd med 13 kap. 1 § sekretesslagen (1980:100).

Anmälan om försäkringsbelopp

11 §

När belopp har tillfallit en omyndig som förmånstagare till försäkring med anledning av dödsfall, skall den som ombesörjer utbetalningen genast göra anmälan till överförmyndaren. Vid periodiskt utfallande belopp krävs dock sådan anmälan endast när den första utbetalningen görs.

Paragrafen tar sikte på det fallet att ett belopp har tillfallit en omyndig som förmånstagare till försäkring med anledning av dödsfall. Den som ombesörjer utbetalningen skall då genast skall anmäla detta till överförmyndaren. Bakgrunden till föreskriften, som saknar motsvarighet i dag, är att sådana försäkringsbelopp står under överförmyndarkontroll, oavsett om förmynderskapet utövas av föräldrarna eller av en särskilt förordnad förmyndare (se 13 kap. 3 §). Det är därför angeläget att överförmyndaren utan dröjsmål får kännedom om att den omyndige har fått sådan egendom.

Behörig överförmyndare är enligt huvudregeln överförmyndaren i den ort där den omyndige har sitt hemvist (se 2 §).

Om den omyndige har rätt till periodiskt utfallande belopp, dvs. pension eller livränta, behöver anmälan göras endast i samband med den första utbetalningen.

Även om det inte finns någon uttrycklig bestämmelse om formen för anmälningar enligt denna paragraf, torde det vara lämpligt att anmälningarna sker skriftligt.

*Överförmyndarens handläggning m.m.***12 §**

Överförmyndaren är skyldig att föra förteckningar och lägga upp akter samt expediera handlingar enligt föreskrifter som meddelas av regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer.

Enligt denna paragraf får regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer meddela föreskrifter om förande av förteckningar hos överförmyndarna samt om uppläggning av akter och expedition av handlingar.

Avsikten är att sådana föreskrifter skall ersätta nuvarande förmyndarvårdskungörelsen (1952:303) och överförmyndarkungörelsen (1974:1047).

Av 1 och 3 §§ förvaltningslagen (1986:223) följer att den lagen är tillämplig på överförmyndarnas handläggning av ärenden, om inte en annan lag eller en förordning innehåller någon avvikande bestämmelse.

I utredningens lagförslag finns särbestämmelser om bl.a. kommunikation (se 9 § i detta kapitel).

*Vite***13 §**

Överförmyndaren får vid vite förelägga en förmyndare, god man eller förvaltare att fullgöra sina skyldigheter enligt 3 § andra stycket eller 8 § tredje stycket i detta kapitel eller enligt 12 kap. 13 §, 13 kap. 2 och 14-21 §§, 14 kap. 1, 2 och 15-23 §§ samt 15 kap. 3 och 8 §§. Innan vitesföreläggande beslutas, skall överförmyndaren skriftligen erinra ställföreträdaren om den skyldighet och de bestämmelser som föreligger samt ge ställföreträdaren skälig tid att ge in en angiven handling eller efterkomma ett beslut.

Frågor om utdömande av vite prövas av tingsrätt. I fråga om föreläggande och utdömande av vite gäller i övrigt lagen (1985:206) om viten.

Enligt *första stycket* har överförmyndaren möjlighet att besluta om vitesföreläggande, om en förmyndare, god man eller förvaltare underlåter att fullgöra vad som åligger honom eller henne enligt någon av de lagrum som anges i bestämmelsen. Det är bl.a. frågor om skyldighet att lämna förteckning, årsräkning, sluträkning eller annan redovisning.

Enligt nuvarande ordning kan endast rätten förelägga vite (se 14 kap. 10 § och 16 kap. 10 och 12 §§).

Bakgrunden till förslaget framgår av allmänmotiveringen, avsnitt 8.8.3.

Ett vitesföreläggande är en ingripande åtgärd och får naturligtvis inte beslutas utan goda skäl. Enligt förevarande stycke skall överförmyndaren också, innan vitesföreläggande beslutas, skriftligen erinra ställföreträdaren om den skyldighet och de bestämmelser som föreligger samt ge ställföreträdaren skälig tid att ge in en angiven handling eller efterkomma ett beslut. Många gånger torde en sådan erinran i sin tur ha föregåtts av mera informella kontakter.

Om ställföreträdaren har överklagat ett överförmyndarbeslut eller med stöd av 27 § förvaltningslagen (1986:223) påkallat omprövning av det, bör överförmyndaren t.v. avstå från att meddela vitesföreläggande, även om beslutet i och för sig är verkställbart utan hinder av överklagandet eller omprövningen. Se 20 kap. 8 § FB och 27 § förvaltningslagen.

Omfattningen av det rådrom som ställföreträdaren bör ha rätt till, innan vitesföreläggande meddelas, kan variera men bör normalt inte understiga fjorton dagar.

Enligt *andra stycket* prövas frågor om utdömande av vite av tingsrätten, medan i övrigt bestämmelserna i lagen (1985:206) om viten (viteslagen) gäller.

Enligt 2 § viteslagen skall det av ett vitesföreläggande bl.a. framgå vid vilken tidpunkt eller inom vilken tidsfrist åtgärden skall vidtas. Föreläggandet skall enligt samma bestämmelse delges adressaten. Det innebär att delgivningslagen (1970:428) är tillämplig.

Vitesbeloppet skall enligt 3 § viteslagen fastställas till ett belopp som med hänsyn till vad som är känt om adressatens ekonomiska förhållanden och omständigheterna i övrigt kan förmå honom eller henne att följa föreläggandet.

Om det exempelvis gäller att få in en begärd förteckning eller räkning, bör överförmyndaren kunna nöja sig med vitesbelopp på 500-1 000 kr. Är det fråga om en upprepad försummelse eller en mer betydelsefull åtgärd, kan beloppet behöva sättas högre. Viss ledning bör överförmyndarna kunna ha av den domstolspraxis som har utbildats enligt nuvarande ordning.

Enligt 8 § viteslagen skall mål om utdömande av vite följa de regler som gäller i fråga om åtal för brott för vilket svårare straff än böter inte är föreskrivet. Om ett vitesföreläggande inte har följts, skall överförmyndaren således anmäla detta till polis- eller åklagarmyndigheten. En anmälan för utdömande av ett försuttet vite förutsätter naturligtvis att beslutet om föreläggande har vunnit laga kraft och att den bestämda tidsfristen har gått ut.

Även om anmälan för utdömande av vite har gjorts, får utan hinder härav ett nytt vite föreläggas beträffande samma sak, såvida den begärda åtgärden inte kan förväntas komma att vidtas av ställföreträdaren. Beloppet bör då sättas högre än vid det första föreläggandet. Nya tidsfrister måste naturligtvis också anges.

Utformning av förteckningar m.m.

14 §

Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer får meddela föreskrifter om den närmare utformningen av förteckningar, årsräkningar och sluträkningar samt handlingar som avses i 15 kap. 3 och 8 §§.

Bestämmelsen, som bl.a. ersätter de nuvarande detaljerade föreskrifterna i 16 kap. 7 och 8 §§, ger regeringen eller den myndighet som regeringen

bestämmer möjlighet att meddela föreskrifter om den närmare utformningen av dels förteckningar, årsräkningar och sluträkningar enligt 13 och 14 kap. i utredningsförslaget, dels handlingar som avses i 15 kap. 3 och 8 §§. Olika blanketter kan därvid fastställas.

19 kap. Om överförmyndare

Utredningen har i avsnitt 8.8.1 diskuterat frågor som gäller överförmyndarorganisationen. Övervägandena har föranlett en del ändringar i förevarande kapitel. Bl.a. utvidgas möjligheterna enligt 14 § att delegera befogenheten att fatta beslut.

I avsnitt 8.8.2 har utredningen behandlat frågan om tillsyn över överförmyndarnas verksamhet. Även de överväganden som utredningen har gjort i den delen har föranlett ändringar i förevarande kapitel.

5 §

Överförmyndare väljes av kommunfullmäktige. För överförmyndare väljes en ersättare.

Ledamöter och ersättare i överförmyndarnämnd väljas av kommunfullmäktige till det antal fullmäktige betämma. Antalet ledamöter får dock ej understiga tre.

Val av ledamöter och ersättare i överförmyndarnämnd skall vara proportionellt, om det begäres av minst så många väljande, som motsvarar det tal, vilket erhålles, om samtliga väljandes antal delas med det antal personer valet avser, ökat med 1. Om förfarandet vid sådant proportionellt val finnas särskilda bestämmelser.

Sker ej val av ersättare i överförmyndarnämnd proportionellt, skall tillika bestämmas den ordning i vilken ersättarna skola inkallas till tjänstgöring.

Då val av överförmyndare, ledamot av överförmyndarnämnd eller ersättare förrättats, skall det genast anmälas till *länsstyrelsen*. Har val ej skett i behörig tid, skall länsstyrelsen *se till* att valet *hålls* så snart *det kan ske*.

Som en följd av att tillsynen över överförmyndarna flyttas från tingsrätten till länsstyrelsen (se 17 § och avsnitt 8.8.2 i den allmänna motiveringen) har en ändring gjorts i *femte stycket* av förevarande paragraf. Ändringen innebär att val av överförmyndare m.fl. skall anmälas till länsstyrelsen i stället för till rätten.

9 §

Överförmyndare, ledamot i överförmyndarnämnd eller ersättare kan *efter anmälan av länsstyrelsen entledigas av rätten*, om han *eller hon inte är lämplig*.

Enligt utredningens mening bör en överförmyndare, ledamot i överförmyndarnämnd eller ersättare liksom nu kunna entledigas av rätten, om han eller hon inte är lämplig. Som följd av att tillsynen över överförmyndarna enligt utredningens förslag skall flyttas till länsstyrelsen, har det emellertid gjorts ett tillägg i förevarande paragraf, som innebär att rätts prövning sker efter anmälan av länsstyrelsen.

14 §

Om kommunfullmäktige *bestämmer* det, får *överförmyndarnämnden* *uppdra* åt ledamot, ersättare som har inkallats till tjänstgöring eller *kommunal tjänsteman* med *erforderlig kompetens* att på nämndens vägnar avgöra vissa grupper av ärenden, vilkas beskaffenhet skall *anges* i fullmäktiges beslut. *Kommunfullmäktige kan på motsvarande sätt bestämma att överförmyndaren får uppdra åt kommunal tjänsteman med erforderlig kompetens att avgöra ärenden på överförmyndarens vägnar.* Framställning eller yttrande till kommunfullmäktige får dock ej beslutas *på annat sätt* än av nämnden samfällt *eller av överförmyndaren själv.*

Finner den som erhållit uppdrag som avses i första stycket, att samtycke, tillstånd eller förordnande i visst fall ej bör meddelas, eller anser han frågan tveksam, skall ärendet hänskjutas till nämnden *eller överförmyndaren.* Beslut i ärende enligt denna balk vilket har fattats på grund av uppdrag som avses i första stycket behöver ej anmälas inför nämnden *eller för överförmyndaren.*

I *första stycket* föreskrivs f.n. att, om kommunfullmäktige beslutar det, överförmyndarnämnderna får delegera befogenheten att avgöra vissa grupper av ärenden. Motsvarande möjlighet att fatta beslut om delegation finns inte i kommuner som saknar överförmyndarnämnd.

Delegationsmöjligheterna vidgas nu, så att kommunfullmäktige får besluta att såväl nämnder som enskilda överförmyndare får delegera sin beslutsbefogenhet. Vidare vidgas kretsen av dem till vilka delegation får ske. Hit hör således, förutom ledamöter i överförmyndarnämnd och ersättare för ledamöter, även kommunala tjänstemän med erforderlig kompetens.

När det gäller tjänstemän krävs inte, till skillnad mot i dag, att de är anställda hos den kommun som har beslutat om delegation. Det är således möjligt att uppdra åt en tjänsteman i exempelvis en grannkommun att avgöra vissa överförmyndarärenden.

Kravet på att tjänstemannen skall ha erforderlig kompetens innebär inte att han eller hon måste ha en viss utbildning, men tjänstemannen bör ha en sådan bakgrund och befattning i kommunen att överförmyndarfrågorna kan förväntas bli tillfredsställande handlagda och bedömda. En juridisk eller ekonomisk utbildning torde många gånger vara av värde. Även en erfarenhet från socialnämndens arbetsområde bör kunna beaktas.

I dag sker delegation i stor utsträckning med ledning av Svenska kommunförbundets cirkulär 1975-12-18. I två omfattande förteckningar, bilagda cirkuläret, har tagits upp ärendegrupper som enligt kommunförbundet bör avgöras av överförmyndarnämnden i dess helhet resp. bör kunna delegeras.

De beslut som enligt förteckningarna bör förbehållas nämnden är bl.a. beslut om omhändertagande av egendom enligt nuvarande 9 kap. 3 och 4 §§, slitande av tvist mellan flera förmyndare (13 kap. 8 § tredje stycket), tillstånd till placering av belopp enligt 15 kap. 5 § (om beloppet eller beloppen under ett år överstiger två basbelopp), tillstånd till överlåtelse

av fast egendom m.m. enligt 15 kap. 15 §, skuldsättnings- och underhållsfrågor (över ett basbelopp) enligt 15 kap. 14 § samt vissa arvodesfrågor.

Såsom delegerbara har angetts bl.a. vissa tillstånd till rättshandlingar i dödsbo (nuvarande 14 kap. 2 § första stycket, 3 § första stycket, 5 § första stycket och 6 §), tillstånd till placeringar enligt 15 kap. 5 § som per år understiger två gånger basbeloppet, uttag av bankmedel enligt 15 kap. 9 § första stycket, om beloppet understiger två basbelopp, förordnande om spärr av bankmedel enligt 15 kap. 9 § tredje stycket, tillstånd rörande näringsverksamhet enligt 15 kap. 13 § andra stycket samt vissa anmälnings- och anståndsfrågor (14 kap. 9-10 §§, 15 kap. 11 §, 16 kap. 6, 9-10 och 12-13 §§ samt 17 kap. 3 och 5 §§).

De rekommendationer som kommunförbundet har gjort i det nu behandlade cirkuläret bör kunna tjäna som utgångspunkt också vid en bedömning angående delegation enligt förevarande paragraf.

Frågor av mer omfattande räckvidd, såsom dispens enligt 13 kap. 9 § resp. 14 kap. 10 § i utredningsförslaget, bör inte kunna delegeras. Det samma gäller de särskilda beslut som avses i 13 kap. 18 och 19 §§ resp. 14 kap. 21 §.

Beslut om vitesföreläggande enligt 16 kap. 13 § bör likaledes förbehållas nämnden resp. överförmyndaren.

Det får förutsättas att, om en ny lagstiftning genomförs, kommunförbundet kommer att utarbeta nya riktlinjer i samråd med Föreningen Sveriges överförmyndare, så som skedde vid tillkomsten av 1975 års rekommendationer.

I kommuner med ett större antal ärenden kan det vara lämpligt att organisera arbetet så, att nämnden eller överförmyndaren får ett eget kansli, där kanslichefen har den kompetens som behövs för att få fatta beslut efter delegation. I övriga kommuner kan uppgiften att avgöra ärenden efter delegation anförtros åt en tjänsteman i förvaltningen, exempelvis i kommunkansliet eller en annan lämplig del av organisationen. Som tidigare nämnts kan delegation också ske till en tjänsteman i en annan kommun. Ingenting hindrar att två eller flera kommuner tillsammans svarar för en särskild kansliorganisation på området.

Även när det gäller kanslifrågor bör kommunförbundet kunna ge riktlinjer och anvisa lämpliga organisationsmodeller.

I *andra stycket* har följdändringar gjorts med anledning av de utvidgade delegationsmöjligheterna.

17 §

Länsstyrelsen skall utöva tillsyn över överförmyndares och överförmyndarnämnders verksamhet.

I sin nuvarande lydelse innehåller paragrafen bestämmelser om överförmyndarnas skyldighet att föra bok eller förteckning. Motsvarande frågor regleras i utredningsförslaget i 16 kap. 12 §. Bestämmelserna har därför utgått.

I förevarande paragraf har i stället tagits in en bestämmelse om tillsyn

över överförmyndares och överförmyndarnämnders verksamhet. Bestämmelsen ersätter nuvarande 18 §. Som en nyhet föreskrivs att tillsynen skall utövas av länsstyrelsen och inte, som hittills, av rätten (se vidare 8.8.2 i den allmänna motiveringen).

20 kap. Vissa gemensamma bestämmelser om rättegången

I kapitlet har bl.a. gjorts en del ändringar som följd av ändringarna i 10-16 kap.

3 §

Rättens beslut i fråga om förmyndarskap, godmanskap eller förvaltarskap får överklagas, förutom av den som beslutet särskilt rör, av var och en som har rätt att göra ansökan i saken. Den i vars ställe god man har förordnats enligt 11 kap. 2 § första eller andra stycket får dock inte överklaga beslut om sådant förordnande.

De nuvarande första och andra styckena i paragrafen, som handlar om vem som får göra ansökan hos rätten om vissa åtgärder med avseende på förmyndarskap och om hörande av den omyndige i vissa fall, har utgått. Dessa bestämmelser behövs enligt utredningens mening inte vid sidan om bestämmelserna i 9 och 10 kap.

Det nuvarande fjärde stycket, som reglerar frågan om överklagande av rättens beslut om vitesföreläggande, har utgått som följd av att behörigheten att förelägga vite flyttas till överförmyndarna.

Kvar i den nu behandlade paragrafen är den bestämmelse om överklaganderätt som f.n. finns i tredje stycket. Bestämmelsen har emellertid utvidgats till att gälla överklagande av alla beslut som fattas av rätten och som gäller förmyndarskap, godmanskap eller förvaltarskap. Det innebär att bestämmelsen ersätter de regler om överklagande som f.n. finns i 10 kap. 18 § tredje stycket och 11 kap. 27 § första meningen.

Enligt bestämmelsen, som bildar paragrafens första mening, får rättens beslut överklagas dels av den som beslutet särskilt rör, dels av var och en som har rätt att göra ansökan i saken. Regler om vem som får göra ansökan om förordnande eller entledigande av förmyndare finns i 10 kap. 18 § första stycket, medan motsvarande frågor beträffande gode män och förvaltare regleras i 11 kap. 15 och 21 §§.

En överförmyndare som är missnöjd med en tingsrätts beslut blir till följd av den nu diskuterade bestämmelsen behörig att överklaga beslutet, om det rör en fråga där överförmyndaren har haft rätt att göra ansökan. I övrigt torde överförmyndaren inte ha någon överklaganderätt.

Som en andra mening i förevarande paragraf har tagits in den bestämmelse som nu finns i 11 kap. 27 § andra meningen.

4 §

Överförmyndarens *samttycke* till åtgärd beträffande *en enskilds* egendom får *begäras* endast av förmyndaren, *den gode mannen eller förvaltaren*.

Överförmyndarens beslut i ett sådant ärende får överklagas endast av ställföreträdaren. Överförmyndarens beslut enligt 9 kap. 3 eller 4 §, 13 kap. 18 eller 19 § eller 14 kap. 21 § får överklagas endast av ställföreträdaren eller av den enskilde, om han eller hon har fyllt sexton år.

Överförmyndarens beslut i fall som avses i 12 kap. 12 § andra stycket får inte överklagas.

I första stycket har gjorts vissa ändringar som huvudsakligen är föranleda av de nya bestämmelserna i 13 och 14 kap. Det anges också uttryckligen att reglerna omfattar såväl förmyndare som gode män och förvaltare (jfr. nuvarande 5 §).

Principen är liksom i dag att överförmyndarens samtycke till åtgärder beträffande egendom som tillhör en omyndig eller den som har god man eller förvaltare får begäras endast av ställföreträdaren. Denne är också ensam behörig att överklaga överförmyndarens beslut i samtyckesfrågor. Vissa andra beslut får emellertid överklagas av såväl ställföreträdaren som den enskilde, om han eller hon har fyllt 16 år. Det gäller dels beslut enligt 9 kap. 3 eller 4 §, dvs. samtycke till omhändertagande av egendom som den omyndige annars råder över, dels beslut enligt 13 kap. 18 eller 19 § eller enligt 14 kap. 21 §, dvs. beslut om inskränkningar i ställföreträdarens förvaltningsrätt m.m.

I *andra stycket* har endast hänvisningen ändrats.

I fråga om sådana beslut av överförmyndaren som inte särskilt nämns i förevarande paragraf är principen att beslutet får överklagas av den som beslutet rör (jfr. 22 § förvaltningslagen). Till de överförmyndarbeslut som sålunda är överklagbara enligt allmänna regler hör beslut om vitesföreläggande enligt 16 kap. 13 § och om arvode och ersättning för utgifter enligt 12 kap. 16 och 17 §§.

5 §

Denna paragraf, där det bl.a. sägs att bestämmelserna i 3 och 4 §§ om förmynderskap gäller i tillämpliga delar beträffande godmanskap och förvaltarskap, har utgått som följd av ändringarna i 3 och 4 §§.

6 §

Överförmyndarens beslut i ärende enligt denna balk överklagas hos tingsrätten.

I paragrafen sägs f.n. att talan mot överförmyndarens beslut förs skriftligen hos rätten inom två veckor från den dag då klaganden fick del av beslutet. Detta innebär en avvikelse från de allmänna bestämmelserna i 23 § förvaltningslagen, där det sägs att skrivelser med överklagande skall ha kommit in till den myndighet som har meddelat beslutet inom tre veckor från den dag då klaganden fick del av det.

Som tidigare nämnts är förvaltningslagen i princip tillämplig på överförmyndarnas handläggning av ärenden, om inte någon annan lag eller en förordning innehåller någon avvikande bestämmelse. Enligt utredningens mening saknas tillräcklig anledning att, i de avseenden som nu

diskuteras, ha regler som avviker från förvaltningslagens. Såväl när det gäller sättet som tiden för överklagande av överförmyndarens beslut bör således förvaltningslagen vara tillämplig. Förevarande paragraf har ändrats i enlighet härmed.

8 §

Beslut som i ärende om förmynderskap, godmanskap eller förvaltarenskap enligt denna balk meddelas av överförmyndaren eller rätten, länder till efterrättelse utan hinder av att beslutet överklagas. Vad som nu har sagts gäller ej *överförmyndarens* avgörande, varigenom avtal om sammanlevnad i oskiftat bo hävs, eller *rättens avgörande när det gäller* utgivande av försuttet vite.

Paragrafen har ändrats som en följd av att överförmyndaren enligt 15 kap. 7 § i utredningsförslaget får häva avtal om sammanlevnad i oskiftat dödsbo.

21 kap.

8 §

Bestämmelserna i 7 § gäller också när föräldrar, adoptivföräldrar eller särskilt förordnade *vårdnadshavare* gemensamt har vårdnaden och en av dem utan beaktansvärt skäl egenmäktigt bortfört eller kvarhåller barnet samt den andre begär rättelse.

I paragrafen har ordet "förmyndare" ersatts med "vårdnadshavare" (se avsnitt 8.7).

Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser

1. Denna lag träder i kraft den 1 januari 1991.
2. Den som före ikraftträdandet har förordnats som förmyndare för en omyndig skall, om även vårdnad ingår i uppdraget, anses som särskilt förordnad vårdnadshavare enligt 6 kap. och förmyndare enligt 10 kap.
3. Om en omyndig före ikraftträdandet har fått en gåva som står under förvaltning av föräldrarna eller en av dem, skall gåvomedlen vid tillämpningen av de nya bestämmelserna jämföras med gåva som avses i 13 kap. 3 § första stycket 2, såvida den omyndige, om han eller hon har fyllt sexton år, eller givaren före ikraftträdandet har gjort skriftlig anmälan om gåvan till överförmyndaren.
4. Överförmyndaren får före ikraftträdandet, med verkan från den tidpunkten, meddela beslut som avses i 13 kap. 19 § och 14 kap. 21 §.
5. Mål eller ärende enligt föräldrabalken som vid ikraftträdandet är anhängigt vid en myndighet som var behörig enligt äldre bestämmelser skall även efter ikraftträdandet handläggas där.
6. Äldre föreskrifter om redovisning och om arvode tillämpas även efter ikraftträdandet, såvitt gäller tiden dessförinnan.
7. Förekommer i lag eller annan författning någon hänvisning till en föreskrift som har ersatts genom en bestämmelse i denna lag, tillämpas i stället den bestämmelsen.

Enligt punkt 1 i övergångsbestämmelserna träder den nya lagstiftningen i kraft den 1 januari 1991. Tidpunkten för ikraftträdandet har valts bl.a.

med tanke på att det behövs ett omfattande informations- och utbildningsarbete innan reglerna kan börja tillämpas (se vidare avsnitt 8.10 i den allmänna motiveringen).

Ett av de förslag som utredningen har lagt fram i det föregående (se avsnitt 8.7) innebär att man mera konsekvent än f.n. skall renodla vårdnads- och förmyndarfunktionerna. Om ett barn behöver en annan vårdnadshavare än föräldrarna, skall vårdnaden sålunda anförtros åt en eller två särskilt förordnade vårdnadshavare i stället för att, som i dag, utövas av den eller de personer som har utsetts till förmyndare. Den som före ikraftträdandet har förordnats som förmyndare med uppgift att även vara vårdnadshavare skall emellertid enligt *punkt 2* i övergångsbestämmelserna kvarstå i bägge funktionerna även efter ikraftträdandet, om inte något annat beslutas. När det gäller möjligheterna att efter ikraftträdandet entlediga den som dessförinnan har utsetts till förmyndare tillämpas de nya bestämmelserna i 6 och 10 kap.

I *punkt 3* har förts in bestämmelser som tar sikte på det fallet att en omyndig före ikraftträdandet har fått en gåva som förvaltas av föräldrarna eller en av dem. Bestämmelserna, som har behandlats i avsnitt 8.10 i den allmänna motiveringen, innebär att såväl givaren som den underåriga själv, om denne har fyllt 16 år, kan få till stånd en överförmyndarkontroll beträffande gåvan genom att före ikraftträdandet av den nya lagstiftningen göra anmälan till överförmyndaren. Om en sådan anmälan görs, skall det anses föreligga ett sådant fall som avses i 13 kap. 3 § första stycket 2 i de nya bestämmelserna. Det innebär att gåvan - eller medel som har trätt i gåvans ställe - kommer att falla under de särskilda förvaltningsreglerna i 13 kap. 4-9 §§. Vidare skall redovisning ske enligt 13 kap. 14-16 §§.

Enligt *punkt 4* får överförmyndaren före ikraftträdandet, med verkan från den tidpunkten, meddela beslut som avses i 13 kap. 19 § och 14 kap. 21 §, dvs. beslut om spärr av bankmedel samt förvaring och förvaltning av värdehandlingar i bank m.m. Även denna bestämmelse har behandlats i avsnitt 8.10. Det är angeläget att varje överförmyndare före ikraftträdandet gör en genomgång av alla sina ärenden för att ta ställning till i vad mån det behövs ett beslut enligt 13 kap. 19 § eller 14 kap. 21 §.

Ett beslut om spärr av bankmedel krävs bl.a. i det fallet att en anmälan enligt punkt 3 avser medel som står inne hos bank. För att beslutet skall få åsyftad effekt, måste det delges med banken.

Bestämmelsen i *punkt 5* är föranledd av att den nya lagstiftningen innehåller en del ändrade forumregler, såväl när det gäller överförmyndare som tingsrätter. Bestämmelsen innebär att, om ett mål eller ärende om vårdnad eller förmynderskap har blivit anhängigt vid en behörig myndighet före ikraftträdandet men inte hunnit slutföras då, handläggningen får fortsätta vid samma myndighet.

Enligt nuvarande regler är såväl föräldrar som andra ställföreträdare i princip redovisningsskyldiga för all egendom som står under deras förvaltning. De nya bestämmelserna innebär att föräldrarnas redovisningssplikt inskränks. När det gäller förvaltning som ligger i tiden före ikraft-

trädadet av de nya bestämmelserna skall föräldrarna emellertid lämna redovisning i samma omfattning som hittills. En regel härom har tagits in i *punkt 6*.

Av *punkt 6* följer vidare att äldre bestämmelser om arvode till förmyndare, gode män och förvaltare fortfarande skall tillämpas, såvitt gäller tiden före ikraftträdadet.

Punkt 7 innehåller en sedvanlig föreskrift om att nya bestämmelser i vissa fall tillämpas i stället för äldre, när det i lag eller annan författning finns en hänvisning till äldre bestämmelser.

9.2 Ändringar i andra författningar

Lagen (1924:322) om vård av omyndigs värdehandlingar

Enligt utredningens förslag skall lagen om vård av omyndigs värdehandlingar upphöra att gälla samtidigt som de nya reglerna i FB träder i kraft, alltså vid årsskiftet 1990/91. Som framgått av tidigare avsnitt finns det efter den tidpunkten inte någon allmän skyldighet för förmyndare, gode män och förvaltare att låta den enskildes värdehandlingar förvaras och förvaltas av bank. Överförmyndaren kan emellertid i det enskilda fallet besluta om sådan förvaring och förvaltning (se 13 kap. 19 §, 14 kap. 21 § och övergångsbestämmelserna till ändringarna i FB).

Rättegångsbalken

10 kap. 7 §

Twist på grund av förmyndares, god mans eller förvaltares förvaltning får väckas vid den rätt där *den omyndige eller den för vilken god man eller förvaltare varit förordnad har sitt hemvist* eller också vid rätten i den ort där förvaltningen förts.

Har någon eljest haft annans egendom till förvaltning, får twist på grund av förvaltningen väckas vid rätten i den ort där förvaltningen förts.

I *första stycket* har den nuvarande hänvisningen till den rätt där inskrivning företagits ersatts med en hänvisning till den enskildes hemvistforum. Ändringen är delvis en följd av att inskrivningsinstitutet har upphört (se avsnitt 8.8.2).

Enligt en övergångsbestämmelse skall mål som vid ikraftträdadet av de nya bestämmelserna är anhängigt vid en domstol som var behörig enligt äldre regler fortfarande handläggas där (jfr. *punkt 5* av övergångsbestämmelserna till ändringarna i FB).

Lagen (1946:807) om handläggning av domstolsärenden

I *6 § fjärde stycket 2* finns f.n. en bestämmelse om handläggning av ärenden som avser inskrivning av förmynderskap, godmanskap eller förvaltarskap. Dessa ärenden upphör i och med att institutet inskrivning avskaffas (se avsnitt 8.8.2). *Punkten 2* har därför fått utgå.

Bankrörelselagen (1987:617)**2 kap. 23 §**

En omyndig får utan förmyndarens tillstånd förfoga över medel som den omyndige själv satt in hos en bank efter det han fyllt sexton år. Utan den omyndiges samtycke får banken inte betala ut sådana medel till förmyndaren. Har förmyndaren fått överförmyndarens tillstånd att omhänderta medlen och företett bevis på detta, får den omyndige inte vidare förfoga över medlen. Sådan inskränkning i den omyndiges rätt skall antecknas på insättningsbevis eller i motbok, när beviset eller motboken företes hos banken.

Medel som en förmyndare, god man eller förvaltare förvaltar enligt föräldrabalken får tas ut utan överförmyndarens tillstånd endast om det har gjorts förbehåll enligt 13 kap. 7 § eller 14 kap. 7 § nämnda balk eller uttaget avser ränta. Överförmyndare kan enligt 13 kap. 19 § eller 14 kap. 21 § föräldrabalken förordna att ett förbehåll inte skall gälla. Sådant förordnande skall antecknas på bevis eller i motbok, som har utfärdats om insättningen. Banken är skyldig att på begäran av överförmyndare, förmyndare, god man eller förvaltare utfärda bevis om beloppet av de medel som sätts in eller som står inne, samt i förekommande fall intyga att meddelat tillstånd inte utnyttjats.

Är föräldrar förmyndare, får de dessutom utan överförmyndarens tillstånd ta ut medel som de förvaltar enligt föräldrabalken och som har satts in med uppgift om att de ej omfattas av överförmyndarkontroll. Överförmyndaren kan dock enligt 13 kap. 19 § föräldrabalken förordna om inskränkning i uttagsrätten. Sådant förordnande skall antecknas på bevis eller i motbok som har utfärdats om insättningen.

I andra stycket har den nuvarande hänvisningen till förbehåll enligt 15 kap. 9 § andra stycket FB ersatts med en hänvisning till förbehåll enligt de nya bestämmelserna i 13 kap. 7 § och 14 kap. 7 §. Vidare har, när det gäller överförmyndarens möjlighet att förordna att ett förbehåll inte längre skall gälla, en uttrycklig hänvisning gjorts till 13 kap. 19 § och 14 kap. 21 § FB.

I ett nytt tredje stycke har tagits in bestämmelser som tar sikte på sådana medel som föräldrarna enligt det nya 13 kap. FB fritt får förvalta. Har sådana medel satts in med uppgift om att de ej omfattas av överförmyndarkontroll, får föräldrarna ta ut dem utan överförmyndarens tillstånd. Överförmyndaren kan dock enligt 13 kap. 19 § FB förordna om inskränkning i uttagsrätten. Meddelas ett sådant beslut, skall överförmyndaren underrätta banken, som sedan har att göra anteckning om beslutet på bevis eller i motbok som har utfärdats om insättningen.

Lika litet som bankerna i dag kan anses skyldiga att pröva lagligheten av förbehåll enligt 15 kap. 9 § andra stycket FB bör det åligga dem att pröva om förbehåll enligt de nya bestämmelserna i 13 kap. 7 § och 14 kap. 7 § står i överensstämmelse med lagen. Och när det gäller medel som har satts in enligt det nya tredje stycket i förevarande paragraf bör bankerna kunna godta föräldrarnas uppgift att medlen står utanför överförmyndarens kontroll, så länge banken inte har fått något meddelande om förordnande enligt 13 kap. 19 § FB.

1. Denna lag träder i kraft den 1 januari 1991.

2. Är föräldrar förmyndare, får de utan överförmyndarens tillstånd ta ut medel som de förvaltar enligt föräldrabalken och som har satts in före ikraftträdandet, om medlen enligt de nya bestämmelserna i föräldrabalken inte omfattas av överförmyndarkontroll. Vad som nu har sagts gäller dock inte, om överförmyndaren enligt 13 kap. 19 § föräldrabalken i dess lydelse från och med den 1 januari 1991 har förordnat om inskränkning i uttagsrätten.

3. Har en förmyndare, god man eller förvaltare före ikraftträdandet satt in medel med förbehåll enligt 15 kap. 9 § andra stycket föräldrabalken, skall förbehållet jämföras med förbehåll enligt 13 kap. 7 § eller 14 kap. 7 § föräldrabalken i dess lydelse från och med den 1 januari 1991.

Enligt punkt 1 i övergångsbestämmelserna skall ändringarna i bankrörelselagen träda i kraft samtidigt som ändringarna i FB, den 1 januari 1991.

Punkt 2 innehåller en regel som tar sikte på det fallet att föräldrar förvaltar bankmedel som har satts in före ikraftträdandet. Sådana medel skall enligt äldre regler i princip vara spärrade. Utan hinder därav får föräldrarna efter ikraftträdandet ta ut pengarna utan överförmyndarens tillstånd, om pengarna hör till den kategori egendom som enligt de nya reglerna faller utanför överförmyndarkontrollen. Hit hör bl.a. gåvomedel och sådant som har trätt i stället för en gåva.

Undantag från uttagsrätten gäller emellertid, om överförmyndaren med stöd av 13 kap. 19 § FB i dess nya lydelse har beslutat om inskränkning i den. Ett sådant beslut kan enligt punkt 4 i övergångsbestämmelserna till ändringarna i FB meddelas före ikraftträdandet av den nya lagstiftningen. Ett beslut kan meddelas av överförmyndaren själv, men det kan också vara föranlett av en anmälan enligt punkt 3 i övergångsbestämmelserna till ändringarna i FB.

Så länge banken inte har fått något meddelande om förordnande enligt 13 kap. 19 § FB torde banken, när en förälder vill ta ut pengar med stöd av den nu diskuterade punkten, få godta ett påstående om att det är fråga om medel som inte omfattas av överförmyndarkontroll (jfr. vad som har sagts i kommentaren till 2 kap. 23 § bankrörelselagen).

I punkt 3 har tagits in en övergångsbestämmelse som jämför förbehåll enligt 15 kap. 9 § andra stycket FB, dvs förbehåll att bankmedel skall vara ospärrade, med motsvarande förbehåll enligt de nya reglerna. Det innebär att en ställföreträdare inte behöver ersätta ett gammalt förbehåll med ett nytt i samband med att de nya reglerna träder i kraft.

Det kan påpekas att förbehåll av det nu diskuterade slaget efter ikraftträdandet blir onödiga, om det är fråga om pengar som enligt de nya reglerna i FB faller utanför överförmyndarkontrollen.

Lagen (1947:529) om allmänna barnbidrag

4 §

Rätten att uppbära allmänt barnbidrag för ett barn tillkommer, där barnet står under föräldrarnas gemensamma vårdnad, barnets moder eller, om föräldrarna gjort anmälan härom till allmän försäkringskassa, bar-

nets fader. Är den förälder som uppbär bidrag enligt vad nu har sagts till följd av frånvaro, sjukdom eller annan orsak för längre tid förhindrad att deltaga i vårdsnaden, skall rätten att uppbära bidraget i stället tillkomma den andra föräldern. Om föräldrarna gemensamt har vårdsnaden om ett barn, men barnet varaktigt bor tillsammans med endast en av dem, tillkommer rätten att uppbära allmänt barnbidrag efter anmälan den förälder som barnet bor hos. Står barnet ej under föräldrarnas gemensamma vårdsnad, tillkommer rätten att uppbära bidraget den som har vårdsnaden om barnet. Har två särskilt förordnande *vårdsnadshavare* utsetts att utöva vårdsnaden gemensamt, skall vad som nyss har sagts om barnets fader och moder i stället gälla den manlige respektive den kvinnliga *vårdsnadshavaren*.

I fråga om rätten att uppbära allmänt barnbidrag likställs med föräldrar de, som med socialnämndens tillstånd har tagit emot ett utländskt barn för vård och fostran i syfte att adoptera det.

Allmän försäkringskassa får på framställning av socialnämnd förordna att allmänt barnbidrag för barn, som genom socialnämndens försorg placerats i enskilt hem, skall uppbäras av den som fostrar barnet. Har barnet placerats i enskilt hem av annan än socialnämnd, får sådant förordnande meddelas på framställning av den som enligt första stycket uppbär bidraget.

I paragrafen har ordet "förmyndare" ersatts med "vårdsnadshavare" (se avsnitt 8.7).

Lagen (1964:143) om bidragsförskott

6 §

Den som önskar erhålla bidragsförskott eller vill komma i åtnjutande av högre förskott skall göra ansökan därom. Ansökan göres av vårdsnadshavaren. Om barnet har beretts vård i ett familjehem eller ett hem för vård eller boende inom socialtjänsten, får ansökan göras även av socialnämnden.

Ansökan skall innehålla nödiga upplysningar för bedömning av barnets rätt till bidragsförskott ävensom en av sökanden på heder och samvete avgiven förklaring, att de lämnade upplysningarna äro med sanningen överensstämmande. Är sökanden ur stånd att själv avgiva sådan förklaring, skall riktigheten av upplysningarna intygas av två trovärdiga, med förhållandena förtrogna personer. Därest underhållsbidrag fastställts för barnet, skall domstols beslut eller annan handling, som kan ligga till grund för indrivning av bidraget, i huvudskrift eller bestyrkt avskrift fogas vid ansökningen, såframt dessa handlingar ej eljest äro tillgängliga för försäkringskassan.

9 §

Bidragsförskott utbetalas till vårdsnadshavaren. Har två särskilt förordnade *vårdsnadshavare* utsetts att utöva vårdsnaden gemensamt, utbetalas bidragsförskottet till den kvinnliga *vårdsnadshavaren* eller, om *vårdsnadshavarna* begär det, till den manlige *vårdsnadshavaren*. Vistas barnet i annat enskilt hem, får försäkringskassan efter framställning från vårdsnadshavaren betala förskottet till den som fostrar barnet.

Om synnerliga skäl föreligga, får förskottet på framställning av socialnämnd utbetalas till lämplig person eller till nämnden att användas för barnets bästa.

Vårdas barnet under hel månad i familjehem eller hem för vård eller boende inom socialtjänsten, utbetalas bidragsförskottet till det kommunala organ som svarar för vårdkostnaden.

Det bidragsförskottsbelopp som först förfaller till betalning efter beslut om förskott må, där barnet under den tid å vilken förskottsbeloppet belöper i väsentlig mån erhållit sin försörjning av allmänna medel, till den del beloppet motsvarar vad den myndighet som tillhandahållit försörjningen visar sig hava för nämnda tid utgivit för barnets försörjning uppbäras av myndigheten.

12 §

Vårdnadshavaren och den som eljest uppbär bidragsförskott för barnet är skyldiga att ofördröjligen till försäkringskassan anmäla sådan omständighet som kan påverka rätten till och storleken av bidragsförskottet.

I 6, 9 och 12 §§ har ordet "förmyndare" utgått eller ersatts med "vårdnadshavare" (se avsnitt 8.7).

Lagen (1984:1095) om förlängt bidragsförskott för studerande

8 §

Förlängt bidragsförskott utbetalas till den förälder eller tidigare vårdnadshavare som barnet varaktigt bor tillsammans med. Sammanbor barnet med två tidigare förordnade *vårdnadshavare* som utsetts att gemensamt utöva vårdnaden om barnet tillämpas 9 § första stycket andra meningen lagen (1964:143) om bidragsförskott.

I paragrafen har ordet "förmyndare" ersatts med "vårdnadshavare" (se avsnitt 8.7).

Bilaga

Särskilt yttrande av experterna Sten Pålsson och Eric Sehlin

Utredningen har funnit att det i dess uppdrag inte ingår att förslå några genomgripande förändringar i nuvarande ordning när det gäller överförmyndarverksamheten, utan utgått från att systemet med kommunalt huvudmannaskap och politiskt valda överförmyndare skall behållas. De lagändringar som föreslås i fråga om överförmyndarverksamhetens organisation är marginella. Några särskilda förslag i syfte att skärpa de formella kraven på överförmyndare och ledamöter i överförmyndarnämnder läggs inte fram. Utredningens förslag innebär däremot att på överförmyndarorganisationen läggs nya kvalificerade uppgifter, bl.a. en omfattande dispensgivning på grund av i huvudsak skönmässiga överväganden. Frågor som enligt gällande ordning prövas av domstol föreslås i viss omfattning bli förda över till överförmyndarorganisationen.

Vi har ingen annan mening än utredningen ifråga om det anförda. Vi kan däremot inte biträda utredningens förslag att tillsynen över överförmyndarna fortsättningsvis skall ankomma på länsstyrelserna i stället för på tingsrätterna. Vid bedömandet av tillsynsfrågan är de särskilda förhållanden som präglar överförmyndarorganisationen av betydelse.

Det går inte att undanskymma att överförmyndarverksamheten på en del håll uppvisat betänkliga brister. Detta framgår inte minst av de redogörelser för iakttagelser och uttalanden på förmynderskapslagstiftningens område som under en följd av år återfunnits i justitieombudsmännens ämbetsberättelser.

Den myndighetsutövning som ankommer på överförmyndarna berör ofta på ett ingripande sätt familjers och enskildas ekonomiska och personliga angelägenheter. I verksamheten uppkommer frågor inom ett brett sakområde. Av särskild betydelse är naturligtvis förmynderskapsreglerna och familjerätten i övrigt. Som utredningen har konstaterat är det därutöver önskvärt att överförmyndarna har kännedom om annan civilrätt, skatterätt och socialrätt. Givetvis fordras det också erfarenhet och gott omdöme i ekonomiska frågor. Det är dock främst med tanke på de rättsliga frågorna som tillsynen behövs. Det är alltså inte i ekonomis-

ka eller redovisningstekniska frågor som tillsynen framför allt är av betydelse. Särskilt stor vikt måste i tillsynsverksamheten läggas vid rättssäkerhetsgarantierna.

Sedan gammalt har tillsynen över överförmyndarnas verksamhet utgjort ett viktigt inslag i tingsrätternas rättsvård.

Vid 1974 års reform av förmynderskapslagstiftningen konstaterade föredragande statsrådet (prop. 1974:142 s. 150 f. och 156) att den kontroll av överförmyndarnas verksamhet som utövades av rätten hade vissa brister och i de flesta fall var av rent formell natur. Den i de flesta fallen rutinmässiga genomgång av s.k. årsredogörelser från överförmyndaren som då skedde bedömdes sakna större värde. Årsredogörelsen avskaffades därför. Tyngdpunkten i tillsynsverksamheten förlades i stället till de inspektioner som domstolarna ålades att företa minst en gång årligen. Betydelsen av en tillsyn i såväl formellt som materiellt hänseende underströks (prop. s. 156).

Erfarenheterna visar att de bedömningar som gjordes i samband med 1974 års reform var riktiga. Det kan visserligen konstateras att inspektionsverksamheten på många håll till en början hade svårt att komma i gång på det sätt som varit avsett. Enligt vår mening fungerar emellertid numera tingsrätternas inspektionsverksamhet och tillsyn i övrigt på det hela taget väl. Inte minst den materiella tillsynen torde av överförmyndarna överlag uppskattas som ett stöd i verksamheten.

Det bör enligt vår mening fordras goda skäl för att nu ändra reglerna om tillsyn. Utredningen har grundat sitt ställningstagande bl.a. på uppfattningen att uppgiften är ett främmande inslag i domstolsverksamheten och att den passar mindre väl in i en slagkraftig domstolsorganisation. Vi är för vår del inte övertygade om att uppgiften är mera naturlig för länsstyrelserna och vill samtidigt framhålla att tingsrätterna avses behålla sin befogenhet att entlediga en överförmyndare eller ledamot av överförmyndarnämnd som inte är lämplig.

Redan arten av de frågor som enligt det förut sagda är av särskild betydelse vid tillsynen talar enligt vår mening för att den nuvarande ordningen för tillsyn bör behållas. Tingsrätternas domarpersonal och övriga handläggare har en utbildning och erfarenhet som väl svarar mot vad som framför allt behövs vid tillsynsverksamheten. Detta kunnande kan i allmänhet inte antas vara representerat på samma sätt inom länsstyrelserna. Vi kan inte finna att länsstyrelserna är bättre ägnade än tingsrätterna att utöva den viktiga materiella tillsynen med däri uppkommande, ofta civilrättsliga frågeställningar.

Frågor om bl.a. förordnande och entledigande av förmyndare, förvaltare och gode män kommer med utredningens förslag även fortsättningsvis att handläggas vid tingsrätt. Tingsrätterna kommer också att vara fullföljdsinstans vid överklagande av överförmyndarbeslut. Därigenom behålls tingsrätternas anknytning till det lokala överförmyndarväsendet och möjligheten till fortlöpande insyn i verksamheten.

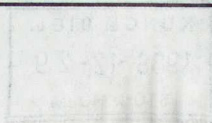
Inte minst med hänsyn till att den naturliga anknytningen till den lokala överförmyndarverksamheten med utredningens förslag skulle gå

förlorad inger tanken på en centralisering av tillsynsverksamheten från landets omkring 100 tingsrätter till de 24 länsstyrelserna oro. Varje tingsrätt svarar i genomsnitt för tillsynen av knappt tre överförmyndardistrikt. Ett överförande av tillsynsuppgifterna till länsstyrelserna skulle innebära att varje länsstyrelse i genomsnitt fick ansvaret för ett drygt tiotal överförmyndardistrikt. I ca. fjärdedelen av fallen skulle antalet distrikt uppgå till mellan 15 och 20. En väl fungerande inspektionsverksamhet kräver förutom sakkunskap en rätt betydande tidsinsats. Vi är inte främmande för tanken på en särskild tillsynsorganisation för överförmyndarväsendet, sedan väl den förestående reformen i övrigt blivit genomförd. Det är dock tydligt att detta är något som fordrar mer ingående överväganden.

Statens offentliga utredningar 1988

Kronologisk förteckning

1. Översyn av utlänningslagstiftningen. A.
2. Kortare väntan. A.
3. Arbetsolycka — "olycka" eller arbetsmiljöbrott? A.
4. Kunskapsöverföring genom företagsutveckling. UD.
5. Utgått.
6. Proving och kontroll i internationell samverkan. I.
7. Frihet från ansvar. Ju.
8. En ny skyddslag. Fö.
9. Sverigeinformation och kultursamarbete. UD.
10. Rätt adress. Fi.
11. Öppenhet och minne. U.
12. Civil personal i försvaret. Fö.
13. Handel med optioner och terminer. Fi.
14. Översyn av bostadsrättslagen. Bo.
15. Medborgarkommissionens rapport om svensk vapenexport. SB.
16. SÄPO — Säkerhetspolisens inriktning och organisation. Ju.
17. Reklamskatten. Fi.
18. Rapport av den parlamentariska kommissionen med anledning av mordet på Olof Palme. Ju.
19. U-lands- och biståndsinformation. UD.
20. En förändrad ansvarsfördelning och styrning på skolområdet. U.
21. Ny taxeringslag — Reformerad skatteprocess. Del 1. Fi.
22. Ny taxeringslag — Reformerad skatteprocess. Del 2. Fi.
23. SIIESTA — Ett internationellt institut för värdering av miljöriktig teknik. UD.
24. Lotteri i radio och TV. U.
25. Förnyelse och utveckling. C.
26. Frikommunförsöket. C.
27. Lönegarantin och förmånsrättsordningen — om lönegarantins betydelse för det ökade antalet företagskonkurser. A.
28. Videovåld II — förslag till åtgärder. U.
29. Förnyelse av kreditmarknaden. Fi.
30. Arbetsdomstolen. A.
31. Översyn av upphovsrättslagstiftningen. Delbetänkande 4. Ju.
32. Läge för vindkraft. Bo.
33. Släpp kopiorna fria. Fi.
34. Dalälven — en miljöstatsning. ME.
35. Offentlig lönestatistik. Behov och produktionsformer. Fi.
36. Effektiv statlig lokalförsörjning. Fi.
37. Statens ansvar för spridning och visning av värdefull film. U.
38. Ägande och inflytande i svenskt näringsliv. I.
39. Mål och resultat — nya principer för det statliga stödet till föreningslivet. C.
40. Föräldrar som förmyndare. Ju.

Statens offentliga utredningar 1988

Systematisk förteckning

Statsrådsberedningen

Medborgarkommissionens rapport om svensk vapenexport. [15]

Justitiedepartementet

Utgått. [5]

Frihet från ansvar. [7]

SÄPO — Säkerhetspolisens inriktning och organisation. [16]

Rapport av den parlamentariska kommissionen med anledning av mordet på Olof Palme. [18]

Översyn av upphovsrättslagstiftningen. Delbetänkande 4. [31]

Föräldrar som förmyndare. [40]

Utrikesdepartementet

Kunskapsöverföring genom företagsutveckling. [4]

Sverigeinformation och kultursamarbete. [9]

U-lands- och biståndsinformation. [19]

SIIESTA — Ett internationellt institut för värdering av miljöriktig teknik. [23]

Försvarsdepartementet

En ny skyddslag. [8]

Civil personal i försvaret. [12]

Finansdepartementet

Rätt adress. [10]

Handel med optioner och terminer. [13]

Reklamskatten. [17]

Ny taxeringslag — Reformerad skatteprocess. Del 1. [21]

Ny taxeringslag — Reformerad skatteprocess. Del 2. [22]

Förnyelse av kreditmarknaden. [29]

Släpp kopiorna fria. [33]

Offentlig lönestatistik. Behov och produktionsformer. [35]

Effektiv statlig lokalförsörjning. [36]

Utbildningsdepartementet

Öppenhet och minne. [11]

En förändrad ansvarsfördelning och styrning på skolområdet. [20]

Lotteri i radio och TV. [24]

Videovåld II — förslag till åtgärder. [28]

Statens ansvar för spridning och visning av värdefull film. [37]

Arbetsmarknadsdepartementet

Översyn av utlänningslagstiftningen. [1]

Kortare väntan. [2]

Arbetsolycka — "olycka" eller arbetsmiljöbrott? [3]

Lönegarantin och förmånsrättsordningen — om lönegarantins betydelse för det ökade antalet företagskonkurser. [27]

Arbetsdomstolen. [30]

Bostadsdepartementet

Översyn av bostadsrättslagen m.m. [14]

Läge för vindkraft. [32]

Industridepartementet

Proving och kontroll i internationell samverkan. [6]

Ägande och inflytande i svenskt näringsliv. [38]

Civildepartementet

Förnyelse och utveckling. [25]

Frikommunförsöket. [26]

Mål och resultat — nya principer för statens stöd till föreningslivet. [39]

Miljö- och Energidepartementet

Dalälven — en miljösatning. [34]

KUNGL. BIBL.

1988-12-29

STOCKHOLM

ALLMÄNNA FÖRLAGET

BESTÄLLNINGAR: ALLMÄNNA FÖRLAGET, KUNDTJÄNST, 106 47 STOCKHOLM,
TEL: 08-739 96 30, FAX: 08-739 95 48.
INFORMATIONSBOKHANDELN, MALMTORGSGATAN 5 (VID BRUNKEBERGSTORG), STOCKHOLM.